

522.

Rej. - G. 975/
3.4.

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN

III. ÉVFOLYAM.

1904.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1904.

300714

MAGY. TUD. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

I. FÜZET:

1. <i>Áldassy Antal dr.</i> : I. Ferdinand 1529-iki pénzrendelete (képtáblával) . . .	1. lap.
2. <i>Gohl Ödön</i> : Újabb adatok a hazai kotinus és koisztobókus törzsek pénzeiről . . .	4. „
3. <i>Gárdonyi Albert dr.</i> : A nagybányai pénzverő intézet 1619. évi viszonyairól . . .	8. „
4. <i>G—l</i> : Egy Virgilius-érem . . .	12. „
5. <i>Gohl Ödön</i> : Numizmatikai ritkaságok (V. közlemény). 1. Buda vezér érme. 2. Magyaróvári polgár-érem. 3. A magyar mérsékleti egylet érme . . .	13. „
6. <i>Éremleletek</i> : 1. <i>Leszih Andor</i> : Borsodmegyei barbár éremleletek. 2. <i>r. l.</i> : A bakonyi éremlelet. 3. <i>G.</i> : A lacsnoi, béndeki és budai éremleletek . . .	14. „
7. <i>Különfélék</i> . . .	15. „
8. <i>Múzeumok és gyűjtemények</i> : 1. <i>Jankovich I. M.</i> : A munkácsi állami főgimnázium gyűjteménye. 2. <i>Borsos István</i> : A pápai ev. ref. főiskola éremgyűjteménye . . .	18. „
9. <i>Ötvös Gábor</i> : <i>Irodalom</i> . . .	20. „
10. <i>Érem- és könyvvásár</i> . . .	22. „
11. <i>Társulati élet</i> . A m. numizmatikai társulat tisztikarának és tagjainak névsora . . .	23. „
12. E füzet tartalmának <i>német és francia</i> kivonata . . .	32. „
<i>Melléklet</i> : <i>Gohl Ödön</i> : Budapest újabb emlékérméi (1. ív).	

II. FÜZET:

13. <i>Gohl Ödön</i> : A veszprémi múzeum Regalianus-pénze . . .	33. lap.
14. <i>Zimmermann Lajos dr.</i> : Árpádházi magyar pénzek (2. közlemény) . . .	38. „
15. <i>Gárdonyi Albert dr.</i> : Széchenyi Ferenc gr. éremgyűjteményének megalakításáról (1. közlemény) . . .	39. „
16. <i>Gohl Ödön</i> : Hallerkői gr. Haller Gábor erdélyi kir. kincstáros érme . . .	43. „
17. <i>G— —n</i> : Ujdonságok: Lukács Antal, Weiffert J. és Gy., Kállay B. és Thaly K. érmei . . .	44. „
18. <i>Éremleletek</i> : <i>Holics — Győr. — Tahi-Tótfalu. — Bonyhád.</i> . . .	45. „
19. <i>Ötvös Gábor</i> : <i>Irodalom</i> . . .	45. „
20. <i>Érem- és könyvvásár</i> . . .	46. „
21. <i>Társulati élet</i> . . .	47. „
22. E füzet tartalmának <i>német és francia</i> kivonata . . .	52. „
<i>Melléklet</i> : <i>Gohl Ödön</i> : Budapest újabb emlékérméi (folytatás) 2. ív és a 3. ív fele.	

III. FÜZET:

23. <i>Polikeit Károly</i> : Pozsony város tanácsának emlékérmé 1633-ból . . .	53. lap.
24. <i>Áldor Gyula</i> : A tótfalusi kelta éremlelet . . .	55. „
25. <i>Gárdonyi Albert dr.</i> : Széchenyi Ferenc gr. éremgyűjteményének megalakításáról (2. közlemény) . . .	61. „
26. <i>Gohl Ödön</i> : A magyar millennium emlékérméi . . .	65. „
27. <i>Ötvös Gábor</i> : <i>Irodalom</i> . . .	72. „
28. <i>Különfélék</i> : <i>Szirmay Antal</i> újabb művei . . .	74. „
29. <i>Társulati élet</i> . . .	74. „
30. E füzet tartalmának <i>német és francia</i> kivonata . . .	76. „
<i>Melléklet</i> : <i>Gohl Ödön</i> : Budapest újabb emlékérméi (folytatás) a 3. ív fele és a 4. ív.	

IV. FÜZET:

31. Gohl Ödön: Szarmata érmek a római császárság korából	77. lap.
32. Dr. Éber Lászlóné: A richárdpusztai éremlelet	87. „
33. Gárdonyi Albert dr.: Széchenyi Ferenc gróf éremgyűjteményének megalakításáról (3. közlemény)	91. „
34. Gohl Ödön: A Kis-szederjesi görög éremlelet	94. „
35. Ötvös Gábor és Geréb József dr.: Irodalom	96. „
36. Érem- és könyvvásár (folytatása a borítékon)	97. „
37. G. n: Különfélék: Egy Krisztus-érem. Jaáki-érem	97. „
38. Társulati élet	98. „
39. E füzet tartalmának német és francia kivonata	99. „
Melléklet: Gohl Ödön: Budapest újabb emlékérmek (folytatás) az 5. ív.	

A borítékokon: Érem- és könyvvásár. — Befolyt tagdíjak. — Hirdetések.

A NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

III. (1904.) évfolyamának

BETÜRENDES TÁRGYMUTATÓJA.

A.

Alánok 80. 81.
 Áldassy Antal dr.
 Áldor Gyula 55.
 Alföld 79.
 XIII. Alfons spanyol király érme 17.
 Ambrosoli 20.
 Amulet (szarmata) 81 87.
 Aquincum 86. 87.
 Aranykarika 6.
 Árpádházi magyar pénzek 38.
 Árpádházi magyar éremleletek 87.
 Augustus-féle pénz barbár utánzatai 78.
 Aureusok utánzatai 79.

B.

Bagonyai éremlelet 5.
 Bakonyai éremlelet 15.
 Barbár érmek 4—8. — Borsodból 14. — róm. császári pénz mintájára 77—87. — Tót-faluból 45. 55.
 Battaglie di Archaeologia 21.
 Battka János 63.
 Beck Ö. F. 15.

Becker 93.
 Beigler Tóbiás címere 54.
 Bella Gáspár címere 54.
 Béndeki éremlelet 15.
 C. Bentivoglio érme 16.
 Betűk a magyar pénzekben 42.
 Bevágott pénzek 94—96.
 Biai lelet 56—57.
 Biatec 57.
 A Blanchet 20. 57. 73 96.
 Borsodmegyei barbár éremleletek 4—8. 14—15.
 Bonyhádi éremlelet 45.
 Borsodmegyei éremleletek 4—8, 14—15.
 Borsos István 18.
 Bójok 55—57.
 Brenner Ferenc gyűjt. 74.
 Briot M. 96.
 Brunsmid József 73.
 Buda vezér érme 13.
 Budai éremlelet 15.
 Budapest Régiségei 46.
 Budapest újabb emlékérmek az 5. ívnyi mellékleten.
 Budapesti műtárlat 15.
 Bürgerrechts Münz 13.

C.

Caraffa család érmei 16.
 Caraffa Jeromos érme. 16.
 Cellarius János címere 54.
 Clodius-féle hibrid denár 78.
 Coistoboci I. Koisztobókus.
 Constantinus-féle pénz barbár utánzatai 79.
 Constantius Chlor. barbár veretű aureusa 79.
 Cornelius-féle hibrid denár 78.
 Cotini: lásd Kotinusok.
 Crudy Dániel 93.
 Császári (róm.) pénz utánzatai 77—87.
 Cseh garasok 92.
 Csepely-pusztai éremlelet 34.
 Cserép éremöntő minta Komáromból. 78. 79.
 Csillag (nap) képe érmeken 81—86.
 Csúrhéti éremlelet 55.

D.

Dácia 77. 79.
 Daróczi Ferenc 11.
 De la Tour 56.
 Derceni (derczényi) éremlelet 7.
 Dévényi millenn. érem 70.
 Diocletianus barbár veretű aureusa 79.
 — Cohenből hiányzó pénze 79.
 Domokos Lajos 61.
 Drucker 13.
 Dryantilla pénzei 35—38.
 Dura-Adony 81, 82. 85.
 Duna-Pentele 81—83. 86. 87.
 Dunamelléki napimádó népek 85—87.
 Duna—Tisza köze 79—87.

E.

Dr. Éber Lászlóné 47. 87.
 Egervári éremlelet 12.
 Egyiptom 96.
 Ekszer 90., — éremalakú 80. 84.
 Ellenjegyek 95.
 Engel Keresztély 42. 94.
 Eraviszkusok 46. 77.
 Erdély (I. Dáciát is) 94.
 Érem- és könyvvásár 22. 46. 97. és a borítékon (IV. füzet).
 Éremöntő minta Komáromból 78. 79.
 Eszéki éremlelet 36.
 Éremleletek az árpád-házi királyok korából 87.
Éremlelet (éremlelőhelyek): Bagonya 5. — Bakonya 15. — Béndek 15. — Bonyhád 45. — Borsodmegye 4—8. 14—15. —

Buda 15. — Csepely 34. — Csúrhét 55. — Dercen (Dercény) 7. — Duna-Adony 81—82. 85. — Dunapentele 81—87. — Egervár 12. — Eszék 36. — Félegyháza 81—83. — Gátér 84. — Gewitsch 4. 5. — Gyertyánvölgy 6. 7. 14—15. 45. — Győr 36. 45. — Helyesbítés 45. — Holics 45. — Kecskemét 84. — Késmárk 4. — Kis-Szederjes 78. 94—96. — Komárom 78. 79. — Kostolac 81—85. — Kupusztina 81—85. — Lacsno 15. — Lágymányos 46. — Lapujtó 6. — Majsa 81—83. — Mátrahegység 45. — Mitrovica 81—87. — Mossóc 5. — Nádasd 57. — Nagybiszterec 15. 45. — Nagyvázsöny 34. — Német-Óvár 36. — Óhuta 4. 6. 7. 14—15. — Ó-Szőny 36. — Pécska 80—84. — Pilény (Pilin) 6. — Podmokl 54. — Pohorella 4. — Ráckeve 81—85. — Richárdpuszta 87. — Romhány 5. — Ruma 81—85. — Sajó-Kaza 5. — Sátoralja-Ujhely 7. — Simmering 55. — Stradonice 5. — Szátok 5. — Szepes-Igló 4. — Szirma-Bessenýő 15. — Szucsány 5. — Tahi-Tótfalu 45. — Tótfalu 55. — Tereske 5. — Vác 81. 85. — Vacs 80—85. — Zombor 85. — Zwijndrecht 47.

Esztergomi főgimn. gyűjt. 74. — kirándulás 74.

F.

Fabriczy Kornél 21.
 K.-K.-Félegyháza 81.
 I. Ferdinánd 1529-iki pénzrendelete 1.
 Finály Gábor 47.
 Fiumei millenn. érem 70.
 Forster Gyula b. 97.
 Francia kivonat 32. 52. 76. 100.
 Fülezt antik érmek 81. 85—86.

G.

Galamb István gyűjteménye 20.
 Gánóczy-gyűjtemény 42.
 Gárdonyi Albert dr. 8. 39. 61. 91.
 Gátér puszta 84.
 Geréb József dr. 96. 97.
 Germánok 80.
 Gewitschi éremlelet 4. 5.
 Gian Christophoro Romano 16.
 Gohl Ödön 4. 12. 13. 15. 22. 32. 33. 43—46. 52. 56. 57. 65. 73. 74. 76. 77. 94. 97. 99. és a mellékleten.

Gonzaga Hippolita érme 16.
Görögország (antik) pénzei 97.
Guadeloupe 95.
Gyertyánvölgyi éremleletek 6. 7. 14—15. 45.
Győri éremlelet 36. 45.

H.

Haller Gábor érme 43.
Hamis pénzverés 2.
Hampel József dr. 46. 86.
Hartl János címere 54.
Helyesbítés 45.
Herberstein Felicián báró 8—11.
Hibrid barbárpénz 78. 79.
Hold és nap képe szarmata amuleten 81—86.
Holicsi éremlelet 45.

I.

Irodalom 20. 45. 72. 96.

J.

Jaáki érem 98.
Jankovich J. M. 18.
Jankovich-féle robotjegyek 18.
Jazigek 6. 80. 81.
Jezernicky gyűjt. 93.
Jezsuiták Pozsonyban 54—55.

K.

Kállay B. érme 44.
Karikapénz. 6.
Karner Dániel címere 54.
Kecskemét 84.
Kelta aranykarika 6.
Kelta éremlelet 4—8, 14—15. 45. 55.
Kelticke mince v Uhorsku 45.
Kenner Frigyes 55. 57.
IX. Keresztély dán király érmei. 17.
Késmárki éremlelet 4.
Kiadatlan árpádkori pénzek 38.
Kirándulás Esztergomba 74.
Kis-szederjesi görög éremlelet 78. 94—96.
Kivonat (német és francia 32. 52. 76. 99.)
Koisztobókusok 4—8 14—15.
Komáromi éremöntő minta 78. 79.
Korpa 11.
Kostolac 81.
Kotinusok 4—8. 14—15. 45. 46. — által
lakott terület térképe 5.
Könyvvásár 22. 46.

Kőpénz 42.
Közgyűlés 50.
Krisztus-érem 98.
Kupuszina 81—83.
Különfélék 15. 74. 97.
Kvádok 6.
Kynthinger György 8—11.

L.

Lacsnoi éremlelet 15
Lágymányosi éremlelet 46.
Lapkák (antik) 96.
Lapujtói éremlelet 6.
Leszih Andor 14.
Lischine-gyűjtemény 72. 73.
Lisibona Gellért 8.
Lonjavölgyi vasút érme 70.
Lukács Antal érme 17. 44.
Lyukasztott pénzek 80—87. 95.

M.

Mader József 91—92.
Magyar éremleletek az árpádházi királyok
korából 87.
Magyar mérsékleti egylet érme 14.
— pénz átszámítása 2.
Magyaróvári polgár-érem 13.
(K. K.) Majsa 81. 83.
Makedóniai pénzek 94—95.
Makói millenn. érem 71.
Marbod 56.
Markl 96.
Martinique 95.
Mauroch Rudolf címere 54.
Maszlaghy Ferenc prelátnak 74.
Mátrahegységi éremlelet 45.
Mazerolle F. 96.
Mérsékleti egylet érme 14.
Mezőberényi millenn. érem 71.
Miklós cár bécsi látogatásának érme
IV. képtábla
Millenniumi érmek 65. és a mellékletben.
Mirandolai denár 15.
Mitrovica 81. 82. 86. 87.
Mommsen T. 17.
Moritz Mihály címere 54.
Mossóczi éremlelet 5.
Munkácsi áll. főgimn. éremgyűjteménye 18.
Múzeumok és gyűjtemények 18.
Mürz-stegi találkozás érme IV. képtábla.

N.

Nádasdi éremlelet 57.
Nagy Géza 80. 81.
Nagybányai pénzverőintézet 1619. évi viszonyairól 8.
Nagybisztereci éremlelet 15. 45.
Nagyszombati országgyűlés 2.
Nagyvázsonyi éremlelet 34.
Nap és hold képe szarmata amuleteken 81—86.
Napimádas a Duna vidékén 85—87.
Német kivonat 32. 52. 76. 99.
Németóvári éremlelet 36.
Nemzeti Múzeum Dryantilla pénze 35.
— Regalianus pénze 34.
Neumann Ferenc 57. 61—65.
— gyűjteménye 42. 62.
— évdíja Széchényitől 64.
Nonnos 56.
Numizmatikai ritkaságok 13.

O.

Óhutai éremlelet 4. 6. 7. 14—15.
Ólom plakettek (antik) 46.
Ólom amuletek 86—87.
Osi pénzei 6.
Ószónyi éremlelet 36.
Ötvös Gábor 20. 45. 72. 96.

P.

Pap Ferenc 41.
Pap Gábor gyűjteménye 20.
Payr Ede plakettje 21.
Pálmai Ferenc címere 54.
Pápai ev. ref. főiskola éremgyűjteményének története 18.
Partinger Kristóf címere 54.
Pastorino 16.
Pázmány Péter 54.
Péchy-levéltár 8.
Pécsi kőszénbánya érmei 71.
Pécskai éremlelet 80—83.
Peer Jakab (gyűjteménye) 40—42.
Pénzrendelet 1529-ből 1.
Pénzverőház Nagybányán 8—11.
Pénzverdei szervezet 8—11.
Pénzverdék ismertetése 42.
Perini O. 73.
Petrikovich János dr. 45.
Pilényi (pilini) éremlelet 6.
Platina érem 66.

Podmokli éremlelet 56.
D. Poggini 16.
Pohorellai éremlelet 4.
Polgár-jelvény 14.
Polgári címerek 54.
Polikeit Károly 53. 73.
Pongrácz-gyűjt. 78.
Pozsony 73.
Pozsony látóképe (1633) 53.
Pozsonyi jezsuiták 54—55. — orsolyák 55.
— főgimn. éremtára 73. — tanács érme (1633) 53—55. — tanácsnokok címerei 53—54.
Ptolomaeusok pénzei 96.

R.

Raab Ignác 92.
Ráckeve 81.
Rathsgulden 53.
Regalianus pénze 33—38.
Reizner János † 47.
Réthy László dr. 15. 88.
Rhé Gyula 33, 34.
Richárdpusztai árpádkori éremlelet 87—94.
Robotjegyek Therezovácraól 18.
Rokszolánok 1. Roxolani.
Római császári pénzt utánzó barbár pénz 77—87.
Római éremlelet 45. — pénz Pannoniában 77.
Romhányi éremlelet 5.
Roxolani 80. 81.
Rösler Kristóf 93.
Ruma 81.
Rupp 88. 89.

S.

Sajó-kazai éremlelet 5.
Sárgaréz érmek 80—87.
Sárközy József gyűjteménye 19.
Sátoralja-újhelyi éremlelet 7.
Sbornik 45.
Schedius pesti tanár 93.
Schossberger Nándor b. †
Schödel Márton 13.
Schönwisner 92. 94.
Selmechányai tellur érem 71.
Serdica 96.
Simmering éremlelet 55.
Sisakos mellkép 79. 83. 84. 85.
Siscia Pannoniae S P jegye 96.
Sol imádása 85.

S P jegy: 96.
Sponsianus. 79.
Svoronos 96.
Stradonicei éremlelet 5.
Svájci num. társulat 98.
Szabadkőműves-érmek kiadása 21.
Szabóki Benedek címere 54.
Szapolyai János pénzeinek eltiltása 2—3.
Szarmata érmek a róm. császárság korából
77—87. — érmek kora 81. 84. — lelő-
helyei 81. — mintaképe 81. — régiség-
leletek 80. stb. — tört. adatok: ugyanott.
Szátoki éremlelet 5.
Széchényi Ferenc gróf éremgyűjteményének
megalakításáról 39. 61. 91.
— ókori éremgyűjteménye 63.
Szelleczky Jakab címere 54.
Szemlér Mihály † 47.
Sz. László kőpénze 42.
Szepes-iglóai éremlelet 4.
Sziglák 89.
Szirma-bessenyői éremlelet 15.
Szirmai Tony 15—17. 74. IV. képtábla.
Szucsányi éremlelet 5.

T.

Tagok névsora 25. (1. Uj tagok.)
Tahi-tótfalusi éremlelet 45.
Tanácsnokok címerei 54.
Társulati élet 23. 47. 74. 97.
Tellur érem 71.
Teltsch Ede 17. 44.
Tereskei éremlelet 5.
Thaly K. érme 44.
Thasosi pénzek 94. 95.
Therezováci robotjegyek 18.
Thiele 65.
Thráciai érmek 72—73.
Thrák vallásbeli emlék 46.
Tibolth Mihály 65. 94.
Tilalom Szapolyai pénzeire 2—3.
Torquis 81.

Tótfalusi kelta éremlelet 45. 55.
Tóth Ferenc pápai tanár 18.
Turóc-sz.-mártoni éremtár 46.

U.

Uj tagok 24—25 48—49. 75—76.
Ujabb adatok a hazai kotinus és koiszto-
bókus törzsek pénzeiről 4.
Ujdonságok 44.

V.

Vác-vidéki éremlelet 81.
Vacs éremlelet 80—85.
Vannius 56.
B. Varchi érme 16.
Városi tanácsosok polgári címerei 54.
Vaskapu-megnyitási érmek 71.
Velencei arany árfolyama Pozsonyban 73.
Veszprémi múzeum Regalianus-pénze 33.
Veretlen lapkák (antik) 96.
Virgilius-érem 12.
Voetter O. 20. 21.

W.

Weiffert J. és Gy. érme 44.
Wentzel Márton címere 54.
Wentzl János címere 54.
Wiczay gróf gyűjt. 62—63.
C. Wiebe 21.
Wolkenstein-plakett IV. képtábla.
Wurschbauer 43.

Z.

Zaboki Benedek címere 54.
Zágrábi múzeum 73.
Zápolya János pénzeinek eltiltása 2—3.
Zellarius János címere 54.
Zimmermann Lajos dr. 38.
Zoborhegyi millenn. érmek 72.
Zombor 85.
Zsoldos János gyűjteménye 19.
Zwijndrecht éremlelet 47.

I. Ferdinánd 1529-iki pénzrendelete.

A mohácsi vész hazánkban politikai és közgazdasági téren egyaránt bomlasztólag hatott. A török betelepődése Magyarországra a magyar államot egy kis területre szorította és e kis terület is nem egy fejedelmet uralt. A mohácsi katasztrófát követő időkben kettős királyválasztás történik, az országnak az a része, mely nem került a török uralom alá, két részre szakadva, Ferdinánd osztrák főherceget és Szapolyai János erdélyi vajdát emeli Magyarország trónjára. Alkotmányos módon megválasztva és megkoronázva, a két király mindegyike azon a területen, melyen uralkodott, a fejedelmi jogok gyakorlását a maguk egészében igénybe is vette.

Nem tartozik e rövid cikk keretébe az országnak politikai és közgazdasági téren beállott zűllésének vázolója. Csupán a pénzügyi téren beállott zavarokról akarunk egy-két szót szólni.

Európa országai a XVI. században általános gazdasági válság elé jutottak, melynek hatása alól egy ország sem bírta magát kivonni. Németországban a XV. században észlelhető már a gazdasági válság, mely első sorban abban nyilvánul meg, hogy a német ipar és kereskedelmi termékek piaca szűkebb körre szorul, a mit előmozdított még Flandria és Brabant kiválása a Hansa-szövetségből és Angliának önállóan kezelt kereskedelmi politikája. Németország gazdasági helyzete ekkor alapjában megrendül és hosszú idő mulik el, míg végre gazdasági viszonyaiban újból javulás áll be és megkezdődik az az újabb föllendülés, mely főleg a XVI. században mutatkozik.¹

Az általános gazdasági és pénzügyi hanyatlás a XVI. század derekán Európa országainak egy részében valóságos állami csődöt eredményezett. Spanyolországban és Franciaországban 1557-ben áll be ez állapot, mely természetesen az illető országnak hitelét nagyban megrendítette, úgy hogy csak lassan kezdett visszatérni hitelképességük. Az osztrák tartományokban nagy pénzügyi deroultal 1623. december 14-ikén találkozunk, de már a XVI. században is küzdött a bécsi udvar nagyobb pénzügyi zavarokkal. I. Ferdinánd 1547 és 1555 között mintegy 2½ millió forint függő adósságot vett föl, mely részben a török háborúk, részben udvartartásának kiadásai által folyton növekedett, úgy, hogy 1557-től fogva a külföldi pénzpiac már csak kelletlenül hitelezett neki. Adóssága az egyes bankházaknál óriási összegekre rúgott, így a Haug-féle bankháznak több mint 200,000 forinttal tartozott, melyek fedezésére a cégnek magyarországi rézbányákra adott jogot, melynek élvezete azonban a cégre nem járt haszonnal, a mennyiben épp e magyarországi bányaüzemek mozdították elő bukását.² 1552 és 1553-ban Nürnberg és Augsburg adtak nagyobb kölcsönöket Ferdinándnak, előbbi több mint 100,000, utóbbi több mint 30,000 forintot, mely összegeket később Fülöp spanyol király vállalt magára. A Fugger-ház főkönyveiben Ferdinánd szintén tekintélyes összegekkel szerepelt. 1527-ben a Fugger-ház mérlege szerint 651,000 forinttal szerepelt Ferdinánd neve az adósok között, 1530-ban kerek egy millió forinttal, közte 258,400 forint, mely Magyarországot terhelte, 1533-ban 990,000 forint, mely azonban valószínűleg nem pontos, alkalmasint 1533-ban épp úgy, mint 1536-ban az adósság összege 820—840,000 forintot tett ki, a mely összeg 1539-ben

¹ V. ö. Inoma-Sternegg's Deutsche Wirtschaftsgeschichte in den letzten Jahrhunderten des Mittelalters. III. köt., II. rész, 496—501. oldal.

² Ehrenberg: Das Zeitalter der Fugger. Bd. II, 170. l.

lemegy 417,000 forintra, minek magyarázata abban rejlik, hogy ekkor a Nápolyra adott kölcsönök külön lapra irattak. 1540 és 1541-ben csekélyebb kölcsönöket vett igénybe Ferdinánd, 1542-ben azonban már ismét nagyobb összeget, 80,000 forintot vett tőlük föl.¹

Látjuk ebből, hogy Ferdinánd hitele eléggé meg volt terhelve. A pénzügyi téren akkoriban nagy változás állott be a pénz értékére nézve és a pénz értékének csökkenését nagyban előmozdították azok a visszaélések, melyek a pénzverés terén elharapódtak.

Úgy Ferdinánd, mint Szapolyai János a pénzverés jogát egyaránt gyakorolták, különböző értékű és minőségű pénzt veretvén. Szapolyai János garasai, kispénzei és fillérei Lajoséi-hoz hasonlítottak, csakis abban tértek el, hogy a pajzs közepén lévő pajzsocskán a lengyel sas helyett Szapolyai a saját családi címerét, a farkast vette föl. Természetes, hogy a két király által vert pénz már egymaga is bonyodalmakat idézett elő, a mit még növelt az a körülmény is, hogy az országban rengeteg mennyiségű hamis pénzt hoztak forgalomba. A hamis pénzverést minden tartózkodás nélkül üzték és az országot e pénz elterjedése csakhamar komoly veszedelemmel fenyegette. Ferdinánd király megpróbált ez ellen védekezni, első sorban azzal, hogy Bécsben teljes érc tartalmú magyar pénzt és denárokat veretett. Csakhogy ez nem vezetett eredményre. A hamis pénz káros hatását főleg az osztrák tartományok érezték, hova nagymennyiségű magyar pénz, közte hamis is, vitetett be. Az osztrák rendek több ízben sürgették Ferdinándot, hogy tegyen ez ellen valamit, a ki végre is kitiltotta az osztrák tartományokban az ércpénzt a forgalomból. E rendelet természetesen Magyarországon visszatetszést szült és az 1535-iki nagyszombati országgyűlésen a rendek Ferdinánd rendelkezései ellen tiltakozva, e rendelet visszavonását igyekeztek kieszközölni, sőt e tárgyban külön követséget is küldtek Bécsbe, a nélkül azonban, hogy eredményt tudtak volna elérni.²

János király pénzei ellen minőség tekintetében kifogást alig lehet emelni; általánosan elismert dolog, hogy a két király által veretett pénzek jó minőségűek voltak.³ Pénzei az osztrák örökös tartományokban is közkézen forogtak és ott kurrens pénz gyanánt szerepeltek. A Ferdinánd által veretett pénzekkel szemben János pénzei az osztrák részekben a következő értékben állottak: „...Groschen zu Patzen und Dreyerweise, der Patz für 16 und die Dreyer für drey weiss Phenningen.”⁴

1526 július 31-ikén Ferdinánd a Magyarország számára vert új pénznemek forgalomba bocsátása alkalmából elrendelte, hogy az osztrák tartományokban 100 magyar fillér 9 sillingfillér (Schillingpfennige) értékben és ne magasabban fogadtassék el. 1533-ban az összes magyar pénzeket kitiltotta és elrendelte a kardos garasokra (Schwertgroschen) nézve, hogy 20 ilyfajta garas magasabban ne fogadtassék el valódi értékénél és pedig 21 ilyen garas egy font fillér, illetve rajnai forint értékben, egy ilyen garas pedig 11 fehér kis pfennig és egy heller értékben.⁵

Ferdinánd a Szapolyai János által vert pénzek beözönlése ellen is megpróbált védekezni. Az 1529-ben kiadott rendelete ugyanezen a János király által vert pénzek ellen irányul.

¹ Ehrenberg i. m. I. köt. 120—138. oldal.

² Komáromy: Egy hamispénzverő a XVI. században. Századok, 1893. évf.

³ Acsády: Magyarország három részre oszlásának története, 184. l. A magyar nemzet története, V. köt.

⁴ L. az 1529-iki hasonmásban adott pénzrendeletet.

⁵ Becher: Das österreichische Münzwesen etc. I. köt. 66. l.

Ez érdekes rendelet eredetije a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában őriztetik. 1529 február 19-ikén kelt Bécsben és az alsó-ausztriai tartomány lakosaihoz van intézve. Irányul János király garasai és hármasai (Dreyer) ellen, melyek az osztrák részekben a fentjelzett értékkel bírtak. Ferdinánd király e pénzeket egész Alsó-Ausztriában eltiltotta és a forgalomból kiküszöböltetni rendeli, miután szerinte e pénzek minőség tekintetében az általa vert pénzekenél jóval alább állanak. A kitiltásra azonban talán kevésbé ez adott okot, mint inkább azon, a rendeletben is felpanaszlott körülmény, hogy János király e pénzekben magát magyar királynak nevezte, a mi természetesen sértette Ferdinándot uralkodói méltóságában. Úgy látszik, első sorban királyi méltóságának megvédése indította őt e rendelet kibocsátására, melyben őva inti alattvalóit a Szapolyai-féle pénzek elfogadásától és forgalomba hozásától. A tilalom megszegői ellen pedig szigorú büntetést helyez kilátásba. Hogy a tilalom alá eső pénzek annál könnyebben fölismerhetők legyenek, a kifogásolt pénzek képeit rendeletére reányomatta. E körülmény különösen érdekessé teszi e rendeletet, melyet mint a mohácsi vész utáni szomorú idők egyik érdekes emlékét érdemesnek tartottuk olvasóinknak hű hasonmásban is bemutatni.¹

Dr. Áldácssy Antal.

¹ Jónak láttuk az itt tárgyalt okmány szövegének értelem szerinti, de lehetőleg a szöveghez is alkalmazkodó magyar fordítását ide mellékelni.

Szerk.

Mi, Ferdinand Isten kegyelméből Magyar- és Csehország királya, spanyol infans, ausztriai főherceg, Burgund, Stájerország, Karintia, Krajna és Württemberg hercege, tiroli gróf, kegyelmünket és egész jóvoltunkat adjuk tudtul minden alattvalónknak, egyháziaknak és világiaknak, bármily méltóságban, állásban vagy minőségben, bárhol laknak alsóausztriai tartományainkban. — Ámbár különböző években és időben több ízben hirdettük ki általános rendeletünket némely behozott silány pénzek ügyében, mégis újból is figyelmeztetve és értesítve lettünk, hogy a garasok és hármások, a melyeket János gróf, erdélyi vajda, a mi ellenfelünk, Magyarország kormányzó királya címén veretett és veret: (a mely garasok) nevezett alsóausztriai tartományainkban batkánkint (patzen) és hármasonkint, — t. i. számítva — a batka tizenhat és a hármás három fehér fillérrel számítva, a mi magyar pénzünk mellett elfogadtatnak és kiadatnak. Minket, mint uralkodó urat és királyt illet, hogy erről méltányosan intézkedjünk és hű alattvalóinkat a hátránytól és kártól megóvjuk és idejében óvjuk. Aztán János grófnak ezen garasai és hármasai a mi magyar pénzünkhöz értékben és finomságban nem is hasonlíthatók, hanem belőlük hű alattvalóinkra romlás, kár és hátrány haramlik, azonkívül pedig ránk nézve tűrhetetlen, hogy ő az ő silány pénzére Magyarország királyának címét veresse és nyomassa. És hogy hű alattvalóink János grófnak e silány pénzeit megismerhessék és így könnyebben eligazodjanak és magukat a kártól megóvhassák, ezen pénzeket képeikkel és felirataikkal együtt — különösen pedig, hogy ő minden pénzre a középen egy pajzsocskát rak egy farkassal — ide rajzoltattuk ezen általános rendeletünk végére. Ennélfogva mindnyájatoknak és mindenkinek külön-külön komolyan ajánljuk és rendeljük, hogy jövőben semmiféle üzletben, ügyletben és művelésben, sem adásban és vételben fönnemlített János grófnak silány pénzét semmiesetre el ne fogadjátok, se ki ne adjátok, sem pedig el ne nézzétek és ne engedjétek, hogy a tiétek ilyen pénzt bevételnezenek vagy kiadjanak, hanem őket ilyennek elfogadásától idejekorán őva intsetek. Ha pedig bárki a nevezett János grófnak gonosz pénzét ezen kegyelmes óvásunk után is elfogadja vagy kiadja és ezen rajtakapattik, az vagy azok ellen komoly büntetéssel fogunk eljárni. Kegyelmesen tudtokra adjuk azt is, hogy nemrég magyar királyságunkban némely egyének a mi pénzünkhöz hasonló hamis pénz verésén rajtakapattak és ezért fogságba vettettek; ilyen hamis pénzre hasonlóképen úgy a pénz elfogadásánál, mint kiadásánál egyaránt szorgosan figyeljétek és az annak elfogadásával járó kártól és hátránytól magatokat megóvjátok. Ezt azon kegyes hajlandóságnál fogva, melylyel nevezett országaink és lakói iránt viseltetünk, óvás és a sok kár elhárítása céljából kegyes szándékkal nem akartuk tőletek eltitkolni. És ez a mi komoly akaratunk. Kelt Bécs városunkban, februárius hó tizenkilencedik napján az (ezeröttszáz) huszonkilencedik esztendőben, uralkodásunk harmadik évében.

Újabb adatok a hazai kotinus és koisztobókus néptörzsek pénzeiről.

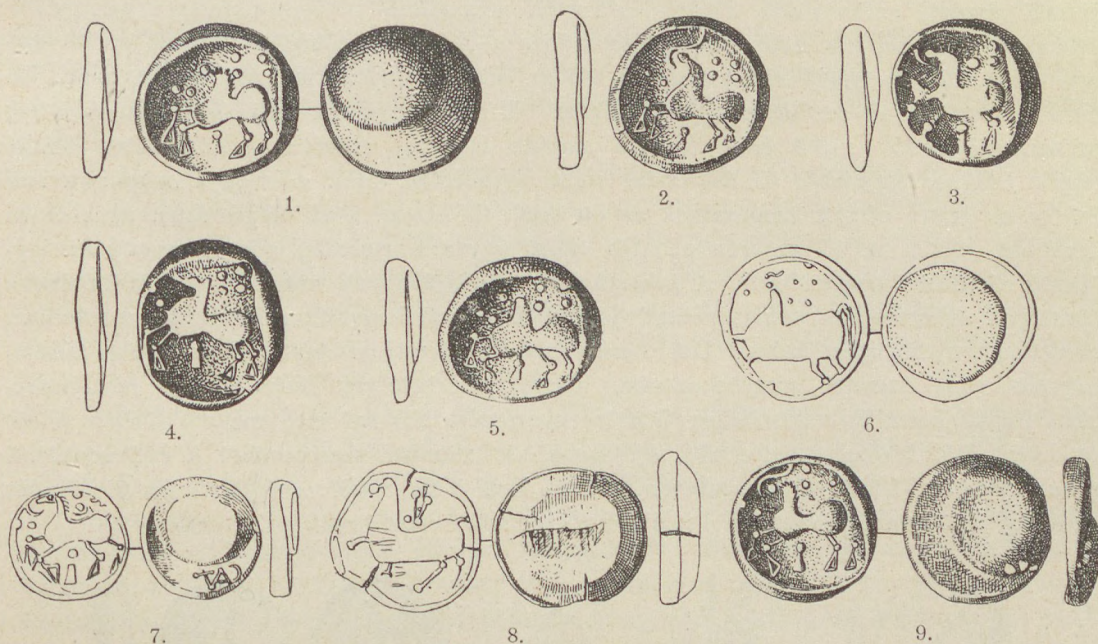
A mióta a nagy-bisztereci lelet¹ révén a kelta kotinusoknak és az aranyos medgyesi lelet² alkalmából a koisztobókus néptörzsnek eddig ismeretlen pénzverését sikerült földerítenem és megállapítanom, nem szüntem meg további adatok után kutatni e két néptörzs pénzeinek lelőhelyeit, illetve földrajzi elterjedésük határait illetőleg. A nélkül, hogy e kutatásokat és eredményeiket lezártaknak tekinteném, alkalomszerűnek találok az eddig elért eredményeket itt közzétenni.

A kotinus pénzek lelőhelyei közül idézett cikkemben Nagy-Biszterecz, Késmárk, Ó-Huta, továbbá Gewitsch (Olmüztől nyugatra, Morvaországban) és Stradonice (Csehországban) voltak említve. Ezek közül Ó-Hutát már a Windischgrätz-gyűjtemény barbár pénzeinek lajstroma is említi, megjegyezvén, hogy ott 1849 táján 376 darabot találtak e pénzekből. Újabb szórványos óhutai leletekről Leszih úr ad hírt alább az éremleletek rovatában.

Az 1849-iki leletből való és a Windischgrätz-gyűjtemény lajstromában képen is közölt 2882. sz. óhutai kotinus pénz azonban ugyanazon változatot képviseli, mint a biszterecziek (1—5. ábra), vagyis eltér a miskolci gyűjteményeknek Leszih úr által leírt példányaitól, melyeken a ló háta egyenes vonallal van ábrázolva (6. ábra). Ezek, úgy látszik, régibb kibocsájtványok amazoknál, mert míg súlyuk gyakran magasabb, ú. m. 10·30, 11·37, 11·55, 11·60 gr., addig a másik változat 9—10 gr. közti átlagsúlyt mutat föl. Megállapított dolognak látszik tehát, hogy Ó-Hután mindkét változat képviselve volt. A késmárki példány megfelel a párisi éremtár De la Tour 9894. sz. (5·83 gr. súlyú ezüst) példányának, mindkettő előlapjának szegélyén pár betű látszik. Hasonló, de réz példánya van a nemz. múzeumnak, TAD felirattal (7. ábra). Ezek tehát későbbi kibocsájtványoknak látszanak, épp úgy, mint a selmeczbányai múzeumban lévő hitelesen pohorellai példány, melynek hátlapján már a lovast sejteti három pontozott végű || | vonalka, melynek változata a nemz. múzeumban található (8. ábra), vagy mint a Szepes-Iglón lelt példányok, melyeken már lándzsás lovas ül a pontokkal környezett lovon, végre pedig mint azok, melyek előlapjának szegélyén két gömböcske látszik (Arch. Ért. 1901. 407. l. 8. kép) (itt 9. ábra), vagy mint a sokkal könnyebb súlyú, rézből vert példányok, melyek, a mennyire ma ítélnünk róluk, e pénztípus fejlődésének a legutolsó fejezetét képviselik. A különböző változatok és fejlődési szakaszok tehát ne ejtsenek zavarba mindezeknek világos és biztos összetartozósága felől. A technikai és tipológiai, vagy, ha úgy tetszik: a műtörténeti fejlődés menete egészen világosan követhető rajtuk. Összetartozóságukat lelőhelyeik földrajzi összetartozósága és egyéb kelta és barbár pénzeinktől élesen különváló technikai, illetve technológiai jellegük is bizonyítja.

¹ Arch. Ért. XX. (1900.) 224—241. l. és Castellane-Blanchet: Congrès international de numismatique, Paris, 1900. 90—98. l.

² Num. Közlöny II. (1903.) 57—61. l.

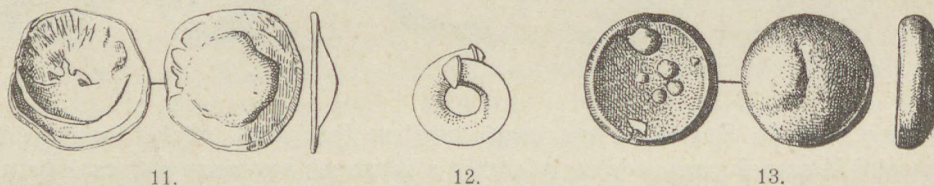
Gewitsch és Stradonice csak annyiban érdekelnek minket mint lelőhelyek, hogy igazolni látszanak azon adatot, miszerint a kotinusok egy része jött csak be a bójokkal, más részük künn maradt régi hazájában: Morvaországban (Müllenhof II. 267. — Tac. Germ. 43) és onnan — úgy látszik a Jablunka-szoroson át — föntartotta tovább is összeköttetéseit a kiköltözöttekkel. Erre a Jablunka-vonalra önkéntelenül is rá kell gondolnunk, ha az újabban megállapított¹ lelőhelyeknek azon éjszaktól dél felé húzódó elég egyenes vonalát tekintjük, mely a kotinus pénzek előttem ma ismert elterjedési területének nyugati határvonalát képezi. Tessék a mellékelt térképen (10. ábra) az itt felsorolandó lelőhelyek fekvését megfigyelni. A Jablunka-szorostól dél felé van Szucsány és alább Mossóc (Túróc-megye), még alább dél felé Bagonya Hontmegye nyugatán, ettől délkeletnek, Nógrád délnyugati sarkában Tereske, Szátok és Romhány egy csoportban. Ezek mind lelőhelyei a kotinus pénzeknek. Az elterjedés északi határvonala Szucsánytól Nagy-Bisztereczen át Késmárkig terjed. — Ezek is lelőhelyek. A lelőhelyek keleti határvonalát Késmárktól lefelé Igló, Pohorella (Gömör-megye

10.

¹ A felsorolandó újabb lelőhelyekre nézve forrásaim voltak: dr. Szontagh Antal, dr. Jurkovich Emil, dr. Bothár Samu, Rohde Tivadar, néhai Schmer J. pohorellai vasgyári igazgató és mások följegyzései, illetve közlései.

éjszaki részén), aztán alább Sajó-Kaza és még alább Ó-Huta meg Gyertyánvölgy (!)¹ adják, minhárom utóbbi Borsodban. — [Gyertyánvölgyben találták az itt képen adott 6·96 gr. súlyú aranypénzt és 6·6 gr. súlyú arany karikát (11. és 12. ábra). Ha tetszik, mondhatjuk esetleg karikapénznek is.) E két aranydarab súlyaránya az aranyhoz az ezüsthöz való 1:13·3 értékviszonya alapján épp úgy megfelel a fentemlített óhutai régibb fajta ezüstpénzből 15 darabnak, mint egyenérték, mint a hogy a nagybisztereczi 5·7 gr.-os arany pénzek megfelelnek az ott talált 9—10 gr. közti súlyú ezüst pénzből 15 darabnak. Az ú. n. 15 stateres pénzláb tehát úgy a bisztereczi, mint a gyertyánvölgy-óhutai leletekből beigazolható. A gyertyánvölgyi kagylótipusú aranypénz a maga durva kivitelével egyszersmind támaszpontot nyújt a bisztereczi kagylótipusú aranypénzek kotinus eredetének újabb igazolására.] Déli határvonalul a Gyertyánvölgytől Romhányig húzódó képzeleti vonal szerepel, melybe azonban, úgy látszik, bele volt ékelve az Osi nevű törzsnek Nógrád keleti és valószínűleg Gömör egy részére eső területe, mely Pilény (Pilin) és Lapujtő lelőhelyekkel e nép sajátos, de technikai szempontból a kotinusokéival rokon pénzeit (13. ábra) szolgáltatja. (Arch. Ért. XXI., 1901. évf. 406. lap 6. ábra és 414. lap 13. ábra.) [Pilinben a 12. ábrához hasonló bronz karikákat is találtak.]

Tekintsük már most e mintegy 150 kilométer oldalhosszakkal bíró szépen kikerekített területet, melynek természetes határaiul nyugaton a Garam, északon az Alacsony és a Magas-Tátra köze, kelet felől pedig a hegyvidék keleti határa, esetleg a Bodva vagy a Hernád völgye szolgál. Ebbe a területbe esik az Alacsony Tátra, a Magyar Érczhegység, a Gömör-szepesi hegyek egy része, a Cserhát, Bükk, a börzsönyi hegyek stb. És ha Ptolomaeus 2., 11., 20. és Tacitus Germ. 43. adatait, Suess és Müllenhof kutatásait a pénzek felsorolt lelőhelyei által körülírt területtel összevetjük, csodálatosan kiegészítik mindezek egymást. Morvaországból jöttek: íme, ott a Jablunka-szoros, bányászatot űző nép voltak: ott az ércekben dús hegyek! Az Osi törzs szomszédai voltak: íme, a pilini és a lapujtői pénzek! — Müllenhof azon eredményre jutott, hogy a kotinusok Bars, Zólyom, Hont és Nógrádban laktak. A pénzek lelőhelyei keletebbre tolják ki a valószínű határokat, de a terület zöme egyezik. — Dio Cassius 71.12 szerint Marcus Aureliusnak segítői voltak a kvádok ellen, a jazigekkel és a búrokkal. És íme a lelőhelyek határai Biszterecznél a búrok felé, Romhánynál és Ó-Hutánál meg Gyertyánvölgynél a jazigek felé állapítják meg a szomszédságot, míg a Garam mentén a kvádok országa felé állanak arcvonalban. — A közbeeső területre nézve még bizvást várom az előkerülő leletekről szóló további adatokat, esetleg újabb változatokat is, — mert az lenne csodálatos, ha hosszabb ideig

¹ Lásd a Trau-féle gyűjtemény árverés-lajstromában, Egger testvéreknél (1903) 23. sz. (10·9 és 11·8 gr.) és Rohde Tivadar úr közlései szerint.

tartó és tömeges pénzverés mellett egy ilyen jólétben élő nép pénzei nem mutatnának fokenkint való fejlődést, — a fönti összeállítás azonban máris elég hathatósan támogatja az írott adatokat és bizalmat ébreszt az iránt, hogy a numizmatika a többi fontosabb törzseket illetőleg is döntő befolyással hozzá fog járulni hazánk őskori képének földértéséhez.

A koisztobókus pénzek lelőhelyeit illetőleg szintén szereztem be az utóbbi hónapokban újabb adatokat. Két billon példányról szereztem tudomást, melyek Sátoralja-Újhely¹ tájáról valók. Két ezüst példányt pedig Beregmegyében Dercen¹ (Dercény) falunál találtak, Munkács és Beregszász közt. Ez a két lelet a tavalyi cikkemben jelölt területet éjszak, illetve nyugat felé toldja meg és közvetíti az összeköttetést a különben elszigetelten álló Gyertyánvölgy és a koisztobókus pénzek többi, már tavaly felsorolt, Bereg- és Szatmár-megyei lelőhelyei között.

Idézett cikkemben (59. l.) már akkor említettem a kotinusokat, mint a koisztobókusok szomszédait. Ó-Huta és Gyertyánvölgy és az imént említett Sátoralja-Újhely mint lelőhelyek most újabban megerősítik ezen véleményemet.

Felhasználom itt egyszersmind az alkalmat, hogy Leszih úr alábbi, a leletek rovatában található közleménye végén fölvetett kérdéseire is reflektáljak. Gyertyánvölgybe (a hol Rohde T. úr szíves közlései értelmében kotinus pénzeket is találtak pár évtized előtt s a honnan a Trau-féle gyűjteménybe kagylótipusú aranypénz és egyarany karikapénz is jutott) az ugyanott előforduló koisztobókus pénzek nem véletlenül, hanem a forgalom természetes következményei gyanánt jutottak. — Az ezüst a mi barbárjainknál valutafém volt, és már tavaly említém (Num. Közöny I. 59. l.) azon megfigyelésemet, hogy a kotinok és a koisztobókók pénzei némi tipológiai rokonságban állanak egymással, azonfölül pedig egy ideig azonos (circa 9·5 gr.-os) darabolási rendszer alapján verettek. A valutapénz magában hordja értékét, mint anyag, és éppen ebben különbözik a bizalmi (fiducialis) jellegű váltópénztől, melynek többé-kevésbé oktrojált értéke van csak. A koisztobókók jó ezüstpénzei belértékük nélkül fogva egyenértékűek voltak a kotinusok ezüstpénzével. Természetes tehát, mint akárhány lelet is bizonyítja, hogy különböző néptörzsek valutapénzei forgalomban voltak saját határaikon túl is más törzseknél. A billon már kisebb értéket képvisel, hasonlóan a XVII. századi német „Kippermünze“-hez. Ez a mi barbár népeinknél csak későbbi időben lépett föl, valószínűleg mikor közgazdasági és politikai viszonyaik egyaránt hanyatlásnak indultak. Ha tehát koisztobókus billonpénz fordul elő Gyertyánvölgyben, ez a két törzs közötti szomszédos forgalom következménye és bizonyosra vehetjük (mint azt Mommsen is kimutatta a római pénzügy történetében), hogy helyes megkülönböztetéssel fogadták el ezt a billont a kotinus szomszédok, ha azonban valahol a koisztobókus jó ezüstpénz lépne föl együttesen a kotinus ezüstpénzzel, ezt az azonos pénzlábra vert valutapénzek elegyes forgalmának lehetne beszámítanunk. A mi pedig a verőhelyet illeti, minden a mellett szól, hogy ezeket a koisztobókus billonpénzeket nem Borsodmegyében verték, mert ez a hely az e fajta pénzek forgalmi területének, már most is bizvást mondhatjuk, a nyugati szélére esik és mint fönnebb kimutattam, Gyertyánvölgy viszont a kotinus pénz forgalmi területének keleti szélén fekszik. Egyes szórványos darabok vagy

¹ E lelőhelyekre vonatkozó adatokat ifj. Frey úrtól (Zombor) és Bakcsy László úrtól szereztem.

leletek, minden összefüggés nélkül eljuthatnak távolabbra is, kereskedők vagy katonák révén, de elszigeteltségük előbb-utóbb beigazolja idegen mivoltukat.

Végül, hogy Borsodban Philippeus-utánzatok is fordulnak elő a laposabb vidékeken, vagyis a folyók völgyeiben, annak magyarázata egyrészt a valutapénz nemzetközi forgalmában rejlik, másrészt pedig azon körülményben, hogy míg egyes nagyobb vagy fejlettebb szervezetű, erősebb törzsbeli karakterrel bíró barbár törzsek (mint pl. a kotinusok, koisztobókusok, dákok, meg az eraviszkusok és a tolnamegyei kelták) megállapodott pénztípusokat fejlesztettek maguknak és e típusokhoz állandóan ragaszkodtak, addig a kisebb vagy gyöngébb törzsek kevésbé tömegesen és ingadozó típusokban utánozták a közös előképet: a II. Fülöp-féle macedon tetradrakmonokat, melyek aztán szórványosan szintén eljutottak a forgalom révén, mint valutapénz, a körülöttük lakó nagyobb népek területére is. Így Felső-Magyarország északi és keleti részeiben a kotinusok és a koisztobókusok pénzein kívül csakis a philippeusok ilyen vegyes típusú utánzatai verettek a többi kisebb törzseknél, melyeknek lakóhelyeit éppen pénztípusaik ezen ingadozásánál fogva numizmatikai úton nem lehet majd oly világosan megállapítani, mint a fönti két nagy néptörzs területeit.

Gohl Ödön.

A nagybányai pénzverő intézet 1619. évi viszonyairól.

A Magyar Nemzeti Múzeumban elhelyezett Péchy-levéltár érdekes emlékeket őrzött meg számunkra. Tíz darabból álló papír oklevél ez, melynek hossza körülbelül öt métert tehetett ki s ma már elrongyolódott darabjain egy érdekes per lefolyását tárja elénk magyar nyelven, mely a nagybányai pénzverő intézet viszonyaira élénk világot vet. Az oklevél 1619 augusztus 4-ikén Nagybányán kelt s a szepesi kamarához van intézve. Valószínűleg a szepesi kamara révén jutott a Péchy család levéltárába is, mert Péchy Zsigmond ez időben szepesi kamarai tanácsos volt. A per a nagybányai városi bíróság előtt folyt le, melynek feje akkor Eötvös András volt. A perben álló felek báró Herberstein Felicián, a nagybányai pénzverő intézet prefektusa és Kynthinger György „vardain, az ő felsége itt való cementházában leveő inspector“. 1619 július 16-án indult meg a peres eljárás a városi bíróság előtt s augusztus 4-én már meghozták az ítéletet. Az ítélet az alperes vardain elmarasztalása mellett szólott, a ki ügyét a nagybányai városi bíróságtól a szepesi kamarához felebbezte.

A per tárgyát képező eset báró Herberstein Felicián előadása szerint a következőképen történt: 1619 június 13-án azt hallotta a pénzverő intézet említett prefektusa, hogy Kynthinger György vardain el akarja hagyni állását. Herberstein Felicián azon alapon, hogy a vardain neki és a kamarának „ereős hittel köteleztetett“ szolgálja, s mégis „az ő felsége cementházát ollian gondviseletleneől“ el akarja hagyni, fogságra vetette, kijelentvén előtte, hogy mindaddig fogva tartja, míg „az ő reá bízattatott tisztről elégséges számot nem adna“. A vardaint a fogság meglágyította s egyezsége lépett Herbersteinnal. Az egyezés szerint a vardain arra kötelezte magát, hogy „valamígen tisztiről igaz számot nem adna és heliében hasonló és arra az ő tisztire elégséges és méltó személt nem állatna“, állását köteles megtartani. Ez ígéretéről saját aláírásával és pecsétjével megerősített kötelezvényt adott át a prefektusnak. E kötelezvény dacára azonban az történt, hogy a vardain feleségét s gyermekét, továbbá javait is elvitette rövid idő múlva Nagybányáról. Ebben Herberstein az ígéret megszegését látta s a vardaint a városi bíróság elé állította.

A vardain a törvényszék előtt a következőképen védekezik: Hivatalát a pénzverő intézet előbbi prefektusától, Lisibova Gellértől nyerte azon kötelezettség nélkül, hogy

csupán akkor hagyhatja el állását, ha más alkalmas személyt tud a maga helyére hozni. Ilyen kötelezettséget Herberstein Felicián alatt sem vállalt. Eltávozása okául azt hozza fel, hogy a prefektus „impediálni“ kezdte őt kötelességei teljesítésében, a mi által becsületében sértve érezte magát, mert látnia kellett, hogy a prefektus hivatali esküje dacára sem bízik meg benne. Ez az indok már egy év előtt arra készítette, hogy „más urat“ keressen, s az akkor támasztott per alatt is arra kötelezte a városi bíróság a prefektust, hogy egy hónap vagy legfeljebb hat hét lefolyása alatt más vardaint keressen. Tudta ugyan, hogy „nem mindenkor találhatnak keönnien és igen hamar oly személt, ki ezféle hivatalhoz igazán tudgion“, sőt ez ok miatt Lőcsén jártában beteg meg is ígérte a prefektusnak, hogy szerez neki másik vardaint; de mivel a nagybányai városi bíróság nem kötelezte a szolgálatra, hát eligérte magát „derekassan eő felségének az Erdély fejedelemeinek az szolgálatra“, biztosítván a fejedelmet, hogy a városi bíróság „teörvénye is liberálta az eő nagysága szolgálattjátul“. Ez a fejedelmi hívó szó készíthette a vardaint régtől fogva arra, hogy hivatalától szabadulni igyekezzék, „mivel teöb esztendeinél, hogy az Erdély fejedeleme kívánnia szolgálatát, és eő felsége tisztességes fizetést ígért, ió premotióval ajánlván magát“. Ezek a dolgok kétségkívül a legnagyobb titokban folytak, de a prefektus mégis nesztét vette az alkudozásoknak s eredeti módot eszelt ki a vardain tervének meg-hiusítására. 1619 június 13-án ugyanis éjjel váratlanul magához hívatta a vardaint. Ez gyánutlanul engedett a meghívásnak, mire a prefektus nagy haraggal reá támadt s egy oklevelet téve elébe, kényszeríteni kezdte, hogy azt leírja s megpecsételve neki átadja. A vardain azzal mentette magát, hogy a „szemei immár igen homáliosok, az giertia világ-nál nem írhat“. Ez a kifogás azonban nem akadályozta meg a prefektust terve keresztül-vitelében: „Gottfrid deákot eleő állatá és azt az levelet eleőtte elolvastatá és kezdé asztán ereőltetni“. A szegény vardain nagyon szorult helyzetben volt: sehol „giertia világot“ nem látott, semmi „emberi segítséget és maga oltalmára való alkalmatosságot“ nem remélhetett, még hozzá „az kapukat és az aytókat is“ bezárták már. Megrémült tehát a prefektus fenyegetéseinek hallatára, meg az életét is féltette tőle, hát leírta a prefektus által elébe tett kötelezvényt. Ezt az oklevelet azonban nem tekinti magára nézve kötelezőnek, mert kényszerrel iratták meg vele. Neki tehát a prefektussal szemben semmi szolgálati kötele-zettsége nincs. Nem tagadja azonban ama kötelezettségét, hogy hivatalárúl számot adni tartozik. A számadást azonban maga a prefektus tette lehetetlenné azzal, hogy „registromit elhordotta és ahoz tartozó céduláit“. Nemcsak a prefektusnak, hanem a szepesi kamará-nak és a generálisnak is számot akar adni „bizonios illendő extractusokban“, hogy Her-berstein Felicián prefektussága alatt „az nagybányai eő felsége cementházának eött esztendeő alat leveő proventusa menyi és miczioda volt“. Kijelenti azonban, hogy a vardainság tisztét nem mindig töltötte be, mert néha hat hétig is beteg volt s ez idő alatt sem a próbáról, sem a „monéta ligájáról“ nem adhat számot. Pedig ezek a vardain legfontosabb teendői, mert „az vardaynnak életében tisztességében jár, fejedelmeknek beczölletekben és méltóságoknak derogálásában az monétáknak ligájának meghadása“ s a nagybányai pénzverő intézetben a vardainon kívül ahhoz értő ember nincs. Ez idő alatt tehát a pre-fektusnak kell elvállalnia a felelősséget mind a próba valódiságáért, mind pedig a pénz ligájának törvényszerűségéért.

Herberstein Felicián erre előadja azokat az eseteket, melyekben a pénzverő intézet ügyeibe avatkozott s kiemeli azt, hogy ezek által a vardaint sem működésében nem aka-dályozta, sem becsületét nem kisebbítette. Károsnak tartotta ugyanis magára nézve, hogy a pénzverő intézetből kikerülő pénzeket nem darabszámra adta át a vardain, hanem „ser-penieövel“ mérte. Kivált a „tisztítatlan“ pénznél találta ezt magára nézve hátrányosnak, de a tisztítottnál sem különben. Azt kívánta tehát, hogy az „arithmetică“ jusson érvényre a számadásnál, „olvassák meg veressen az pénzt, azután penigh mikor kikészeöl is, azon szám szerint adgiák be.“ Ez bántotta a Kynthinger hiúságát s ezért akarta elhagyni az állását. Időközben azonban meggondolta a dolgot, folytatta a munkáját s a prefektus

is megparancsolta, hogy „mindenféle mivesek szavát fogadgiák, az cementháznál penigh“ maga a vardain „minden rendbéli embereknek keziket bevette, hogy neki engedelemmel szavát fogadgiák“. A prefektus tehát egészen megnyugodott abban, hogy a vardain tovább végzi a dolgát s németországi útja alatt sem nézett más ember után. Most aztán nagy meglepetésére mégis azt kellett hallania, hogy a vardain „emberit Erdélyben jártatja, és magát oda ígérte híre és jóakarata ellen szolgálatra, és ezen közben marháját is cement háztúl másuva hordatta“, tudniillik Felső-Bányára valami Varga János nevű ember házához. Ez aztán kihozta türelméből a prefektust s ekkor kísérllette meg írásbeli kötelezvény-nyel biztosítani magának a vardain szolgálatait. Igaz, hogy váratlanul támadt a vardainra, de nem, a mint az állítja, késő éjjel, hiszen, mikor a vardain kötelezvényét megkapta, még „vacziora felett“ volt s a vardaint is magánál akarta tartani vacsorára. Kifogásolja a vardainnak azon szándékát, hogy a szepesi kamarának kíván jelentést tenni arról, mennyi jövedelmet hoztak a bányák. Hangsúlyozza, hogy a vardain csupán neki tartozik számadással, mert ő „conducálta az tisztre“ és ő fizette, „noha az országnak és az camarának az monétáknak igaz verésére köteles“. A vardain elszámolási kötelezettségét biztosítja számára az is, hogy „az eő felsége camarája teőlle esztendőről-esztendőre bizonios árendát vár“, a melyen neki kétségkívül nyeresége van, de vesztesége is lehet. Azzal vádolja, hogy nem csupán neki, de azoknak is, „az kik it bániát műveltetnek, nem egiebet, hanem kárt akarna tenni, ha lehetne“. A vardainnak ama kijelentésére, „hogi az monétáknak igaz ligája az vardainnak hitiben és tisztességében jár, fejedelmeknek méltóságában és méltóságának derogálásában“ stb. felszólítja a bíróság előtt a vardaint, hogy „az pénzverésnek fogiatkozása feleől magát purgállia“, a prefektust pedig „az pénzverésnek fogiatkozása miat gyalázó szótul felszabadiczia“; mert mindenki tudja, hogy „az vármegién eő nagysága generalis uram eleőtt s egyes helieken is“ azzal gyalázták, hogy a prefektus pénzében „nem igaz pénz volna, hanem korpával“ kevert. A prefektus ebben nem érzi bűnösnek magát, mert azért tartott vardaint, „hogy tiszti szerint az országot igaz pénzzel éltesse“. Nem vont el tőle semmi szükséges dolgot, ennélfogva „ha mi fogiatkozás eseeött a pénz verésében, eő miatta leött, nem más miat“.

A vardain szívosan ragaszkodik amaz állításához, hogy a prefektus őt hivatala gyakorlatlásában akadályozta, mert „az előbbi mód szerint az kik ezüsteöt az cementben beadtanak pénz csynálásra, mind bániamivelteteő emberek s mind egiebt rendek“, a vardain kezébe adták; mikor aztán a pénz a magánemberek ezüstjéből és a prefektus bányáiból kikerült érczből elkészült: „az Űr az övét elvitte és az más emberekét“ a vardain kezében hagyta. A vardain az ezüst beszállításánál mindenkinek „cédulát“ adott elismervényül s ennek megfelelően osztotta szét az elkészült pénzt. Herberstein Felicián azonban új gyakorlatot hozott életbe: „az magáéval egieött minden nembeő pénzet el vitette, és az kiknek megh akarta adni, megh hadta“, hogy azoknak a vardain elismervényt adjon; „az kiknek penigh pénzeket maga szükségére el akarta költeni“, nem adatot elismervényt, hanem azt mon-dotta, hogy „vagy *rész nincsen*, avagy hogy nem kész az pénz“. Ennek aztán az lett a következménye, hogy az ilyformán megcsalatkozott emberek mind a vardainra támadtak „és egy néhány hétig is így molestálták mind bánia művelteteő emberek és mind egiebt rendek, — mert ez nem küleömben eset, mint az mely molnos gazda az buzának az vámját is kiveszi s utánna az buzáját is megeszi, amaz szegén embernek koplalni kel addigh, migh az molnos gazdának buzája érkezik, hogy mást adgion érette“. A prefektus bizalmatlanságának legvilágosabb megnyilvánulását abban találja, hogy utána „mind fejéren, mind veressen olvastatta az pénzt, mely ez eleött szokás nem volt“. Ez a vardaint becsü-letében sértette, mert a bizalmatlanság feltétele az volt, hogy a vardain addig csalta a prefektust. A pénzverés körüli kifogásokért nem őt terheli a felelősség, mert neki „cziaak a pénznek ligájára s próbálására“ volt gondja. A prefektus által hangoztatott szolgálati kötelezettséget nem akarja elismerni, mert neki „soha itt sem eő nagisága sem más esztendő számra nem fizetet, hanem hétre adot *cöteödfél forintot*, és így minden héten

kiteölt“ a vardain esztendeje. Megcáfolja a prefektus amaz állítását, hogy a kötelezvény megírásakor nem volt késő éjszaka, „mert immár akkor mind kapuk, kis aytók fel voltanak vonva“. Ha a prefektus nem ijesztéssel akart rá hatni, mért nem végezte el az egész dolgot másnap reggel, hiszen „ugianazon pénzvereő háznál is szolgálival előriztethette volna virrattigh?“ Most július 6-ikán is ijesztéssel csaltak ki belőle nyilatkozatokat, a mikor ismét azzal fenyegette meg a prefektus embere, hogy a városi bíróság kezébe adják, „nyakkal“ vetik a tömlőczbe s ott hal meg stb. Valótlan a prefektus amaz állítása is, hogy a kamara előtt való számadásával a városnak és a bányamíveseknek kárt okozna; ellenkezőleg haszna volna belőle „a városnak annyban, hogi mind eő felsége eleött nagioib tekinteti volna az haszonra nézve, az bannia mivelteteő emberekre is nagioib tekintete az eő felsége camarájának, tudván menny haszna keövetkezik eő felségének, melliet eő nagysága percipiál“. A Herberstein Felicián gazdálkodása különben is gyanus volt a szepesi kamara előtt, mert másképen nem tudja megmagyarázni „mi vitte volna az ió emlékezeteő Daróczi Ferenczet eő nagiságát arra“, hogy neki „eő felsége nevével egyszer itt kezeteő Bánián létiben, Herberstain uramnak hon nem létiben, megh parancziolta vala, hogy miolta Herberstain uram ide be szállot, mind az maga bániáitól való ezüstreől, mind penigh az bánia miveltető emberek és egyebek is valamenyi ezüstött bé adtanak az ideigh, míg ez volt, bizonios extractust czynállion, és valami volna itt az cementházban az eő felsége jeövedelme, regestrumba meghívia és bíró uramnak keziben aggia“. Daróczi Ferenc parancsát a vardain Herbersteinnal közölte, de ez eltiltotta őt a parancs végrehajtásától. Ez a tény világosan mutatja, hogy a Herberstein dolgai nem voltak valami nagyon tiszták, s nem vette szívesen, ha szellőztették azokat. A nagybányai veretű pénzek rosszasága miatt Herbersteinra induló vádakat megérdemli a prefektus s joggal mondják a „monétát rossznak és korpával hízoznak“. A prefektus ugyanis „eött lotthos ezüstbeől czináltatta az garast, mely teszen tízeneött nehezéket s azban kíván anny korpát; ha jobban megh ezüstleöztelné, kevesse korpával meghérnék“. Ebből látszik, hogy nem valami jó minőségű ezüst-pénz készülhetett a Herberstein prefektussága alatt Nagybányán, holott „Posonban az elmúlt gyűlésben az egész országh elvégezte, eő nagisága miformán s miczioda pénzt czinállion; ugyan nominanter eő nagiságát *articulusban* rábirták eő felsége pecziéte alatt, még sem czielekettethette senki véle“. Egy szóval abban volt a hiba, hogy „sem az pénzverő szer számot eő nagisága megh nem fogta“ a vardaintól, „sem az rezet, mikor volt, az pénznek czinálásátul, *sem penigh az borsepreött az pénznek megh fejëretéséteől s az söt is*, de az ezüstteőt kiméllette eő nagysága“.

A vardain érvelése nem használt semmit; a bíróság az erőszakkal kicsikart kötelezvényt érvényesnek mondotta, mert a vardain idejekorán „nem retractálta és ellene nem mondott“; következképen kötelezte őt mindaddig a szolgálatra, „mígh más illendeő és elegendő embert állat helében“. A számadás kötelezettsége alól sem mentette fel, de egy szersmind elhatározta, hogy a prefektus tartozzék „regestrumit előadni“.

Hogy a szepesi kamara miképen intézte el a hozzá fellebbezett ügyet, arra nézve közelebbi adatokat találnunk nem sikerült. De egyelőre nem is érdekel tovább bennünket az ügy lefolyása. Az elmondottak mindenesetre érdekes dolgok, mert a pénzverés körüli eljárásból sok olyan részletet világítanak meg, a melyeket egyebütt nem sikerül feltalálnunk.

Gárdonyi Albert dr.

Egy Virgilius-érem.

A szombathelyi múzeum egy érdekes kis réz érem birtokába jutott, melyet, a meny-nyiben a nyert adatok a tényálladéknak megfelelnek, az egervári uradalomban Kr. u. I—II. századi római pénzekkel együtt találtak. Ezen érem leginkább azért érdekes, mert a nagy epos-költőnek Virgiliusnak neve kíséri rajta a rávéssett arcképet.

Előlapján koszorús mellkép balfelé, körüle: VIRGILIVS MARO. Hátlapján: EPO, ez alatt virágdísz. Mindkét lapon keskeny koszorú-szegély. — Kettős veret nyomai mindkét lapon. — Réz vagy vörhenyes bronz. Átm. 17 és 15,5 mm. Vastagsága átlag 2 mm., melytől csak a szegély egy-egy helyén van eltérés föl-, illetve lefelé.

A mellképen erősen előreálló állt, erős, egyenes, de éppen nem merészen emelkedő és nem római szabású orrot, aránylag apró szemet, négyszögletes koponyát látunk, haja a fej tetejéről van a XV—XVI. században is divatozó módon szétfésülve minden irányban. A hajzat igen lágyan van mintázva. A koszorú 3—3 babérlevélből álló szakaszokból áll. A vállon kerekded kapocs tartja össze az antik szabású ruhát. A kép vésete igen csekély, sokkal sekélyebb relieffel bír, mint a római kis bronzpénzek vésete. Tekintve, hogy ezeknek vastagsága is 2 mm. körül szokott lenni, nincs kizárva, hogy, miként egy idegen tudós vélte, a kinek alkalmilag megmutattam ezt az érmet, — antik pénzdarab-ból van átvésve, — ez esetben valószínűleg azon szándékkal, hogy vele valamely ritkasággyűjtőt rászedjenek. — Másrészt, megvizsgálván az érmet, a fejnek igen lágy és egyenletes vésete, melyet egyik római császár arcképének sem azonosíthattam, továbbá a hátlapon észlelhető olyan jelenségek, melyek kettős veretre látszanak vallani, ellentmondanak az előbbi föltevésnek, bár az előlapi felirat éles körvonalai és aránylag erősebb kiemelkedése a lapka síkjából, nem oszlatnak el minden gyanút — és ez utóbbi körülménytől eltekintve, arra a következtetésre véljük magunkat feljogosítva, hogy nem átvéssett éremmel, hanem önálló kompozícióval van dolgunk, mely az arckép s a feliratok stilusa után ítélve, esetleg a XVI. vagy XVII. században készülhetett.

Virgilius arcképe különben más érmeiken is előfordul; így a Kr. u. IV. s következő században készült kontorniáták egyikén (Lenormant: La monnaie dans l'antiquité, I. k. 58. l. és Gnechi: Monete Romane II. kiadás, 328. lap) és egy 1536-ban készült reneszánsz-medálián, melyet a kölni Thewalt-féle gyűjtemény árverési lajstroma (1903. nov. 14.) 147. lapján 2139. sz. alatt ilyenformán találtam leírva: előlapján V. mellképe, jobbra, antik öltözetben. NOMEN INEXTINCVM (így!) VERGILIVS MERVIT. A mellkép mellett: 1536. Hátlapján elkopott mellkép és BELLO PRODIDIT HORRIDO TROIAM VEN. — Ezüstölt ólom. Átm. 34. mm.

Az egervári Virgilius-érem, úgy látszik, eddig ismeretlen fajt képvisel és ha eredetét nem is vihetjük vissza az ókorig, tanubizonyyságot szolgáltat legalább azon folytonos érdeklődés mellett, melylyel úgyszólván szakadatlanul viseltetett a világ két évezreden keresztül a „mantuai hattyú“-nak úgy csodás hagyományokba burkolt egyénisége, mint örökbecsű művei iránt.

Hátlap. Középen Magyar-Óvár címere, vonalkörben. Körül, a szegélyen: :: RES PUBLICA :: OVARIENSIS.

Ezüst. Átmérője 25 mm. — A mosonmegyei múzeumban és a m. nemz. múzeumban.

Ezt a sajátágos kis érmet pár év előtt Magyar-Óváron fődöztem föl az ottani múzeumban. A mosonmegyei tört. és rég. egylet és elnöke hazafias ajándékából egy példány azóta a m. nemz. múzeum birtokába is jutott belőle.

Az éremnek sem készítéséről, sem céljáról vagy használatáról nem nyújt fölvilágosítást semmiféle irat vagy hagyomány. A nevezett egylet azóta dicséretes buzgalomból határozatilag megbízta titkárát is, hogy a dolognak nyomára jusson, de mindeddig nem koronázta fáradozásukat eredmény. Meglehet, hogy azon, különösen Németországban elterjedt éremféle bárcák közé sorolandó, a milyenek a kapu-, fa- stb. bárcák, vagy talán inkább a polgárok igazolására szolgált bizonyos út- vagy sorompóvám mentesség érvényesítésénél, sőt esetleg szavazásnál is. Ilyen utóbbi fajta érmet állítólag Zalamegyéből és másikat mint Zágrárból valót ismerünk. Stílusa némileg ellentmond az ismert példányok vadonatúj föntartásának és fényének. Úgy látszik, a 19. század elejéről vagy a 18. század végéről való. Hátlapja valószínűleg a város régiebb pecsétjéről lett másolva, a német feliratú előlapot pedig alkalmoszerűen csinálták hozzá. Talán a város régi pecsétnyomóival való egybevetés révén lehetne még nyomára jutni, hogy voltaképen mikor csináltatták ezt az érmet, melyről az akták oly mélyen hallgatnak.

3. A magyar mérsékleti egylet érme.

Előlap: Vonalkörben felhőkön ülő Madonna, balkarján a kis Jézussal. Jobbjában kormánypálca, feje körül dicskör. Körül, a szegélyen: :: MAGYAR MÉRSÉKLETI EGYLET 1842. | Gyöngysor-szegély. Hátlapja sima. Fülezzet érem.

Ólom. Átm. 33 mm. — M. nemz. múzeum.

Gohl Ödön.

Éremleletek.

Borsodmegyei barbár éremleletek.

A borsod-miskolci múzeum két rossz ezüsből — (billon) — vert barbár pénzt őriz, melyek a Num. Közlöny tavalyi évfolyamában (57—61. lap) ismertetett k o i s z t o b ó k u s pénzeknek u. o. az 59. lapon említett billon változatából valók. Mindkettőt a Bükkhegységben, Borsodmegye nyugati részében, **Gyertyánvölgyben** találták; súlyuk 8'60, illetve 8'70 gramm, átmérőjük 22'5 mm. Veretük a Num. Közlöny II. évf. 57. lapján közölt 2-ik képhez hasonló, azzal a különbséggel, hogy a ló alakja még erősebben torzított kivitellű, mint a Marosvásárhelyen lelt daraboké.

Gyertyánvölgyet, mint e pénzdarabok lelőhelyét, az teszi érdekessé, hogy, csak mintegy 14 kilométernyire van azon völgytől, melyben Ó-Huta község fekszik, a hol a

nagybisztereci ezüstpénzekhez (Arch. Ért. XX. (1900.) évfolyam 224—241. 1.) hasonló kotinus ezüstpénzek fordulnak elő.

Az **Ó-Hután** szórványosan talált kotinus ezüst pénzeknek eddig kezeimbe került példányai annyiban különböznek a nagybisztereciektől (Arch. Ért. XX. 228. l. 7—11. kép), hogy előlapjuk kerek dudorodása szélesebb, kevesebb sima karimát hagy maga mellett, hátlapjukon pedig a ló háta egyenes vonalban halad, behajlás nélkül, kissé fölfelé s a ló teste általában valamivel nagyobbra van mintázva, mint a nagybiszterecieken. Minthogy Ó-Hutáról több ilyen pénzdarabot ismerek (így a miskolci ev. ref. főgimnáziumban van 1 db. magángyűjteményben 1 db. stb.) és tudomásom van arról, hogy egyes darabok szórványosan többször fordulnak elő ott e fajtából, föltehető, hogy a kotinusok törzse a Bükkben is tanyázott. Az Ó-Huta mellett levő „Nagy-Sánc” nagyobb földvárnak látszik és szintén e helyen való őskori település mellett tanuskodik.

A két szomszédos völgy egyike tehát kotinus, másika kocsztobókus pénzeket ad. Így merül föl az a kérdés, hogy vajjon csak kereskedelem révén, véletlenül jutott e a két kocsztobókus pénz Gyertyánvölgybe, vagy pedig a Bükk-vidéki kotinusok saját pénzeikkel vegyesen használták-e azokat s végül: föltehető-e, miszerint azok ezen a vidéken készültek?¹

Megjegyzendőnek találom még, hogy Borsodmegye laposabb vidékein különböző Philippeus-utánszatok képviselik a barbár pénzeket, így Szirma-Bessenyőn és egyebütt.

Leszih Andor.

* * *

Bakonyai (Baranya m.) **éremlelet.** A m. nemz. múzeum éremleletei között az 1903. év folyamán nem volt egy sem (a husz éremlelet közt) érdekesebb, mint ez az igénytelennek látszó, mindössze 376 darabból álló lelet, melyben első tekintetre csak lengyel, porosz garasokat, lengyel és schweidniczi félgarasokat s magyar denárokat láttunk I. Ferdinándtól Bethlen Gáborig. A lelet gondos feldolgozása közben azonban először is egy Pico di Mirandola-féle magyar mintára vert denár került elő, később I. Ferdinánd magyar denára 1531-ből nagyszebeni sziglával s a címer szív pajzsában nem az osztrák pólyával, hanem a lengyel sassal, aztán megint egy mirandolai denár s végül I. Ferdinánd 1530. évi denára a horgonnyal (Herberstein). Ugy a Mirandola hercegségi denár, mint a másik két magyar denár megvan ugyan már gyűjteményünkben régibb leletekből; ez újabb darabokat mégis szívesen vettük, mert tudunkkal a mirandolaiakat az olasz numismatikások még nem ismerik, a másik kettő is nagyon ritka veret.

r. l.

* * *

Lacsón (Sáros m.) 557 db-ból álló éremleletet találtak, mely lengyel garasokból és II. Ferdinand stájer, karinthiai és osztrák garasából állt.

Béndeken (Somogy m.) egy bögre bécsi fillért letek az ősszel.

Budán a halászbástyán 43 db aranypénz került napvilágra, ezek nagyrészt XV. századi velencei zechinók, részben pedig I. Mátyás aranyai.

G.

K ü l ö n f é l é k.

Ujdonságok. A budapesti 1903—4-iki képzőművészeti tárlaton a medaillőr-művészetet Beck Ö. és Szirmai Tony kiállított érmei és plakettjei képviselték. Beck plakettjei: Spiegl János, II. Rákóczi Ferenc, a budapesti fotoclub plakettjei és néhány Charpentier modorát követő darab. — Szirmai plakettjei és érmei: Az iparművészeti társulat Trefort-plakettje, I. Ferenc József és a román király ischli találkozása, a dán király jubileuma, női mellkép stb.

¹ A választ e kérdésekre lásd fennebb. *Szerk.*

Caraffa Jeromos emlékére. Mellkép balfelé, páncélban. A válszelvényben MDCCIII. Körül: *HIER · CARAFFA NAPCH · PRINCEPS MONT NI(O?) SAC · RO IMP. & CAP. AC · L · T · GNL S · FERD. 2° IMP.* | Sima vonalszegély.

Hátlap: Féniksz-madár balfelé, nyitott szárnyakkal, égő máglyán. A napba tekint, mely halról süt le rá. Gyöngysorszegély.

Bronz. Átm. 55 mm. — M. nemz. múz. — Welzl 13409. sz. — Latour 6747. sz.

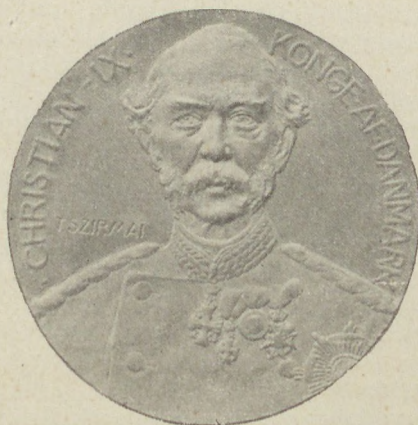
A fönt leírt éremnek, mely Caraffa tábornagy, német birodalmi herceg és később arragoniai alkirály arcképét mutatja be, a hátlapja Benedetto Varchi (1502—1565), florenci történész és költő arcképes érmének hátlapjául is szolgál, melyet Domenico Poggini, az elsőrangú florenci medaillör (1520—1590), éremvész és szobrász készített. (Heiss: *Les medailleurs de la renaissance* IX. k. 66. l. és V. f. 4. sz. — Ugyancsak Poggini készített medáliákat sok egyéb előkelő kortársa arcképével, a Caraffa-családnak azonban egyik tagját sem örököltette meg. Másrészt Caraffa Alessandro bíboros († 1540), Caraffa Vince, Caraffa Antal és Carlo érmeit Sienai Pastorino (1508—1592) medaillőrtől ismerjük. — Továbbá a Cornelio Bentivoglio szintén Pastorino által készített arcképes érmének a második hátlapja (*nec tempus nec aetas felirattal*), melyet Armand (II, 213. l. 3. sz.) Leone Leoninak tulajdonít, előfordul Gonzaga Hippolitának, Antonio Caraffa nejének arcképes érem-előlapjával párosítva. A Caraffa-érmek hátlapjainak ezen ismételt hibrid párosítása sajátos jelenség, és ha egyéb okok nem szólnának ellene, azt kellene vélnünk, hogy ugyanazon mester használta föl különböző arcképekhez a már meglévő hátlap-vázlatot. E föltevést azonban jelen esetben kizárja azon körülmény, hogy Poggini már 1590-ben meghalt, Caraffa Jeromos érme pedig 1624-gyel van datálva. Ennek hátlapját tehát egyszerűen plagizálták a Varchi-féle éremről, valószínűleg mint eszmei tartalom szempontjából megfelelő s a medália valamely vonatkozásához hozzáillő kompozíciót. Caraffa Jeromos érmét különben, dátumánál fogva, sem Heiss, sem Armand nem említi. Megjegyzendő még, hogy a reneszánsz-medáliák közt is vannak össze nem illő hibrid példányok, így a nemz. múzeum őriz egy I. Mátyás-féle medáliát, melynek hátlapja nejének, Beatrixnek Gian Christophoro Romano által készített érméről van másolva és eszmei tartalom dolgában sehogy sem illik össze a nagy király arcképével.

Ötvös Gábor.

Dupriez: *La Gazette numismatique* VII. évf. (1903.) 10. száma egy minket közelebbről érdeklő cikket közöl e címen: „**Tony-Antoine Szirmai, médailleur hongrois**“, a jeles érmészeti szakíró: A. de Witte tollából, melyben hazánkfiának művészi alkotásai közül Ybl Miklós szobrán kívül a Miklós Ödön plakettet és egyéb érmekeket meg plakettet említ. A cikkhez mellékelt képtáblán a tavalyi budapesti téli tárlaton is kiállított van Eersel-féle arcképes plakettet, a spanyol király koronázási plakettjét s a dán király

jubiláris plakettjét mutatja be. Utóbbiakat mi is bemutatjuk olvasóinknak a mellékelt képekben. A dán király arcképes érme után legközelebb 10 és 20 koronás dán arany-pénzeket fognak verni, melyen a szembenálló arckép újítás lesz a modern pénzek profilban álló arcképeihez képest. Szirmai Tóni a párisi 1900. évi Salonban ezüstérmet, az 1901-iki-ben pedig Mention honorable-t nyert. Talán ez is valami!?

Az **Echo de Paris** december 22-iki száma közli, hogy a párisi magyarok és osztrákok kolóniája Wolkenstein-Trostburg gróf osztrák-magyar követnek visszahívata alkalmából egy Szirmai Tony által ez alkalomra készített díszes ezüstplakettet nyújt át.

Teltsch Ede ismert nevű művészünk, ki nem rég Karap Ferenc plakettjét készítette, most Lukács Antalnak, a m. földhitelintézet igazgatójának arcképes plakettjén dolgozik.

A nürnbergi Lauer-cég **Mommсен Tivadarnak**, a római pénzverés történetírójának halála emlékére arcképes érmet veretett.

Therezováczi robotjegyek. Ifj. Lambert Ferenc gróf robotjegyeit ismertető minapi közleményünk által figyelmessé téve, Jankovich Bésán Elemérné úrasszony szíves volt velem közölni a pribérdi és vuchini Jankovich család therezováczi uradalmában (Szlavóniában) hajdanta használt robotjegyeket, egyszersmind a nemz. múzeum éremtárának ajánlékul felajánlván egy-egy példányt belőlük. Itt adom leírásukat:

1. Levágott sarkú, 30 mm. széles és hosszú, négyzetes, horganyozott vaspléh-lemez közepébe ponccal bevert $\frac{1}{2}$ jegy. A jobboldali felső sarokban kerek lyuk.

2. Mint az előbbi, hanem a beponcolt jegy ez: 1.

3. 29 mm. atm. kerek, horganyozott vaspléh-lemez, közepére beponcolt 1. jeggyel. Jobboldalt, fönn kerek lyuk.

Mindhárom a m. nemz. múzeumban és a Jankovich-féle gyűjteményben Therezováczon.

Múzeumok, gyűjtemények.

I. **A munkácsi állami főgimnázium** történelmi múzeumának éremgyűjteménye évek hosszú során át gyűlt egybe és ajándékozások útján gyarapodik. Szakszerűen rendezve csak a múlt tanév folyamán lett, a mikor egyszersmind e célra készült szekrényben helyeztetett el. Az így rendezett gyűjtemény 575 pénzből, 39 emlékéremből és 44 papírpénzből áll. Ezek közt 55 db. római császári és 8 középkori pénz van, a többi 513 db. újkori eredetű. Ez utóbbiak nagyobb része magyar pénz. Említendőnek tartom III. Frigyes császár aranyának egyoldalú leveretét és Ion (Ivonia) „az örmény“, moldvai vajda rézpénzét. — Az említett rendezett gyűjteményen kívül néhány száz dipluma is van az intézetnek; ezek leginkább XVII—XIX. századi magyar, továbbá lengyel és vegyes legújabbkori európai pénzek. Ezeket szívesen adjuk cserébe a gyűjteményünkbeli hiányzó pénzfajokért.

Jankovich József Mihály.

II. **A pápai ev. ref. főiskola éremgyűjteménye.** A pápai főiskola éremgyűjteménye már csaknem százados multra tekinthet vissza. A múlt század első évtizedében kezdte gyűjtögetni a régi pénzeket iskolánk nagyhirű tanára, később a dunántúli egyházkerület püspöke, Tóth Ferenc, a kiből mint a magyar protestáns egyház egyik legjelesebb történetírójában, kiváló érzék volt a történelem minden segédtudománya s így a numizmatika iránt is. Hazánk dunántúli vidéke gazdag lelőhelye lévén a régi, különösen római pénzeknek, aránylag rövid idő alatt már egy csinos gyűjteményt állított össze a lelkészek, tanítók és tanulók ajándékaiból.

Ekkor Tóth Ferenc emlékiratot intézett az egyházkerületi gyűléshez, melyből előadja, hogy ajándékozás útján már elég anyag gyűlt össze egy numophylacium megalapításához s ajánlja egy ilyennek szervezését. Ezt az indítványt a Rév-Komáromban 1814 július 1-én tartott kerületi gyűlés elfogadta s az éremgyűjtemény gondozásával az indítványozó Tóth Ferencet bízta meg.

Az alapítás körülményeit, célját és módját érdekesen világítja meg Tóth Ferenc sajátkezü bejegyzése az 1815-ben készült katalógus 3-ik lapján.

Ebbe a diariumba vezette be azután sok éven át a nagy gonddal meghatározott régi pénzeket. A római pénzek meghatározásánál hivatkozik Eckhel művére, Rasche Lexikonjára, Wolf művére (Series Imperatorum), a Wiczay-féle nagy katalógusra és Eutropiusra, a magyar érmeknél pedig a Széchenyi-gyűjtemény katalógusára. Látszik tehát, hogy egész szakszerű alaposággal járt el munkájában. A diarium címe: „Numophylacium Collegii Reformatorum Papensis, Ex determinatione V. Superintendentiae Transdanubianae in Generali Congregatione Comaromii diebus 1-a & 2-a Julii celebrata, puncto Protocolli 43. lata

Custode Rev. Dno Francisco Tóth Theol. Prof. Publ. Ordrio erectum. Pápae, MDCCCXV.
Folio. 140 lap.

Ebből a katalógusból az ajándékozók hosszú sorát lehetne összeállítani, de csak néhány ismertebb, vagy nagyon gyakran előforduló nevet említek fel: Chernel György, Halász Sámuel, a premontrei tractus világi gondnoka, Pázmándy Zsigmond, Huszár Károly, Kenessey Elek pápai tanuló, Motsi Elek pápai postás, Szilassy József főgondnok, Zsoldos János doktor, Kiss Ádám szőnyi rektor, Bezerédy Mihály.

Az utolsó bejegyzést ebbe a régi jegyzékbe 1834-ben tették s többé ezt nem folytatták. Ebben az időben lett az éremgyűjtemény felügyelőjévé Stettner Zádor György jogtanár, kinek a kerületi gyűlés elé terjesztett jelentésében találjuk a következő adatokat: A gyűjteményben volt 1817. esztendőben 2 arany, 129 ezüst, 168 réz és 4 gipsz pénz. A növekedés 1833-ig 101 darab. Az 1833. esztendei inventáció alkalmával találtatott egyéb pénzekkel együtt 4 arany, 208 ezüst, 1224 réz, 2 ón, 1 bádóg és 6 gipszpénzből. (Kerületi jegyzőkönyv 81. pont.)

Mindjárt a következő 1835-ik évben jelentékeny szaporulat gazdagította éremgyűjteményünket. Zsoldos János, Veszprém vármegyei főfizikus meghalván, örökösei felajánlották szép éremgyűjteményét 500 váltóforintért a kollégiumnak. Az egészet megkapta a kollégium $\frac{2}{5}$ részben alándék gyanánt, $\frac{3}{5}$ részben pedig 300 váltóforintért.

A kiküldött bizottság rendes inventáriumot készített s azt 1836 május 9-ikén terjesztette az iskolai tanács elé. E szerint egy 17 fiókos csinos szekrényben átvették és elrendezték a Zsoldos-féle gyűjteményt, mely összesen 2116 darabból állt; köztük volt 17 arany és 577 ezüst. Ebből görög és római pénz volt 1100 darab; köztük 1 arany és 226 ezüst. Tehát az egésznek több mint fele.

Sajnos, hogy ennek a Zsoldos-féle szép gyűjteménynek legnagyobb és legbecsesebb része elkallódott. Csak kevésszámú bronzpénz maradt meg belőle. A 48-iki szabadságharc veszedelmes napjaiban, mikor Pápa városa a császáriak kezében volt és horvátok tartották megszállva, az éremgyűjteményt az iskolai főhatóság nem látta biztonságban. Olyanformán akarta tehát megmenteni, hogy a becsesebbeknek látszó darabokat kiválasztották s elásták az ó-kollégium pincéjében. Mikor azután a zavaros idők elmúltával elő akarták venni, az elásott pénznek csak hült helyét találták. Eltűnt az végkép s a tettest még csak gyanítani sem lehet.

Tanulók és más pártfogók adományaiból évről-évre szaporodott ugyan ezután is gyűjteményünk, de ezek a kisebb ajándékok nem igen pótolhatták a 48-iki nagy veszteséget. Végre az 1863. év hozott egy oly fényes ajándékot, mely gyűjteményünket egyszerre a jelentékenyebbek közé emelte. Ezen év október havában Pápan tartotta egyházkerületünk szokásos közgyűlését. E közgyűlésnek legkiemelkedőbb pontja volt Sárközy József fényes ajándékának bejelentése.

E derék férfiú, kit egyházkerületünk később helyettes főgondnokká, majd a pápai kollégium főgondnokává választott, mint kömlődi nagybirtokos, ezen a gyűjtésére igen alkalmas, Ó-Szőnyhöz közel fekvő vidéken, már ifjú kora óta költséget és fáradságot nem kímélve, gyűjtötte a régi pénzeket és más régiségeket. S mindazt, a mit csaknem félszázad alatt összegyűjtött, most a pápai kollégiumnak ajándékozta. Az ajándékot bejelentő okmányt, mely különösen érdekes világot vet a gyűjtő nemes lelkületére, hely szűke miatt nem közölhetjük itten.

Sárközy Józsefnek háromezer darabra rúgó éremgyűjteményét egy szép harminc-fiókos szekrényben elhelyezve csakugyan átadta a kollégiumnak. Ugyancsak e gyűjtemény kiegészítésére a fentartó testület 1877-ben 18 darab római aranyérmet vásárolt Voetter Ottó kapitánytól, a ki egyúttal kiváló numizmatikus. Ugyanez a Voetter Ottó 1877-ben rendezte e gyűjtemény görög-római részét uralkodók szerint időrendben helyezvén el, a midőn a régibb szerzeményekből ismét több száz érmet soroztak a Sárközy-féle gyűjteménybe. E szaporításokkal együtt ez most 3827 darabból áll. Ebből 2302 darab görög

és római érem (köztük 43 arany és 732 ezüst), magyar és külföldi érem pedig 1523 db. (22 arany, 964 ezüst, 486 réz és 51 játékpénz). E rendezés alkalmával Sárközy azon rendelkezésének, hogy az ő adománya mindig külön kezeltesse, oly módon tettek eleget, hogy a tőle származó darabok rekeszei S. betűvel vannak jelezve.

Pelárgus János ág. ev. lelkész 83 darab ezüst és 160 darab rézpénzzel gazdagította gyűjteményünket. Ajándékának nagy része római pénz s közöttük több szép példány van.

Igen jelentékeny gyarapodás érte gyűjteményünket 1889 szeptember havában, midőn Pap Gábor dunántúli ref. püspök nagy gonddal és költséggel szerzett magyar éremgyűjteményét főiskolánknak ajándékozta. E gyűjtemény számra nézve nem látszik oly jelentékenynek, mint a milyen valósággal. E tisztán magyar gyűjtemény 279 darabból áll s van benne 37 arany, 19 tallér, 55 ezüst garas és forint stb., 91 ezüst denár, 29 ezüst emlékérem, 20 réz és ón emlékérem, 14 rézpénz és 14 bankó. Ezen adománynak van pontos leíró lajstroma is, mit a boldogult püspök készített.

Galamb István zirci járásbíró 1893-ban ajándékozta iskolánknak évek hosszú során át nagy buzgalommal összegyűjtött érmeit. Gyűjteménye 923 darab, melyből 367 magyar pénz, 351 római, 205 pedig vegyes külföldi érem (köztük 2 arany és 408 ezüst). Ugyanezen évben dr. Hányi Károly 11 darab Árpád-házi denárt és obulust ajándékozott.

Megemlítem, hogy 1898-ban ismét vétel útján szereztünk egy magángyűjtőtől 349 darab római pénzt. Valamennyit Ó-Szőnyben gyűjtötte össze.

A legutolsó jelentékenyebb gyarapodás 1901-ben történt. Thury Dénes, vörösmarti gyógyszerész 106 darab régi pénzt küldött ajándékkul s ennek nagy része római érem volt.

Hivatalos kimutatás szerint a főiskola éremgyűjteménye most 7837 darabból áll s ennek legnagyobb része római és magyar pénz. Meglehetősen számmal van még görög érem is. A többi fajta külföldi pénz jelentéktelen számban található.

Megemlítem még, hogy az egész gyűjtemény most áll végleges rendezés alatt. A régi szekrényekhez még két új üveges szekrény készült s ezekben helyeztetnek el az érmeik pontosan meghatározva. Az érmeiket leíró katalógus nyomtatásban is meg fog jelenni.

Borsos István.

I r o d a l o m.

S. Ambrosoli: Numismatica (3. kiadás) Hoepli, Milano, 1904. 16°. Ennek az igen hasznos kis kézikönyvnek legújabb kiadása a második kiadással megegyező lapszámmal, hanem még egyszer annyi (246) képpel jelent meg. A ki ért olvasul, nagyon jó hasznát fogja venni, különben a gimnáziumot végzett ember latin nyelvi ismeretei is elégségesek arra, hogy az e könyvben foglalt lajstromokat, táblázatos összeállításokat, időrendes névsorokat stb. fönnakadás nélkül használhassa.

Adrien Blanchet: Le congiarium de César et les monnaies signées Palikanus. E munkálatot szerző az 1903. évi római történelmi kongresszuson adta elő. — A Palikanus nevet viselő sesterciusok, quinariusok és denárok Caesarnek a. u. c. 708-ban tartott diadalünnepére vonatkoznak. Éremképeik: olajos edény és tessera frumentaria, a Suetonius és Dio Cassius által említett, s a polgároknak fejenként 10 font olajat, 10 modius gabonát és 400 sestercius jutató tömeges ajándékosztás emlékét örökítik meg. Az osztogatást egy a Lolliusok családjából való aedilis curulis vezette, a kinek csak cognomenje: Palikanus, jutott rájuk.

Voetter Ottó, Bécsben élő és író hazánkfia, Windischgrätz Ernő herceg éremgyűjteményének római érmeit lajstromozta.¹ A lajstrom VI. kötetének első fele pár év előtt jelent meg, a köztársasági és a császári érmeik egy részével. A most megjelent 2-ik részben a

¹ Kollektion Ernst Prinz zu Windischgrätz. VI. Band, 2. Abteilung (etc.).

Traianus Decius-tól Romulus Augustulus-ig terjedő részt írja le. Újabb módszerét, melynél fogva a köztársaságiakat időrendben, nem pedig abc szerint — (mint Babelon) — tárgyalja, a császáriakat pedig időrend és verdék szerint osztályozva sorolja föl, — már ismeretes. A verdejegyeket, Cohentől eltérőleg, szoros figyelemben részesíti. Örömmel vettünk tudomást hazánkfiának e derék munkájáról.

Ugyancsak **Voetter Ottó** a szerzője egy pazar kiállítású kötetnek, mely e címet viseli: **Sammlung Bachofen von Echt. Römische Münzen und Medaillons**. Wien, 1903. (45 képtáblával). A Bachofen-féle gyűjtemény, melyet tulajdonosa ily fényűzéssel tesz közkincsé, méltó tolmácsra talált a szerzőben, a ki ezeket a fényes éremsorozatokot is a fönt ismertetett módszerrel írja le. A kissé tarka benyomást nyújtó különféle színű — az arany, ezüst és bronz érmeiket más-más színnel utánozó — fénynyomatú képtáblák a gyűjtemény kiváló darabjait mutatják be és nemcsak díszül szolgálnak, hanem lehetőleg pótolják az eredeti darabok közvetlen tanulmányozásának szükségét.

A **Berliner Münzblätter** 1903. évi nov.-dec. számában Max Verworm: Numismatik und Kunstgeschichte címen közérdekű tanulmányt tesz közzé, melyben különösen a bizanci művészet és numizmatika befolyását tárgyalja Nyugat-Európa középkori érmészetére.

Fabrizzy Kornél külföldön élő hazánkfiának egy érdemes és sokfelé méltatott önálló műve: *Medaillen der italienischen Renaissance* (Lipcse. Seemann. Nagy 8°. 181 lap. Ára 6 márka), melyben a reneszánsz-medáliák egész anyagát ismerteti, tárgyalja és esetenként helyesbíti a róluk vallott nézeteket, a lefolyt évben megjelent. Ajánljuk az érdeklődők figyelmébe!

A hamburgi Zirkel-Correspondenz kiadásában megjelent (név nélkül) Carl Wiebe: **Freimaurerische Denkmünzen und Medaillen** című művének VI. kötete, melyben a franciaországi páholyok érmein kívül a többi államok hasonló emlékeinek pótlékai foglaltatnak. Vannak közöttük magyarországiak is. Ezek egyike: a budapesti „Régi Hivek“ páholyának ezüst plakettje, mely **Payr Ede** (a magyarországi nagypáholy hivatalos lapjának szerkesztője) 25 éves tagsági jubileuma alkalmára készült. Ez a darab mint magyar arcképes plakett érdekelt minket első sorban.

Előlapján férfi mellképe balfelé; a válszelvényben L. A. mesterjegy és két ezüstponc. Hátlapján cirkalom és derékszög alatt: A RÉGI HIVEK □ | 1878—1903 | PAY'R EDE | tv.: nek | Lenn manupropria-féle díszítmény.

A plakett ezüsből és bronzból is készült, 75 mm. magas és 55 mm. széles, hosszúkás négyszög alakú.

Ezzel a VI. kötetrel egyelőre befejezést nyert a szabadkőműves-érmeiket és jelvényeket ismertető munka; a további, újabban kiadandó ilyenmű érmeik azonban, úgy látszik, időnkint megjelenő pótkötetekben lesznek ismertetve.

A fönti kötetrel egyidejűleg jelent meg, ugyanazon kiadásban, egy nyolcadrét kötet, e címmel: **Katalog der europäischen Freimaurer-Medaillen**. General-Inhaltsverzeichnis zu Band I—VI des Medaillenwerks. E könyv országonként és ezeken belül betűrendben sorolja föl az egyes városokat s az ott lévő páholyok érmeit, az évszám, átmérő, felirat és éremkép felsorolásával és folytonosan hivatkozva a Medaillenwerk képtábláira és számaira. Célja a repertoriumok célján kívül az is, hogy az esetleg felmutatandó idegen jelvények valóságát a páholyok ellenőrizhessék és a netáni koholt jelvényeket felismerhessék.

Örömmel konstatáljuk itt, hogy a fönt tárgyalt VI. kötet képtábláit, úgy mint az előző V. kötetben levőket is, Divald Károly készítette Budapesten a Hamburgban megjelent munka számára! Méltányoljuk a hazai ipart!

Battaglie di Archæologia (De Historia Antiquitatum Certamina) címen Rómában új folyóirat jelent meg októberben, a szerkesztőre és kiadóra való közelebbi hivatkozás nélkül. Numizmatikai közleményeinek egyike az antoninianusokat: gyártásukat és finomságukat tárgyalja, másika pedig a berlini múzeum nagy arany medaillonjainak valóságát vonja kétségbe. A harcias és éles kritikával írt folyóirat máshol is élénk érdeklődésre talált.

A **Monatsblatt** októberi számában Ernst cikke érdemel figyelmet a num. munkák nyelvéről. Ajánlatosnak tartja a világnyelvek használatát és azon, a római történelmi kongresszus által elfogadott javaslatot, hogy a klasszikai numizmatika körébe vágó munkákban és lajstromokban az érmek leírásai latin nyelven adassanak. A novemberi számban ugyancsak Ernst a günzburgi pénzverde aranypénzveréséről cikkezik.

Érem- és könyvvásár.

1. **Fejér József** árjegyzéke (1903, 2. sz.) megjelent, még pedig, mint előszóval különösen hangsúlyozta, csakis azért németül, mert vásárlóinak legnagyobb része külföldi. — 2544 tétel érmet sorol föl, melyek közt mintegy 300 magyar és erdélyi pénz és számos hazai emlékérem is található.
2. **Erdély S. és társa** eladási árjegyzéke másfélszáz tételben sorolja föl magyar Árpád- és vegyesházi pénzeit és numizmatikai könyveit.
3. **Dr. J. Hirsch** IX. érem-árjegyzéke októberben jelent meg és görög, római, bizanci, gót és vandál pénzeket és num. könyveket tartalmaz. Megszoktuk már, hogy e cég árjegyzékeiben remek dolgokat is találjunk, melyeknek megszerzését azonban legtöbb magángyűjtőnek megnehezíti a szép és ritka példányoknak évek óta folyton emelkedő magas ára. A syracusaei dekadrachmonok 1100 mk. (Euainetos-féle) meg 425 mk. áron vannak jelezve, ami nem is sok értük. A szép föntartású római nagy-bronzokért és aureusokért is mindig jó árak kaphatók. Egy Diadumenianus-féle aureus 2700, egy Marciana-féle nagy-bronz 600 márkával van jelezve.
4. **Dr. J. Hirsch** december 14-ikén árverezte **Gerhardt Gusztáv** budapesti előkelő gyűjtő arany érem-gyűjteményét. A két képtáblával ékes lajstrom 486 tétel alatt csupa magyar és erdélyi aranypénzt és emlékérmét sorol föl, köztük számos elsőrendű darabot. Az elért árak nem voltak túlságos magasak. A lajstromot ajánljuk az érdeklődők figyelmébe!
6. **H. S. Rosenberg** Hannoverben decz. 7-ikén árverezte dr. Praussnitz éremgyűjteményét, mely nagyobbára német államok érmeiből állott. Lajstroma megjelent.
6. **Fr. R. Chaura**: „Prager Münzen- und Antiquitäten-Anzeiger“ című eladási lajstroma (1903, 1. sz.) Prágában megjelent (Prága, II. no. 773. Jungmannsplatz). E lajstrom 1237 tételt foglal magában; a magyar és az erdélyi pénzek és emlékérmek zöme külön csoportokban van felsorolva.
7. **Mme Raymond Serrure** (Paris, rue des petits-champs 19.) decz. 5-ikén árverezett egy egyiptomi és görög régiségekből és görög érmekből álló gyűjteményt.
8. **Simmel & Co.** (Leipzig, Rosstrasse 18.) archaeologiai könyv-árjegyzékének II-ik része, melyben numizmatikai könyvek is foglaltatnak, megjelent.
9. **Egger testvérek** (Bécsben) Trau Ferenc hírneves bécsi gyűjtő rendkívül nagy értékű érem-gyűjteményének egy részét árverezték f. évi január 11-ikén s a következő napokon. A 2357 tételben felsorolt anyagban a hazai és egyéb barbár pénzek szép sorozata ölik szembe. Kvád pénzek címe alatt eraviszkus pénzek és római denár-utánzatok csoportja is kerül árverésre. Görög, római, bizanci és gót pénzek után a római német birodalom érmei közt több magyar vonatkozásút találunk. Magyar és erdélyi pénzek is vannak a lajstromban. Olasz reneszánsz-medáliák igen nagy és becses választéka, városi, személyi és vegyes emlékérmek gazdag sorozata teszi ki az oroszlánrészt a lajstrom anyagában. A magyar vonatkozású személyi érmek közül csak ezeket a neveket említem: Andrassy, Angerer, Burgstaller, Croy, Delhaes, Dürer, Gienger, Haydn, Henkel, Hunyadi (Kálmán), Hyrtl, Fodor, Máday, Muschinger, Partinger, Reutter, Schrötl, Swendi. A lajstromot 18 igen szép fénynyomatú tábla díszíti.

10. **C. F. Gebert** (Nürnberg) f. évi január 19-ikén tartja 17-ik érem-árverését. — A lajstrom 410 majdnem kizárólag német, főképen bajor pénzt és érmet foglal magában.

11. **Morchio & Majer** (Venezia) 39-ik érem-árjegyzékét küldte szét. Mintegy 5000 tétel alatt olasz és római érmekeket kínál.

Társulati élet.

Felhívást bocsátott ki a Magyar Numizmatikai Társulat a magyar társadalomhoz, a művelt nagyközönséghez, melyben társulatunk erkölcsi és anyagi támogatására, a társulatba alapító vagy rendes tagul való belépésre szólítja fel úgy a magánosokat, mint törvényhatóságokat, testületeket, régészeti társulatokat, tudományos és tanintézeteket, szóval mindazokat, kik az érmészetet művelik vagy iránta érdeklődéssel viseltetnek. — Miután társulatunk jövője annak fejlődésében, nagyobbodásában rejlik, kérjük igen t. tagtársainkat, hogy alapítók szerzésében, tagok gyűjtésében nekünk segédkezet nyújtani sziveskedjenek. A felhívásnak 1 példányát ide mellékeljük s kérjük ennek terjesztését s a hozzácsatolt nyilatkozatnak a taggyűjtésnél való felhasználását. — A felvétel alapjául e sajátkezűleg kitöltött s aláírt és 2 tag ajánló aláírásával ellátott belépési nyilatkozat szolgál. — Ily felhívást és nyilatkozatot a titkár levélbeli megkeresésre bárkinek haladéktalanul küld meg.

A Magyar Numizmatikai Társulat közgyűléseit, választmányi üléseit és felolvasó estéit a Magyar Tudományos Akadémia palotájában tartja.

Társas összejöveteleinket, t. tagjaink kívánságához képest havonként kétszer, még pedig a következő napokon tartjuk: 1904 január 7 és 28; február 11 és 25; március 10 és 31; április 14 és 28; május 11 (szerda) és 26; június 9 és 30; július 14 és 28; augusztus 11 és 25; szeptember 8 és 29. — Az összejövetelek helye ezentúl a Virágcsokorhoz címzett vendéglő (V., József-tér 1. szám) külön helyisége lesz. — Külön meghívót nem küldünk. — Kérjük szives megjelenésüket.

A **meghatározás** céljából beküldött érmekeket illetőleg kérjük az igen t. tagokat, hogy ezeknek beküldése alkalmával az érmekeknél ajánlott levélben való visszaküldéséhez szükséges és a küldemény súlyának megfelelő postaköltséget levélbélyegeken mellékelni sziveskedjenek.

Kérjük társulatunk t. tagjait, hogy lakhelyváltoztatásaikat már saját érdekében is pontosan közöljék a titkárral.

Nuber Károly, társulatunk alapító tagja, nagyobb mennyiségű Rákóczi-korszakbeli (1704—1707) rézpénzt (XX-as, X-es poltura) ajándékozott a társulatnak a tagok közt leendő szétosztás céljából. — Az érdeklődők forduljanak ez iránt a társulat titkárához. — A küldemény portóját tessék levélbélyegeken beküldeni.

A társulat elnöksége felkéri az igen t. tagokat, hogy **tagsági díjaikat** s alapítványikat, esetleg alapítványuk esedékes részletét s a hátralék utáni 5% kamatot a közlöny jelen számához mellékelt **postautalvány** igénybevételével mielőbb küldjék be a pénztáros címére. — Az alapszabályok 3. §-a értelmében azon tagok, kik tagsági díjukat **ápril hó 1-éig** ki nem egyenlítették, **postai megbízás** útján hivatnak fel a fizetésre, mely alkalommal azonban a tagsági díjon felül a postai beszédés költsége (61 fillér) is őket terheli.

Társulatunk könyvtára és gyűjteménye gyarapításához újabban a következők járultak adományaikkal: Darnay Kálmán: J. H. Schulze: Anleitung zur ält. Münzwissenschaft. Halle, 1766; Erdély S. és Társa cég: 5 db érem és bárca (1 réz, 2 sárgaréz, 2 ón); Dr. Finály Gábor: 2 ezüst, 10 rézpénz, 1 hamis forint; Gundel Károly: Eckhel Josephus: Elementa numismatae veteris. Budae, 1799; Dr. Haller Gusztáv: 1 ezüst pénz; Dr. Hintz György: 395 db 1849-es rézkrajcáros, 17 db 1848-as réz-

krajcáros, 4 rézpénz; Katona József: 2 db ón bárca, 1 sárgaréz játékpénz; Katona Zsigmond: 1 hamis forint; Nuber Károly: Dr. Réthy László: Corpus Numm. Hung. 1 füzet, F. Rathgen: Die Konservierung von Alterthumsfunden, Berlin, 1898, 7 db ezüst pénz; a szegedi Somogyi-könyvtár: 1. Foy Vaillant: Arsacianum imperium sive regum Parthorum Historia. I—II. Parisii, 1728. — 2. Stephanus Oliverius Comes de Wallis: Thesauri Britannici pars altera seu Museum Numarium. Vindobonae, 1764 és Josephus Khell: Adpendicula Altera ad Numismata Graeca populorum et urbium. Vindobonae, 1764 (egybekötve), — 3. Antonius Balla: De antiquitate Romana in graemio II. Comitatum Pest, Pilis, Solt etc. 1802, — 4. Athanasius Kircher: Latium etc. Amsteldami, 1671, — 5. Ludwig Goro de Agyagfalva: Wanderungen durch Pompeii, Wien, 1825, — 6. J. J. Bellermann: Über die Gemmen der Alten mit dem Abraxas Bilde. Erstes Stück 1817. Zweites Stück 1818. Drittes Stück 1819, — 7. J. J. Bellermann: Über die Scarabaeen Gemmen etc. Erstes Stück 1820, Zweites Stück 1821. Drittes Stück 1822; — Sziklay Jenő: 14 db görög pénz ón utánzata, 3 db hamis érem, 20 db rézpénz.

Midőn a fenti adományokért köszönetünket fejezzük ki, kérjük igen t. tagjainkat, hogy könyvtárunkat és gyűjteményünket adományaikkal gyarapítani sziveskedjenek.

Kivonat a Magyar Numizmatikai Társulat választmányának 1903 október hó 8-án este $\frac{1}{2}$ 7 órakor a Tud. Akadémiában tartott ülésén felvett jegyzőkönyvből.

Elnök: Sziklay Jenő; jegyző: Varga Béla. Jelen vannak ezeken kívül: dr. Finály Gábor, Gohl Ödön, Kilényi Hugó, Kunváry Fülöp és dr. Zimmermann Lajos.

Elnök jelenti dr. Hadzsy János és Pongrácz Imre rendes tagok elhunytát, melyet a választmány sajnálattal vesz tudomásul. — Titkár jelenti, hogy az új alapszabályok jóváhagyva visszaérkeztek s hogy ezeket kinyomatta s megküldte az összes tagoknak. — Spitzer Mór indítványa, Rákóczi-éremkiállítását illetőleg, mint a jelen viszonyokhoz képest ki nem vihető, elejtetett. — A titkár a társulat könyvtára és gyűjteménye gyarapítására beérkezett adományokat jelent be. A választmány köszönetet szavaz az adományozóknak. — A választmány elhatározza, hogy a Num. Közlöny számára állandó segélyt kér a Tud. Akadémiától. — Határozatba megy, hogy havonként két társas összejevetelt tart a társulat. — A társulat rendes tagjaiul felvételtek: Balatoni múzeum-egyesület, Keszthely. Borsay Jenő, Báth-Monostor (Bács-Bodrogh m.). Kiskunhalasi ev. ref. főgimnázium, Kiskunhalas. Ott János, vasúti üzletvezető, Bártfa (Sáros m.). Rhé Gyula, m. á. v. hivatalnok, Jutas (Veszprém m.). Rohde Tivadar, ingatlantulajdonos, Bécs, I., Schaulfergasse 2. Schossberger Nándor báró, Budapest, VI., Andrássy-út 126.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k. elnök. Varga Béla s. k. jegyző. Hitelesítjük: Dr. Finály Gábor s. k., Gohl Ödön s. k.

Kivonat a Magyar Numizmatikai Társulat választmányának 1903. november hó 12-én este $\frac{1}{2}$ 7 órakor a Tud. Akadémiában tartott ülésén felvett jegyzőkönyvből.

Elnök: Sziklay Jenő, később dr. Réthy László; jegyző: Varga Béla. Jelen vannak ezeken kívül: Babics József, dr. Finály Gábor, Kilényi Hugó, Kunváry Fülöp, dr. Pákozdi Károly és dr. Zimmermann Lajos választmányi tagok.

Titkár betérjeszti a Nuber Károly alapító tag által alapítványa fejében beküldött érmeik megbecsülésére kiküldött bizottság jelentését, melynek értelmében a nevezett 324 darab érem értéke meghaladja a 200 koronát. A választmány a jelentést tudomásul veszi s az alapítványt törlesztettnek mondja ki. — Titkár a beérkezett ajándékokról tesz jelentést. A választmány köszönetet szavaz az adományozóknak. — Dr. Finály Gábor előadás tartását helyezi kilátásba. — A választmány felhatalmazza a titkárt, hogy a tagnévsor tárgyában válaszos levelezőlapokat küldjön a tagoknak. — Dr. Réthy László jelenti, hogy a Corpus Nummorum Hungariae című művének második és harmadik füzetét lehetőleg 1904-ben kiadni szándékozik, s ennek terjesztésére kéri a társulat támogatását. — A választmány a bejelentést köszönettel veszi, a támogatást kilátásba helyezi. Előterjesztése alapján a Weszerle-féle mű kiadásának kérdését egyelőre leveszi a napirendről.

A társulat rendes tagjaiul felvették: Ábray Lajos, felső keresk. isk. igazgató, Arad. Békés-csabai múzeum-egyesület, Békés-Csaba.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k. elnök. Varga Béla s. k. jegyző. Hitelesítjük: Babics József s. k., Dr. Pákozdi Károly s. k.

Kivonat a Magyar Numizmatikai Társulat választmányának 1903. december 10-én este $1\frac{1}{2}$ órakor a Tud. Akadémiában tartott rendes ülésén felvett jegyzőkönyvből.

Elnök: Sziklay Jenő; jegyző: Varga Béla. Jelen vannak ezeken kívül: dr. Finály Gábor, Gohl Ödön, Kilényi Hugó, Kunváry Fülöp, dr. Pákozdi Károly és dr. Zimmermann Lajos.

Elnök bejelenti Dezső Loránt rendes tag elhunytát, melyet a választmány sajnálattal vesz tudomásul. — Titkár jelenti, hogy a társulat érdekében szerkesztett felhívást 2000 példányban kinyomatta és szétküldötte. — Jelenti, hogy állami segély iránt a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez beadott kérvényre a múzeumok és könyvtárak orsz. felügyelősége útján megérkezett a válasz, melynek értelmében a jövő évi költségvetésben a társulat kérelme tekintetbe vehető már nem volt s a jövő évben újabb kérvény beadására utasítottunk. — Jelenti, hogy az Archaeologiai Értesítővel csereviszonyba léptünk. — Darnay Károly rendes tagtól érkezett be adomány a könyvtár számára. — A választmány az elnök indítványára köszönetet szavaz a Numizmatikai Közlöny szerkesztőjének, Gohl Ödön vál. tagnak azon önzetlen és fáradtságot nem ismerő buzgalmaért, melyet a Közlöny II. évfolyamának szerkesztésében tanúsított. — Szerkesztő előterjesztése alapján a választmány elhatározza, hogy a közlöny következő évfolyamát lehetőleg nagyobb terjedelemben adja ki s az első számra egy ív többletet megszavaz. A közlöny mellékleteként fog megjelenni a szerkesztő által írt „Budapest Emlékérmei“ című mű, még pedig külön lapszámozással, folytatásokban, egy-egy füzet mellett $1-1\frac{1}{2}$ ív terjedelemben. — A választmány az idei pénztári fölöslegről megszavazza az 1904-iki első füzet műmelléklete (I. Ferdinánd okmánya) kliséjének költségét. — Pénztáros jelentést tesz a pénztár állásáról. — A társulat rendes tagjaiul felvették: Budapest IV. kerületi kegyesrendi főgimnázium, Budapest, IV., Városház-tér 4. Grünhut Alfréd, nagykereskedő, Nagykanizsa. Moldoványi István dr., kir. ipari felügyelő, Budapest, II., Margit-körút 3.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k. elnök. Varga Béla s. k. jegyző. Hitelesítjük: Dr. Finály Gábor s. k. Kilényi Hugó s. k.

Dr. Despinits Péter igen tisztelt tagtársunk annak közlésére kért föl, hogy római pénzekkel is foglalkozó tagtársaink részére duplumai közül I. Constantinus és utódainak rézpenzei akár cserébe, akár ajándékképpen is rendelkezésre állanak.

Dezső Loránt †. Szomorú kötelesség hárul ránk, midőn a társulatunkat oly rövid időközben ért immár harmadik halálesetről kell jelentést tennünk. Társulatunk egyik legifjabb tagja, Dezső Loránt joghallgató hunyt el 22 éves korában Nagykőrösön 1903. évi november hó 15-én. — Az érmészet egy fiatal lelkes hívét veszítette el benne.

Finály Gábor t. tagtársunk f. hó 28.-án d. u. 6. órakor társulati előadást tart e czímen: „Finály Henrik metrológiája“. Az előadás a m. tud. Akadémiában tartatik meg. Vendégeket szívesen lát a társulat.

A Magyar Numizmatikai Társulat tisztikara:

Tiszteletbeli elnök: Dr. Szivák Imre.

Elnök: Dr. Réthy László.

Álelnök: Sziklay Jenő.

Titkár: Dr. Zimmermann Lajos.

A „Numizmatikai Közlöny“ szerkesztője:
Gohl Ödön.

Pénztáros: Kunváry Fülöp.

Ellenőr: Kilényi Hugó.

Gyűjtemény és könyvtár őre: Dr. Finály.
Gábor.

Jegyző: Varga Béla.

Választmányi tagok:

Babics József.

Dr. Despinsits Péter.

Dr. Finály Gábor.

Forster Gyula.

Gohl Ödön.

Dr. Kammerer Ernő.

Kilényi Hugó.

Kunváry Fülöp.

Dr. Pákozdi Károly.

Varga Béla.

Gróf Zichy Jenő.

Dr. Zimmermann Lajos.

Számvizsgálók:

Fejér József.

Majláth Béla.

A Magyar Numizmatikai Társulat tagjai 1904.

Alapító tagok:

Daróczy Zoltán, királydaróci, földbirtokos,
Pusztá-Alsó-Birtó, u. p. Paks (Tolna m.)
(*általános gyűjt. különösen római p.*).

Dessewffy Sándor, csanádi püspök, v. b. t. t.,
Temesvár.

Hatvany-Deutsch Károly, nagybirtokos, Buda-
pest, VI., Délibáb-u. 16.

Horsky János, vállalkozó mérnök, Budapest,
VI., Eötvös-u. 47. (*általános gyűjt.*).

Karátsonyi Jenő gróf, v. b. t. t., orsz. kép-
viselő, Budapest, I., Krisztina-körút 127.

Klobusitzky János, orsz. képviselő, Budapest,

VIII., Fhg. Sándor-u. 9. és Zsitva-Újfalu
(Bars m.).

Nuber Károly, numizmata, Eszék (*Sirmiumi,
délsláv, és oláh pénzek*).

Sacelláry György, orsz. képviselő, Budapest,
IV., Zöldfa-u. 15.

Spitzer Mór, földbirtokos, Pozsony-Széleskút
(Pozsony m.).

Vay Béla báró, v. b. t. t., földbirtokos, Alsó-
Zsolca (Borsod m.) (*általános gyűjt.*).

Zichy Jenő gróf, v. b. t. t. orsz. képviselő.
Budapest, VI., Rózsa-u. 61.

Rendes tagok:

Alapi Gyula, vármegyei levéltáros, Komárom.
Alsó-fehértmegyei történelmi, régészeti és ter-
mészetudományi egyesület, Gyulafehérvár
(Alsó-Fehér m.) (*általános gyűjt.*).

Ábrai Lajos, felső keresk. iskolai igazgató,
Arad (*magyar és erdélyi tallérok és ara-
nyak*).

Áldor Gyula, gyógyszerész, Budapest, V.,
Váci-körút 74. (*általános gyűjt. különösen
magyar, római és barbár érmek*).

Babics József, uradalmi jogigazgató, Zsom-

bolya (Torontál m.) (*magyar és erdélyi
pénzek és érmek*).

Baditz Jenő, jogszigorló, Kapuvár (Sopron m.).

Baghy Béla dr. orsz. képviselő, Budapest,
VII., Kerepesi-út 24.

Baich Milán báró, főrendiházi tag, Budapest,
V., Bécsi-u. 8.

Balatoni múzeum-egyesület, Keszthely (Zala
m.) (*Balatonvidéki eredetű emléletek*).

Bartalos Gyula dr., róm. kath. pap, Eger
(Heves m.).

- Bathó Lajos, vármegyei aljegyző, Komárom.
Bács-Bodrogh vármegyei történelmi társulat,
Zombor (Bács-Bodrogh m.) *(által. gyűjt.)*.
- Berkési István dr., tanár, a Délmagyarországi
történelmi és régészeti múzeum-társulat
főtitkára, Temesvár-Józsefváros, Kossuth-
utca 1.
- Beszkid Antal dr., ügyvéd, Szepes-Ófalu
(Szepes m.).
- Besztercebányai városi múzeum (Beszterce-
bányai történelmi és régészeti társulat)
Besztercebánya (Zólyom m.) *(általános
gyűjt.)*.
- Békés-csabai múzeum-egyesület, Békés-Csaba
(Békés m.) *(általános gyűjt.)*.
- Bibó-Bige György, főgimn. tanár, Szabadka
(Bács-Bodrogh m.).
- Biharmegyei és nagyváradi régészeti és tör-
ténelmi egyesület, Nagyvárad *(által. gyűjt.)*.
- Bleyer Izsó dr., ügyvéd, Temesvár, Lono-
vics-u. 6. *(magyar és erdélyi, barbár,
görög, római és középkori pénzek)*.
- Bodrogi János, főgimn. tanár, Nagyenyed,
(Alsó-Fehér m.).
- Borsay Jenő, Báth-Monostor (Bács-Bodrogh
m.) *(általános gyűjt. különösen magyar
árpád- és vegyesházi p. II. Rákóczi Ferenc,
1848/49-iki szabadságharc, erdélyi p. Já-
nos Zsigmondtól Apaffy Mihályig)*.
- Borsod-miskolci közművelődési és múzeum-
egyesület, Miskolc (Borsod m.) *(ált. gyűjt.
különösen magyar és erdélyi p. és borsod-
megyében lelt kelta pénzek)*.
- Borsos István, főgimn. tanár, Pápa (Veszprém
m.) *(a pápai ref. kollégium számára görög,
római és magyar p. és emlékérmeket)*.
- Bothár Samu dr., városi orvos, Beszterce-
bánya (Zólyom m.).
- Brebera József, üzletvezető, Zágráb, Ilica 58
*(általános gyűjt. különösen I. Ferenc József
pénzei és érmei)*.
- Budapest IV. ker. kegyesrendi főgimnázium,
Budapest, IV., Városház-tér 4. *(általános
gyűjt.)*.
- Csallány Gábor, vármegyei közkórházi gond-
nok, múzeumi őr, Szentes (Csongrád m.)
*(a csongrádvármegyei tört. és rég. társ.
múzeuma számára általános gyűjt. külö-
nösen római császári és magyar p.)*.
- Csoma József, földbirtokos, Abauj-Deveser,
u. p. Forró-Encs (Abauj-Torna m.).
- Czapáry László dr., ciszt. r. főgimn. tanár,
Székesfehérvár (Fehér m.) *(magyar és ró-
mai pénzek)*.
- Darnay Kálmán, szentmártoni, vaskereskedő,
birtokos, a Darnay-múzeum tulajdonosa,
Sümeg (Zala m.) *(magyar és erdélyi p.,
Sümeg-vidéki barbár és római leletek)*.
- Daubner József, gyógyszerész, Ulma (Temes
megye) *(magyar árpád- és vegyesházi és
erdélyi p.)*.
- Despić Pero, kereskedő, Bécs, I., Fleischmarkt
18. *(szerb és boszniai p.)*.
- Despinitz Péter dr., ny. ítélőtáblai bíró, Buda-
pest, VI., Bajza-u. 25. *(általános gyűjt.)*.
- Délmagyarországi történelmi és régészeti
múzeum társulat, Temesvár *(délmagyar-
országi emlékérmek, ottani leletek, vimina-
ciumi és dáciai pénzek)*.
- Dirner Gusztávné, orvostanár neje, Budapest,
IV., Kigó-tér 1. *(magyar és erdélyi pénzek
és emlékérmek)*.
- Dobay Ferenc, nyomdatulajdonos, Gyula (Bé-
kés m.) *(magyar pénzek és emlékérmek)*.
- Dobiaschi József, gyáros, Arad, Kölcsey-u. 2.
- Duka Marcel, kir. tanácsos, p. ü. főtanácsos,
kat. helysz. felügyelő, Szeged, Bátya-u. 19.
- Egger Ármin, éremkereskedő, Bécs, I., Opern-
ring 7.
- Egyedi Artur dr., nagybirtokos, Budapest,
VI., Lendvay-u. 5.
- Erdélyi országos múzeum érem- és régiség-
tára, Kolozsvár *(általános gyűjt.)*.
- Eszék szab. kir. város múzeuma, Eszék
*(délsláv pénzek, görög és római pénzek,
emlékérmek)*.
- Esztergom főegyházmegyei könyvtár, Eszter-
gom *(általános gyűjt. különösen magyar p.,
egyházi emlékérmek, kivált esztergomiak)*.
- Éber Lászlóné, nemzeti múzeumi segédőr
neje, Budapest, IV., Ferenc József-rak-
part 12.
- Érseki papnevelő intézet, Esztergom.
- Fejér Gyula, kereskedő, Nagyszalonta (Bi-
har m.).
- Fejér József, éremkereskedő, Budapest, IV.,
Ferenc József-rakpart 2.
- Finály Gábor dr., főgimn. tanár, Budapest,
VII., Damjanich-u. 23. *(Magyarország terü-
letén lelt római pénzek lelőhelyeinek a kato-
nai térkép szerinti pontos közlését s az
illető érmek leírását kéri)*.

- Fischer Emil, éremkereskedő, Bécs, I., Schwan-
gasse 4.
- Fogel Ágoston, kereskedő, Eger (Heves m.).
- Forray József Sándor, az osztr.-magy. bank.
tiszviselője, Szeged (*magyar pénzek*).
- Forster Gyula, min. tanácsos, Budapest, II.,
Lánchíd-u. 4.
- Fraknoi Vilmos, arbei vál. püspök, a múzeu-
mok és könyvtárak orsz. főfelügyelője,
Budapest, VIII., Magyar Nemzeti Múzeum.
- Frey Imre, ötvös, Zombor (Bács-Bodrogh m.)
(*görög, barbár, római és magyar pénzek;
emlékérmek*).
- Friedmann Izidor, régiségkereskedő, Buda-
pest, IV., Károly-u. 4.
- Gálócsy Zoltán, megyei t. főszámvevő. Ung-
vár (Ung m.).
- Gergelyfi Tamás, magánzó, Déva (Hunyad m.).
- Gerhardt Gusztáv, vasuti igazgató, Budapest,
IX., Vámház-körút 15.
- Gohl Ödön, tanár, nemzeti múzeumi őr és
szerkesztő, Budapest, I., Márvány-u. 20.
- Gorove László dr., orsz. képviselő, Budapest,
VIII., József-körút 59.
- Grünhut Alfréd, kereskedő, Nagykanizsa
(Zala m.).
- Gundel Károly, Budapest, IV., Reáltanoda-
utca 19. (*lengyel p. különösen III. Zsigmond
hármás garasai, magyar p. és emlékérmek*).
- Győri Szent-Benedekrend főgimnáziumának
múzeuma, Győr (*általános gyűjt.*).
- Győrik Márton, liceumi tanár, Pozsony, Véd-
cölöp-u. 59. (*a pozsonyi ág. hitv. ev. liceum
számára magyar és erdélyi p.*).
- Hahlo Gyula, éremkereskedő és banküzlet-
tulajdonos, Berlin, N. W. Unter den Lin-
den 13.
- Halász Gábor, ügyvédjelölt, Budapest, VII.,
Ovoda-u. 32. (*magyar és erdélyi p., II.
Rákóczi Ferenc p. és magyar papírpénzek*).
- Helbing Ottó, éremkereskedő, München,
Maximilianstrasse 13.
- Herzfelder Ernő, sörfőzőtulajdonos, Wiener-
Neudorf (Alsó-Ausztria) (*római császári
p. különösen Hadrianus*).
- Herzog Mór Lipót, csetei, nagybirtokos, Buda-
pest, VI., Lendvay-u. 2/b.
- Hess Adolf utódja, éremkereskedő, Frank-
furt a. Main, Mainzer Landstrasse 49.
- Hidvéghi Sándor, közs. iskolai tanító, Gic-
Hathalom (Veszprém m.) (*római p.*).
- Hirsch Jakab dr., éremkereskedő, München,
Arcisstr. 17.
- Hoffmann Frigyes, joghallgató, Budapest,
V., Zoltán-u. 18.
- Horváth A. János, áll. tanítóképző-int. tanár,
Léva (Bars m.) (*magyar, osztrák és római
pénzek*).
- Horváth B. Ákos dr., Coburg hg. urad.
orvosa, Vereskő (Gömör m.) (*ókori, külö-
nösen barbár és kelta p.*).
- Husvéth István, kelmefestő, Zombor (Bács-
Bodrogh m.) (*görög, római és magyar p.,
II. Rákóczi Ferenc érmei; főképen arany p.*).
- Iglói ág. hitv. ev. főgimn., Igló (Szepes m.)
(*általános gyűjt. különösen magyar p.*).
- Jankovich-Bésán Elemérné, Therezovac-Suho-
polje (Verőce m.).
- Jeszenszky Alajos, székesegyházi kanonok,
Nyitra (*magyar p. és emlékérmek; pápai
emlékérmek*).
- Jeszenszky Géza, földbirtokos, Patvaróc, u. p.
Brunóc (Nyitra m.) (*magyar pénzek és
érmek; különösen árpádházi p., II. Rákóczi
Ferenc, Lotharingiai Ferenc pénzei és rész-
pénzek*).
- Joanovits Sándor, kereskedő, Orsova (Krassó-
Szörény m.).
- Kammerer Ernő dr., min. tanácsos, orsz.
képviselő, Budapest, VIII., Fhg. Sándor-
utca 28.
- Kassai múzeum, Kassa (*általános gyűjt.
különösen magyar p.*).
- Katona Béla, Bécs, IV., Favoritenstr. 15.
(*általános gyűjt.*).
- Kállai Dezső, éremkereskedő, Bécs, I., Gluck-
gasse 2.
- Kecskemét t. h. város tanácsa, Kecskemét.
- Keppich Gyula dr., ügyvéd, Budapest, V.,
Zoltán-u. 18. (*általános gyűjt. különösen
árpádházi magyar, görög és római csá-
szári p.*).
- Kerekes Mihály, ügyvéd, Nagyenyed (Alsó-
Fehér m.).
- Kerényi Alajos dr., kir. aljárásbíró, Csorna
(Sopron m.) (*általános gyűjt.*).
- Kertay Viktor, joghallgató, Eger (Heves m.)
(*római császári p.*).
- Kilényi Hugó, ny. miniszt. tanácsos, Buda-
pest, I., Lógody-u. 23. (*általános gyűjt.
különösen magyar, erdélyi és osztrák ér-
mek*).

- Kiskunhalasi ev. ref. főgimnázium, Kiskunhalas (Pest-Pilis-Solt-Kiskun m.) *(általános gyűjt.)*.
- Kocsis István, állami tanító, Varjas (Temes m.) *(magyar p., római p., emlékérmek)*.
- Kolozsvári kegyestanító-rend kath. főgimnáziuma, Kolozsvár *(általános gyűjt.)*.
- Komárom vármegyei és városi múzeum-egyesület, Komárom *(általános gyűjt.)*.
- Konkoly Thege Balázs dr., ügyvéd, Komárom *(magyar p.)*.
- Kornfeld Zsigmond, főrendiházi tag, a magy. ált. hitelbank vezérigazgatója, Budapest, V., Nádor-u. 12.
- Kósa Sándor, m. á. v. művezető, Temesvár-Józsefváros, Pacsirta-u. 11. *(általános gyűjt. különösen magyar p.)*.
- Kovács Ignác, gyógyszerész, Szilas-Balhas (Veszprém m.).
- Kováts Ede, díszműárúkereskedő, Kolozsvár, Mátyás király-tér 4. *(magyar árpádházi és vegyesházi p.)*.
- Kováts Ferenc dr. egyetemi m. tanár, jogakadémiai ny. r. tanár, Pozsony, Védcsölöp-u. 51. *(magyar aranyforintok és azokkal rokon középkori pénzek)*.
- Kováts Kálmán, díszműárúkereskedő, Kolozsvár, Mátyás király-tér 4.
- Krajtsik Ferenc dr., kir. közigazgatási bíró, Budapest, VII., Erzsébet-körút 4.
- Kunváry Fülöp, ny. főmérnök, Budapest, VII., Huszár-u. 8. *(általános gyűjt. különösen magyar érmek)*.
- Kürti Gyula, hivatalnok, Rózsahegy (Liptó m.) *(általános gyűjt. különösen magyar és osztrák p., I. Ferenc József érmei)*.
- Lázár János, földbirtokos, Szász-Máthé, (Szolnok-Doboka m.).
- Leidenfrost Sándor, jogszigorló, Nagybossány (Nyitra m.).
- Lenz József, gyógyszerész, Budapest, X., Család-u. 38. *(római császári p.)*.
- Leszli Andor, első magy. ált. biztosító társ. tisztviselője, Miskolc.
- Lippay Károly, katonai gyógyszerész, Jaroslau (Galicia) *(numizmatikai könyvek és folyóiratok, érmések életrajzai arcképei és arcképes érmei)*.
- Lippich Gusztáv, főispán, Szolnok (Jász-Nagykun-Szolnok m.).
- Lossonczy István ifj., Miskolc, Verbőczy-u. 1. *(görög és római p. és borsodmegyei eredetű kelta p.)*.
- Lukeschitz Ármin, éremkereskedő, Graz, Grabenstr. 3.
- Magyar Kegyes-Tanítórend, Budapest, IV., Városház-tér 4.
- Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségosztálya, Budapest, VIII., Múzeum-körút 14—16. *(általános gyűjt.)*.
- Magyaróssy Gyula, magánhivatalnok, Kolozsvár, Nagy-u. 5.
- Mahr Pál, kereskedő, Miskolc *(magyar p., római köztárs. p.)*.
- Majláth Béla, magánzó, Budapest, VII., Aréna-út 4.
- Martinovich Róbert dr., m. á. v. segédfogalmazó, Arad, M. á. v. üzletvezetőség *(magyar, erdélyi és osztrák p.)*.
- Maszlaghy Ferenc, pápai praelátus, Szent-zsigmondi prépost, komáromi főesperes és kanonok, Esztergom.
- Mautner I. László, bizományos, Budapest, VII., Dembinsky-u. 7.
- Mály János, joghallgató, Budapest, I., Dísz tér 2.
- Merzbacher Jenő dr. utódai (előbb Merzbacher Jenő dr. és Neustätter és Társa), éremkereskedők, München, Karlstrasse 10/o.
- Milch Ármin, fakereskedő, Komárom *(ált. gyűjt., különösen római császári p.)*.
- Milleker Bódog, községi néptanító, múzeumi őr, Versec (Temes m.).
- Moldoványi István dr., kir. ipari felügyelő, Budapest, II., Margit-körút 3. *(magyar p. 1526—1848-ig; erdélyi p. 1538—1690-ig; II. Rákóczi Ferenc p.)*.
- Mosonmegyei történelmi és régészeti egyesület, Magyar-Óvár (Moson m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Munkácsi m. kir. áll. főgimnázium, Munkács (Bereg m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Munkácsy József, vaskereskedő, a gráci magyar egyesület elnöke, Graz, Brockmann-gasse 59. *(ált. gyűjt.)*.
- Múzeumi tót társaság, Turóc-Szent-Márton. *(ált. gyűjt.)*.
- Nagy Zoltán, m. á. v. hivatalnok, Nagysurány (Nyitra m.) *(római császári p., magyar p. és emlékérmek)*.
- Nedeljković Tódor dr., ügyvéd, orsz. képviselő, Zimony (Szerém m.) és Budapest, Pannonia-szálloda *(Zimony környékén lelt pénzek)*.

- Neumann Károly dr., min. osztálytanácsos, Budapest, VI., Nagy-János-u. 7.
- Nécsey József, kir. postamester és földbirtokos, Verebély (Bars m.) (*Verebély környéken lett p.*).
- Ott János, vasuti üzletvezető, Bártfa (Sáros m.) (*ált. gyűjt., különösen római császári p.*).
- Pallós Albert, áll. polgári leányiskolai igazgató, Kolozsvár, Farkas-u. 9.
- Patzner István, Temesvár-gyárvárosi r. kath. plebános, Temesvár.
- Pázár Zoltán, rajztanárjelölt, Budapest, VIII., Horánszky-u. 7.
- Pákozdi Károly dr., orvos, Budapest, IV., Calvin-tér 1. (*magyar, erdélyi p. és emlékérmek*).
- Pesti Ferenc, székesfővárosi kerül. előljáró, Budapest, X., Orczy-út 23.
- Petrikovich János dr., megyei járásorvos, Turócszentmárton (*a múzeumi tót társaság számára ált. gyűjt.*).
- Pénzverőhivatal, m. kir., Körmöcbánya (Bars m.) (*körmöci veretek*).
- Pfenn József, főmérnök, Budapest, V., Széchenyi-u. 2.
- Philipp István, főgimn. rajztanár, Székesfehérvár (Fehér m.) (*magyar és lengyel p., cseh és osztrák p. magyar vonatkozásban*).
- Pick Adolf, régiségkereskedő, Budapest, IV., Egyetem-u. 11.
- Pintér Sándor, orsz. képviselő, ügyvéd, Nagyszécsény (Nógrád m.) és Budapest, V., Alkotmány-u. 6.
- Plathy István, vármegyei számvevő, Ungvár (Ung m.).
- Pokorny László, kir. aljárásbíró, Tata (Komárom m.) (*magyar pénzek*).
- Pozsonyi ág. ev. hitv. liceum dr. Schimkó Dániel-féle éremgyűjteménye, Pozsony, Védőölöp-u. (*ált. gyűjt., különösen antik és magyar p. és emlékérmek*).
- Puky József, ny. miniszt. tanácsos, Kiskunfélegyháza (Pest-Pilis-Solt-Kiskun m.) (*ált. gyűjt., különösen magyar és erdélyi p.*).
- Radovanovics György, orsz. képviselő, Ujvidék (Bács-Bodrog m.) és Budapest, IV., Angol királyné-szálloda).
- Rausch Ferenc, gyár- és technikai üzlet-tulajdonos, Budapest, VI., Andrássy-út 14.
- Rehák Rezső, takarékpénztári tisztviselő, Budapest, I., Bécsikapu-tér 5.
- Reizner János, kir. tanácsos, a szegedi múzeum igazgatója és a szegedi Somogyi-könyvtár őre, Szeged, Kulturpalota.
- Récsey Viktor dr., a pannonthalmi Szent Benedek-rend központi könyvtárának főkönyvtárosa, Pannonthalma, u. p. Győrszentmárton (Győr m.).
- Réthy Zsigmond, régiségkereskedő, Budapest, IV., Városház-u. 1.
- Réthy László dr., nemzeti múzeumi igazgató, Budapest, VIII., Szentkirályi-u. 14.
- Rhé Gyula, m. á. v. hivatalnok, Jutas, Pálya-udvar (Veszprém m.) (*ált. gyűjt., különösen magyar és római érmek*).
- Roger Adolf, régiségkereskedő, Budapest, IV., Városház-u. 12.
- Rohde Tivadar, ingatlantulajdonos, a zurányi nagy. robbanóanyag-gyár r.-társ. igazgatósági tagja, Bécs, I., Schauflergasse 2. (*római p., különösen Aurelianus, I. Ferenc József p. és forgalmon kívül helyezett magyar és osztrák papírpénzek*).
- Rosenberg Sally, éremkereskedő, Frankfurt a. Main, Schillerstrasse 18.
- Ruisz Gyula, kir. jószágfelügyelő, Bábolnapuszta (Komárom m.) (*lakóhelyén előforduló leletek*).
- Sarbó Leó, a Foncière biztosító-intézet igazgatója, Budapest, V., Sas-u. 10. (*emlékérmek*).
- Schlesinger József, magánzó, Budapest, VI., Új-u. 6.
- Schossberger Nándor báró, magánzó, Budapest, VI., Andrássy-út 126.
- Schulek Alfréd dr., orvos, Budapest, V., Sas-u. 23. (*magyar és erdélyi p.*).
- Schüssler Albert, kegyesrendi tanár, Tata (Komárom m.).
- Schweninger Jakab, r. kath. segédlelkész, Zsombolya (Torontál m.) (*magyar p.*).
- Seemayer János, orsz. képviselő, Budapest, II., Zsigmond-u. 9.
- Selmec és Bélabánya sz. kir. város közönsége, Selmecbánya (Hont m.).
- Selmecbányai ág. hitv. evang. liceum, Selmecbánya (Hont m.).
- Somogyi-könyvtár és Szeged városi múzeum, Szeged (*magyar p. és emlékérmek, görög és római p.*).
- Somssich János gróf, huszárönkéntes, Szombathely (Vas m.) és Hetes (Somogy m.) (*magyar tallérok*).

- Steinitz Sándor, a „Landesbank“ tisztviselője, Sarajevo *(ált. gyűjt.)*.
- Szabó Elemér dr., m. kir. honvéd-ezredorvos, Székesfehérvár, Tolnai-u. 4. *(Magyarország területén lakott népek p. és emlékérméi; különösen a Rákóczi-korszak p.)*.
- Szabó Ferenc, apátplébános, orsz. képviselő, Nagybecskerek (Torontál m.) és Budapest, V., Continentál-szálloda.
- Szarvasi ág. hitv. ev. főgimnázium, Szarvas (Békés m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Szemlér Mihály, tanár, Budapest, VI., Nagy János-u. 6. *(római p.)*.
- Szende Gyula dr., főgimn. tanár, Budapest, VII., Damjanich-u. 25/a.
- Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy (Háromszék m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Sziklay Jenő, m. á. v. mérnök, Budapest, II., Margit-körút 49. *(magyar árpád- és vegyesházi p.)*.
- Szirmai Antal, szobrász-érmész, Páris, 112. Boulevard Malesherbes *(modern érmek és plakettek)*.
- Szívák Imre dr., ügyvéd, orsz. képviselő, a budapesti ügyvédi kamara elnöke, Budapest, IV., Egyetem-tér 5. *(általán. gyűjt.; főképen a Rákóczi-korszak érmei)*.
- Szolnok-Dobokamegyei irodalmi, történelmi és ethnographiai társulat, Deés (Szolnok-Doboka m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Tergina Gyula dr., kir. tanfelügyelő, Eger (Heves m.).
- Thallóczy Lajos, udv. tanácsos, cs. és kir. osztályfőnök, Bécs, I., Johannesgasse 6.
- Tiszafüredi múzeum és könyvtáregylet, Tiszafüred (Heves m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Tolnavármegyei múzeum, Szegzárd (Tolna m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Tomik Bernardin, kapucinus r. áldozár, Tata (Komárom m.) *(a tatái kapucinus rend studiuma számára ált. gyűjtő, különösen magyar p.)*.
- Tóth Sándor, kegyesrendi gimnáziumi tanár, Kolozsvár *(ált. gyűjt.)*.
- Tömörkény István, a szegedi Somogyi-könyvtár őre, Szeged.
- Török Ferenc, községi jegyző, Varjas (Temes m.).
- Trinks Vilmos, éremkereskedő, Bécs, I., Lugeck 3.
- Ujvári Béla, urjeli, földbirtokos, Dunapentele (Fehér m.) *(római p.)*.
- Ungar Dezsőné, Budapest, V., Báthory-u. 6.
- Ungvári kir. kath. főgimnázium, Ungvár (Ung m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Varga Béla, tinódi, az osztrák-magyar bank tisztviselője, Budapest, V., Visegrádi-u. 10. *(magyar pénzek, emlékérmek és zsetonok általában)*.
- Varsányi Román, főgimn. bencés tanár, Esztergom, Bencés székház *(az esztergomi kath. főgimn. számára ált. gyűjtő)*.
- Vas Lipót, postafőtiszt, Budapest, VIII., Aggteleki-utca 7. *(I. Lipót magyar király és német császár pénzei)*.
- Vasvármegyei kultúregyesület, Szombathely (Vas m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Várnay Ernő ifj., ügyvédjelölt, Temesvár, Petőfi-utca 2. *(görög, római, magyar és erdélyi érmek)*.
- Váry Szabó Elemér, uradalmi számvevő, Nagyszénás (Békés m.) *(magyar pénzek és emlékérmek)*.
- Versec városi múzeum, Versec (Temes m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Walla Ferenc dr., éremkereskedő, Bécs, I., Friedrichstr. 6.
- Weifert Ignác, birtokos és sörfőzőtulajdonos, Pancsova (Torontál m.) *(római p.)*.
- Weiss Berthold, udvari tanácsos, orsz. képviselő, Budapest, VI., Váci-körút 27.
- Wertheim Pál, bizt. főügynök, urad. bérló, Székesfehérvár, Ligetsor 1. *(I. Ferenc József érmei, kiállítási érmek és zsetonok, Napoleon-érmek, papírpénzek, plakettek)*.
- Wisinger Mór, régiségkereskedő, Budapest, IV., Kristóf-tér 2.
- Wormser Miksa, éremkereskedő és banküzlet-tulajdonos, Bécs, I., Kärntnerstr. 31.
- Zachar Antal ifj., székesfővárosi péntáros, Budapest, VIII., Népszínház-u. 16.
- Zentai községi főgimnázium, Zenta (Bács-Bodrog m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Zilahai ev. ref. főgimnázium, Zilah (Szilágy m.) *(ált. gyűjt.)*.
- Zimmermann Lajos dr., ügyvédjelölt, Budapest, VIII., Rökk Szilárd-u. 37. *(magyar árpád- és vegyesházi p.)*.

Auszug des Inhalts.

1. **Dr. Anton Áldássy** bespricht ein Münz-Edict Ferdinands I., in welchem dieser König die Coursirung der Münzen des Johann v. Szapolyai und einiger Falsifikate verwehrt.
2. **Edmund Gohl** publizirt einige den keltischen Cotini zugeschriebene Münzen und fixirt die Wohnstätte dieses Stammes auf Grunde der Münzfunde in die Gegend zwischen den Flüssen Garam und Sajó. Die Nachbarschaft der Cotini mit dem Stamme der Coistoboci wird ebenfalls auf Grunde von Münzfunden neuerdings bestätigt.
3. **Dr. Albert Gárdonyi** bespricht den Process des Präfecten des Münzamts von Nagybánya: Freiherr Felician v. Herberstein gegen seinen Wardein: Georg Kynthinger wegen Verlassen seines Amtes im Jahre 1619.
- 4—5. **Edmund Gohl** publizirt einen in Ungarn gefundenen Bronze-Jeton mit dem Porträt des Virgilius. Dieses Stück ist eventuel aus einer römischen Münze umgravirt oder aber eine selbstständige Composition aus dem XVI—XVII. Jahrhundert. Als Seltenheiten werden danach beschrieben: eine Medaille des Buda dux, die „Bürgerrechtsmüntz“ von Magyaróvár und ein Jeton des ung. Mässigkeits-Vereins aus 1847.
6. **Münzfunde** aus dem Komitate Borsod (Barbaren), ferner die Funde von Bakonya, Lacsno, Bendek und Budapest (Goldmünzen a. d. XV. Jahrh.).
7. **Miscellen**: Werke des Tony Szirmai, ungarischer Medailleur in Paris. — Über Caraffa-Medaillen. — Robotzeichen aus Therezovác etc.
8. **Museen**: Münzensammlung d. Obergymn. v. Munkács (J. M. Jankovich) und jene der ref. Oberschule v. Pápa (St. Borsos).
9. **Literatur**: **S. Ambrosoli**: Numismatica. — **A. Blanchet**: Über die Palikanus-Münzen. **O. Voetter**: Coll. Windischgrätz u. Sammlg. Bachofen v. Echt. — **C. Fabriczy**: Med. d. ital. Renaissance. — **C. Wiebe**: Freimaurerische Medaillen. Bd. VI. etc.
10. **Verkaufskataloge** und Münzen-Auctionen.
11. **Vereinsnachrichten** und Mitglieder-Verzeichniss.

Alle Rechte vorbehalten.

S o m m a i r e.

Antoine Áldássy dr. publie un édit du roi Ferdinand de l'an 1529. I. contre les monnaies de Jean de Szapolyai, roi élu. — **Edmond Gohl** notifie plusieurs trouvailles des monnaies des Cotini et des Coistoboci, au sujet des quelles il fixe le domicile des Cotini dans la contrée entre le Garam et le Sajó (voir la carte jointe) et justifie derechef le voisinage des deux peuples susdits. Le même auteur publie un petit jeton trouvé en Hongrie, avec le portrait de Virgile, jeton transformé d'une monnaie romaine on bien fait dans les XVI—XVII. siècles, ensuite trois medailles rares de la Hongrie. — **Albert Gárdonyi** dr., donne l'histoire d'un procès du préfet de la monnaie de Nagybánya, le baron Felicien Herberstein contre son essayeur, Georges Kynthinger, en 1619. — **Trouvailles** dans le comté Borsod (monn. barbares), et à Lacsno, Bendek et Budapest (Monn. d'or du XV. siècle. — **Miscellanées**: Oeuvres de Tony Szirmai. Médailles des Caraffa. — **Musées**: Collections du lycée de Munkács et de l'école supérieure de Pápa. — **Bibliographie**: Oeuvres de Ambrosoli, Blanchet, Voetter, Fabriczy, Wiebe etc. — **Ventes**. Nouvelles touchant la société hongroise de numismatique et liste des membres.

Droits réservés.

A veszprémi múzeum Regalianus-pénze.

Ide s tova negyven év óta csak egyszer nyílt rá alkalom, hogy újabb Regalianus-érem példányról vegyenek tudomást a numizmaták. Annál szorgalmasabban vették azonban számba a meglévő ismert darabokat és iparkodtak ezeket s a velük szorosan rokon Dryantilla-féléket, melyekből pár évtizeden belül hét (1890 óta 5) újabb példány került elő, minden szempontból megvilágítani.

Örvendetes eseménynek tartom tehát, hogy most egy, a szakirodalomban eddig közzé nem tett példányról adhatok hírt¹ és ez alkalommal egyszersmind összefoglalva elmondom saját megjegyzéseimen kívül azt, a mi újat e tárgyról a külföldi szakirodalomban szét-szórva az utóbbi években megírtak.

Itt adom a veszprémi múzeum Regalianus-pénzének képét és leírását:

Előlapja: sugárkoronás mellkép j., (talán paludamentummal), melynek nyakán és alján az előbbeni veretből a ruháját emelő SPES alsó részének részletei láthatók. Körül: IMPCPCREC ... és más, nagyobb betűkkel LIC (az előbbi veretből), aztán még néhány betűnek bizonytalan és elmosódott nyoma. A mellkép mellett az előbbeni hátlati veret alapvonalának maradványai sejtethők.

Hátlap: Álló nap-isten (Sol) balfelé. Fején sugárkorona; jobbát fölemeli, balkezében ostort tart. Körül: ORIENS AVG aztán kisebb betűkkel IMPAL, a mi az előbbi veret maradványa. Sol alakja mellett jobbra, a mezőben egy koszorú szalagsokra látszik, felfordítva, míg a bal mezőben, az előbbinek kiegészítéseképpen egy fej és arc körvonalai fölismerhetők. Sol feje fölött a mezőben hosszúkas horpadás és ettől balra, az (új) felirat első szava után, de kissé alább, egy az előbbi verethez tartozó G betű nyoma látható. — Súly 3·4 gr. Átm. 21·5—22 mm. Teljesen ép darab.

Ha már most rekonstruálni kívánjuk egyrészt az eredeti ezüst denárt, a melyre a Regalianus-féle „dupla denár“ vagyis Antoninianus argenteus veretett, másrészt ez utóbbit, a maga teljességében, akkor az alábbi leírások felelnek meg a valóságnak.

1. *Az eredeti denár:* Koronás mellkép jobbfelé, paludamentummal. Körül: IMP ALEXANDER PIVS AVG. (Az öt első s az utolsó betű látható.) Hátlap: A reménység (Spes) balfelé menve; jobbában virágot tart, balkezével ruháját emeli föl. SPES PVBLICA (látható a 2-ik szó 4--6. betűje)

Cohen II. kiadás N. K. 457. I. 543. sz. (vagy, ha a mellképen páncél is van, akkor u. ott 546. sz.)

2. *A reávert Antoninianus:* Sugárkoronás mellkép jobbra, paludamentummal. IMP CPC REGALIANVS AVG

Hátlap: Sol, állva, ostorral (l. f.) ORIENS AVG.

¹ Rhé Gyula úr, a veszprémi múzeum őre mutatta be, pár hét előtt, nekem e példányt és beleegyezését adta, hogy azt s az általam róla készítettett rajzot közze tegyem. Ugyancsak Rhé Gyula úr volt szíves levélben közölni velem a nagyvázsonyi leletre vonatkozó, általa gyűjtött adatokat, a mely leletnek a veszprémi múzeum Regalianus-pénze is részét alkotta. Mindezekért ezennel szívesen fejezem ki őszinte köszönetemet Rhé Gyula úrnak illetve a veszprémi megyei múzeum vezetőségének.

Anyaga körülbelül 300 ezredrésznyi finomságú ezüst (Rohde-nek Alexander Severus pénzein végzett vizsgálatai alapján.)

Ezen érem lelőhelye felől Rhé Gyula úrtól azon fölvilágosítást nyertem, hogy, mikor a veszprémiek 1875-ben múzeumuk alapítását elhatározták, az ennek javára befolyt adományok sorát a b. Tedesco-féle nagyvázsonyi uradalom nyitotta meg 40 római ezüstpénzzel, melyeknek lelőhelyéről csak annyi följegyzés van, hogy a nagyvázsonyi határban találták, azonban a mennyire az időnkint előforduló leletekből következtetni lehet, valószínű, hogy a nevezett uradalom Csepely nevű pusztáján került napvilágra. Az adományozott érmek közt volt 2 Elagabalus, 3 Gordianus Pius, 6 Philippus p., 1 Otacilia, 1 Philipp jun., 8 Trajanus Decius, 2 Etruscilla, 3 Trebonianus, 7 Valerianus p., 1 Regalianus, 2 Gallienus és 4 Salonina-féle ezüst pénz. Meglehet, hogy e 40 db egy nagyobb, de részben elkallódott leletnek csak része volt.

A *nemzeti múzeum Regalianusáról*, mely, úgy látszik, Kiss Ferenc hírneves gyűjteményéből való — (közölte Kuzsinszky, Arch. Ért. 1894. 178. l. és Kubitschek, monografiájában) — szintén érdemes és alkalmoszerű itt pár szót mondani. Sem az elő-, sem a hátlap nem árulja el, hogy átvert éremmel van dolgunk, legfőleg az arckép száján van egy fölös vonalka és a hátlapon lehetne inkább sejteni, mint látni valami árnyékszerű nyomot. E szerint nem volna kizárva annak lehetősége, a mit Kubitschek a Rundschau 81. lapján mint óhajt említ, hogy eredeti új lapkára vert Regalianussal van dolgunk, hacsak a hátlapi felirat végbetűje, mint alább kifejttem, nem okozna gondot. Érdekes, hogy a lapka szélén a lecsipett két öntő-rög lapos nyomai észlelhetők, e mellett pedig a hátlapon, a felirat 2 kezdőbetűjére kiterjedő darabon, lapos reszelés nyomai vannak. A két betű mégis kivehető, és valószínű, hogy a reszelés még az ókorban történt. E hiány dacára is az érem 3·8995 gr-ot nyom s így a leg súlyosabb az ismert példányok között. Az előlapi feliratban, a név N és V betűje sajátos alakú, a mennyiben a vastag vonalak (felső) végén még egy-egy vékony vonalkából álló folytatás vagy toldalék látható. E betű-alakok talán még a verde iránti kutatásokban támaszpontul szolgálhatnak. Megemlítendő még, hogy a hátlap ORIENS AVGG felirata, melyet Kuzsinszky egyszerűen, Kubitschek pedig megjegyzéssel („der letzte Buchstabe ist fraglich“) közöl, gondolkozóba ejti az embert. A két G betű egyrészt sokkal közelebb áll egymáshoz, mint a felirat többi, egyenlő közökben következő betűi, másrészt a 2-ik G igen homályos, míg az előtte levő első G igen éles veretű. Végül emez inkább C alakú, a végbetű pedig rendes G-nek látszik. Azt lehetne gondolni, hogy ez a 2-ik G egy előző (régi) veret maradványa. E mellett szól az is, hogy csak 3 ORIENS AVGG feliratú példányról tud a világ. Egyik a Hunter-féle, melyről azonban éppen a 2-ik G helye le van törve (úgy látszik, ugyanazon bélyeggel veretett, mint a nemzeti múzeum példánya), másik a csak Viczay leírásából ismert, most elkallódott darab, 3-ik a nemzeti múzeumé. A 2-ik G tehát csak ez utóbbin látható tényleg természetben. Nem sok merészség kellene hozzá, föntiek alapján azt vitatni, hogy ORIENS AVGG Regalianus-típus (két G-vel) nem is létezik, ha egy körülmény nem intene óvatosságra; az t i, hogy a felirat kezdő és végző betűje csak azon esetben állanak szimmetrikus távolságban az éremképtől, ha a második G betűt is a Regalianus-féle verethez tartozónak tekintjük. Viszont azt látjuk a Kubitschek monografiájában közölt képekből, hogy pl. a Dryantilla-pénzek Trau-féle (1. a.), gróf Traun O.-féle (1. b.), „Verein Carnuntum“-féle (2. e.) és Gneccchi-féle (2. h.) példányain a hátlapi felirat végén akkora hézag tátong, hogy még egy, sőt két betű is elférne ott, míg ellenben az 1. a. és 1. b. példányokon a felirat kezdőbetűje szorosan a kép mellett foglal helyet. Hasonló aszimmetrikus feliratok Cohen II. kiadásában pl. Gallienus 549., 616., 1032., 1325., Salonina 58, Saloninus 32., és 92. sz. pénzein láthatók. — Mindezek dacára nem akarom itt végleg eldönteni a kérdést, csak kimondani kívánom, hogy a Regalianus-féle ORIENS AVGG felirat létezése mellett most már csak a Viczay-féle példánynak Sestini kéziratában levő, Mowat által (alább i. h. 191. l.) idézett leírását ismerem el egyedüli bizonyítéknak.

Azon benső kapcsolatnál fogva, mely Regalianus és a Dryantilla pénzei közt fönn áll s melynél fogva e két éremcsoportot, lehet mondani, *rendesen* együtt tárgyalják, fölhasználok itt az alkalmat, hogy a magyar nemzeti múzeum Dryantillájának egy a XIX. század első felében készült képét reprodukáljam itt, mely ezt a példányt még a mostaninál épőbb állapotban ábrázolja. Weszerle József, — bár kevesen tudják, — antik numizmatikai képtáblákat is vésetett rézbe, azon célból, hogy úgy a maga, mint mások gyűjteményeiben levő ritka vagy kiadatlan antik pénzeket közzétegye. A szöveg kézírata e képgyűjteménynek csak egy részéhez készült el, minélfogva mindkettő kiadatlan maradt.

Az antik érmek VI. képtábláján 12. sz. alatt adja a Dryantilla pénzét, melynek mindkét lapján a felső réteg kevésbé hámolt le, mint jelenleg. Az előlap jobb mezejében és a fej hátsó részén az előbbi veret (amott talán egy alsó kar?) nyomai láthatók, szintűgy észlelhető ilyen nyom a hátapon Juno lábától balfelé. A példány rossz főtartása és a felső ezüstrétegnek valószínűleg az átveréskor foganatosított izzítás folytán való meglazulása és hámolása lehetetlenné teszi az előbbi veret meghatározását. Ugyanezen darabot Kiss Ferenc írott jegyzeteiben mint Bitnicz Lajos szombathelyi prépost gyűjteményéhez tartozót említi, a honnan később a nemzeti múzeumba került. Kuzsinszky az Arch. Ért. 1894. 178. l. adja igen homályos képét, Kubitschek ábrája nem sokkal jobb ennél, azért érdemes volt reá itt kiterjeszkedni.

A Regalianus és Dryantilla pénzeknek, — ámbár amazokból az imént közöltön kívül, csak 14 (Mowat szerint tévesen 15), emezekből pedig 21 darab ismeretes, — jókora irodalma van.¹

A legújabb összefoglalást Kubitschek adta: Die Münzen Regalians und Dryantillas c. cikkében (1899), ennél csak Mowat cikke: Notes d'onomastique romaine, etc. és Kubitschek közleménye egy újabb Dryantilláról (N. Z. 1902), újabbak. Cohen II. kiadásának (VI. k. 9—11. l.) lajstromai rég meghaladott dolgok! — Kubitschek idézett cikke áll most helyette a helyzet magaslátán. Közlöm belőle a mi érdekes. Regalianusnak egy előlapi és 9 hátlapi legendája van. Az előlaphoz 2 bélyeget ismerünk. Dryantilla 1 elő és 2 hátlapi legendát ad, a bélyegek száma nincs állapítva, de legalább 4. — Regalianusnak 8 példánya Septimius Severus és Elagabalus házának pénzeire, 1 (a veszprémi) Sever. Alexan-

¹ A XVI—XVII. században közzétett költött fajokra, melyeknek rajzaival éjetrajzi adatokat fűszereztek az illető írók, csak kuriózumból érdemes kiterjeszkedni. Ilyen pl. a Guglielmo Rovillio-féle Prontuario (Lyon, 1553.) 63. lapján közölt arcképes érem Regillianus imp. felirattal. Aztán Octavius Strada de Rosberg, az ő Vitae Imperatorum-ában (Frankfurt, 1629.) a 145. lapon egy állítólagos „numus Regiliani ex aere“-t közöl, Imp. Regilianus p. f. aug. körirattal, a hátapon oltár és „consecratio“, a Gallienus-féle consecratio-pénznek mintájára. Megiser az ő Theatrum Caesareum-jában (Linz, 1646.) hallgatással mellőzi Regalianust, de Wáli István: Római Imperatorok Tüköre cz. könyvében (Pozsony és Kassa, 1778.) a 84. lapon, bár kép nélkül, megemlékszik Quintus Nonius Regillianusról. Dryantilláról mindezek hallgatnak. Komolyan számbavehető források azonban: Eckhel (Sylloge I. 105—106., 10. t. 10. sz., Doctrina N. V., VII. k. 462. l., Mus. Franc. I. I. 119., Neumann F. Num. Vet. II. k. 142., Mionnet: De la rareté etc. 307. l., a Numophylacium Glockianum 250. l., Khell Suppl. 195. l., Caronni: Ragguaglio II. 96. l., Tanini 117. sz., Viczay (Mus. Hedervár) II k. 209. l. 2834., 2835. sz., Sestini: Mus Hedervár etc. (1806—1809.) III. k. 409. l. (kézirat a Bibl. nat.-ban), továbbá Kiss Ferenc gyűjteményének lajstroma és a Weszerle-féle kéziratok (60. sz.) a m. nemz. múzeumban. Az újabb irodalomból: Revue Numism. 1840. 28. l., Krafft: Rhein Jahrbücher 1847. 59. l., Friedländer: Zeitschr. f. Num. 1877. 348. l., Kuzsinszky B.: Arch. Ért. új f. XIV. k. 178. l., Voetter: Coll. Windischgrätz, főképen pedig: Rohde Num. Zeitschr. XXV. 421. l., Dessau: Zeitschr. f. Num. XXII. 199. l., Groag: Jahreshefte d. oest. arch. Inst. II. 1899. 206. l., Kubitschek: u. ott 211. l., Rundschau: 81. l. Num. Zeitsch. 1902. 28. l., végül R. Mowat: Rev. Num. 1900. 186. l.

der denárára, 1 pedig Maximinus pénzére veretett, Dryantilla pénzei közül 6 tartozik az előbbi, 1 az utóbbi csoportba, 6 darab pedig Severus Alexander pénzére veretett. A Reg.-féle pénzek súlya 3·895 (nemzeti múzeum) — 2·83 gr. közt, a Dryantilláké 2·24—3·355 gr. közt váltakozik.

Ami a *lelőhelyeket* illeti, Regalianus-félét találtak Ó-Szönyön, Eszéken, Nagy-Vázsonyban. A többinek lelhelye bizonytalan.

Dryantillát: Győr tájékán (1), a magyar-osztrák határon, Felső-Ausztriában és Német-Óváron (6).

A lelőhelyek tehát a Közép-Duna vidékére esnek, Pannoniára, nem pedig Moesiára.

A nemzeti múzeum Dryantillája Bitnicz Lajos szombathelyi prépost hagyatékából való (1872), Regalianusát pedig Kiss Ferenc pesti egyetemi tanár gyűjteményével szerezte vétel útján 1843-ban. Lelhelyeik ismeretlenek.

Regalianussal bírnak: m. nemzeti múzeum, bécsi cs. és kir. éremtár, Bibl. Nationale (Páris), Hunter-féle gyűjt., Frankfurt a/M. múzeuma, Windischgrätz hg., Trau F., Dryantillájuk van ezeknek: m. nemzeti múzeum, bécsi cs. és királyi éremtár, Bibl. Nationale, berlini múzeum, gothai múzeum, Windischgrätz hg., Trau F., Traun grófok, Weber (Hamburg), Rollin (Páris), a Carnuntum-társulat, Ludwigstorff báró, Gnechci.

Többen fölvetették azt a kérdést, vajjon római állami verdében, és ha igen, melyikben verettek ezek a pénzek? Cohen II., VI. 10. moesiai vereteknek nézte, Kubitschek a betűk karakteréből és a hátlapi képek és feliratok össze nem illőségéből azt látja, hogy nem állami verdében, hanem zugverdében, értelmetlen munkások kezéből kerültek ki. A Dryantilla-félék egy részének előlapján bélyegrepedés mutatkozik. Ezek a példányok, úgy látszik, mind Német-Óváron kerültek elő. (N. Z. 1902. 28. 1.). Ez a körülmény azon föltevést engedi meg, hogy a Dryantilla pénzei ott azon a vidéken verettek és ott végezték is rövid pályafutásukat.

Az ezen csoportba tartozó ismeretes példányok legnagyobb részéről bizonyos, hogy régibb pénzdarabokra verettek. Néhányról az előbbi veret speciesét is meg lehetett állapítani. Kubitschek ezt a körülményt a gyöngye pénzügyi viszonyoknak számítja be s azt vélte, hogy a (rég) denár értékét növelni kívánták, midőn Antoninianust (dupla denár) vertek belőle. Rohde más szemmel nézi a dolgot és kiszámította, hogy a közönséget e manipuláció nem károsította meg, mert míg Nero 3·41 grammos denára 91—94 százalékos finomságú ezüsből veretett, addig Caracalláé csak 50 százalékos, Severus Alexanderé 30 százalékos, Gordianus Piusé 27 százalékos ezüsből volt. Másrészt Caracalla Antoninianusai 5·12 gr., Gordianuséi 4·38 gr., Valerianuséi 3·2 gr. átlagos súlyúak voltak. Ha tehát Regalianus és Dryantilla 3 gramm körüli súlyú, de 50 vagy 30 százalékos ezüsből készült pénzt vittek a forgalomba, a nép még mindig jobban járt, mint ha Valerianus vagy Gallienus valamivel súlyosabb, de sokkal silányabb Antoninianusait kapta volna.

Másrészt a régi pénznemek átverését nem lehet egyedül a pénzügyi nyomorúság számlájára írni. Érdekes példákat szolgáltat erre egy-egy példányban Voetter. Pl. Herennius Etruscus (R) Pietas augg) Antoninianusa Severus Alexander denárára, Etruscilla (R) Juno regina) Antoninianusa pedig Elagabalus (R) Pietas aug) hasonló pénznemére veretett. A berlini múzeumnak is vannak hasonló példányai.

Magára Regalianusra és Dryantillára, történetük, személyeik és nevükre nézve szintén történetek kutatások. Hogy miért hozzák e két nevet egymással összeköttetésbe, annak csakis numizmatikai okai vannak, mert Dryantilláról az auktorok mit sem írtak és csak a Kr. u. 204-ben ünnepelt saecularis ünnepen résztvett matrónák nevei közt fordul elő egy C(laudia?) Dryantilla, meg az oenoanda-i felirat alapján Dessau és Groag által összeállított származásfa szerint egy Claudia Ammiana Dryantilla volt nagy- vagy szépanyja Sulpicia Dryantillának. — Hanem egyrészt az e két egyén neveit viselő pénzek egyaránt durva, esetlen kivitelűek, egyaránt előző uralkodók meglévő pénzeire verettek, egyaránt Antoninianusok, és mindkét fajtának hazánk éjszaknyugati része s a szomszédos vidék a lelő-

helyei, tehát valószínűleg ez a hazájuk is. Rohde abból, hogy a Regalianus-pénzek némely hátlapj felirata AVGG-gal végződik, azt következteti, hogy ezen tirannusnak tán uralkodótársa is volt; a ki ez esetben nem lehetett más mint *neje*: Dryantilla, valamint hogy Aurelianus hasonló éremfeliratai is csak reá és nejére Severinára vonatkozhatnak. Groag ellenben (i. h.) azon véleményre jutott, hogy Dr. nem neje, hanem anyja volt Regalianusnak. Ez utóbbinak arcképei ugyanis nagyrészt biztosan szakáll nélküli ifjú arcképének látszanak, (csakis az egyik bécsi, a 2 Hunter-féle és a Trau-féle példányokon sejthető a kurta szakáll nyoma, de ezt sem állítja biztosan Kubitschek, monografiájában.), Dryantilla képe ellenben, Groag szerint, előhaladottabb nő benyomását kelti.

Erre azt mondhatnók, hogy Regalianus esetleg hatalmi vagy más érdekből magánál idősb nőt vehetett el, meg hogy az érembélyeg durvasága sem hagyta érvényesülni az esetleg fiatal nő üdőbb vonásait, meg hogy sok nő vonásai, kivált félművelt népeknél, hamarabb durvulnak el, mint a kulturnépek hölgyeinél stb. Ez tehát szerintem még mindig nyílt kérdés marad. Bárkije volt azonban Dryantilla Regalianusnak, pénzeik numizmatikai és történeti összefüggése, a fentebbi okoknál fogva, kétségtelen.

Azon föltevés, hogy Dryantilla Ingenusnak, Regalianus elődjének neje lett volna, mindaddig kevésbé valószínű, míg Ingenusnak legalább egy pénzét valahol föl nem fődözték.

Regalianus életrajzára nézve Aur. Victor: Caes. XXXIII. és Epitome XXXII., Pol. Silvius: Nomina omnium principum Romanorum 45., Trebellius Pollio: Gallieni duo XX., Trig. Tyr. X., Claud. VII., Val. 1., Vopiscus: Prob. V. és Eutropius Breviariumának IX. 8. a források. A könnyen föltalálható adatokat nem ismétlem itt, csak arra utalok, hogy a pénzeinek lelőhelyei, melyek Pannoniára esnek, azt sejtetik, hogy a fölkelés, melynek vezére volt, nem annyira az alsó-, mint inkább a közép-dunai vidékeken fészkelte.

Azt, hogy Regalianus pénzei ritkábbak, mint Dryantilláié, abból magyarázza Kubitschek (Rundschau, 82. 1.), hogy amannak pénzeit nagyobb erélylyel vonták ki a forgalomból, bukása után, mint emezét.

Mindkettőjük *nevére* terjeszti ki kutatásait Mowat Róbert (i. h.). Cohen t. i. Caius Publius C? Regalianusnak nevezi. Mowat kimutatja, hogy az IMPCPC etc. feliratot Imperator Caesar Publius Cornelius Regalianusnak kell olvasni, mert egyrészt IMP után a C(aesar) következik az éremlegendákban, másrészt két praenomen használata abnormis lenne. Cohen szerint ugyan Caius Publius Licinius Valerianus is létezik, de ezt a C-t is Caesarnak nem pedig Caiusnak kell olvasni. Ellenben nicaei görög pénzekben tényleg Γ ΠΟΥΒ ΑΙΚ ΟΥΑΑΕΡΙΑΝΟC ΑΥΓ, sőt Γ ΠΟΥΒ ΑΙΚ ΕΓΝΑ ΓΑΛΛΙΗΝΟC ΑΥΓ feliratot olvasunk, de ezeknek magyarázata mindkét esetben a római szokásokban járatlan pénzverő buzgalma, nehogy a császári titulaturából valamit elmulasztson, miért is előbbi esetben a Publius Licinius által adoptált Caius Valerianusnak eredeti, de római szokás szerint öt többé neg nem illető praenomenjét is kitette, míg Gallienusnál, a másik esetben az apai Licinius nomen mellé az anyai Egnatius gentiliicumot is, szintén szokásellenesen kiírta. — E két példa tanulságát kell alkalmazni a Regalianus esetre is. — Cohen II. 4. sz.-nál a CCP nyilván sajtóhiba, mely Kubitscheknél nem ismétlődik, fontosabb azonban a cognomen kérdése. Viczay Mihály gróf érem-katalogusában (Mus. Hédervár) a 2834. sz. alatti Regalianus-pénz REGILIN feliratot visel előlapján és ezt Kubitschek is leközölte monografiájában Caronni nyomán. Időközben azonban a párisi bibl. nat. megszerezte Sestiniének egy kéziratát: Musei Hédervarii in Hungaria descriptio numorum veterum urbium, populorum nunc curis secundis castigata nec non multis aliis numis anecdotis vel parum cognitis aucta. 1806—1809, melyben (III. k. 409. l.) ez így javítja ki az idézett leírást „IMP C. P. C. REGALIANUS AVG stb. stb. „Mus. Hed. n. 2834 in AR. Sed minus accurate“. Evvel a Regilin felirat és név kérdése el van intézve.

Azt a kérdést is feszegeti Mowat, hogyan olvasandó Regalianusnak C kezdetű gentiliicum. Analógiául P. L. C. Valerianus N. C-t és P. C. L., Valerianus N. Caes.-t sorolja fel az éremfeliratokból. Minthogy e feliratok Regalianussal egykorúak és bennük

a P. C. Publius Corneliusnak olvasandó, Mowat biztosra veszi, hogy Regalianus gentili-
ciuma is csak Cornelius lehet. A mi Dryantillát illeti, a név y-nal nem pedig u-val
irandó, mert Dryas(Δρύας-)ből származik. Dryas a trák Marsnak volt fia (Δρύας Ἀρσως)
mint Apollodorus írja. Ettől az istenségtől származtatta magát, a családi legenda alapján
Cl. Dryantianus, őse Cl. Ammiana Dryantillának, a kit Sulpicius Pollio vett nőül és őse
volt az érmeiken szereplő Dryantillának.

Föntiekben feldolgoztam és összegeztem azt, a mi a magyar olvasóközönséget az
itt-ott külföldön megjelent cikkekből leginkább érdekelheti, mert Kuzsinszky rövid közle-
ményén kívül ezen első sorban Magyarországot érdeklő két éremcsoportról más magyar
cikket nem ismerek.

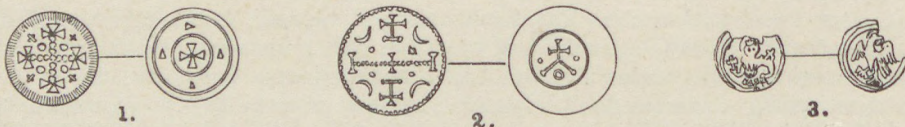
A sok nyílt kérdés és a sok nyerhető tanulság teszi érdekessé e ritka pénzeket,
melyekről még valószínűleg sokat fognak írni és beszélni.

Itt csak arra a két dologra hívom fel a figyelmet: hogy a Regalianus által viselt
szarmata háború territoriumának kérdése különösen szükségessé teszi az esetleg fölmerülő
újabb példányok lelőhelyeinek megállapítását és hogy mivel természetszerűen feltehetjük, hogy
Regalianus pénzei valamivel korábbiak, mint felesége vagy anyja pénzei és mivel amazokat
az Eszéktől Brigetioig, emezeket pedig a Győrtől Felső-Ausztriáig terjedő területen találták,
a lelőhelyek ilyenén földrajzi megoszlásából is lehet némi következtetést vonni, nemcsak
Regalianus rövid uralkodása színterének kiterjedésére, hanem délről északi, illetve nyugati
irányban, a Duna mentén való hadi vagy esetleg Gallienus seregei elől való visszahúzódo-
mozdulataira, és azon vidékre nézve is, a hol őt elérte végzete, hacsak nem derít föl a
jövő olyan mozzanatot, a miből területi megoszlásra kell következtetnünk e két nevet
viselő pénzek forgalmát illetőleg.

Gohl Ödön.

Árpádházi magyar pénzek.

II. közlemény.¹

Jóformán egy év sem telt el azóta, hogy részint gyűjtőtársaim, de főképen a Magyar
Nemzeti Múzeum Érem és Régiségtárának szívessege folytán azon szerencsés helyzetbe
jutottam, hogy 27 faj árpádházi magyar érmet mutathattam be a közlőny olvasóinak,
mely 27 faj csaknem kivétel nélkül ismeretlen volt érmészeink előtt s lassanként gyűlt
össze a Corpus Nummorum Hungariae első füzetének megjelenése óta. — Hogy ma
ismét 3 új faj bemutatásával gazdagíthatom a numizmatikai irodalmat s egészíthetem ki
a Corpus sorozatait, csak az örvendetes haladásról tesz tanúságot. Fogadják köszönete-
met azok, kik e törekvésemben támogattak s rendelkezésemre bocsátották ezen érdekes
anyagot.

E három érem leírása a következő:

1. A C. N. H. V. sorozatába (Kálmán, II. István, II. Béla és II. Géza kora) tartozó
s 65. szám alatt kiadott denár előlapjával s ugyanazon sorozat 88. számú denárjának
hátlapjával bíró újabb változat Sziklay Jenő úr gyűjteményében.

Av. Recés körben végein tetézett egyenkarú kereszt, közbül négy apróbb kereszt,
belül egy-egy pont.

Rv. Kettős vonalkörben ékecskék, belül egyenkarú kereszt ékek nélkül.

¹ Az első közleményt lásd Numizmatikai Közlőny II. évf. 25. lap.

2. A C. N. H. X. sorozatába (III. Béla, Imre és II. Endre kora) tartozó denár Dr. Zimmermann Lajos gyűjteményében.

Av. Gyöngykörben vízirányos, középen keresztezett, két végén két-két függőleges ékecskével lezárt pontozott vonal; felette és alatta egy-egy alján vonallal tetézt kereszt. A központ körül 4 pontocska és négy kifelé forduló félhold.

Rv. Kisebb vonalkörben a központból kifelé ágazó három egyenkarú vonalka, a felső keresztezve, az alsó kettő ponttal tetézve. A két lefelé nyuló vonal által képezett szakaszban karika, a két másik szakaszban egy-egy pont.

3. A C. N. H. XIV. sorozatában (IV. Béla) 268. szám alatt kiadott denárnak obolusa előbb Nuber Károly, most a Magyar Nemzeti Múzeum éremtárának tulajdonában. Lelőhelye állítólag Szerb-Mitrovica.

Av. Ülő király, jobbjaiban kereszt, baljaiban keresztes kormánypálca.

Rv. Jobbra álló és visszánéző kiterjesztett szárnyú sas fénykörös fővel.

A most leírt három faj közül mindenesetre a legérdekesebb a sorrendben másodiknak bemutatott, mert míg az első számú egy ismert, sőt jóformán minden árpádházi gyűjteményben előforduló darabnak eltérő, de hasonlóképen ismert hátlappal kombinált válfaja, a harmadik pedig egy ismert, bár ritkább denárnak eddig elő nem fordult obolusa, addig a második faj egészen új, a mennyiben ennek előlapja is, hátlapja is teljesen ismeretlen képet mutat.

Érdekes azonban a második is, mert míg a C. N. H. megjelenésekor, ezen hátlappal csak a 88. számú volt ismeretes, ma már a 71-esnek, a 90-esnek, végre a most bemutatott által a 65-ösnek is ismerjük ezen válfaját. Úgy látszik, hogy idővel e sorozatnak összes vagy legalább is legtöbb fajait fogjuk ezen változatban is ismerni.

A harmadik számú pedig arra enged következtetni, hogy II. Endre uralkodásának második felétől kezdve az árpádközi királyaink kihaltáig vert típusok hasonlóképen kivétel nélkül nagyobb és kisebb példányokban, tehát mint denárok és mint obolusok is verettek. Idő, kitartás és — szerencse kell hozzá, míg valamennyi napfényre kerül.

Dr. Zimmermann Lajos.

Széchenyi Ferenc gróf éremgyűjteményének megalapítása.

(1791—1807.)

— Első közlemény. —

Az a nagy eszme, mely Széchenyi Ferencet a magyar nemzeti művelődés írott és nyomtatott emlékeinek összegyűjtésére indította, nem volt a könyvtár megalapításával kimerítve. Széchenyi végcélja nem az volt, hogy könyveket és kéziratokat gyűjtsön, hanem nemzeti multunk emlékeit akarta megmenteni s ezzel a magyarság történetét az egykorú emlékekből megismertetni. E célnak megfelelően korán hozzáfogott a hazai érmek gyűjtéséhez is. Munkássága úttörő volt a maga nemében. Nem ő volt az első hazánkban, ki éremgyűjtéssel foglalkozott, mert, hogy mások nevét elhallgassam, idősebb Viczay Mihály gróf a hédervári kastélyban remek éremgyűjteményt rendezett be görög és római érmekből, melynek 1814-ben kiadott, ma is ismeretes katalógusa tanuskodik a gyűjtemény gazdagságáról. Előszavában úgy emlékszik meg a gyűjteményről, hogy az már 30 évvel ezelőtt atyja halálakor tekintélyes volt, ő azonban nagy mértékben gyarapította vásárlásaival.¹ Széchenyi volt azonban az első, a ki nevezetesebb s mi fő, közhasználatra szánt magyar éremgyűjteményt teremtett s ezzel a magyar numizmatika megalakulásának

¹ Sajnos, ez a nagy gyűjtemény ma már nincs hazánkban, külföldre került 1836-ban és szétszóródott. Megvan azonban még a hédervári levéltárban az erre vonatkozó levelezés, a melynek feldolgozása nagy-érdekű volna.

útját megnyitotta. Nem volt ez kis feladat annak idején. A magyar numizmatikával eddig rendszeresen senki sem foglalkozott, a magyar érmek sorozatosan kiadva még sehol sem voltak; egy ilyen gyűjtemény megalakítása tehát nem csupán költséges, hanem fáradságos is volt. A numizmatika iránti figyelmét mindenekelőtt a bécsi Teréziánus tudós jezsuita előjárója, Schönwisner István hívta fel, ki később e téren nagybecsű dolgozatokat írt.¹ Ugyancsak a Teréziánusban tanult vele egyidejűleg gróf Festetics György, Széchényi ifjúkori barátja s később sógora, kinek atyja Pál becses éremgyűjteményt szerzett össze. Nagy hatással volt Széchényire azon utazás, melyet 1787-ben Német- és Angolországban tett,² a mikor alkalma nyílt az európai kulturnépek hasonló gyűjteményeivel megismerkedni. Végül 1790-ben őt bízták meg a nápolyi királyi pár emlékérmének veretésével és átadásával,³ a mikor ismét Olaszország műkincseit volt alkalma tanulmányozni.

Tudományos előképzettségnek azonban hiával volt, valamint körében sem volt képzett numizmata. Először gyűjtetnie kellett az érmekeket, aztán következett a meghatározás, a főlésges példányok kiselejtezése, s csak akkor lehetett hozzáfogni a gyűjtemény tudományos ismertetéséhez.

Peer Jakab piarista tanár volt az első, ki Széchényinek e munkában tudományos képzettségével segélyére volt. Peer előbb Nagyszombatban volt a történelem tanára s mint ilyen 1778 körül kezdte meg az éremgyűjtést. 1791-ben a pozsonyi akadémián tanított s ez időben lépett összeköttetésbe Széchényivel. Nem csupán éremgyűjteményt szerzett össze, hanem ez éremgyűjtemény magyar részét Széchényi kívánságára tudományosan fel is dolgozta. A Széchényi-gyűjtemény 1807. évi katalogusában (III. köt. 294. s. kk. II.) fel vannak sorolva azon munkák, melyek a magyarországi numizmatikával foglalkoznak s e felsorolás a legjobb bizonyítéka annak, mennyire úttörő volt a Peer munkája. Egyetlen összefoglaló munka előzi meg csupán, s ez is az erdélyi pénzekkel foglalkozik kizárólag.⁴ A többi felsorolt munka csak numizmatikai részletkérdésekkel foglalkozik. Jóval későbbi már a Simonchich⁵ munkája, a melyre következett végül a Schönwisner⁶ nagy műve.

A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában Peer Jakabnak egy latin kéziratot munkájára találunk,⁷ mely Magyarország érmeinek leírását tartalmazza s néhány kisebb német nyelvű érmészeti értekezéssel végződik. A kézirat teljes címe: *Jacobi Peer, cleri regularis e scholis piis artium liberalium et philosophiae doctoris, in regia academia Tyrnaviensis historiarum professoris publici ordinarii Res Numaria Regni Hungariae, cui accesserunt animadversiones in numismaticam Hungaricam, Austriacam et Borussicam germanicae. Anno 1778.* A kézirat első 101 oldala magyar királyok érmeit ismerteti Szent Istvántól II. Lipótig. Legújabb darabjai II. Lipót király koronázási emlékérméi 1790-ből, és pedig Pozsonyban történt magyar királylyá s Frankfurtban történt római királylyá való koronáztatásának emlékérméi. A következő 5 lapon keresztül a magyar királyokkal rokon osztrák főhercegek érmeiről szól. Erdély fejedelmeinek érmeit 12 lapon át ismerteti s ide sorozza II. Rákóczi Ferenc érmeit is. E szakasz czímiratában hangsúlyozza az erdélyi érmek nagy becsét, mert az ausztriai ház hívei lehetőleg pusztították azokat, ennek következtében nagyon ritkák. További 4 lapon kiváló nagy magyar férfiak érmei következnek s 8 lapon hazai emlékérmeket ismertet. Mindkét csoport darabjai a XVIII. századból valók. A legutolsó 3 lapon a nem magyar érmeiről szól, minek kapcsán alkalmunk nyílik az egész munka jelentőségével megismerkedni.

Elmondja ugyanis, hogy a római éremgyűjteménnyel részletesen foglalkozni feleslegesnek tartotta, mert e tárgyról már nagyon sok jó munkát írtak. Dicséri Laurentius Patarol és Spannheim munkáját. Említi, hogy a gyűjtemény római rézpénzeit nem is vette számba, mert belső értékük csekély, ámbár sokszor becsesebbek az arany vagy ezüstinél. Egy részüket rendbe szedte és cédulával látta el, a nagyobb részt azonban a

¹ Fraknoi Vilmos, Gróf Széchényi Ferenc 70. l. — ² Id. m. 113. l. — ³ Id. m. 152. l. — ⁴ Schmeitzel Mart., *Erläuterung Gold- und Silberner Münzen von Siebenbürgen* (Halle, 1774). — ⁵ *Dissertatio de numismatica Hungariae* (Bécs, 1794). — ⁶ *Notitia Hungaricae rei nummariae* (Buda, 1801). — ⁷ Quart. lat. 199.

gyanús és hamis érmekkel együtt hagyta, hogy így alkalma nyíljon a fiatal grófnak a hamisításokat felismerni, s a kopott és hibás érmekeket az ismertek segélyével meghatározni. Ugyane munkát gyakorolhatja a többi nem magyar érmmel is s ilyen érmmeghatározó munkát végezve lassanként kifejleszti numizmatikai érzékét, a mi nagyon fontos a numizmatikában. Semmi kétséget sem szenved, hogy itt Széchényi Ferenc legidősebb, 10 éves fiáról, Széchényi Lajos grófról van szó, kit Peer Jakab 1791 június 6-ikán Széchényi Ferenchez intézett levelében az ifjúság mintaképeként dicsér.¹ Jellemző, hogy milyen komoly dolgot jelölt ki Széchényi Ferenc a fiának szórakozásul. Peer idézett levele említi azt is, hogy a fiatal gróf már mecénási szerepet is vitt, magyar munkát adott ki, a mi ismét érdekes képét nyújtja Széchényi Ferenc gyermeknevelési rendszerének. Ránk nézve fontosak Peer Jakab befejező sorai, mert igazolják, hogy Széchényi Ferenc gróf 10 éves fia, Lajos számára írta Peer Jakab e munkát s az ő számára írja azon utasításokat, melyeket az érme meghatározásához szükségesnek tart.

Hogy micsoda éremgyűjteményről lehet itt szó, arra kész felvilágosítást nyújt Peer Jakabnak 1791 április 19-én Pozsonyból Pap Ferenchez, Széchényi Ferenc gróf meghatalmazottjához, intézett levele. Azt írja ebben, hogy a gróf meg akarja venni éremgyűjteményét s e célból annak Cenkre vitelét kéri. Peer az átvitel megtörténte előtt tudakozódik Pap Ferencnél, vajjon csakugyan intézkedett-e a gróf az éremgyűjtemény megvétele ügyében, nehogy eredmény nélkül kelljen Cenkre fáradnia. Nem kívánja, hogy Széchényi készpénzzel fizessen, megelégszik a kötelezvényével is; de ha nem akarja a gyűjteményt megvenni, tudassa vele, mert másfelé is kéri.²

Semmi kétség benne, hogy itt Peer Jakab saját éremgyűjteményéről van szó, a melyet Széchényi meg akart venni, illetőleg meg is vett. Nem találtam ugyan pozitív nyomára az éremgyűjtemény megvételének, de nem is találhattam, mert a Széchényi család levéltára elsősorban a Széchényi Ferenc levelezéseit őrizte meg, ez ügyet pedig, az idézett levél tartalma szerint, Pap Ferenc intézte el.

Annai bizonyos, hogy e numizmatikai munkát Peer, legalább részben, a Széchényi számára végezte. Ezt bizonyítja a munka maga, de bizonyítja Peer Jakabnak 1791 június 6-án Pozsonyból Széchényi Ferenchez intézett levele is, melyben köszönetet mond a grófnak ama 50 arany kiutalványozásáért, melyet a magyar éremgyűjtemény tudományos feldolgozásáért kiutalványozott neki. Végül megvan Peernek 1791 június 15-én kelt azon nyugtája is, melyben e munkáért kiutalványozott 225 forint felvételét elismeri.³

Peer e munkát Széchényi Lajos grófnak adott utasításokkal zárja be, de már előbb hozzáfogott annak megírásához. A címlapon 1778-as évszám van ugyan, de a címlapot már Széchényi csináltatta hozzá s az évszám csak azt jelenti, hogy Peer ez évben fogott munkája megírásához. Ez évszám helyességét kizárja ama számos újabb keletű érem, melyet Peer munkájában ismertet.

E munka tehát Peer éremgyűjteménye alapján készült, a mely később Széchényi tulajdonába ment át. Ennek legjobb bizonyítéka az, hogy a gyűjtemény ismertetését Széchényi megvette. Mert a mint a gyűjtemény ismertetése a gyűjtemény nélkül Széchényit nem érdekelte volna, úgy a Peer gyűjteménye is értékét veszítette annak ismertetése nélkül. De hogy e munka egy valósággal létező éremgyűjtemény ismertetése, annak bizonyossága unum, exemplaria duo, numi duo argentei cum effigie Sancti Ladislai. Erősebb bizonyítéka e ténynek, hogy egyes érmekről kijelenti Peer, hogy a gyűjteményből hiányzanak, p. o. Imre király érméről: Emerici regis moneta deest huic collectioni. Egy kopott érméről végül nem tud határozottan nyilatkozni, hanem Kaprinai bizonyossága alapján azt mondja, hogy Imre király fiának, III. Lászlónak érme.

Egyszóval itt egy valósággal létező éremgyűjtemény ismertetésével van dolgunk,

¹ 1781 november 6-ikán született. Fraknoi Vilmos id. m. 92. l. — ² Széchényi levéltár I. 13. l. 2 —

³ Széchényi levéltár I. 13. l. 3.

a melyet Peer Jakab gyűjtött s a melyet 1791-ben Széchényinek eladott. Ez éremgyűjtemény volt Széchényi nagy éremgyűjteményének alapja. Peer munkája nagybecsű ránk nézve azért, mert a múzeum nagynevű alapítójának éremgyűjtését ennek megszerzésével kezdte meg s ebből fejlődött a ma egyedül álló tekintélyes éremgyűjtemény.

Engel Keresztély, Schlichtegrollnak *Annalen der gesammten Numismatik* c. munkája nyomán ismertette a magyar éremgyűjteményeket,¹ azt írja, hogy Széchényi Ferenc gróf 1792-ben vásárolta éremgyűjteményét Neumann Ferenctől s akkor az 4500 darabot tett ki. Ebben én a Peer gyűjteményének egyszerű ignorálását látom, a mely nem volt ily tekintélyes, de az elmondott tényeket nem látom benne megcáfolva.

A munka nem csupán az egyes érmek leírását adja, hanem éremtörténeti fejtegetéseket is közöl. Így ismerteti p. o. az Anjouk újításait az aranypénz behozatala körül vagy I. Mátyás intézkedéseit a pénzverésről. Mind az érmek leírása, mind az éremtörténeti adalékok nagyon becsesek azért, mert ez az első rendszeres magyar éremtani munka, a mely azonban nyomtatásban nem jelent meg. Jellemző a munka kezdetlegességére, hogy Szent László király érmei között egy kőérmet is ismertet, a mely azon csoda színhelyéről való, a hol a király a futó kunok eldobott pénzeit kővé változtatta.

A munka második részét kisebb numizmatikai értekezések teszik, a melyek már nem a Peer Jakab művei, de vagy ő, vagy később Széchényi másoltatta azokat különböző folyóiratokból. Az első ezek között a magyar érmeken előforduló betűkkel foglalkozik² (141—153. ll.), a második I. Károly magyar király garasát (155—166), a harmadik Báthory Kristóf erdélyi fejedelem aranyát (167—177.), a negyedik I. Mátyás magyar király garasát (179—186.) ismerteti. Az *Allgemeine Deutsche Bibliothek*ből gyakorlati útmutatásokat ír ki éremgyűjtők számára (187—190.). Majd a poroszországi pénzverő intézetek történetét (195—210.), végül az osztrák monarchia (!) pénzverő intézeteit ismerteti (211—219.). Mindez értekezések egy XVIII. századi éremgyűjtőre nagybecsűek voltak s Széchényi is hasznát vette azoknak.

Peer Jakab az éremgyűjtésben is segélyére volt Széchényinek, a mint ezt 1791 június 6-án Pozsonyban kelt levele bizonyítja.³ Emlékezteti ugyanis Széchényit, hogy Mária Terézia 14 arany súlyú cseh koronázási emlékérmére felhívta annak idején Széchényi figyelmét, de miután választ nem kapott tőle, időközben az érmet a Nefczer bárók nevelője megvette és Csehországba küldte. Egy másik ezüst emlékéremre is figyelmeztette Széchényit, a melyen Lipót főherceg és felesége Klaudia mellképei láthatók, s a mely még becsesebb az előbbinél. Az érte kért 9 forintnyi ár nem nagy, mert ugyanilyen érmet vett az elmúlt évben Viczay gróf 6 aranyért Löbl zsidótól.

Legújabbban régi maczedoniai királyok: Fülöp és Sándor, nagy törvényhozók: Solon és Likurgus, továbbá barbár bölcsészek és fejedelmek márványból faragott 40 db képére talált Gánóczy kanonok hagyatékában, mikért az örökösök darabonként 2 forintot kérnek, de összesen 50 forintért ideadják. Peer azt hiszi, hogy e gyűjtemény igen jól beilleszthető a rómaiak előtti népek éremgyűjteményébe, a mint ezt többnyire tenni is szokták, mert nagyon ritkák ama görög érmek, a melyek régi bölcsészek képeit tüntetik fel. Hasznosak is e képek annyiban, hogy ezek segélyével könnyebben felismerhetők az olyan régi pénzek, melyek felirata már lekopott, mert hűen feltüntetik a bölcsészek arcvonásait, hajviseletét és ruházatát.

Gárdonyi Albert dr.

¹ Aufforderung zu einem historischen Verzeichniss der Münzsammlungen Ungarns. (Zeitschrift von und für Ungarn, 1804 évf. I. 80.) — ² Ungarisches Magazin 1781. évf. 107. s. kk. I. — ³ Széchényi levéltár I. 9. III. 56. b.

Hallerkői gróf Haller Gábor erdélyi kir. kincstáros emlékérméje.

Babér- és pálmakoszorúban Ferencz ausztr. cs. és m. kir. és nejének mellképei j. Alattuk: C. WURSCHBAUER F. Körül: FRANCISCUS I: AUST: IMP: ET CAROLINA AUG: IMP * Lenn, írott nagy betűkkel: *PROBITATI et SOLERTIAE* |

Hátlap: Grófi korona alatt a hallerkői Haller családnak a Lipót-rend szalagjával és jelvényével övezett címere: Körül: COMES GABRIEL HALLER M: P: — TRANSILV: THESAURARIUS 1819. |

Mindkét lapon sima szegély. A hátlapon a címeren áthaladó bélyegrepedés nyomalátható.

Ezüst. 50·5 mm. — Súlya 31·28 gr. — NM.

Hallerkői Haller Gábor gróf (a családban e néven V-ik), gr. Haller Lászlónak (e néven II-ik, 1717—1751) fia volt. Ez (t. i. László) mármarosí főispán volt, és irodalmi munkásságáról is nevezetes, a mennyiben Telemachus utazását és Ovidius Metamorphoses-eit fordította le magyarra. Utóbbi műve kéziratban elveszett, előbbi neje, szül. Forgách Róza, adta ki férje halála után.¹ — Lászlónak 2 fia volt, ú. m. László (III.), a ki 1837-ben halt meg, és Gábor (V.), a kinek érmét itt bemutatjuk. Ez 1810 ben Küküllőmegye főispánja és később, az 1819. évi erdélyi sematizmus (Calendarium novum etc. ad usum m. ducatus Transylvaniae stb.) szerint a Lipót-rend kommandátora, csász. és kir. kamarás, v. b. t. állam- és kormánytanácsos, Erdély s a visszacsatolt részek kir. kincstárosa és az erdélyi bethleni gr. Bethlen Antóniát és meghalt 1819-ben.

Az itt bemutatott ritka érem hibridnek mondható, a mennyiben előlapja eredetileg a Reschnél (Siebenb. Münzen u. Med.) 77. l. 240. sz. a. közölt érem nagyobbik és latin-német feliratú válfajának (Resch. i. h. 244. l. 239 sz.) előlapjául készült. Ezen érem a Rudnay Sándor erdélyi püspök, későbbi esztergomi primás által az 51. gyalogezred nevelő intézete számára 1817-ben alapított szorgalmi jutalomdíj érme. — Ezt Wurschbauer Károly véste, még pedig valószínűleg az idősbik, az apa; ugyanaz, a kit Döbrentey Gábor 1819. ápril 7-én Kazinczy Ferenchez írt levelében (Arch. Ért. 1878. 32. l.) mint „fejérvári kir. medailleur“-t nevez meg. Egyik, Ferenc király és neje gyulafehérvári látogatására vert érmének hátlapján ugyanis fiát mint tervezőt (rajzoló), önmagát pedig mint vésőt nevezi meg, világosan. — A Haller-érem címeres hátlapja is valószínű, hogy szintén az ő műve, melyhez talán lojalitásból vagy hálából, vagy mert alkalmas előlapot készíteni egyhamar nem volt módjában, a királyi pár képét viselő, 2 évvel előbb véssett előlapi bélyeget csatolta. Az érem évszámát egybevetve a fönti életrajzi adattal, úgy látszik, hogy Haller Gábor gr. halála emlékére veretett, 1819-ben.

Gohl Ödön.

¹ Nagy Iván: Magyarorsz. Csal. V. k. 33. l.

Ujdonságok.

1. **Lukács Antal** főrendiházi tag s a magyar földhitelintézet igazgatójának arcképes érmével gyarapította a magyar medáliák sorozatát legújabbban **Telcs Ede**, tehetséges szobrászunk. Ezen érmet az intézet tisztikara ajánlotta föl jubiláns igazgatójának működése és egyszersmind az intézet fönállásának 40 éves évfordulója alkalmából. Itt adjuk az érem képét és leírását is.

Mellkép b. Fönn: · VIZMAI · LVKÁCS · ANTAL · | A bal mezőben: TELCS.

Hátlap: Baloldalt három érett búzakaralász. A mezőben három szakaszra osztott felirat: · 1863 · | · LVKÁCS ANTAL · | A · MAGYAR · FÖLDHITELINTÉZET | IGAZGATÓJÁNAK · 40 · ÉVES · MVN- | KASSÁGA · EMLÉKÉRE · SZERETE- | TVK · ÉS · RAGASZKODÁSVK · JELÉVL · | (2-ik szakasz:) GRÓF · DESSEWFFY · AVRÉL · | FORSTER · GYVLA · | TIHANYI · BELA · | (3-ik szakasz:) TREBITSCH · IGNÁCZ · | BENKÓ · KÁLMÁN · | CSENGERY · LORÁND · | DARÁNYI · KÁLMÁN · | GRÓF · ZICHY · ANDOR · | · 1903 · | Átmérője 64 mm. 1 arany- és 50 ezüstpéldányon kívül nagyszámú bronzpéldányban veretett Körmöcbányán 1904-ben.

2. **Weiffert Ignác**, pancsovai nagybirtokos és gyáros, és fia **György**, kosztoláci (Viminacium) nagybirtokos, a szerb nemzeti bank volt igazgatója (mindketten előkelő éremgyűjtők), együttes arcképes érmét készíttette legújabbban **Pawlik Ferenc**, bécsi medaillőr. Az érem képét a bécsi Mittheilungen d. Clubs d. M. u. Med. Fr. 163. sz. 130. lapján közölte. Előlapján a két mellképen kívül latin felirat, hátlapján egy viminaciumi római érem hátlapjának mása látható, MCMIII évszámmal. Bronz, 25 mm.

3. **Kállai Benjámín**, volt közös pénzügyminiszter és Bosznia-Hercegovina kormányzója emlékére plakett készült. Itt adjuk leírását:

Mellkép jobbra. Mögötte a mezőben: A · SCHARFF | INV | előtte a mezőben, alább: F. X. PAWLIK · FEC. · | A szelvényben: IN MEMORIAM | BENJAMINI · KÁLLAY DE NAGY · KÁLLÓ | MDCCCXXXIX—MCMIII.

Hátlap: Középen a Kállay-címer. A többi helyet vízszintes sorokban e felirat tölti be: IMPERII — AVSTR. AC | RÉGNI — HVNG. | AERIS — PVBLICI | SVMMO — PRAEFECTO | ATQUE — BOSNIAE | ET HERCEGOVINAE PER | VIGINTI ET VNVM ANNO | ADMINISTRATORI | COMMVNIS LABORIS · SOCI PIETATIS ERGO | D. D. D.

a) Arany (Ő Felsége tulajdona). — b) Ezüst. 55 és 44 mm. — NM. — c) Bronz.

4. **Thaly Kálmán**, az obstrukció megszűnte alkalmából, emlékéremmel tisztelik meg képviselőtársai. Bővebben legközelebb adunk róla hírt.

G—n.

Értekezések.

Holicson (Nyitramegye) majdnem 600 db. régi pénz került napfényre, köztük pár utrechti arany (1596 és 1609), aztán XVI—XVII. századi magyar, lengyel, strassburgi, kempteni, bazeli, württembergi, pfalzi, nürnbergi, churi, Hanau-lichtenbergi pénzek, mind-egyikből csak 1—2 darab. A lelet zömét II. és III. Ferdinandnak az osztrák tartományok számára vert 3 krosai és krajcárjai tették ki. Volt köztük Friedland-, Montfort-, Schlick-féle és jägerndorfi aprópénz is.

A **győri székesegyház** padlásán egy csomó régi pénzt találtak, melyet, úgy látszik, 1848—49-ben rejtett oda gazdája. Magyar és osztrák folyó ezüstpénz: hatosok és huszások voltak benne a Mária Teréziától V. Ferdinandig terjedő korból.

Tahí-Tótfaluban, a tótfalusi határnak Csúrhét nevű részében, a Duna mellett, töltés-csinálás közben egy böggrében mintegy ezer darab barbár aprópénzt talált, — mint értesültünk — F. Szabó Mihály ottani lakos. Egyelőre csak röviden értesítem olvasóinkat a tényről; az értekezéseim más alkalommal fogom adni.

A lelet nagyrészt váci és budapesti gyűjteményekbe került és zöme abba a kategóriába tartozik, a melybe a De la Tour-féle Atlas 9926—9964. sz. érmei. Súlyuk 2·5 gramm körül jár. Hasonló pénzeket már más alkalommal is ismételtén találtak hazánkban s a szomszédos területeken. E leletet legközelebb bővebben ismertetjük.

Bonyhádon (Tolnamegye) egy kis római értekelet került elő, melynek lajstromát itt adom: Tituria (Bab. 2.), M. Antonius 5 kopott legio-denára, Antoninus Pius Coh. 1. kiad. 343. sz., Nerva kopott nagy bronzpénze, Traianus Coh. 309, 318, 369, 375. 422, 437, 467, 500, 513. sz. Hadrianus Coh. 687, 922, 965, 1029, 1097, Aelius 48, 57, Antoninus Pius Coh. 1. kiad. 559, 617, 636, 673, 802, Coh. 2. kiad. 470. Faustina sen. 182, 185 és 206. sz. többnyire nagy bronzpénzei. A régibb keletű példányok igen kopottak voltak.

Helyesbítés. Folyó évi 1. füzetünk 6. lapján a 11. számú képben ismertettünk egy kagylótipusú aranypénzt, azon megjegyzéssel, hogy azt Gyertyánvölgyben találták. Ezen adatunk téves információ alapult; az illető érte igazi lelhelye a Mátrahegységben van. A dolog lényegére nézve annyiban nem relevans e változás, a mennyiben mindkét hely a hajdani kotinusok területére esik.

Irodalom.

Max Bahrfeldt Numism. Literatur Blatt-ja 138/139. számában 25 éves jubileumát üli. Mikor e lap megalakult, 12 szakfolyóiratról számolhatott csak be, míg most 37-et regisztrál és 25 évfolyamában 2063 num. könyvet és értekezést recenzeált. A Num. Közlönyről is rendszeresen hoz e lap kivonatos közleményt a folyóiratok rovatában.

A **Sborník** (a Túróc-szentmártoni Múzeumi Tót-Társaság folyóirata) 1903-iki (VIII.) évf. 2. füzetében dr. Petrikovich János „Keltické Mince v Uhorsku“ c. cikkében a hazai kelta pénzekről értekezik s a tót múzeum példányait képekben is ismerteti. E cikk kivonata azon előadásnak, melyet szerző 1903 aug. 5-én tartott a társaság közgyűlésén. E pénzek közt 3 kotinus pénz is van; ezek egyike a nagy-bisztereczi leletből való (10·17 gr.) a másik kettőnek súlya 9 illetve 8·58 gr. Van ott még egy 11·77 gr. súlyú a túrócmegyei Bisztricskán lelt darab is (de la Tour 10032. sz.) Szerző Tacitus Germania 43-ra támaszkodva, azon alapon, hogy Tacitus korában a kotinusok a kvádoknak s a szarmatáknak adófizetői voltak, azt hiszi, hogy maguk nem verettek pénzt, hanem az azon időben azon vidéken dívott pénzemekeket használták. E következtetés azért nem állja ki a tűz-

próbát, mert a kotinusok a Kr. előtti I. században vertek pénzt, Tacitus pedig a Kr. utáni I. század végén, 98—99-ben Kr. u. írta meg a Germániát, a mikor már megváltoztak a viszonyok és a kotinusok az *időközben* szomszédságukba települt, illetve ott hatalmas államot alapított népek adófizetője lett, mely utóbbi körülmény különben sem zárja ki az önálló pénzverést, mint a történet számos példával bizonyítja. A kotinusok pénzverését, mint ez évi 1. füzetünkben is újabban kimutattuk, a leletek kétséget kizáró módon igazolják. Ugyancsak a *Sbornik* idézett füzetében (144. s. köv. l.) és *különlenyomatban* is a Túróc-szentmártoni múzeum éremtárának lajstroma is folytatást nyert. Ezúttal az osztrák pénzek lajstromáról van szó, mely 406 tételben sorolja föl, a babenbergi korszaktól mai napig Ausztria s a hozzátartozó tartományok és pénzverő urak és helyek pénzeit és érmeit. A lajstrom tótul van írva.

A Monatsblatt 245. számában Voetter Ottó a T. jegyű III—IV. századi róm. császári pénzeket egy milánói szerző ellenében — ki azokat Ticinumnak vindikálja, — a tarracói pénzverde gyártmányainak vallja. A 246. számban ugyancsak Voetter egy Macrianus Caesar feliratú érinet ismertet, mely Saloninus pénzéből átvésés útján lett hamisítva.

Budapest Régiségei-nek VIII. kötete, melyet Kuzsinszky Bálint szerkesztett, megjelent. Medaillisztikai szempontból érdekelnek minket azon ólomplakettek, melyeknek dr. Hampel József: „Thrák vallásbeli emlék Aquincumból” című cikkében adja érdekes és kitűnő magyarázatát. Azonkívül az „Eraviszkus pénzek a Lágymányoson” címen Gohl Ödön egy rövid összefoglaló közleményben az említett leletről és az eraviszkus nép pénzveréséről értekezik. Dr. Hampel József idézett fontos értekezése különlenyomatban is megjelent.

Ötvös. Gábor.

Érem- és könyvvásár.

Dr. Eugen Merzbacher Nachf. Liefg. IV. d. Lagerkatalogs. Januar 1904. Historische Medaillen. 1519 tétel. Különböző, évszám szerint rendezett emlékérmek. Sok magyar vonatkozású is. Lieferung V. des Lagerkatalogs. April 1904. 3002 tétel. Vannak köztük magyar és erdélyi aranyak és Scharf-féle medáliák szép sorozata.

Ottó Helbing árverési lajstroma. Sammlung polnischer Münzen u. Medaillen. Sigismund v. Chelminski. Szarawka. 4°. 136 lap. 17 szép fénynyomatú táblával. 1997 tétel. Lengyel pénzek és érmek II. Ulászlótól (1139.) végig. Személyi emlékérmek stb. — A lajstrom maga is egy becses num. munka, jó leírásokkal és kitűnő képek tömegével. A lengyel érmészet kedvelőinek figyelmébe ajánlom. Az árverés f. é. április 25-én kezdődik. Sok *magyar pénz* és érem is van benne felsorolva (Mária — II. Lajos, Izabella, Báthori István, Sz. szövetség (1684), párkányi diadal, Frigyes Ágost magyarhoni diadalai. Nagy Lajos és II. Ulászló, Báthori I. (suite), Czartorisky Á. C. (magyar mágnes), Bem és Dembinszky, Laudon, Odescalchi L., Paskievitsch emlékérmek).

Dr. Jakob Hirsch egy *remek görög és római* éremsorozat-árverésének (május 4.) 18 képtáblával diszitett katalógusával lepte meg a gyűjtők világát (Auctions-Catalog Nr. XI.). Az 1173 tétel közt sok gyönyörű darabot és számos elsőrendű ritkaságot találunk. Az 500 görög pénz fele Itáliára és Graeciára esik. Van mintegy 60 aes grave, 100-nál több róm. köztárs. és 450 császári, végül 25 bizanci érem. A mintegy 200 részint ritka, részint igen szép érem képét nyújtó 18 képtábla különösen tanulságossá és gyönyörködtetővé teszi a lajstromot azoknak is, a kik nem vehetnek részt e vagyont érő gyűjtemény árverésében. A lajstrom ára a képekkel 10 márka, a nélkül ingyen.

Egger testvérek f. hó 20-án árvereznek egy sorozat római nagy bronz- és aranypénzt, továbbá brandenburgi és salzburgi érmeiket és sz. György-érmeiket meg numizmatikai könyveket. A lajstromhoz 10 fénynyomatú képtábla van mellékelve (ára 5 korona) s a szöveg 727 tételt foglal magában.

Zschiesche u. Köder. Verzeichniss Nr. 98. Februar 1904. 7120 tétel. Kis magyar sorozat. Túlnyomóan német pénzek. Helyi és személyi vonatk. érmek. Görög és római pénzek. Könyvek.

I. Schulman Catalogue de monn. et medailles no XLIII. février 1904. Más világrészek, különösen gyarmatok pénzei és érmei. Igen érdekes sorozat. — A Witt és Lankelma-gyűjtemények s a zwiindrechtli # éremlelet árv. lajstroma (1904 márc. 21.). 8 képtáblával. Hollandi, tengerentúli és antik pénzek. Emlékérmek. 2338 tétel.

Sally Rosenberg árverési lajstroma. (febr. 29. 1904.) 3 képtáblával 2002 tétel. Szép sorozat városi pénzekből.

Chr. Gruss (Prága, Kohlmarkt 513—I.) most R. Miks. Könyvomas árjegyzék. Habsburg-házi és egyéb pénzek.

H. S. Rosenberg. Verzeichniss verk. Münzen u. Medaillen Nr. 12. 1904. Nagyrészt német pénzek. Magyar # és tallérok, stb.

C. G. Thieme: Numismatischer Verkehr. Januar 1904. no. 1. a szokott összeállításban és szokott tartalommal.

Mme Raymond Serrure. A Froidefond-gyűjtemény árv. lajstroma (1904 febr. 4.). 379 tétel. Görög és római pénzek.

Társulati élet.

Dr. Reizner János † Társulatunknak ismét egy tagját s igaz barátját ragadta el a halál. Dr. Reizner János, történétíró, a szegedi múzeum igazgatója és a szegedi Somogyi-könyvtár őre f. évi január 19-én meghalt. — Mi mint a numizmatikának, de szintűgy társulatunk pártfogójának sirhantjára az emlékezés babérágát tesszük le.

Szemlér Mihály † Társulatunk megalapítóinak, azon öt tagunknak egyike, kik az 1901. év tavaszán tartott előértekezletünkön résztvettek, meghalt. — Szemlér Mihály, ny. reáliskolai rajztanár f. évi február 28-án hunyta le örökre szemeit. Fájdalommal kell megemlékeznünk róla, hiszen mindegyikünk emlékezetében van az a szeretet, melylyel az elhalálozott társulatunk iránt viseltetett. Emlékezetét a választmány jegyzőkönyvileg örökítette meg.

Felolvasások. **Dr. Finály Gábor** r. tag 1904 február 5-én társulati előadást tartott. Tárgya: Finály Henrik magyar metrologiája. Az eredetileg latinul megírt, de be nem fejezett tanulmányt, mely így is becses dolgozat, magyar fordításával együtt legközelebb kiadja, fiúi kegyelettel, az előadó. Nevezett dolgozat különösen az ezüstre s a denárok különböző fajtáira vonatkozó kutatások eredményeire terjeszkedik ki. — **Éber Lászlóné** r. tag 1904 március 4-én tartott társulati előadásának tárgya: A richardpusztai árpádkori éremlelet. Részletes ismertetése legközelebb meg fog jelenni a Num. Közlönyben.

Társas összejöveteleinket a Közlöny legutóbbi számában felsorolt napokon tartjuk meg a *Virágbokorhoz* címzett vendéglő (V., József-tér 1. sz.) külön helyiségében és ezek alkalmával a választmány határozata folytán t. tagjaink kisebb *éremárveréseket* rendezhetnek. Az elért árból a társulat könyvtára és gyűjteményalapja javára tételenként 10%-ot, legkevesebb azonban 20 fillért szed. Az elárverezendő anyag lajstroma az összejövetel előtt a titkárnak bemutatandó.

Társulatunk könyvtára és gyűjteménye gyarapításához újabban a következők járultak adományaikkal: **Fischer Emil:** J. Mellen: Series Regum Hungariae e numis. aureis. 1750. — **J. O. Eccardus:** Origines Familiae Habsburgo-Austriacae. Lipsiae 1721. — **U. a.** Historia genealogia principum Saxoniae superioris. Lipsiae 1722. — **Gergelyfi Tamás:** 4 ezüstpénz és 1 db nyers ezüsthém. — **Gohl Ödön:** Edmond Gohl: Les collections publiques de monnaies et des medailles en Hongrie. Páris, 1903 (különlenyomat), 1 db szalibadkai 20 kros bankó másolata. — **Halász Gábor:** 3 ezüstpénz. — **Kilényi Hugó:** 13

érem (4 ezüst, 3 réz, 3 sárgaréz, 3 ón). — *Kováts Ede*: 18 ezüst-, 1 rézpénz — *Dr. Moldoványi István*: 1 bronzpénz. — *Országos Régészeti és Embertani Társulat*: az Archaeologiai Értesítő u. f. XV–XXIII. kötete. — *Pardini Henrik*: E. Fischer: Beitrag zur Münzkunde des Fürstentums Moldau. 1901. — *Dr. Pákozdi Károly*: 1 db ón érem. — *Sziklay Jenő*: 72 db ón éremutánsat. — *Sziklay Jenőné*: 4 db Kossuth-bankó. — *Varga Béla*: Dr. Fr. Ant. Mayer: Einleitung in die alte röm. Numismatik. Zürich, 1841. — Milleker, Felix: Die Werschetzer Gegend im Altertum. Werschetz, 1885. — Innocentius Simonchicz: Dissertatio de numismatica hungarica. Vienne, 1794. — H. Ph. Cappe: Die ältesten Münzen Böhmens etc. Berlin, 1846. — Dr. H. Mayer: Die ältesten Münzen von Zürich etc. Zürich, 1840. — Kenderesi Mihály: A Kozon és Lysimachos aranyakról. Kolozsvár, 1812. — Gooss, Karl: Chronik der Arch. Funde Siebenbürgens. Hermannstadt, 1876. — Ackner M. J.: Die röm. Altertümer. Wien, 1857. — Haym: rőmai éremtáblák. — Dr. Czobor Béla: Jegyzék azon éremgyűjteményről, melyet Pauer János püspök úr a Fejérm. és vár. tört. és rég. egyletnek ajándékozott. Székesfehérvárott. — A Fejérm. és vár. tört. és rég. egylet alapszabályai, tagjainak névsora s jegyzéke. Székesfehérvárott, 1876. és 1 nemzeti zenedei ón jelvény. — *Veber Ernő J.*: 6 db gipszöntvény. — *Weifert Ignác*: Weifert Ignác és fia György bronz emlékérmé, 1903. — Következő régipénzkereskedő urak küldöttek be régi árjegyzékeket a társulati könyvtár számára: *Fejér József* (Budapest), *Egger testvérek* (Bécs), *Fischer Emil* (Bécs), *Dr. Walla Ferenc* (Bécs), *Christ. Gruss* (Prága), *Fr. R. Chaura* (Prága), *Julius Hahlo* (Berlin), *Otto Helbing* (München), *Dr. Jacob Hirsch* (München), *Dr. Eugen Merzbacher Nachf.* (München), *Zschiesche und Köder* (Leipzig), *Adolph Hess Nachf.* (Frankfurt). *Sally Rosenberg* (Frankfurt), *Eugen Seligmann* (Frankfurt). — A fenti adományokért köszönetet mondván, kérjük igen t. tagtársainkat, hogy könyvtárunkat és gyűjteményünket adományaikkal gyarapítani sziveskedjenek.

Kivonat az 1904 január 7-én tartott r. választmányi ülés jegyzőkönyvéből.

Elnök: Sziklay Jenő, jegyző: Varga Béla. Jelen vannak ezeken kívül: Finály Gábor dr., Gohl Ödön, Kilényi Hugó, Kunváry Fülöp, Pákozdi Károly dr. és Zimmermann Lajos dr.

Titkár jelenti, hogy a társulat érdekében kiadott felhívást szétküldötte. — Beérkezett ajándékokról tesz jelentést. — A Közlönyre vonatkozólag a választmány széleskörű csereviszonyok létesítését határozza el a numizmatikai és archaeologiai folyóiratokkal. — A Közlöny f. évben 400 példányban fog megjelenni. — A társulat tagjai sorába felvételtek: Alapító tag: *Horsky János*, vállalkozó mérnök, Budapest, VI., Eötvös-u. 47. Rendes tag: *Brebera József*, üzletvezető, Zágráb; *Dobay Ferenc*, nyomdatulajd., Gyula; *Gergelyfi Tamás*, magánzó, Déva; *Iglói ág. ev. főgimnázium*; *Kolozsvári kegyesr. kath. főgimnázium*; *Kósa Sándor*, máv. művezető, Temesvár; *Kovács Ignác*, gyógyszerész Szilas-Balhas; *Kováts Kálmán*, kereskedő, Kolozsvár; *Mosonmegyei tört. és rég. egylet*, Magyaróvár; *Nécsey József*, kir. postamester, Verebely; *Magy. kir. pénzverőhivatal*, Kőrmöcbánya; *Selmec és Belsőbánya szab. kir. városok közönsége*; *Selmecbányai ág. ev. lyceum*; *Szabó Elemér dr.* ezredorvos, Székesfehérvár; *Varsányi Román*, főgimn. bencés tanár, Esztergom; *ifj. Zachar Antal*, székesfőv. pénztáros, Budapest, VIII., Népszínház-u. 16.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k. elnök; Varga Béla s. k. jegyző. Hitelesítjük: Gohl Ödön s. k., Dr. Pákozdi Károly s. k.

Kivonat az 1904 február 11-én tartott r. választmányi ülés jegyzőkönyvéből.

Elnök: Sziklay Jenő; jegyző: Varga Béla. Jelen vannak ezeken kívül: Finály Gábor dr., Gohl Ödön, Kunváry Fülöp, Pákozdi Károly dr. és Zimmermann Lajos dr.

Elnök bejelenti Reizner János dr. rendes tag elhalálózását, melyet a választmány sajnálattal vesz tudomásul; — bejelenti, hogy a társulat első felolvasó-ülése február 5-én tartatott meg, melyen dr. Finály Gábor: „Finály Henrik magyar metrologiája“ című értekezését olvasta fel. A vál. köszönetet szavaz Finály Gábornak, továbbá Kürti Gyulának a társulat könyvtáralapjára küldött 4 koronáért. — Titkár a beérkezett ajándékokról s a szakfolyóiratokkal (7) megkötött csereviszonyokról tesz jelentést. — A vál. elhatározza,

nos, Lazan, u. p. Privigye; *Karcagi ev. ref. gimnázium*; *Kállay András*, földbirtokos, ny. főispán; *Markoff Alexis*, a császári eremitage-múzeum éremtárának igazgató-őre, Szent-Pétervár; *Molnár Lajos*, téglaegető, Muraszombat; *Szerényi S. Alajos*, a nemzeti színház tagja, Kolozsvár.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k. elnök. Varga Béla s. k. jegyző. Hitelesítjük: Gohl Ödön s. k., Kunváry Fülöp s. k.

Kivonat az 1904 március 27-én a M. Tud. Akadémiában tartott társulati *közgyűlésen* felvett jegyzőkönyvből.

Elnök: Sziklay Jenő; jegyző: Varga Béla. Jelen voltak: Áldor Gyula, Éber Lászlóné, Fejér József, Finály Gábor dr., Gohl Ödön, Gramberg Nándor dr., Gundel Károly, Halász Gábor, Jeszenszky Géza, Kilényi Hugó, Kunváry Fülöp, Moldoványi István dr., Nuber Károly, Pákozdi Károly dr., Sziklay Jenő, Varga Béla, Vas Lipót és Zimmermann Lajos dr. Kimentették magukat: Szivák Imre dr., Réthy László dr. és Babics József.

Elnök megnyitja a közgyűlést s a jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Eber Lászlóné és dr. Moldoványi István r. tagokat, azután megnyitó-beszédében örömmel vázolja a társulat mult évi működését és a társulatban kifejlődött társas élet s a társulat tudományos működése tekintetében tapasztalt haladást. A jövőre nézve is kéri a tagok buzgó közreműködését.

Titkár jelentésében első sorban a társulat halottairól emlékezik meg. Ezen veszteséggel szemben a társulat tagok tekintetében a kibocsátott felhívás eredményeként tetemesen gyarapodott s jelenleg 252 tagja van; szaporulat tehát a mult évvel szemben 69. — Ezek közül alapító tag 13, rendes tag 239. — Tartózkodási helyük szerint fővárosi 70, vidéki 159, külföldi 23. — A választmány 1903. év eleje óta 13 rendes és 2 rendkívüli ülést tartott. Mint bevált intézményről a társas összejövetelekről emlékezik meg, melyek számát havonként kettőre kellett felemelni. — A társulat a lefolyt évben 1 kirándulást és 2 felolvasó-ülést tartott. — Közlönyünk szerkesztőjének Gohl Ödön vál. tagnak köszönhetjük a Közlöny nagymérvű fejlődését. — A társulati gyűjtemény 1061 dbból, a könyvtár 112 füzetből és könyvből és 61 évfolyam numizmatikai és archaeologiai folyóiratból áll. — A társulat 16 folyóirattal tart fenn csereviszonyt. — A tagokat kéri, hogy közreműködésükkel járuljanak hozzá a társulat fejlesztéséhez.

A Numizmatikai Közlöny szerkesztője a Közlöny 1903-iki évfolyamáról, mint a társulat tudományos életének elsőrendű organumáról tájékoztatja a tagokat. E folyóirat 1903-ban 250 példányban, 15 $\frac{1}{2}$ ívnyi terjedelemben jelent meg; a munkatársak száma 15, a nagyobb közleményeké 22. Ezek nagyobb része önálló kutatások eredményeit teszi közzé. Az antik numizmatika terén a koisztobókusok pénzei állapítottak meg itt először és a Galliával való összeköttetéshez újabb num. bizonyítékok tétettek közzé. Több mint 50 Cohenben hiányzó új faj és varians róm. csász. pénzt is publikált a Közlöny. A középkori magyar pénzverő jegyek, pénzverési technika, új pénzfajok, verdefölszerelési adatok, éremvésők műveinek megállapítása, ritka és kiadatlan medáliák közlése, a sz. György-éremtípus eredetének megállapítása, ujdonságok ismertetése alkották tárgyait a magyar numizmatika körébe vágó cikkeknek. 1904-től kezdve a Közlöny 400 példányban jelenik meg és külön mellékletül „Budapest Újabb Emlékérmei“-nek a ritkább fajok képeivel díszített kiadását nyújtja a közönségnek, a szerkesztő tollából. — Az „Irodalom“ rovatát helyszűke miatt kénytelen a kíváncsnál szűkebbre szabni. Az I–II. évfolyam betűrendes repertoriuma is megjelent.

Dr. Moldoványi István r. tag indítványára a közgyűlés köszönetet szavaz Gohl Ödön úrnak a Numizmatikai Közlöny szerkesztése körül szerzett érdemeiért.

Pénztáros előterjeszti az 1901. évi május 14-től 1903. évi december 31-ig terjedő időszakról szóló *pénztári kimutatását*.

<i>Bevétel:</i>	Kor. fill.	<i>Kiadás:</i>	Kor. fill.
Gyűjtés eredménye 1901-ben . . .	57.—	Közlöny nyomtatása, szétküldése stb. . .	1403.21
Alapító tagok készpénzbefizetései ¹ . . .	1649.50	Rajzok, klisék stb.	282.72
Alapítványok után járó kamatokból . . .	10.—	Előfizetés külföldi lapokra	9.77
Tagsági díjakból	2337.22	Irodai és postaköltségek stb. . . .	670.43
Letétek folyószámla kamataiból . . .	55.30	Folyószámlán elhelyezett tőke . . .	2213.28
Hirdetésekből	263.01	Egyéb kiadások	38.—
Közlöny-előfizetésekből és eladásból . .	178.—	Pénztári készlet	256.11
Ajándékokból és közvetítésekből . . .	18.50	Gyűjtemény- és könyvtáralap . . .	18.50
Postai költségek megtérítéséből . . .	23.49		274.61
Folyószámlából felvett összeg . . .	300.—		
Összesen: Korona	4892.02	Összesen: Korona	4892.02

Kunváry Fülöp s. k., vál. tag, mint pénztáros.

A fenti pénztári kimutatás a könyvek és okmányok alapján általunk megvizsgáltatván, rendben találtatott. Budapest, 1904 március hó 27-én. *Kilényi Hugó* s. k., vál. tag, mint ellenőr. *Fejér József* s. k., számvizsgáló. *Varga Béla* s. k., vál. tag, mint kiküldött h számvizsgáló.

Számvizsgálóknak *Fejér József* r. tag által előterjesztett jelentése után a közgyűlés megadja a felmentvényt és *Áldor Gyula* r. tag indítványára köszönetet szavaz az elnökségnek és választmányának a társulat vezetése körül kifejtett működéseért.

Pénztáros előterjeszti az 1904. évi *költségelőirányzatot*:

<i>Bevétel:</i>	Kor. fill.	<i>Kiadás:</i>	Kor. fill.
Pénztári maradvány 1903-ból . . .	586.11	Közlöny előállítása és szétküldése . .	1850.—
Kamatjövdelem	150.—	Iroda, nyomtatványok, postaköltsé-	
Tagsági díjakból	1730.—	gek stb.	400.—
Közlöny bevételei	350.—	Könyvtár és gyűjtemény	200.—
Egyéb bevételek	33.89	Előre nem látott kiadások	400.—
Összesen: Korona	2850.—	Összesen: Korona	2850.—

A közgyűlés a költségelőirányzatot elfogadja.

A közgyűlés dr. Zimmermann Lajos r. tag indítványára felhatalmazza a választmányt, hogy a tagsági díjakat meg nem fizető tagokat a társulat tagjai sorából előzetes figyelemzés után törölhesse. — Vagyonkezelés tekintetében a közgyűlés felhatalmazza a választmányt, hogy a társulat vagyonát ovadékképes értékpapirokban helyezhesse el s ennek őrzetével esetleg egy más pénzintézetet is bízhatson meg

A társulat elnöksége, választmánya és felügyelő-bizottsága egyhangúlag következőképen alakítottatott meg. Elnök: dr. Réthy László; alelnök: Sziklay Jenő (mindketten három évre). — A második alelnöki tisztt nem tölthetett be. — Választmányi tagokul újra megválasztottak (3 évre): dr. Despinits Péter, Forster Gyula, Gohl Ödön és gróf Zichy Jenő; új vál. tagokul kisorsolás alá esnek: Fraknoi Vilmos, Halász Gábor és dr. Moldoványi István. Felügyelő-bizottság: Áldor Gyula, Fejér József és ifj. Zachar Antal.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k. elnök, Varga Béla s. k. jegyző. — Hitelesítjük: Éber Lászlóné s. k., Dr. Moldoványi István s. k

¹ Nuber Károly alapító tag 200 koronás alapítványát érmekben törlesztette.

Auszug des Inhalts.

Edmund Gohl publicirt eine unedirte Regalianus-Münze des Museums zu Veszprém, Rev. Oriens aug, welches auf ein Denar des Severus Alexander, R. Spes publica geprägt ist. Fundort: Nagy-Vázsony. Gleichzeitig wird die R.-Münze des ung. Nat.-Museums besprochen und dabei die Revers-Legende auf Oriens aug corrigirt, ausserdem aber die Möglichkeit ausgesprochen, dass hier überhaupt keine R.-Legende mit Oriens augg existirt, da das Hunterische Exemplar (bei Kubitschek 5. b) anscheinlich aus demselben Stempel geprägt und dabei Manco ist, das Exemplar Viczay's aber sicher falsch gelesen, und theilweise schon von Sestini corrigirt ist (Rev. Num. 1900, S. 191). So bleibt allein Sestini's Lesung übrig, um das Dasein des Oriens augg aufrecht zu halten. Eine bessere und vollständigere alte Zeichnung der Dryantilla-Münze des ung. Nat.-Museums wird hier auch publicirt und alles besprochen, was in den letzten Jahren über beide Münzgruppen geschrieben wurde. — **Dr. Ludwig Zimmermann** publicirt drei unedirte ungarische Mittelalter-Münzen aus dem XII—XIII. Jahrhundert. — **Dr. Albert Gárdonyi** stellt eine Menge interessanter Angaben zusammen aus dem Archive des Gr. Fr. Széchenyi, über die Entstehung seiner Münzsammlung und seiner Correspondenz mit Jakob Peer und Franz Neumann, gewesenen Director des Münzcabinets zu Wien, welcher ein ständiges jährliches Honorarium vom Grafen bezog und ihm beim Sammeln behülflich war. — **Edmund Gohl** bespricht eine Medaille des Gr. Gabriel Haller, Schatzmeister von Siebenbürgen, welche, so scheint es, gelegentlich seines Hinscheidens im Jahre 1819 geprägt wurde. — **Neue Medaillen:** 1. Anton Lukács, 2. Ignaz und Georg Weiffert, 3. Benjamin Kállay, 4. Koloman Thaly. — **Münzfunde:** 1. **Holics** (ung.-poln.-deutsche Medaille aus d. XVI—XVII. Jahrh.), 2. **Győr** (aus 1849), 3. **Tótfalu** (Barbaren), 4. **Bonyhád** (Röm. Republ. und Kaiser a. d. II. Jahrh.). — **Literatur:** **Sborník** (in Turóc-Sz.-Márton). Besprechung der keltischen Münzen in Ungarn (von Dr. Joh. Petrikovich) und Katalog der dortigen Münzsammlung (Fortsetzung) etc. — **Kleine Nachrichten.** — **Verkäuf. Münzen und Bücher.** — **Vereinsnachrichten.**
Beilage: Edmund Gohl: Die neueren Medaillen von Budapest (Fortsetzung).

Alle Rechte vorbehalten.

S o m m a i r e.

E. Gohl publie un Régalien inédit du musée de Veszprém (Hongrie), Rev.) oriens aug. et traite aussi l'exemplaire du musée nat. hongrois (Budapest). — **L. Zimmermann** publie 3 monn. hongroises inédites, des XII—XIII. siècles. — **A. Gárdonyi** publie des intéressantes données (tirées de l'archive du comte François Széchenyi, fondateur du musée nat. hongrois), sur l'ouvre collectionneur du susdit comte et de ses collaborateurs. — **E. Gohl** décrit une médaille rare du comte Gabriel Haller, trésorier de Transsylvanie, frappée par occasion de sa mort en 1819. — **Nouveautés:** Médailles d'Antoine Lukács, Ignace et Georges Weiffert, Benjamin Kállay, Coloman Thaly. — **Trouvailles** de Holics (XVI—XVII. siècle), Győr (1849), Tahi-Tótfalu (barbares des genres nr. 9926—9964. chez De la Tour) et Bonyhád republ. et empire rom). — **Littérature:** M. J. Petrikovich traite les monnaies celtiques de la Hongrie dans le **Sborník** et donne le catalogue du médaillier des musée à Turóc-Szent-Márton. — **Ventes.** Nouvelles de la Société.

Ci joint: Edmond Gohl: Les médailles récentes de Budapest (Suite).

Droits réservés.

Pozsony város tanácsának emlékérmé 1633-ból.

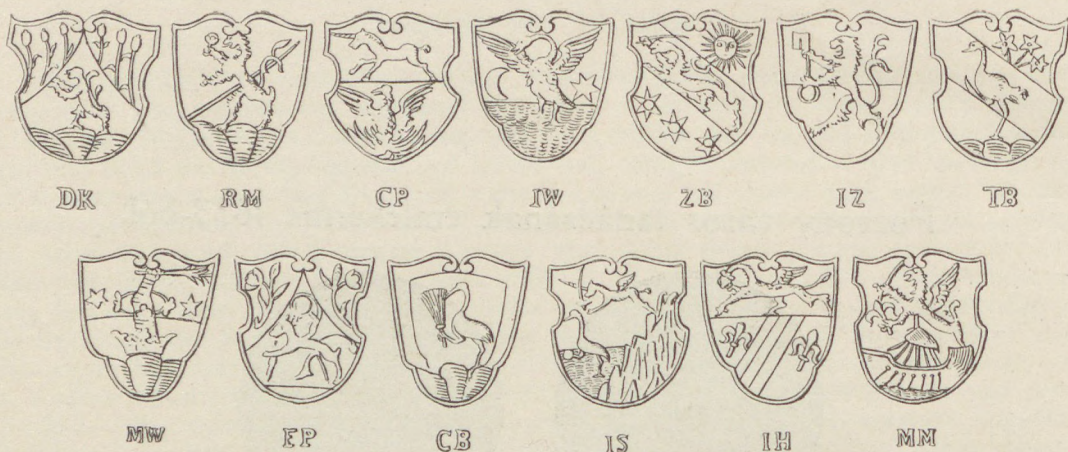
A „**pozsonyi Rathsgulden**“ néven ismert ritka emlékérmek egy ezüst példányát őrzi a magyar nemzeti múzeum, s ezen érem szépsége és titokzatos mivolta arra indította e folyóirat szerkesztőjét, hogy hozzám azzal a kéréssel forduljon, hogy kutassam ki itt, Pozsonyban, ez érmen az egyes címerek alatt előforduló betűk (— nevek kezdőbetűi —) alapján, hogy kiknek a címerei azok és mi alkalommal verték ezt az érmet?

Az érem előlapján felhőkön lebegő magyar országcímer látható, melyet két angyal tart; alatta szalag e felirattal: PAX VOBIS. Ez alatt Pozsonynak képe és pedig baloldalt, háttérben a pozsonyi vár, előtte Pozsony városa (a mai belváros), melyet fal vesz körül. A tornyok, illetőleg a templomok, melyek láthatók, balról jobb felé menve: a dóm, a vödrics-keresztény templom tornya, a klarisszák tornya, a Mihály-keresztény templom tornya, a cifra torony a városház tornya (most más), más két torony¹ (?) és a Lőrinc-keresztény templom tornya. A várfal előtt van a Duna, a hol most a sétány van. Alatta a Duna jobb partja, halmos part, melyen kocsik, emberek és kutyák láthatók. A Duna jobb partján a röplő híd hídfője is látható. A part emberei és kutyái láthatók. A Duna jobb partján a röplő híd hídfője is látható. A part alatt a közepén két gyermek tábláskát tart e felirattal: 1633. Alatta három sorban: —O GOT DEN RAT V. GMA- | IN BEWAHR: VOR ALLEM | VBEL V. GEFAHR. (Ó Isten, óvd meg a tanácsot és a községet minden rossztól és veszélytől). Alatta babér- és pálmaág és babérkoszorú. Hátlapján két körvonal közt tizenhárom címer, mindegyik címer alatt külön-külön rekesztékben két-két betű. A közepén, gyöngykörön belül, Pozsony városának címere, melyet két angyal tart. Átmérője 36 mm.

A város képe nem hű, nem felel meg a városi múzeumban őrzött képek egyikének sem, már pedig az 1632. évből van ottan egy meglehetősen nagy és szép metszet. Így pl. az érmen a dóm-templom a vár előtt van, holott a túlsó partról nézve, az mindig a vártól jobbra fekszik. A Duna jobb partja is idealizált. Halmos vidéknek látszik, míg a XVI. és XVII. századi meglevő metszetek nem tüntetik fel olyannak. Azért is lehetetlen volt megállapítani, hogy ki véste a bélyegzőt, vagy mely metszetből eredt Pozsony képe.

A mi a betűk és a címerek jelentőségét illeti, sikerült ezt a pozsonyi levéltáros, Battka János segítségével kikutatni. Nagyított rajzukat ide mellékelve nyújtjuk, hogy az érem heraldikai jelentősége is kellő méltánylásra találjon. A betűk közt tizenegy pár ugyanis az 1633. évben újráválasztott városi tanácsosok neveinek a kezdőbetűit, a többi két pár pedig a volt

¹ Ezek egyike, úgy látszik, a ferencziek szép csúcsíves tornya.

és a választásnál kimaradt 1632. évi tanácsosok neveit képviseli, a mint az az 1633. és 1632. évi választási jegyzőkönyvekből kitűnik. És pedig: DK = Daniel Karner (magister civium); RM = Rudolph Mauroch (senator); CP = Cristoph Partinger (1632. évi senator); JW = Johann Wentzl (senator); ZB = Zaboki (úgy mint 1632-ben írták: Szaboki) Benedictus (capitaneus); JZ = Johann Zellarius (senator); TB = Tobias Beigler (vicenotarius); MW = Martin Wentzel (senator); FP = Franciscus Pálmai (senator); CB = Caspar Bella (senator); JS = Jacobus Szelleczy (syndicus); JH = Johann Hartl (1632. évi camerarius); MM = Michael Moritz (iudex). — Ezek közt Partinger, Beigler, Szelleczy és Moritz magyar nemesek voltak és neveinek kezdőbetűi fölött álló címerek megfelelnek nemesi címerüknek. Ebből tehát azt lehet következtetni, hogy a többi címer is az alatta álló betűkhöz, illetőleg a megfelelő nevekhez tartozik, még akkor is, ha ez nem nemes emberé, hanem polgáré volt. Mert ismeretes, hogy az akkori időkben vagyonos polgárok, a városi tanács tagjai gyakran választottak maguknak címereket, sőt a XV. században a fejedelmek is adományoztak címet polgároknak.

A mi azt a kérdést illeti, hogy mily alkalommal verték ezt az érmet, erre, sajnos, a városi levéltárban mindeddig nem találtunk adatokat. 1633-ban semmiféle esemény nem történt, mely akár Pozsony történetében, akár a városi jegyzőkönyvekben fel volna jegyezve, s így csak pusztá kombináció útján lehet a kérdést megfejteni.

Az érmet nem a városi tanács verette, mert az érmen kitüntetett nevek sem az 1633., sem az 1632. évi tanács tagjait, hanem csak annak néhány tagját képviselik s így biztosnak vehető, hogy az érem magán- vagy inkább felekezeti jellegű, a mi az akkori viszonyokból megmagyarázható. A város akkori lakossága, de a városi tanács is nagyjából evangélikus hitvallású volt. 1626-ban hozta Pázmány Péter a jezsuitákat Pozsonyba, 1630-ban felépült a jezsuita kollégium. A város a jezsuiták letelepítése ellen protestált, hiszen a jezsuita-rend a protestantizmus elleni küzdelmet vallotta főfeladatául és ismeretes, hogy már Rudolf király, utóbb pedig II. Mátyás arra törekedtek, hogy Pozsonyban, a Habsburg-dynastia magyarországi fővárosában a jezsuita-rendet megtelepítsék és számukra itt iskolát (gimnáziumot) alapítsanak. És mind a két király azt hangoztatja, hogy az a törekvésük, hogy a magyar nemes ifjúság ősei hitének megfelelő nevelésben részesüljön. A jezsuita-telep ügyét pedig II. Ferdinánd is erélyesen felkarolta. Így tehát nagyon természetes, hogy a protestánsok a jezsuiták letelepítését mindenféle módon meg akarták akadályozni és csak II. Ferdinánd erélyes fellépésére és egyenes parancsára egyezett bele a tanács a jezsuita gimnázium, illetőleg a kollégium felállításába. És ha még tekintetbe vesszük azt, hogy az 1633. évi tanácsválasztásnál nem sikerült az egész 1632. évi tanács-

csot újra választatni, hanem hogy egynéhány új és pedig katolikus vallású tanácsos lett megválasztva, akkor meglehet, hogy a protestánsok már akkor sejtették, hogy a jezsuiták letelepítése és ezzel kapcsolatban az új választás eredménye nagy csapást hozott a protestáns községre; és valóban, az 1637. évben felépült fő- vagy német-, az 1640-ben felépült magyar templomokat 1672-ben lefoglalta a kormány és azóta a volt német templom a jezsuiták temploma, a volt magyar protestáns templom pedig az orsolyáké. És talán a balsejtelem indította őket, azaz az újra megválasztott és a választásnál kimaradt protestáns tanácsstagokat ezen érem veretésére; erre mutat a fohászkodás: Ó Isten, a tanácsot és a községet óvd meg minden rossztól és veszélytől, valamint az a körülmény is, hogy az érmen levő nevek csupa protestáns férfiaké, a kik közt Karner, Mauroch, Partinger, Wentzel, Zellarius, Wentzl és Szelleczy a protestáns község fővezérei voltak.

Polikeit Károly.

A tótfalusi kelta éremlelet.¹

Budapesttől nem messze, a Vác és Leányfalu közti tótfalusi szigeten, 1903 őszén ottani földművesek a vetéseket folyton elöntéssel fenyegető Duna romboló árja ellen gátakat emeltek, hogy termésük ekkép a jövőben kellőképen biztosítható. A kis Duna-ág melletti tótfalusi határnak Csúrhét nevű részében ez alkalommal T. Szabó Sándor nap-számos mintegy 2·5 kilogramm súlyú kelta ezüst pénzt talált egy agyag edényben, melynek cserepeit nem messze, két ásónyomnyira találták a föld színétől.

Ezen leletből sikerült nekem 699 érem példányt megszerezni, további 211 példány részint a magyar nemzeti múzeum, részint a váci múzeum és több magángyűjtő birtokába került, 40 példány Londonba küldetett. A jelzett 211 példány egy részét volt módomban az illető gyűjtők szívessege folytán áttanulmányozni, megmérni és az egyes csoportokba sorozni. A tótfalusi ezüst éremlelet egyike a leggazdagabb kelta éremleleteknek, melyek hazánkban és a vele szomszédos területen eddig felszínre jutottak és melyek számunkra nagy tudományos becsű és fontossággal bírnak. A birtokomba jutott 699 érem súlya 1765 gr., az összes érmek átlagos súlya 2·52 gramm., átmérője pedig 15—18 mm. Egy részüknek előlapi verete fej helyett 2 sor babérlevelet (fűzért) ábrázol vonal- és pont-sorok között (a babért a kelták Belenus napistennek szentelték), más részüknél Y és T alakú rudak fordulnak elő, úgynevezett heliakus köröktől körülvéve, továbbá olyan diszítvány-kombinációk, melyek a fej kezdetleges ábrázolására mutatnak. Az érmek hátlapjai najdnem kivétel nélkül bal felé ugró, vagy száguldó, hosszúfülű, gyöngysor-sörényes lovat ábrázolnak, mely szintén a napistennek volt szentelve. 365 példányon rendes fejű lovat látunk, 267 példányon jellemző (trombitaszájú) nagyfejű lovat, 4 példányon feltűnően nagy és otromba fejű lovat, kétsoros sűrű gyöngysor-sörénnyel és végre igen érdekes a leletnek azon 30 példányt kitevő sorozata, melynek hátlapja lovast ábrázol, kinek lelógó bal lába igen tisztán és élesen kivehető.

A tótfalusi érmek nagyban megfelelnek az 1880-ban a Bécs melletti simmeringi éremlelet kis ezüst érmeinek, melyeket Kenner a „Numismatische Zeitschrift“ 1895. XXVII. évfolyamában ismertetett. A különbség a két lelet között abban áll, hogy míg a tótfalusi lelet kizárólag 2·5 gr. átlagos súlyú ezüst aprópénzt tartalmazott, a simmeringi leletben 261 ilyen aprópénzen kívül még 14 db Biatic, 8 Nonnos, 1 Coisa, 1 Devil és 2 Jantumarus feliratú, 17·1 gr. súlyú nagy ezüst pénz, „tetradrachmon“ is fordult elő.

Valamint a nagy tetradrachmonok különböző fejedelmek által verettek, úgy történt ez Kenner véleménye szerint a kis érmeknél is. A tetradrachmonok hátlapjain a pénzverő fejedelmek teljesen kiírt neve látható, a mi pedig az aprópénzt illeti, a simmeringi lelet

¹ Lásd a 2. és 3. képtáblát.

261 kis ezüst érme között két olyan példány is fordult elő, melynek hátlapján a ló alatt $\Lambda\iota\Lambda\iota\Lambda\iota$, azaz NONN, Nonnos fejedelem nevének rövidítése olvasható, a többi simmeringi kis ezüst érme, valamint a tótfalusi éremlelet összes példányai kivétel nélkül felírat nélküliek; e helyett azonban a napkultusz jelvényeit viselik. A tótfalusi érmeken a leggyakrabban előforduló jelvény: a ló hátán álló galambféle madár, Belisama istennő szentelt madara: 150 darabon (16 faj); kis kör: 3 darabon; kis kör, benne pont: 104 darabon (25 faj); kör (napkerék), benne kereszt: 21 darabon; 6 küllős kerék: 68 darabon (6 faj); 10 küllős kerék: 20 darabon (12 faj), kis körben vastag középpont: 4 darabon; kör középponttal a ló felett és két kör a ló alatt: 63 darabon; a ló felett a fordított S mint napszimbólum: 7 darabon; és egy nagyobb középpont körül félkör alakúan elhelyezett kisebb pontok: 81 darabon. A hátlaplói ló hasa alatt legtöbb esetben 2, 3, 4 vagy 6 részütes irányú, pontozott végű vonalkából álló fityegő fordul elő. Kéttagú ilyen fityegőt megállapítottam 16 példányon; 3 tagút 468 példányon; 4 tagút 142 példányon; 6 tagút fityegőt 3 példányon. Hogy mily jelentőséget kell ezen fityegőknek tulajdonítani, az mind-
 eddig eldöntetlen kérdés.

Azon körülmény, hogy a simmeringi leletben előfordultak Nonnos felíratú 17.1 grammos tetradrachmonok, valamint ezek súlyának megfelelő $\frac{1}{6}$ érmek is, ugyanoly felíratlalt, kétséget kizárólag bizonyítja, hogy azok Nonnos idejében verettek és hozattak forgalomba, tehát Biatic és társai korában, továbbá, mint Kenner kimutatta, valószínű, hogy utóbbi, mint több kelta fejedelem elismert főfejedelme szerepelt ez időben, a mit az a tény látszik bizonyítani, hogy azok közül, a kiknek nevei a 17 grammos kelta ezüst pénzekben előfordulnak, csakis Biatic aranyai ismeretesek, a többiek nevét viselő aranyak eddig még nem fordultak elő. A mint a simmeringi $\frac{1}{6}$ érmek kétségkívül együvé tartoznak a 17 grammos tetradrachmonokkal, úgy áll ez minden bizonynyal a tótfalusi lelet érmeire is, melyeknek átlagos súlya 2.52 gr., a hasonló simmeringi apró ezüstpénzek átlagos 2.34 gr. súlyával szemben.

Mindezen érmek hátlaplói éremképei az előlapiakkal nem azonos irányban, hanem fordítva, egyik föl-, másik lefelé, vagy egymáshoz részüts vannak a lapkára verve, miért ezeket fordított pénzeknek (Gestürzte Münzen) nevezik. A keltáknál a pénzlapkák öntés útján készültek és csak azután verettek reájuk a különféle éremképek; a pénzverők anyag munkájának tulajdoníthatjuk, hogy az érmek között elég gyakoriak a félrecsúszott, t. i. nem a lapka közepére eső, továbbá a kettős veretek (69. ábra), és az u. n. numi incusi (66., 67. és 68. ábra), melyeknek hátlapjai az előlaplói képek homorú mását mutatják.

Érmeink tagadhatatlanul rokonságban állnak a Noricum déli részében vert régibb kelta érmekkel, legalább erre vall azon körülmény, hogy mindkét éremcsoporton rokon jelenségek fordulnak elő. Ilyenek a régi noricumlói érmeken ábrázolt babérfűzérrel övezett Belenus- (Apollo) fej és a hátlapokon a napisten szentelt lova és a napkerék.

Igen bonyolult a szóban forgó érmek meghatározása, tekintettel azok korára és kibocsájtására. De La Tour a bójok érmeinek tekinti és mint ilyenek vannak az „Atlas des monnaies gauloises“ LII. és LIII. tábláin 9926—9964. sz. a. feltüntetve.

Kenner (Num. Zeitschr. 27. k.). Marboddal és a pannoniái nagy fölkeléssel hozza összefüggésbe e pénzeket s a 17 gr. fajtákat 4 római denár súlyából magyarázza. A denár-láb használatát Pannoniában ez időre, a biai lelettel és Vannius király pénzeivel kívánja be igazolni. A 600 db — részben eraviszkus — éremből álló biai leletből, mely egynéhány Augustus és Tiberius, és egyetlen Caligula-féle denárt is tartalmazott, Kenner azt következteti, hogy az ott lelt barbár érmek Caligula idejében verettek, holott ezen körülmény, mint Gohl kimutatta, csak a mellett szolgáltat tanúságot, hogy az érmek Caligula korában ástak el (Num. Közl. I k. 37—44. l.). A mi pedig az állítólagos Vannius-féle pénzeket illeti, ezek eraviszkus pénznek bizonyultak (Num. Közl. I. évf. 37. l.) és így a belőlük levont következtetés magától elesik.

Azon nézetét, hogy a 17 grammos kelta ezüst pénz a Kr. u. 1. évtizedben veretett és Marbod s a pannoniái népek szövetségi pénze lenne, Kenner a podmokli leletnek általa

szintén ezen időbe helyezett elásási korával támogatja. Hogy pedig ez a podmokli lelet nem korábban ásatott el, azt a benne lelt bélelt pénzzel és egy szerinte Neumannnál említett Csehországban lelt Biatec-féle pénzzel bizonyítja. — Erre a két évrre nézve pedig Gohl Ödön úrtól, e folyóirat szerkesztőjétől azt a felvilágosítást kaptam, hogy a Neumann-féle állítólagos Biatec-pénz a szöveg félreértésén alapul és voltaképpen egy Audoleon-utánzatról van ott szó, nem pedig Biatec-pénzről, a mi pedig a bélelt pénzeket illeti, bélelt példányok a régibb fajta kelta pénzek közt is előfordulnak, vannak ilyenek a magyar nemzeti múzeumban és a bécsi éremtárban is és Gohl „kelta és egyéb barbár érmeink technikai sajátosságai“ (XXI. évf. Arch. Ért. 415—416. lap s 14. és 15. ábra) című tanulmányában ad erről kimerítő felvilágosítást.

Az itt tárgyalt indokok alapján Kenner a Numism. Zeitschrift 27. kötetében azon eredményre jut, hogy Biatec és társai pénzei a Kr. u. 6—8. években verettek, midőn az egyesült kelta fejedelmek hatalmas támadást készültek Róma fenhatósága ellen intézni, mely azonban teljes kudarccal végződött és Pannonia római provinciává lőn.

Tipológiai és metrologiai okokból és a lelőhelyek földrajzi helyzetéből bizvást azt következtethetjük, hogy a Biatec-aranyak a szivárványtálak sorozatában a legújabb kort képviselik és hogy a podmokli lelet e fejedelem pénzeivel aligha van összefüggésben, hanem elásatása sokkal régibb időre tehető, mint Marbod felkelésének idejére.

Blanchet (Rev. Num. 1902) „Recherches sur les monnaies celtiques“ című művében kifejti véleményét, hogy miután a Biatec-féle tetradrachmonok a Kr. e. I. század közepe táján forgalomban levő köztársasági római denárok típusától kölcsönözték éremképeiket, ezen tény még nem jogosít arra, hogy a Biatec és a vele szövetséges fejedelmek érmeit Marbod felkelésének idejére helyezzük, ő maga a biai leletekből levont főntemlített érveket egészen magáévá teszi és a kérdéses érmek verésének idejét a Kr. e. I. századba helyezi.

Gohl „A nádasdi éremlelet“ című tanulmányában (Arch. Ért. XX. évf.) a bójok történetét érdekesen tárgyalja és elmondja, hogy Kr. e. 60-ban jöttek be a bójok hazánk területére és hogy a leletek tanúsága szerint már itt vert 17.1 grammos ezüst staterek együttesen fordulnak elő a kagylótipusú aranyokkal, azután pedig így folytatja: „A 6.5 grammos Biatec-aranyat és tetradrachmonokat, tekintve, hogy ezek római pénzekkel együtt soha és sehol sem fordultak elő és figyelembe véve azt a hatalmas csapást, melyet Baerebistes mért a bójokra és a velük szövetséges noricum i keltákra, csakis e vereség előtti időben képzelhetjük e hirtelen feltűnő és épp oly nyomtalanul eltűnő pénzek kibocsátását“. Ezen felfogásból, melyet én teljesen osztok és magamévá teszek, következik, hogy a tótfalusi kelta lelet érmei Biatec és társfejedelmei korában, Kr. e. 60—45 között verettek.

A tótfalusi kelta éremlelet lajstroma.

1. Két fordított S közt emberi fej szemben; fölötte két vízszintes vonal között babérfüzér b. Hátlap: nagyfejű, hosszúfülű ló, pontozott sörénnyel és testéről lefüggő, pontban végződő 3 vonalkával. A ló hátán galamb áll, b. 12 db. 30.14 gr.; súlyuk 2.47—2.60 gr., átlag 2.51 gr. (1. ábra). V. ö. De la Tour „Atlas des monnaies gauloises de la bibl. nationale“ és Muret-Chabouillet „Catalogue des monnaies gauloises de la bibl. nationale“ 9926. sz., valamint E. Fiala „Collection Windischgrätz“ 2387. sz.

2. Mint az előbbi, hanem a babérfüzér j. (2. ábra). 2 db 5.15 gr. Súlyuk 2.55—2.60 gr., átlag 2.57 gr.

3. Az 1. sz.-hoz hasonló, hanem a babérfüzért 2 tüskés vonalsor határolja. 11 db 27.90 gr. (közülök 5 kopott). Súlyuk 2.47—2.70 gr., átlag 2.53 gr.

4. Főnn babérfüzér 2 rovátkás szegély közt, lenn 2 fordított S közt kör, vastag középponttal. Hátlap: hosszúfülű ló b., pontozott sörénnyel és a 3 fityegővel fölötte fekvő S-jegy, az ú. n. heliakus „Esse“ (Lelewel: Type Gauloise ou Celtique X. t. 45. sz.). — (3. ábra). 7 db 17.77 gr. Súlyuk 2.44—2.56 gr., átlag 3.54 gr. V. ö. De la Tour 9930. sz.

5. Fönn babérfüzér 2 rovátkolt szegély közt, lenn SLOS. Hátlap: ló b., hosszú ágas farkkal; fölötté 8 küllös kerék (4. ábra). 7 db 17·87 gr. (köztük 5 kopott). Súlyuk 2·47—2·60 gr., átlag 2·55 gr.

6. Előlapja, mint az előbbié. Hátlap: ágasfarkú, hosszúfülű ló b., fölötté kör, középponttal; lenn 3 fityegő (5. ábra). 9 db. 22·77 gr. Súlyuk 2·41—2·62 gr., átlag 2·53 gr.

7. Előlapja, mint az előbbié. Hátlapja, mint az előbbié, hanem a ló tart valamit a szájában és a ló alatt 2 kör középpontokkal (6. ábra). 9 darab 23·17 gr. Súlyuk 2·50—2·71 gr., átlag 2·56 gr.

8. Mint az előbbi, hanem a ló mitsem tart szájában (7. ábra). 5 db 12·70 gr. Súlyuk 2·41—2·68 gr., átlag 2·54 gr.

9. Fönn babérfüzér 2 rovátkolt szegély közt, lenn diadémós (?) fej szemben. Hátlap: hosszúfülű ugró ló b., 3 fityegővel; fölötté 8 küllös kerék. — (8. ábra). 3 db 7·80 gr. Súlyuk 2·52—2·65 gr., átlag 2·53 gr. V. ö. De la Tour 9930. sz.

10. Babérfüzér 2—2 gyöngysoros és rovátkolt szegély között, balra 4 cik-cak diszítmény. Hátlap: hosszúfülű, ágasfarkú, ugró ló b., 4 fityegővel; fölötté 8 küllös kerék (9. ábra). 102 ép db. 260·63 gr. Súlyuk 2·35—2·75 gr., átlag 2·55 gr. V. ö. De la Tour 9933. sz.

11. Függőleges babérfüzér fölfelé irányuló levelekkel és rovátkolt szegélylyel, ettől b. szakáttalan férfi-fej, fürtös hajjal. Hátlap, mint a 18. sz. — (10. ábra). 17 db 42·92 gr. Súlyuk 2·32—2·62 gr., átlag 2·52 gr. V. ö. De la Tour 9934. sz.

12. Előbbinek bélyegváltozata (11. ábra). 1 db 2·50 gr.

13. Más bélyegváltozat. 1 ép db 2·50 gr.

14. Ismét más bélyegváltozat (12. ábra). 15 db (köztük 11 ép) 37·70 gr. Súlyuk 2·46—2·64 gr., átlag 2·51 gr.

15. Mint az előbbie, hanem a babérfüzér levelei lefelé irányulnak (13. ábra). 7 db (köztük 6 ép) 17·77 gr. Súlyuk 2·52—2·60 gr., átlag 2·54 gr.

16. Előbbinek bélyegváltozata, de elvert állapotban. 1 db 2·57 gr.

17. A 15. sz. érem bélyegváltozata (14. ábra). 9 db (köztük 6 ép) 22·74 gr. Súlyuk 2·50—2·56 gr., átlag 2·52 gr.

18. Előbbinek bélyegváltozata. Hátlap: nagyfejű ló b., hátán galamb áll (15. ábra). 18 db (köztük 16 ép) 45·58 gr. Súlyuk 2·51—2·75 gr., átlag 2·53 gr.

19. Előlapja a 11. sz. érem bélyegváltozata. Hátlapján ló b., fölötté kis kör, középponttal (16. ábra). 2 db 5·05 gr. Súlyuk 2·52—2·53 gr., átlag 2·52 gr.

20. A 11. sz. érem bélyegváltozata (17. ábra). 2 db 5·11 gr. Súlyuk 2·54—2·55 gr., átlag 2·54 gr.

21. A 11. sz. érem más bélyegváltozata (18. ábra). 12 db 30·73 gr. Súlyuk 2·52—2·78 gr., átlag 2·56 gr.

22. A 11. sz. érem bélyegváltozata (19. ábra). 34 db (köztük 18 ép, a többi kopott) 86·03 gr. Súlyuk 2·52—2·40 gr., átlag 2·52 gr.

23. Előlapja, mint az előbbieké. Hátlapja, mint a 10. sz. éremé. — (20. ábra). 4 db 10·17 gr. Súlyuk 2·50—2·56 gr., átlag 2·54 gr.

24. Előlapja, mint a 21. sz. éremé. Hátlapján nagyfejű ló b., fölötté 8 küllös kerék. 4 db 10·13 gr. Súlyuk 2·50—2·56 gr., átlag 2·53 gr.

25. Elvert fej j. Hátlapján ló b., fölötté madár. A ló farka alatt 1 pont. 12 darab 30·84 gr. Súlyuk 2·46—2·74 gr., átlag 2·57 gr.

26. Függőleges babérfüzér fölfelé irányuló levelekkel, rovátkolt szegélyekkel; ettől jobbra diadémós, szakáttalan fej j. Hátlapján nagyfejű, hosszúfülű ló b., fölötté nagy, 8 küllös kerék (21. ábra). 23 db (köztük 19 ép) 57·40 gr. Súlyuk 2·46—2·58 gr., átlag 2·50 gr. V. ö. De la Tour 9943. sz. előlapjával.

27. Előbbinek bélyegváltozata (22. ábra). 59 db (kopottak) 148·64 gr. Súlyuk 2·40—2·71 gr., átlag 2·52 gr.

28. Előlapja, mint az előbbié, hátlapja, mint a 7. sz. érem hátlapja (23. ábra). 9 db 22·37 gr. Súlyuk 2·46—2·56 gr., átlag 2·48 gr.

29. Előlapja, mint a 27. sz. éremé. Hátlapján a ló fölött, a ló alatt és a ló előtt egy-egy kis kör, középponttal (24. ábra). 1 db 2·52 gr.

30. Mint a 28. sz. érem, hanem a ló nem tart semmit a szájában. 10 db 24·77 gr. Súlyuk 2·42—2·57 gr., átlag 2·47 gr.

31. Előlapja, mint az előbbié, hátlapja, mint a 6. sz. éremé. 1 ép db 2·56 gr.

32. Szakállas, bozontos hajú fej j. Hátlapja, mint a 10. sz. éremé. — (25. ábra). 5 db 12·56 gr. Súlyuk 2·48—2·55 gr., átlag 2·51 gr. V. ö. De la Tour 9952. sz.

33. A felső mezőben közepén kimagasló hullámvonal alatt hosszúkás dudor, 2 oldalt körök, fönns kis vonalkák. A rovátkolt vonallal elválasztott alsó mezőben balra dülő haránt vonalok. Hátlap: Sisakos lovas, lelógó lábbal; a ló előtt és alatt a rovátkált szárú körök (26. ábra). 15 db 37·85 gr. Súlyuk 2·41—2·74 gr., átlag 2·52 gr. V. ö. De la Tour 9952. sz.

34. Dudorodások és vonások, melyek valószínűleg a babérövezte fejet ábrázolják. Hátlap: sisakos lovas b., lelógó lábbal, a ló farka ágas-bogas, alatta 1 pont. A ló alatt, rovátkos vonallal összekapcsolt 2 kör, középponttal (27. ábra). 5 db 12·44 gr. Súlyuk 2·44—2·69 gr., átlag 2·49 gr.

35. Babérfüzér 2 rovátkos szegély közt. Hátlap: ló b., fölötté egy nagyobb közép-pont körül ritka pont-kör (28. ábra). 7 db 17·50 gr. Súlyuk 2·44—2·71 gr., átlag 2·50 gr. V. ö. De la Tour 9953. sz.

36. Baloldalt függőleges babérfüzér, ettől jobbra elkopott vonások. Hátlap: hasonló a 35. sz. éreméhez, de a nagy középpont körül 12 pontból álló sűrű pont-kör (29. ábra). 5 db 12·44 gr. Súlyuk 2·44—2·69 gr., átlag 2·49 gr.

37. Álló babérfüzér a közepén 2 pont- és rovátkolt szegély között. Hátlap: nagy, igen otromba fejű ló b., 2 soros pontozott sörénynyel. Alatta fityegők (30. ábra). 5 db 13·43 gr. Súlyuk 2·50—2·68 gr., átlag 2·68 gr.

38. Nyílt babérfüzér 2—2 rovátkált, illetve pontozott szegély közt. Hátlap: ló b., fölötté kör, benne 4, kereszt alakban elhelyezett ékkel. A ló teste alatt 6 fityegő (31. ábra). 3 db 7·44 gr. Súlyuk 2·31—2·71 gr., átlag 2·50 gr.

39. Vízszintes babérfüzér, rovátkolt szegélyek közt, alatta négyszögletű dudorodás pontokkal. Hátlap: ló b., fölötté félhold 3 ponttal, a ló alatt 3 fityegő (32. ábra). 3 db 7·63 gr. Súlyuk 2·49—2·58 gr., átlag 2·54 gr. V. a. De la Tour 9954. sz.

40. Fent 1 babérfüzér j. Hátlap: magas lábú ló b., borzas farkkal, fölötté 6 küllős kerék (33. ábra). 2 db 5·13 gr. Súlyuk 2·52—2·61 gr., átlag 2·56 gr.

41. Babérfüzér 2 pontozott és 2 rovátkolt szegély között. Hátlapja, mint a 6. sz. éremé. — (34. ábra). 13 db 32·87 gr. Súlyuk 2·48—2·64 gr., átlag 2·52 gr.

42. Előlapja, mint az előbbié. Hátlapján nagyfejű ló b., fölötté négyküllős kerék, alatta 3 fityegő (35. ábra). 21 db 53·20 gr. Súlyuk 2·47—2·64 gr., átlag 2·55 gr.

43. Középen babérfüzér rovátkolt szegélyek közt. Hátlap: ló b., farka alatt 1 pont, fölötté a jelvény felismerhetetlen. 3 db (kopottak) 7·80 gr. Súlyuk 2·55—2·63 gr., átlag 2·60 gr.

44. Előlapja, mint a 42. sz. éremé, hátlapján ló b., a sörény pontjai közt vonalkákkal, lenn 3 fityegő (36. ábra). 1 db 2·44 gr.

45. Y alakú rúd; fölötté nagy pont, alatta háromágú szigony és 3 (heliakus) kör 2 kötél közt. A körökben 1—1 pont. Hátlap: pontozott sörényű, hosszúfülű ló b., fölötté kör középponttal, alatta haránt vonalkával kapcsolt 2 kör; bennük 1—1 pont (37. ábra). 20 db 49·92 gr. Súlyuk 2·40—2·59 gr., átlag 2·50 gr. V. ö. De la Tour 9962. sz.

46. Előlapja, mint az előbbié, de a 3 kör harántvonallal összekötve. Hátlap: pontozott sörényű, hosszúfülű, vézna ló b., fölötté kör, középponttal (38. ábra). 18 db 45·06 gr. Súlyuk 2·39—2·61 gr., átlag 2·50 gr.

47. Y alakú rúd; fölötté félholdban nagy pont és félkörben elhelyezett kisebb pontok.

A mezőben 3 kör, középpontokkal. Hátlapja, mint a 45. sz. éremé. — (39. ábra). 9 db 22·11 gr. Súlyuk 2·39—2·55 gr., átlag 2·46 gr.

48. Rúd, fölötté 3 ágú szigony, oldalt 3 heliakus kör, középpontokkal. Hátlapja, mint a 41. sz. éremé. — (40. ábra). 41 db 101·90 gr. Súlyuk 2·39—2·73 gr., átlag 2·46 gr. V. ö. De la Tour 9964. sz.

49. Előlapja, mint az előbbié, hanem a 3 körben hiányzik a szokott középpont. Hátlap: ugró ló b., alatta 3 fityegő, fölötté kis kör, középpont nélkül, a ló alatt félhold alakú dudorodás (41. ábra). 6 db 15·83 gr. Súlyuk 2·53—2·65 gr., átlag 2·56 gr.

50. Előlapja, mint a 48. sz. éremé, de csak 2 heliakus körrel. Hátlapja, mint az 57. sz. éremé. — (42. ábra). 5 db 12·40 gr. Súlyuk 2·45—2·54 gr., átlag 2·50 gr.

51. Hybrid példányok. Előlapjuk, mint a 46. sz. éremé, hátlapjuk, mint a 45. sz. éremé. — (43. ábra). 8 db 19·77 gr. Súlyuk 2·41—2·59 gr., átlag 2·50 gr.

52. Előlapja, mint a 46. sz. éremé. Hátlapja, mint a 49. sz. éremé. — (44. ábra). 4 db 10·13 gr. Súlyuk 2·33—2·67 gr., átlag 2·53 gr.

53. Egyenes rúd fölött kis babérfüzér, jobboldalt harántvonalakkal kapcsolt 3 kör, középpontokkal. Hátlapján ló b., alatta 3 fityegő, fölötté kör, középponttal (45. ábra). 14 db 35·30 gr. Súlyuk 2·40—2·60 gr., átlag 2·52 gr.

54. Hasonló az előbbihez, hanem a 3 kör baloldalt van. Hátlapja, mint az előbbié. — (46. ábra). 10 db 24·80 gr. Súlyuk 2·47—2·61 gr., átlag 2·48 gr.

55. Y alakú rúd, melynek ága b. f. látható, mellette 2 kör, középponttal. Hátlapja, mint az 57. sz. éremé. — (47. ábra). 11 db 27·45 gr. Súlyuk 2·23—2·65 gr., átlag 2·50 gr.

56. Előlapja, mint az 54. sz. éremé, hanem a körök kapcsolat nélkül. Hátlapja, mint az 57. sz. éremé. — (48. ábra). 17 db 42·60 gr. Súlyuk 2·27—2·61 gr., átlag 2·50 gr.

57. Y alakú rúd, fölötté egy vastag középpont és e körül 3 kisebb pont. Baloldalt 3 kör, középponttal. Hátlap: hosszúfülű, ugró ló, ágas farkkal; fölötté kör, középponttal (49. ábra). 4 db 10·15 gr. Súlyuk 2·47—2·59 gr., átlag 2·54 gr.

58. Mint az előbbi, de a heliakus 3 kör harántvonalakkal összekötve (50. ábra). 10 db 25·40 gr. Súlyuk 2·38—2·61 gr., átlag 2·54 gr.

59. Mint az előbbi, de a 3 kör baloldalt van. Hátlapja, mint az 58. sz. éremé. — (51. ábra). 3 db 7·57 gr. Súlyuk 2·48—2·57 gr., átlag 2·50 gr.

60. Y alakú rúd, fölötté nagy pont körül félkörben elhelyezett kisebb pontok; a heliakus körök hiányoznak. Hátlapja, mint az 58. sz. éremé (52. ábra). 2 db 4·95 gr. Súlyuk 2·46—2·49 gr., átlag 2·47 gr.

61. Rovátkolt vonal a közepén; balra 3 kör, középpontokkal, jobbra babérfüzér. Hátlapja, mint az 58. sz. éremé (53. ábra). 4 db 10·18 gr. Súlyuk 2·52—2·57 gr., átlag 2·54 gr.

62. Középen egyenes rúd 2 babérfüzér és 2 rovátkolt szegély közt, alatta 1 kör, középponttal. Hátlap: száguldó ló b., előrenyújtott fejjel, fölötté kör, középponttal (54. ábra). 16 db 40·40 gr. Súlyuk 2·36—2·58 gr., átlag 2·50 gr.

63. Középen Y alakú rúd, 2 babérfüzér és 2 rovátkolt szegély közt, fölötté nagy középpont körül elhelyezett kis pontok (55. ábra) 9 db 21·91 gr. Súlyuk 2·03—2·65 gr., átlag 2·43 gr.

64. Jobbról Y alakú rúd, mellette rovátkolt vonal és babérfüzér, baloldalt, alatta kör. Hátlapja, mint az 58. sz. éremé (56. ábra). 1 db 2·70 gr.

65. Y alakú rúd, fölötté heliakus kör, középponttal és e körül félkör alakban elhelyezett kisebb pontok. Hátlapja, mint az 58. sz. éremé (57. ábra). 4 db 9·79 gr. Súlyuk 2·35—2·57 gr., átlag 2·45 gr.

66. Y alakú rúd; fölötté félkörben 12 pont. Hátlapja, mint a 33. sz. éremé. — (58. ábra). 12 db 29·67 gr. Súlyuk 2·36—2·57 gr., átlag 2·47 gr.

67. Balról Y alakú rúd, a mezőben több dudorodás és vonás. Hátlapja, mint az 57. sz. éremé. — (59. ábra). 10 db 25·18 gr. Súlyuk 2·41—2·61 gr., átlag 2·51 gr.

68. Kopott előlap dudorodásokkal és felismerhetetlen verettel. Hátlapja, mint az 57. sz. éremé. — (60. ábra). 8 db 20·30 gr. Súlyuk 2·46—2·64 gr., átlag 2·53 gr.

69. Elvert előlap különféle pontokkal és vonásokkal. Hátlapja, mint az 57. számú éremé. — (61. ábra). 2 db 4·91 gr. Súlyuk 2·43—2·48 gr., átlag 2·46 gr.

70. Y alakú rúd, felette és körülötte pontok és szalagok. Hátlapja, mint a 34. sz. éremé. — (62. ábra). 1 db 2·51 gr.

71. Elvert, föl nem ismerhető, kopott előlap. Igen barbár stílű, nagyfejű ló b., lovassal. A lovag karjai tárva vannak (63. ábra). 1 db 2·32 gr.

72. Babérfüzér 2 rovátkolt szegély közt, alatta emberfej. Hátlapja, mint az 5. sz. éremé. — (64. ábra). 1 db 2·53 gr.

73. Felfelé fésült hajú férfifej j., mögötte babérfüzér rovátkolt szegélyek közt. Hátlap: pontozott sörényű, ágasfarkú ló b., alatta 3 fityegő, fölötte kör, vastag középponttal, lenn pedig egyszerű kör (65. ábra). 7 db 17·73 gr. Súlyuk 2·50—2·64 gr., átlag 2·53 gr.

74. Incusus érem, olyan, mint az 15. sz. érem előlapja. — (66. ábra). 1 db 2·49 gr.

75. Incusus érem, olyan, mint az 57. sz. érem előlapja. — (67. ábra). 1 db 2·50 gr.

76. Incusus érem, olyan, mint az 58. sz. érem előlapja. — (68. ábra). 1 db 2·52 gr.

77. Elvert előlap. Hátlapján kettős veretű ló (69. ábra). 2 darab 4·93 gr. Súlyuk 2·43—2·50 gr., átlag 2·47 gr.

78. Lágyan vert előlap. Hátlapja, mint az 53. sz. éremé. 1 db 2·47 gr.

79. Barbár fej sisakkal b. Hátlapja elvert; a ló némileg felismerhető körvonalával (70. ábra). 1 db 2·49 gr.

80. Előlapja, mint a 41. sz. éremé. Teljesen elvert hátlap a ló némileg felismerhető körvonalával (71. ábra). 1 db 2·43 gr.

Összesen 779 darab.

Áldor Gyula.

Széchenyi Ferenc gróf éremgyűjteményének megalapítása.

(1791—1807.)

— Második közlemény. —

Széchenyi 1793-ban egy magyar emberrel, Domokos Lajos debreceni főbíróval lép összeköttetésbe, hogy éremgyűjteményét gyarapítsa. Ez év december 14-én a következőket írja Domokos Lajos a grófnak: ¹ „Közelebbi postával vettem Excellentiád kegyes levelét nagy tisztelettel és örömmel. Ha nekem más méltóság parancsolt volna, annak is megcselekedtem volna; de nem tudom kinek olyan jó szívvel, mint Excellentiádnak. Mingyárt hozzá fogtam a régi Magyar Pénzek tudakozásához, találtam is némely Aranyakat, első Mátyásét, Uladislusét, Rudolphusét, második Mátyásét, első Rákóczi Györgyét s remélem többeket is fogok találni; de kécség kívül, hogy már eddig is sok meg vagyon Excellentiád gyűjteményében, a mi meg vagyon, az már több nem kívántatik. Azért méltóztassék Excellentiád a maga Pénzeinek Laistromát nékem megküldeni, hogy szükségteleneket ne szerezzek. Egyszersmind az iránt is parancsolni, csak Magyarokat-e? vagy rómaiakat is? mert ilyeneket még többet találni, talán olyanokat is, a melyeket még a világ nem látott.“

Ez egy levélen kívül azonban nincs más nyoma összeköttetésüknek. Széchenyi gyűjtési tevékenységét a külföldre irányította s a külföld tartotta azt lekötve mindvégig.

Hosszú időn át állott összeköttetésben Széchenyi Neumann Ferencel, a bécsi udvari érem- és régiséggyűjtemény igazgatójával. Neumann Kremsben született 1744 november 22-én s 1816 április 7-én halt meg. Tanulmányait a bécsi Ágoston-rendű kanonokok intézetében végezte s 1765-ben maga is Ágoston-rendű kanonokká lett. Szerzetének eltörlése-

¹ Széchenyi levéltár I. 9. III. 56. a. Közölve a Numizmatikai Közlönyben (II. évf. 5. l.).

kor 1783-ban a bécsi udvari újabbkori éremgyűjtemény igazgatója lett s a nagynevű Eckhel halála után az egész érem- és régiséggyűjtemény igazgatását reá bízta. Nem annyira irodalmi munkásságával, mint inkább azzal szerzett nevet magának, hogy az udvari éremgyűjtemény rendezését nagy gonddal hajtotta végre. A bécsi egyetemen az érem- és régiségtan tanára volt, s kitüntetésül udvari tanácsos és a Lipót-rend lovagja lett.¹

Széchenyivel élénk összeköttetésben állott. Nem csupán éremgyűjteményét adta el neki, hanem állandóan gyűjtött magyar érmekeket Széchenyi számára s fáradságáért, a beszerzett érmeke árán kívül, évenként meghatározott tiszteletdíjat kapott a gróftól. Levelezésük sok érdekes dolog emlékét őrizte meg s ezért jónak láttam azt részletesen ismertetni.

1793 január 2-án² egy láda antik és modern érmet küld Széchenyinek, kilátásba helyezve, hogy az antik darabokat alkalom adtán saját maga fogja rendezni. A küldeményből két csomag kizárólag magyar érmekeket tartalmaz, egy harmadikban az Olaszországból hozott modern érmeke s azon darabok vannak, melyeket Neumann maga szerzett be. Kéri Széchenyit, hasonlítsa össze e három csomag anyagát a saját katalógusával s azon jegyzékekkel, melyek a Neumann vásárlásait tüntetik fel, ily módon megállapíthatja azt, milyen darabok hiányzanak a magyar gyűjteményből. Neumann azt hiszi, hogy a következő darabok nincsenek meg: I. Ulászló aranyforintja, V. László 3 vagy 4 aranya, II. Miksa aranyforintja, Ferdinand 1 vagy 2 tizes aranyforintja, Amália császárné 25 arany súlyú emlékérmé, Rákóczy Ferenc 15 arany súlyú emlékérmé, a nápolyi 20 arany súlyú magyar emlékérmé, IV. Ferdinand és Karolina mellképeivel. A ládát már lepecsételték a vámhivatalban akkor, mikor Neumanntól Széchenyi az ellopott érmeke jegyzékét kérte, nem tekinthette tehát már meg a becsomagolt darabokat s ezért csak emlékezetéből állapította meg a hiányt. Kiváltképen arra kéri Széchenyit, hogy nézné meg a következő darabokat: Brandenburgi Katalin arany forintját, Edvárd angol király Rose-noble-ját, Németalföldi Albert és Erzsébet három és fél arany súlyú érmét, Mária Terézia erdélyi ezüst hódolati érmét, mely két és fél lat súlyú. Ezek a kiválóbb darabok, s hiányuk is feltűnőbb volna. Nem minden hiányzó darab veszett azonban el, mert Neumann a gyűjtemény több kettős példányát már előbb becsérélte s tévedések elkerülése céljából fel is sorolja azon darabokat, melyeket ilyen célból a gyűjteményből kivett. Sorozatuk a következő: Korvin Mátyás 3 vagy 4 aranyforintja, 2 vagy 3 Rákóczy-arany 1704 vagy 1705-ből, Mária képével és a magyar címerrel, 3 aranyzseton I. Ferenc és Mária Terézia mellképeivel, hátlapján e felirattal: *Adventus Augusti in fodinas Hungariae inferioris MDCCLL.*, 1 aranyzseton II. József és Lipót főherceg mellképeivel, hátlapján e felirattal: *Adventus reg. et Archi. in fodin. Hunga. MDCCLXIV. M. IVL. 8* ezüst tallér II. Rudolf, Ferdinánd I. Lipót és I. József korából, I. Ferdinánd fiának Ferdinánd főhercegnek tallérja, Styriai Károly testvérének Lipótnak tallérja, a Szent István-rend megalapítására készült ezüst emlékérmé, Mária Terézia és II. József emlékérméi a Ratio Educationissal, az egyetem Budára helyezésének emlékérmé, 1704-ből való Rákóczy-forint, Belgrád bevételére készült emlékérmé, gr. Zichy győri püspök emlékérmé. Végül megemlíti, hogy a megrendelt 2 éremszekrényt is elküldötte Széchenyinek. E küldemény az elmondottak szerint Neumann Ferenc magyar éremgyűjteményét tartalmazta, melyet Széchenyi Ferencnek eladott, s a melyet annak átszállítása előtt még a Neumann lakásán kiraboltak. Az eset nem nagyon érintette Neumannt, mert még annyi fáradságot sem vett magának, hogy a hiányt megállapítsa, s Széchenyi egyenes felszólítására is csak felületesen, emlékezetére támaszkodva ismerteti a dolgot.

1794 április 8-án a Wiczay gróf által cserére felajánlott érmekekről ír, melyeket Wiczay gróf Bécsbe felküldött s a melyek értékét Neumann legfeljebb 400 forintra becsüli. Ez érmeke részben erdélyiek, köztük 4 becses darab, nagyobb részben pedig újkoriak: II.

¹ Wurzbach, Biographisches Lexicon XX. k. 263. l. — ² Összes levelei a Széchenyi levéltárban I. 9. III. 56. b.

Hagelganzt kamarai titkárá, kinek egyik bécsi barátja tette közzé a hirdetést a Wiener Zeitungban. Neumannnak Hannoverben nincs ismerőse s éremgyűjteményt előzetes megtekintés nélkül vásárolni nem tanácsos, mert ő maga is megjárta már egy hamburgi árverés alkalmával s másolatokat kapott eredetiek helyett. A tulajdonosoknak ugyanis rendesen vannak a becsesebb példányokról másolataik s eladás alkalmával az eredetit megtartják, a vevőnek pedig odaadják a másolatot. Most ismét 8 db aranyérmet adott át Keresztúrnak, melyek közül 6 db magyar s a Széchényi katalogusában nincsenek felsorolva, 2 pedig csehországi s nagyon alkalmas cserepéldányok. Aranyforintonként 4 forint 30 krajcárért számítja árukat. Új érmekeket is küld: a trónörökös születése alkalmából készült ezüstérmet és a lengyel hódolati érmet. Azt hiszi, néhány aranyérem áráról megfeledezett Széchényi s azért a jövőben minden küldeményével számlát is fog küldeni. A bécsi éremgyűjteményt, mely a császár és Neumann tulajdona, a franciák gyors előnyomulása miatt be kellett csomagolni s Prágába küldötték. 14 napig tartó fárasztó munka volt ez s most újból be kell csomagolni az egészet.

1797 augusztus 25-én jelenti, hogy a vételre ajánlott magyar éremgyűjtemény ügyében beszélt Hagelgans úr Bécsben lakó barátjával, a kit megbízott, írjon az éremgyűjtemény tulajdonosának, hogy e vételre vonatkozó tárgyalásokat megszakítják, ha a gyűjtemény két legbecsebb darabja, t. i. Róbert Károly és Kis Károly érmei nem eredetiek s ha nem mondja meg a gyűjtemény árát. E kijelentések hatása alatt Hagelgans a gyűjtemény árát 460 aranyban állapította meg, a miből Neumann számítása szerint 135 arany pretium affectionis. A kérdéses érme eredetiségéről azonban nem nyilatkozott a tulajdonos, következésképpen ő sem nyilatkozhatik, hogy megvásárolja-e Széchényi a gyűjteményt? Teljesen Széchényire bízta a határozást, sürgeti azonban a megoldást azért, mert valami bécsi vagy lőcsei úr is meg akarja venni a gyűjteményt Széchényi katalogusából hiányzó darabokat nem igen sikerült szereznie. Legújabb szerzeménye I. Lipót öntött ezüstérme, mely három és fél lat súlyú s hátlapján e körirat olvasható: Pannoniis, Dacia, Illirico haereditariis regnis adauctis. Szerzett továbbá 3 Castaldo-féle rézérmet, melyek nagyon becsesek; egy valószínűleg II. Béla királytól származó érmet Bela rex felirattal, végül egy ritka dénárt regis Sclavoni körirattal, mely azért érdekes, mert ez érme körirata rendesen Moneta ducis vagy regis Sclavoniae. Egy mellékelt jegyzéken a kiadásairól számol el. Ezek között szerepel azon 150 forint is, melyet Széchényi Neumann számára évenként biztosított. Az év az elmúlt augusztus 15-én járt le s hogy a díjazást kiérdemelve, arra kéri Széchényit, hogy ne csupán numizmatikai megbízatásokkal lássa el, hanem bármely más természetű dolgot is bízta rá. Széchényinek különben nemcsak Bécsben volt megbízottja, hanem más helyeken is, a mint látni fogjuk; de míg Bécsben évi díjat fizetett, másutt meghatározott százalékot adott nekik a megszerzett érme vételárán fölül.

1799-ben kelt Neumann utolsó levele, a melyben numizmatikai dolgokról ír Széchényinek. Ebben 3 olyan ezüstérmet küld Széchényinek, a melyek a katalogusban már megvannak, de a melyeket igen alkalmas cserepéldányoknak tart. Az egyiket Sonnenfels udvari tanácsos tervezte s egy bécsi metsző készítette.

A bécsi udvari éremgyűjtemény vezetője Széchényi numizmatikai tevékenységét hosszú időn át befolyásolta; az ő beolvasztott gyűjteménye tette Széchényi gyűjtését jelentékeny, tudományos kérdésekben ő adott Széchényinek felvilágosításokat s a gyűjtemény gyarapítása az ő irányeszméi szerint történt; ennek következtében tehát a Széchényi numizmatikai gyűjteményének a bécsi tudományos eszmék szerint kellett megalakulnia. Innét magyarázható azon körülmény is, hogy több olyan osztrák emlékérem is jutott gyűjteményébe és katalogusába, melynek csak nagyon közvetett vonatkozása van Magyarországra.

Gyűjteményének fejlesztését Széchényi azzal törekedett hathatósan előmozdítani, hogy Németországban is szerzett összeköttetéseket, ott is tartott megbízottakat, kik számára érmekeket

vásároltak. A németországi könyvpiac központja a XVIII. század végén Lipcse volt, a mely-lyel minden modern könyvgyűjtőnek összeköttetésben kellett állania.¹ Széchényi figyelmét ez nem kerülte ki s neki is volt megbízottja Lipcsében, a ki sok jó pénzt kapott a gróftól vásárlásaiért. E megbízott Thiele Ábrahám Kristóf, a ki nem foglalkozott hivatásszerűen könyvkereskedéssel, hanem vagyonos könyvbarátok megbízásából résztvett a Németország-gon már ekkor gyakori könyvárveréseken s kellő százalék fejében megvásárolta a kívánt darabokat. Később e révén még címet is szerzett, mert a Schönberg-Börnichen bárók tit-kárának nevezi magát. Hosszú sorozatot képeznek azok a megbízások, a melyekkel Szé-
chényi Thielét éveken át ellátta.² Nagyobb részük természetesen könyvek vásárlására vonatkozik, de nem egy esetben vásárolt érmeket is Széchényi számára s ez éremvásár-lásokról meg kell emlékeznünk.

1797 július 15-én jelenti a grófnak, hogy a berlini Caesar-árverésen Széchényi ren-deletére megvásárolt érmeket június 30-án postán küldötte meg.

1797 szeptember 22-ikén éremkatalogusokat küld Széchényinek, hogy felhívja az eladásra kerülő érmekre figyelmét. Ez éremkatalogusok teljesen olyanok voltak, mint a milyeneket az éremkereskedők ma is nyomtatnak s Széchényi megrendeléseivel alkalmával csak sorszámuk szerint idézte a kívánt érmeket. E katalogusok többnyire árverés alá kerülő érmeket tartalmaztak, s a mint Thiele 1797 október 28-iki leveléből tudják, 10 szá-zalék járt a megbízottnak fáradságáért. Ilyen árverés volt a Thiele jelentése szerint 1797 november 1-én a Schaed-féle Drezdában, a hol 4 db érmet vásárolt Széchényi számára, az 1797 deczember 4-iki lipcsei árverésen pedig 40 érmet vett a gróf megbízásából 8 frton, a mely összeg után 1 forint „prokurát“ számít fel. A Drezdában vásárolt érmeket 1798 február 3-án a Gehler-katalogusba téve küldötte meg Széchényinek.

1798 június 21-én 1 érmet küld a grófnak, melyet a Dallwitz-árverésen vásárolt meg Drezdában. A mint Thiele 1798 június 22-iki leveléből tudjuk, Széchényi a gróf Dallwitz-árverésen 3 db érmet óhajtott megszerezni, de Thiele csak 1 darabot vásárolt meg, mert a többiek ára túl magas volt. Ugyane levelében számol be Széchényinek arról, hogy a Hüllmann-árjegyzékből 4 db érmet vásárolt számára.

Tibolth Mihály 1802 április 20-án Sopronban kelt levelében meghagyja Thielének, hogy az 1802. évi lipcsei tallér- és éremkatalogusban jelzett darabok közül 65 darabot szerezzen meg Széchényi számára. 1802 május 7-én kelt levelében ismét arra kéri, hogy egy plébános barátja számára is végezzen vásárlásokat. Thiele ennek megfelelően 1802 június 19-én jelenti, hogy a drezdai Richter-árverésen résztvett s Széchényi számára meg-június 19-én jelenti, hogy a drezdai Richter-árverésen résztvett s Széchényi számára meg-szerzett 62 darabot. E darabok vételára 134 forint, a katalogusért 3 forintot számít, pro-vizió fejében pedig 10 forintot követel. A plébános számára kívánt 16 darabot azonban nem szerezhetette meg, mert Tibolth levele már későn érkezett, a jelzett darabokat akkorra eladták.

Ennyi éremvásárlási vonatkozás van a Thiele levelezésében, de ezek mellett, a mint megemlítettem, Széchényi tömérdek könyvet vásárolt meg a Thiele közvetítésével.

Gárdonyi Albert dr.

A magyar millennium emlékérméi.

(A nem budapesti vonatkozású és az egyes vidéki városokra vonatkozó fajok; kiegészítésül Budapest Újabb Emlékérméi millenniumi érem-sorozatához.)

1. Koronás magyar birodalmi címer 2 lebegő angyal közt. A címer közepére helye-zett kis szív-pajzsban a 2-szer hasított Habsburg, osztrák és lotharingiai cimerpajzs. Lenn, legenda-szalagon: MILLENNIUMI EMLÉK | Fönn, ív-vonalban: 896 1896 | Sima szegély.

¹ Széchényi levéltár I. 13. I. 1. — ² Lorek: Die Druckkunst und der Buchhandel in Leipzig (Lipese, 1879).

Hátlap: MAGYARORSZÁG | EZERÉVES FENNÁLLÁSA | EMLÉKÉRE | Az 1. és 3-ik sor ívonalban, a 2-ik sor 2 díszítmény közt. — Gyöngysor és 2 sima szegély. — Fülezett zsetón karikával.

a) Világos bronz. 27 mm. — NM.

b) Sárgaréz. 27 mm. — NM.

c) Sárgásfehér ötvény. 27 mm. — NM. — Mitth. d. Cl. VII., 61. 1.

2. Mint az előbbi, hanem az előlapon fönn csak 18 96 nagyobb számjegyekkel. — Fülezett zsetón karikával.

a) Sárgaréz. 27 mm. — NM.

b) Ezüstölt sárga fém. 27 mm. — NM.

3. Koronás országcímer tölgy- és babérkoszorúban, vonalkörben. Körül, a szegélyen: MAGYARORSZÁG · EZERÉVES · FENNÁLLÁSA · ÜNNEPÉRE · 1896. ✱ |

Hátlap: Árpádot pajzsra emelő magyar vitézek, vonalkörben. Körül: ÁRPÁD · APÁNK · NE · FELTSD · ŐSI · NEMZETED · ✱ | Mindkét lapon gyöngysor- és sima vonalszegély. — Fülezett érem karikával.

a) Arany. 36 mm., 14·44 gr. — NM. (A hátlap jobb mezejében aranypróba.)

b) Ezüst. 36 mm., 20·61 gr. — NM.

c) Réz. 36 mm. — NM. — Kunváry F. gyűjt.

d) Nikelezett sárgaréz. 36 mm. — NM.

e) Sárgaréz. 36 mm. — NM. — Kunváry F. gyűjt. — Mitth. d. Cl. VII., 60. 1.

4. Mint az előbbi, hanem kisebb és a feliratokban az ékezetek tökéletlenül vannak kiverve. — Fülezett érem karikával.

a) Arany. 26 mm., 5·94 gr. — NM.

b) Platina. 26 mm., 8·03 gr. Fül és karika nélkül (*egyetlen ismert példány!*) — NM.

c) Ezüst. 26 mm. — NM.

d) Barnára okszidált bronz. 26 mm. Fül és karika nélkül. — NM.

e) Ezüstölt fehérés fém. 26 mm. — NM.

5. Mint a 3. sz. érem, hanem kisebb. (Füllel és karikával.)

a) Arany. 18·5 mm., 3·30 gr. — NM.

b) Ezüst. 18·5 mm., 2·66 gr. — NM.

c) Barnára okszidált bronz. 18·5 mm. (Fül és karika nélkül.) — NM.

6. Árpádot pajzsra emelő magyar vezérek, dicsfényben. Fönn, félkörben: ÁRPÁD
A — HONALAPÍTÓ | a mezőben, Árpád 2 oldalán: 896 1896.

Bronzkeretbe foglalt, szürkére okszidált, préselt kerek plakett (hátlap tül).

Fém. 29·5 mm. — NM.

7. Középen, vastag gyöngykörben, keresztben 4 részre osztott kerek mezőben egy-egy szám: 1 | 8 | 9 | 6 | Körül, a szegélyen: ✱ FR. JOSEPHVS REX | Körül gyöngyszegély.

Hátlap: Középen, sima körben, keresztben 4 részre osztott mezőben egy-egy jegy: 1, 0, 0, 0. Körül, a szegélyen: ✱ PANNONIA $\overline{\text{XI}}$ | Vonalszegély. (Szt. István denárát utánzó érem.)

Ezüst. 18 mm. — NM.

[A kis római szám a hátlap mezejében a 7—14. sz. érmeken az előképül szolgáló régi magyar pénznem korát (évszázadát) jelenti.]

8. FJ monogram két-két ívonalból álló díszítmények közt. Ezek mögött 2—2 apró kereszt. Lenn, jobboldalt: · $\overline{\text{XII}}$ · Sugaras szegély.

Hátlap: Középen kereszt által 4 részre osztott kis vonalkör minden mezejében egy-egy szám: 1, 8, 9, 6. Körül, a szegélyen: ✱ M $\overline{\text{A}}$ · OR · AP · KIR | Vonalkör, ezentúl még mintegy 2 mm. széles üres szegély. (Imre király denárát utánozza.)

Ezüst. 11·5 mm. — NM

9. Magyar országcímer, lenn csúcsos pajzsban (a bal mező 7-szer osztva). Körül: FR JOS REX | a címer mellett jobbra XIII | Vonalszegély.

Hátlapján az előlap homorú képe. (III. Béla brakteátáját utánozza.)

Ezüst. 15 mm. — NM. — Archiv für Bracteatenkunde 1897. Bd. III. S. 182.

10. Középen ő felsége a király koronás mellképe b., kis fogazott körben. Körül, a szegélyen: ✥ FR. JOSEPHVS · REX | Fonott szegély.

Hátlap: Középen, vonalkörben, tojásdad pajzsban, fönn egy pont s ez alatt 7, felváltva hullámos és egyenes vízszintes vonal. A pajzstól balra 3, jobbra 2 pont és ezek alatt XIII A szegélyen fönn, félkörben: VNGARIE. Lenn, félkörben: · 1 · 8 · 9 · 6 · | Vonal-szegély. (II. András denárát utánozza.)

Ezüst. 16 mm. — NM.

11. Középen, fogazott körben ő felsége román stílusú trónon ül szemben, félig tárt karokkal, fején a sz. korona, kezeiben kormánybot és országalma. Kétoldalt: 18 — 96. Körül, a szegélyen: ✥ F. JÓZSEF. I. K. A. CS. M. ORSZ. AP. KIR. |

Hátlap: Középen, fogazott körben hatkarélyú mezőben, kis heraldikus lilium alatt, alul csúcsos pajzsban a magyar országcímer (7-szer osztott bal mezővel), jobboldalt: XIV Körül, a szegélyen: ✥ BIZALMAM AZ ÓSI ERÉNYBEN | Mindkét lapon fogazott szegély. (Róbert Károly garasát utánozza.)

a) Ezüst. 27·5 mm. — NM.

b) Réz. 27·5 mm. — NM.

12. Flórenczi (heraldikus) lilium két porzóval, szára 2 oldalán 18 — 96 | Kétoldalt, az érem szegélyén: ✥ F. JÓZS | EF I. K. A. CS. | Az érem mezejében, jobboldalt: XIV

Hátlap: Középen, fogazott körben, hatkarélyú mező, a karélyok külső szögleteiben 1—1 kis heraldikus lilium. Minden karély belső oldalán 3—3 kisebb karélyból álló újabb keret. Az így létrejött 18 karélyú körben, 6 ponttal is ékesített mezőben, alul csúcsos pajzsban a magyar országcímer (a baloldali mező 7-szer osztva). Körül, a szegélyen: ✥ MŰGY · ORSZ · AP · KIR · | Mindkét lapon fogazott szegély. (Róbert Károly aranyát utánozza.)

Arany. 21 mm., 3·565 gr. — NM. (Két változatban jelent meg.)

13. A magyar birodalom címere vonalkörben. Körül, a szegélyen: ✥ FR · IOSEPHVS · AP · REX · VNGARIE |

Hátlap: Mária, jobb karján Jézussal, lefátyolozott fejjel, szemben ül. Kétoldalt K és B, ez utóbbi alatt kis pajzsban C és alatta fél kerék (Körmöczbánya címere), ezalatt pedig: XIV Körül (2 oldalt): PATRONA — VNGARIE | Fogazott szegély. (I. Mátyás denárát utánozza.)

Ezüst. 17 mm. — NM.

14. Középen, fogazott körben ő felsége képe j., övig, fején a sz. korona, vállán a koronázási (?) palást, testén katonai egyenruha és vállán átvett rendszalag; jobbában vállára támasztott kormánypálcat, előre nyújtott baljában országalmát tart. Körül, a szegélyen: FERENCZ · JÓZSEF · I · K · A · CS · és *

Hátlap: Középen fogazott körben a Madonna képe b., derékig, fején korona és discsör, jobb karján a gyermek Jézus, baljában lilimos végű kormánypálca, 2 oldalán egy-egy szárnyas angyalfej lebeg. (A Madonna feje kiáll a körből) Alatta a magyar birodalmi címer, kétoldalt K és B, lenn j.: XVI Körül, a szegélyen: · M · H · S · D · O · AP · KIR · 1896 · | Mindkét lapon fonott szegély. (Az összes feliratok nagy, széles betűkkel vannak írva. — I. Ferdinánd tallérját utánozza.)

a) Arany. 42 mm. — NM.

b) Ezüst. 42 mm. — NM. — Latour 2673. sz. — Th. Unger 3316. sz.

15. Szent György lóháton j., fején 4 tollcsomóval és hátul lefelé lengő tollal díszített feltolt rostélyú sisak, testén páncél. Lándzsáját az előle menekülő, de hátratekintő négy lábú sárkány oldalába döfi. Jobboldalt, távlatban, egy sziklán térdelve imádkozó koronás nő. Fönn, félkörben: S · GEORGIVS · EQVITVM · PATRONVS. | Lenn: · 1896 · |

Hátlap: Jobbfelől fuvó szélben, hullámos vizen vitorlás hajó b. Az árbocon 3-rétű vitorla, a hajó fara szögletes és rácsámlával van ellátva. A hajó elejében Jézus alszik (feje körül fénysugarak), mellette két apostol. Fönn, félkörben: IN TEMPESTATE * SECVRITAS fogazott kör, közepén pont. — Mindkét lapon vonalszegély és széles sugaras szegély. (XVII. századbeli CHR jegyű körmőcbányai sz. György-tallérok utánzata.)

Ezüst. 45 mm. — NM. — Mitth. d. Cl. VII., 95. l.

(A fönti 9-féle restituált éremről l. Mittheilungen d. Clubs (etc.) VII. évf. 60. l.)

16. Ő felsége a király mellképe j., fején a sz. korona, vállain lehajtott gallérú, elül csattal összetartott köpönyeg, katonai egyenruha fölött. Válla alatt: K. B. Lenn: · 1 KORONA · Körül: AZ EZEREVES MAGYARORSZÁG EMLÉKERE 1896 |

Hátlap: Árpád lóháton b., gyalogos kísérettel. Lovát — kantárszáránál fogva — jobbjaiban pálmaágot tartó allegorikus alak, a „Győzelem“ vezeti. — Mindkét lapon gyöngykör és egyszerű sima szegély. Peremén: BIZALMAM AZ ŐSI ERÉNYBEN +○·*·○+

Homályosított és szürkére okszidált érem. Beck Ödön Fülöp budapesti szobrász és éremvész műve („Millenniumi korona“).

Ezüst. 23 mm. — NM. — Mitth. d. Cl. VII. évf. 8. és 59. lap, továbbá X. évf. 540. l. 395. sz. — Mautner 1705. sz. [Az 1895. évi LI. törvényczikk alapján egy millió darab ilyen millenniumi korona veretett Körmőcbányán.]

17. Az előbbi (16. sz.) érem előlapja, mint nagy egylapú bronzplakett.

Bronz. 110 mm. (Francia munka). — Beck Ödön Fülöp (a készítő) birtokában.

18. Ugyanaz (az első minta).

Vas öntvény. 120 mm. (Francia munka). — Beck Ö. F. birtokában.

19. Ő felsége a király mellképe j., babérgallyak közt. Fején a sz. korona, vállain a koronázási palást. Fönn félkörben: I. FERENCZ — JÓZSEF |

Hátlap: Ülő nő (Klió) j., kezeiben íróvesszőt, illetve koszorút és írotáblát tart, melyen 896 | — — | 1896 | áll. Előtte, leterített asztalkán, babérágak közt a korona, kard és kormánypálca fekszik, mögötte bőségszarvat tartó fiú áll. A szelvényben virágfüzerek. A kép mögött, az érem bal szélén: MILLENNIUMI | EMLÉK | Mindkét lapon gyöngy-soros és sima szegély. — Füzett érem karikával.

a) Ezüstölt sárgaréz. 33 mm. — NM.

b) Sárgaréz. — Despinits P. gyűjt. — Kunváry F. gyűjt. — Mitth. d. Cl. VII., 60. l. (Pittnerrel veretett Bécsben.)

20. Mint az előbbi, hanem előlapjáról a babérágak, hátlapjáról a szelvénybeli virág-füzerek díszítmények hiányzanak. — Füzett zsetón karikával.

a) Ezüstölt sárga fém. 29·5 mm. — NM.

b) Sárgaréz. 29·5 mm. — NM.

c) Fehérfém. — Despinits P. gyűjt.

d) Ezüstölt réz. 29 mm. — Kunváry F. gyűjt. — Mitth. d. Cl. VII., 60 l.

21. Ő felségeik mellképei j., babérkoszorúban; a király magyar tábornoki egyen-ruhában, vállra vetett mentével, a királynő kivágott ruhában, diadém-mel, nyakékkal. Fölöttük a sz. korona lebeg. Két oldalt: I. FERENCZ JÓZSEF — ÉS ERZSÉBET 1896. Lenn, kisebb betűkkel: MAGY. EGYESÜLT MŰVÉSZEK. | Gyöngykör és 2 sima szegély.

Hátlap: Szent István térdelve, j., felajánlja a sz. koronát a Madonnának, kinek álló képe — karján Jézussal, kezében a kormánypálccával, fejeiken koronákkal, fénysugarak és felhők közt — szemben látszik. — Előtte egy asztalon vánkoston kard, kormánypálca, országalma. A háttérben kettős oszlop talapzatán e felirat: MILLENNIVM | 1896. | Ezen egész képet gyöngykör környezi; ebbe félig belenyúlva, lenn az országcímer (4 pólyával), körül pedig, a szegélyen: SZENT ISTVÁN BIRODALMÁT A JÖVŐ EZRED — ÉVRE SZÜZ MÁRIA OLTALMÁBA AJÁNLJA 1896. | 2 vonalszegély.

a) Ezüst. 40 mm., 21·97 gr. — NM.

b) Bronz. 40 mm. — NM.

c) Aranyozott bronz (vagy arany?) Az 1898. évi „Jubil. Medaillen-Ausstellung“-on Bécsben. — Mittheilungen d. Cl. VII., 60. 1. és X. évf. 540. 1. 397. sz.

22. Ő felsége a király mellképe b., huszártábornoki egyenruhában, vállra vetett mentével, mellén az aranygyapjúval. Alatta szalagcsokorral átkötött babérág, előtte b. a sz. korona. A gyöngykörrrel elválasztott recézett alapú szegélyen félkörben: FERENCZ JÓZSEF I.

Hátlap: Árpád pajzsra emelő magyar vezérek. Körül: MILLENNIUMI — EMLÉK 896. 1896 | Mindkét lapon homályosított felület és sima szegély.

a) Bronz (?) 50 mm. — Pákozdi K. dr. gyűjt.

b) Bronzolt fehér fém. — NM.

c) Ezüstölt fehér fém — NM.

d) Aranyszínűre fútatott fehér fém. — NM. — Mittheilungen d. Cl. VII., 61. 1. és X. évf. 540. 1. 396. sz. (Wilh. Mayer & Fr. Wilhelm stuttgarti műhelyében veretett.)

23. I. Ferencz József mellképe j., katonai egyenruhában, vállon átvett rendszalaggal, mellén az aranygyapjúval. 2 oldalt: I. FERENCZ — JÓZSEF 1896 | Lenn apró betűs felirat nyomai.

Hátlap: Árpád mellképe b., prémes szegélyű öltönyben, fején kis kerek sisakkal. Lenn: ÁRPÁD | Körül: MILLENNIUMI 896. * | (így). — Mindkét lapon sima szegély. — Fülezett zsetón. (Durva munka.)

Űn 30·5 mm. — NM. — Mitth. d. Cl. VII., 61. 1.

24. Ő felsége a király mellképe j., hajadan fővel, a koronázási palástban. 2 oldalt: I. FERENCZ — JÓZSEF | Lenn: 1896 |

Hátlap: Árpád lóháton b. Főnn, félkörben: ÁRPÁD — 896 | Mindkét lapon sima szegély. — Fülezett érem karikával.

Aranyozott bronz. 20 mm. — NM.

25. A király mellképe j., hajadonfővel, a koronázási palástban, alatta keresztbe tett babérágak. Főnn, félkörben: I. FERENCZ JÓZSEF |

Hátlap: Árpád pajzsra emelő magyar vezérek. Körül: ARPÁD · APÁNK · NE · FELTSD · ŐSI NEMZETED · | (így!) Mindkét lapon 2 sima szegély. — Leisek Fr. műve.

Barnára okszidált bronz (?) 29 mm. — NM. — Mitth. d. Cl. VII., 87. 1. 2. sz.

26. A király mellképe szemben, kissé j. fordított fejjel, a sz. koronával és a koronázási palástban, mely alól huszártábornoki egyenruha látszik ki, vállán átvett széles rendjelszalaggal. Főnn, félkörben: I. FERENCZ JÓZSEF A — LEGALKOTMÁNYOSABB | 1896 — KIRÁLY. | ÁRPÁD A — HONALAPÍTÓ · 896 · | Lenn, apró betűkkel: MARKOVITS · BPEST. | Mindkét lapon gyöngyszegély. — Nyélen űlő füllel.

a) Aranyozott bronz. 28·5 mm. — NM.

b) Nikelezett szűrkefém. 28·5 mm. — NM. — Mitth. d. Cl. VII., 60. 1.

27. Előlapja, mint az előbbié.

Hátlap: Árpád lóháton b., a földgömbön, mögötte a fölkelő sugaras nap, előtte turulmadár repűl. Főnn, félkörben: ÁRPÁD A HONALAPÍTÓ · 896. Lenn, apró betűkkel, ívonalban: MARKOVITS · BPEST. — Mindkét lapon egyszerű szegély. — Fülezett érem karikával (zsetón).

a) Aranyozott bronz. 22 mm. — NM.

b) Nikelezett szűrkefém. 22 mm. — NM. — Mitth. d. Cl. VII., 60. 1.

28. Előlapja, mint az előbbié, hanem rendjelszalag és sujtások nélkül az atillán.

Hátlapján Árpád lóháton. hármás halmon. Mögötte a fölkelő, sugarakat lövelő nap, előtte turulmadár repűl. Főnn, félkörben: ÁRPÁD A HONALAPÍTÓ. 896. Lenn, apró betűkkel, ívonalban: MARKOVITS · BPEST. | Mindkét lapon 2 sima szegély. — Fülezett érem karikával.

a) Aranybronz. 22 mm. — NM.

b) Bronz. 22 mm. — NM. — c) Nikelezett szürke fém. 22 mm. — NM.

29. I. Ferencz József királynak egy fa alatt álló koronás mellszobrát a b. álló sisakos, páncélinges Hungária koszorúzza, míg j. a magyar birodalom címerével díszített pajzsra támaszkodva, jobbában a királyi kardot tartó apród áll, övéről tarsoly függ le. — A mellszobor előtt a földön, vánkosra téve, a kettős kereszttel ellátott országalma és a kormánypálca nyugszik. Alattuk 2 pálmaág és egy papírlap 1896 évszámmal (igen apró számokkal). Körül: EZREDEVES TÖRTENETÜNK — EZREDEKRE REMÉNY NEKÜNK |

Hátlap: Árpád lóháton b., kezében csillagos buzogánnyal, ujongó gyalogos kísérettel (7 egyén). Előtte áll Hungária és babérkoszorúval fogadja őt, fölötte turulmadár repül j. Lenn, pálmaág mellett, kartusban: 896 | 2 oldalt apró betűkkel: STEINER A. F. — BUDAPESTEN | Mindkét lapon sima szegély. — Fűlezett zsetón karkával.

a) Ezüstölt sárgaréz. 32 mm. — NM. — Kunváry F. gyűjt.

b) Réz. 32 mm. — NM. (Karika nélkül.)

c) Sárgaréz. 32 mm. — Mitth. d. Cl. VII., 60 l.

30. Mint az előbbi, hanem nagyobb. (Hátlapja hibás veretű.)

Arany. 42 mm., 46·6 gr. (Kereskedelmi forgalomban akadtam rá.)

31. Mint a 29. sz. érem, hanem az előlapon némileg változtatott rajzzal. Így: a király mellszobrának talpzata köré koszorú van helyezve, az apród lábai szorosan össze vannak téve és tarsolya nem látszik, Hungária koszorúja távlatban ovális alakú és szoknyájának eleje sima, hiányzik róla a 29. sz. érmen látható himes betét. Lenn csak egy pálmaág fekszik. — Mindkét lapon 2 sima szegély.

a) Arany. 43 mm. — Bécsi cs. k. éremtár.

b) Ezüst. 43 mm. — NM.

Dévény.

32. Hegy ormán álló oszlop alakú emlékmű, alépitménynyel és csúcsán Árpád álló alakjával, melyet a fönn, kissé balra ragyogó nap sugaraival áraszt el. Lenn, 2 oldalt: MORVA és DUNA. Kétoldalt, 2 sorban (ívvonalban): POZSONY-DÉVÉNYI EMLÉK A MAGYAR HONALAPÍTÁS | EZREDIK ÉVÉRE |

Hátlap: Babérkoszorú és ebben nyílt 9 ágú korona alatt pajzs, benne arany alapon zöld hármasként levő kerékből emelkedő szarvas. A címer fölött: 896, alatta pedig 1896. október 18. (ívvonalban). — Mindkét lapon 2 sima szegély.

Ezüst. 29 mm., 13·8 gr. — Mosonmegyei múzeum. — M. Num. Társulat.

Fiume.

33. Fiume címere, alatta legendszalagon: INDEFICIENTER | Körül: * IL I. MILLENNIO DEL REGNO UNGARICO * | Lenn: 9. V. 1896 |

Hátlap: A magyar birodalom címere cifra szélű pajzsban, a sz. korona alatt. Körül: * CELEBRANO FESTANTI LE SCUOLE CIVICHE * | FIUME | Mindkét lapon sima szegély. — Fűlezett zsetón karikával.

Ezüstölt sárga fém. 29 mm. — NM.

Lonjavölgy.

34. Füstölő vasúti mozdony j. A szelvényben (ívvonalban): MEGKEZDETETT | A | MILLENNIUM ÉVÉBEN 1896-BAN. | Körül, a homályosított és emelkedett szegélyen: EMLÉKÜL A LONJAVÖLGYI VASÚT MEGNYITÁSÁRA ÉPÍTETTE HORSKY JÁNOS | * BEFEJEZŐDÖTT 1897-BEN * |

Hátlap: Vasúti híd; a mezőben pedig, fölötte: ZAPOČETA | MILENIJSKE GODINE | 1896 | alatta pedig: JLOVSKI MOST SVRŠENA | GODINE 1897. (Az 1., 5. és 6. sor ívvonalban.) Körül, az emelkedett és homályosított szegélyen: UŠPOMENA NA OTVORENJE LONJSKO-DOLINSKE ZELJEZNICE | * GRADJENE OD JVANA HORSKÝ-A * |

Ezüstölt sárgaréz. 40·5 mm. NM.

Makó.

35. Makó város címere. Fönn: 1555. Mindez pontozott körben. Körül: MAKÓ VÁROS KÉPVISELETE * |

Hátlap: 896 alatta 1896 Körül: AZ EZREDEV EMLÉKÉRE *
Ezüstölt réz. 29 mm. (füllel és karikával). — Despinits P. gyűjt.

Mezőberény.

36. Mezőberény címere: Pajzsszerű kartusban, nyílt korona alatt, hullámváz folyam által ketté osztott mező, a felső rész ketté van hasítva, baloldali (heraldice jobb) mezejében 3 kalász, a jobboldaliban szőlőfürt. Az alsó mezőben piros mezőben ekevas, hegyével jobb felé.

Hátlap: Körül: :: AZ EZRED ÉV EMLÉKÉRE :: * Középen: 2 kis diszítvány közt MEZŐBERÉNY | 1896. | MÁJUS 10 | Mindkét lapon gyöngykör és sima szegély.

- a) Bronz. 28 mm. — Szegedi múzeum.
- b) Ólom 28.5 mm. — NM.

Pécs.

37. Középen, tányéralakra mélyített mezőben horgony és középtájt két keresztbe tett bányászkalapács. Körül: ♦ I. CS. K. SZAB. DUNAGŐZHAJÓZÁSI TÁRSASÁG ♦ | Lenn: 1896 | Göröngyös alap. Meredeken előugró háromszoros szegély.

Hátlap: Pécs címere barok kartusban, igen erős domborodással. Körül: KŐSZÉNBÁNYÁI, SAJTOLT ÉS PIRSZÉN GYÁRTÁSA PÉCSETT | Meredeken előugró kettős szegély.

- a) Ezüst. 73 mm. — Pákozdy K. dr. gyűjt.
- b) Barna, átlátszó gyantás anyaggal bevont vas. 73 mm. (8 mm. vastag). — NM.

38. Ugyanazon érem, színezve. — Mindkét lapja arany színű, a horgony s a kalapácsok vasai setétkekek. A hátlapon a barok keret fönn ezüstös, a hegye zöld, lenn setétlila; a pajzsfő vörös bronz színű, a 2 erdős hegy egy oldalt ezüstös, a hold s a csillag ezüstös, a korona setétlila, a nap, hegy, vár s az ég élénk sárga bronz színű.

Öntött vas. 73 mm. — NM.

Selmezbánya.

39. Középen, sima vonalkörben és ezen belül gyöngykörben, mélyített mezőben, két egymáson keresztbe fektetett, szalagcsokorral összekötött poroly. A szegélyen, körül: * MAGY. KIR. FÉMKOHÓ SELMECZBÁNYÁN |

Hátlap: Tölgy- babérkoszorúban: NAGYÁGI TELLUR | 1896 | Mindkét lapon 2 sima szegély. (Színe grafit szerű, anyaga lágy.) 5 mm. vastag.

Tellur. 43 mm.

Vaskapu.

40. Középen fényes mezőben Ő felsége a király koszorús mellképe j. Körül, a homályosított és kissé emelkedett szegélyen: I. FERENCZ JÓZSEF URALKODÁSA ALATT VÉGREHAJTOTT VASKAPUSZABÁLYOZÁSI * |

Hátlap: Középen, fényes mezőben: gr. Széchenyi István és Baross Gábor (rosszul talált) mellképei b. Lenn: k. f. Körül, a homályosított szegélyen (folytatólag): MUNKÁLATOK ÜNEPÉLYES (így!) MEGNYITÁSA EMLÉKEÜL 1896 SZEPT. 27-ÉN * | Mindkét lapon 2 sima szegély.

- a) Ezüst. 37 mm., 169 gr. — NM. — Latour 2098. sz.
- b) Bronz. 37 mm. — NM.
- c) Ón. 37 mm. — NM. (Füllel van ellátva.) — Mitth. d. Cl. X., 540. l. 398. sz.

41. I. Ferencz József osztr. császár és magy. király, Károly román király és Sándor szerb király mellképei j.

Hátlap: Fönn, félkörben: A VASKAPU MEGNYITÁSA | Középen: EMLÉKÉRE | 1896. | Lenn, félkörben: * SZEPTEMBER 27.-ÉN. * | Mindkét lapon 2 sima szegély. — Fülezett zsetón karikával.

a) Ezüstölt sárgafém. 29 mm. — NM.

b) Világos bronz. 29 mm. — NM.

Ugyanezen alkalomra Romániában is verettek érmek. Ezeket, bár nem vonatkoznak közvetlenül a magyar millenniumra, itt közlöm az érdeklődők kedvéért.

a) Előlapja, mint a 41. sz. éremé, hanem lenn: CARNIOL (apró betűkkel).

Hátlapján, körül: SPRE AMINTIREA FESTIVITĂȚEI DESCHIDEREI PORTII DE FER * | Középen: ÎN | ZIUA | DE 15/27, SEPTEMB. | 1896 | Mindkét lapon 2 sima szegély.

Bronz. 29 mm. — NM. — Mitth. d. Cl. X., 552. l., 339. sz.

b) Mint az előbbi (a) érem, hanem előlapján nincs mesterjegy. — Fülezett zsetón karikával.

Világos bronz. 29 mm. — NM.

Zoborhegy (Nyitra).

42. Koronás rostélysisak alatt Nyitramegye és Nyitra város egymáshoz támasztott címerpajzsai. Fönn, félkörben 2 sorban: * Ö. CSÁSZ. ÉS AP. KIR. FELSÉGÉNEK * | * I. FERENCZ JÓZSEFNEK * | Lenn, félkörben, 2 sorban: LEGMÉLYEBB JOBBÁGYI HÓDOLATTAL | NYITRA VÁRMEGYE KÖZÖNSÉGE | (Az 1. és a 4. sor nagyobb betűkkel.)

Hátlap: Gyepszőnyegen, kerek alépitményen álló, tövénél 4 sassal környezett négyszögű, keresztben rovátkolt obeliszk. Körül: * NYITRA-ZOBORHEGYI — HONALAPÍTÁSI EMLÉK | Lenn, a szelvényben: 1896 AUGUSZTUS 30. | Mindkét lapón 2 sima szegély.

c) Arany. 50 mm. — Ő felségének tulajdonában. (Egyetlen példány.)

b) Ezüst. 50 mm., 63·90 gr. (Egyetlen példány. — NM.

c) Bronz. 50 mm. (Összesen 5 darab van.) — NM. — Jeszenszky Alajos gyűjt.

d) Bélyegvasai: Nyitra vármegye levéltárában. Num. Közlöny II. k. (1903) 11—12. l.

43. A zoborhegyi millennáris emlék képe. A háttérben hegycsúcs. Körül: * NYITRA-ZOBORHEGYI — HONALAPÍTÁSI EMLÉK |

Hátlap: Középen, nyílt koronás rostélysisak alatt két egymáshoz támasztott címerpajzsban Nyitra vármegye és Nyitra város címerei; köztük némi diszítmény. Fönn: 896, lenn, félkörben: 1896 AUGUSZTUS 30. (A feliratok közeiben diszítmények.) — Mindkét lapon 2 sima szegély.

a) Arany. 29 mm., 17·43 gr. (Peremén a 3-as sz. zergefejes aranypróba és 2-szer [WP] ponc. — NM.

b) Ezüst. 29 mm., 13·90 gr. (Peremén a 2. sz. ezüstpróba Diana-fejjel és [WP] ponc. — NM.

c) Aranyozott réz. 29 mm. Füllel és karikával, aranyrojtos széles nemzeti színű szalagon. — NM.

Gohl Ödön.

I r o d a l o m.

Collection C. N. Lischine. Monnaies Grecques. Thrace (Macon, Protat. 1902. 8° VIII + 169 l. és 24 fénynyomatú képtábla). Szerző, mint előszavában elmondja, 25 éven át lakott Törökországban és Konstantinápoly, Szaloniki, Szmirna bázárjaiban, azonkívül leletekből és ottani magángyűjteményekből vásárolva, sok ezer éremre rugó gyűjteményt alakított antik pénzekből. A jelen kötetet, mely a thráciai pénzeket sorolja föl, elsőnek tette közzé, a többi követni fogja.

Az antik kereskedelem irányzata s az élénk összeköttetés, mely a Balkán-félszigetet már a Kr. e. IV. század óta összekötötte hazánk területével, sok thráciai pénzt is sodort felénk és egyebeken kívül Thasos, Maroneia, Perinthus meg Lysimachus, Koson, Rhoe-metalkes pénzei gyakoriak a hazai gyűjteményekben. Ez a körülmény különös érdeket fog adni e kötetnek a magyar gyűjtők szemében is. Ettől azonban eltekintve, Thrácia a különböző irányból reá ható kulturális és politikai áramlatok befolyása alatt, melyek pénzein is visszatükröznek és a pénz- meg súlyrendszerek, vallási és helyi történeti vonatkozású éremképek és feliratok révén századokon át tartott pénzverésével kiváló numizmatikai érdekességű területté is fejlődött. Hozzájárul azon körülmény, hogy csak újabb időkben iparkodnak a szakemberek a helyszínén eszközölt intenzív gyűjtés útján kiaknázni e vidé-keket, melyeknek érmeleése még sok ismeretlen és kiadatlan fajjal lepi meg az antik numiz-matika művelőit. Lischine gyűjteményében is sok ismeretlen vagy kevésbé ismert faj van képviselve, melyeket a képtáblák hű másolatban tárnak felénk. Ez az 1550 fajból álló thrák pénz-sorozat bizonyára becses járulékot fog szolgáltatni a görög érmek corpusának készülőfélben levő, Thráciát tárgyaló kötetéhez.

A Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle f. é. 3—4. füzetében Kováts Ferencz szer-kesztő tollából „Velencei dukátus (arany) árfolyama Pozsonyban 1443—1455“ című érde-kes közlemény foglaltatik. E szerint a 3514 gr. magyar aranyforinthez képest a 3495 gr. velencei dukátus $2.17-3.53\%$ -kal volt olcsóbb a nevezett években, a midőn egy magyar aranyforintot 210—230 bécsi denárba számítottak.

Ernst Rudolph: Zusammenstellung der Taler im XIV., sowie im XXX. Talerfusse in der Zeit von 1823—1871, sowie der nach dieser Zeit erschienenen Gedenktaler. 8 kép-lappal, Drezda, 1904. C. G. Thieme. 8° 118 l., 4 márka. Különböző államok 550 tallérja és 176 tallérsúlyú emlékérmé, köztük az osztrák tallérok, vannak leírva benne sok érde-kes adattal.

A. Blanchet: L'influence de la Sicile sur Massalia. Néhány massaliai éremnek syra-cusaei prototipusát mutatja és bizonyítja be.

Q. Perini-nek ismét néhány füzetkékét regisztrálhatjuk. Címeik: 1. Di alcune monete inedite della zecca di Merano. — 2. Altre due monete inedite della zecca di Merano. (XIII. századi fillérek). — 3. Congresso internazionale di scienze storiche in Roma.

A **Monatsblatt** 249. sz.-ban egy Pozsony közelében, Edelsthalban talált éremleletről is van szó, mely 2000 db XV. századi osztrák és 200 db bajor fillérből állt, tehát a Num. Közl.-ben leírt óvári lelettel azonos összetételű volt.

A „**Numismatische Zeitschrift**“ 1903. évi XXXV. kötete megjelent. Tartalma: **Graf Gyula dr.:** Pénzhamisítás az ókorban. — **Gohl Ödön:** Az eraviszkusok pénzei. — **Richter Gusztáv:** A zsidók pénzei a Nero-korabeli 1. fölkelésig. — **Brunschmid József dr.:** Kiadatlan dáciai és moesiaí pénzek a zágrábi h. n. múzeumban. — **Luschin Arnold dr.:** I. Miksa emlékérméi a császári cím fölvetelére. — **Elze Tódor dr.:** Újabbkori anhalti pénzek és emlékérmék. — **Fiala Eduárd:** A legrégibb joachimsthalí számolóbárcák.

Polikeit Károly: A pozsonyi kir. kath. főgimnázium éremgyűjteménye. I. Magyar-ország. (Első közlemény.) Pozsony. Eder J. 1904. 8° 62 l. E füzetben 1111 tételben kapjuk gondos leírását a fönti intézet birtokában levő, Sz. Istvántól Mária Teréziáig terjedő magyar pénzsorozatnak. Ezek közül 95 tartozik az árpádházi, 207 a vegyesházi magyar pénzek csoportjába. A magyar királyok csekély kivétellel zárt sorban vannak képviselve e gyűj-teményben, még pedig részben jobb fajokkal is, a gyakoribb denárokon kívül; különösen a Habsburg-korszakbeliek. A leírások kimerítő pontossága, a sorozatoknak pénznemek szerint, s ezek keretén belül időrendben való helyes rendezése elismerést érdemel és öröm-mel vesszük tudomásul és állítjuk oda követendő például a többi tanintézeteknek e pár nap előtt megjelent füzetet, mely ismét gyarapítja a jó és hasznavehető hazai éremtári katalógusoknak immár évenként gyarapodó számát.

Ötvös Gábor.

K ü l ö n f é l é k.

Szírmái Antal (Tony) a képzőműv. társulat ez évi tavaszi tárlatán ismét résztvett néhány éremmel és plakettel, ezek közt királyunk ő felsége és az angol király, illetve az orosz cár, illetve a belga király páros arcképeivel, egy gyermekarcképes plakettel („Edith”) és a párisi osztrák-magyar kolónia emléklakéttjével. Néhányat ezek közül **ide mellékel** **IV. képtáblánkon** mutatunk be. Az 1. sz. érem hátlapja a 3. sz. a. látható s a schönbrunni és mürzstegi találkozás emlékére készült. A 1. sz. a. érem előlapnak hátlapja ugyanolyan, mint az előbbié, hanem fönn csak az évszám: 1903, a kartusban pedig WIEN | 31 VIII—3 IX felirat van rajta. A 4—5. sz. négyszögletes plakettet Wolkenstein gróf, osztrák-magyar nagykövetnek nyújtották át a Párisban élő magyarok és osztrákok, távozása alkalmával. — Az érmek ezüst, a plakett bronz példányban volt kiállítva a tavaszi tárlaton. — Képeink eredeti nagyságban mutatják be mindannyit s így további részletezésük fölösleges,

T á r s u l a t i é l e t.

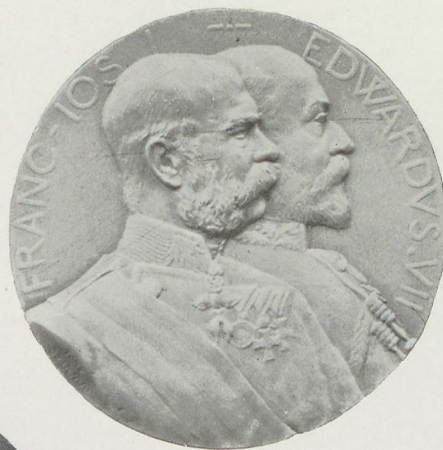
Kirándulás Esztergomba. Társulatunk nagy súlyt fektetvén a tagok közti összekötetés fejlesztésére, arra is törekszik, hogy vidéken lakó tagjainkat is minél nagyobb mértékben belevonja a numizmatikai mozgalmakba. E célból elhatározta, hogy évenként kirándulást szervez egy vagy több vidéki városba, hogy így szorosabbra fűzze a főváros s a vidék közti kapcsolatokat és alkalmat nyújtson arra, hogy tagjaink megismerjék a vidéki gyűjteményeket. — Első kirándulását a társulat f. évi június hó 29-én, *Esztergom*-ba irányította, mely nemcsak számos gyűjteményeinél és közelségénél fogva látszott legalkalmasabbnak első kirándulásunkra, hanem mert mint az árpádházi magyar pénzeknek egyik leggazdagabb lelőhelye is ismeretes. — A szép számban megjelent tagok s vendégeink Maszlaghy Ferenc prelátus úr ő méltóságának kitünő szívesége folytán első sorban a hercegprimási múzeumot és gyönyörű képtárt szemléltek meg, majd Némethy Lajos esperes, főkönyvtáros úr vezetése mellett a főegyházmegyei nagyhirű könyvtár kincseit s az azzal kapcsolatos s még rendezés alatt álló becses éremgyűjteményt. — A kirándulók azután a kincstárt tekintették meg, mely alkalommal ismét Maszlaghy Ferenc pápai prelátus, székesegyházi kanonok úr, mint a kincstár őre, volt szíves szakszerű és felette érdekes magyarázatok kísérete mellett bemutatni a kincstárnak óriási becsű műkincseit és ereklyéit. — A jó kedélyvel elkölfött ebéd után társulatunk Brenner Ferenc takarékpénztári tisztviselő úr igen becses éremgyűjteményét tekintette meg, melyben különösen feltűntek az Árpád- és vegyesházi magyar pénzek dús sorozatai, köztük néhány legnagyobb fokú ritkaság, sőt egy unikum is. — A sz. Benedek rendi főgimnázium nagybecsű, nyílt üvegszekrényekben elhelyezett gyűjteményével zártuk le a kirándulás programját. — A kirándulók este a bécsi hajóval tértek vissza a fővárosba azon tudattal, hogy a társulat első kirándulása minden tekintetben sikerült s azon reménnyel, hogy ezen elsőt minél több hasonló sikerű kirándulás fogja követni.

A társulat csütörtöki összejöveteleit a nyári hónapokban havonként **egyszer**, még pedig **július 14-én, augusztus 11-én és szeptember 8-án** a „**Diófához**” címzett, Buzik András-féle vendéglőben, I., Karácsonyi-utca 17. szám (villamos megállóhely a gr. Karátsonyi palotánál), tartja meg; — azontúl pedig ismét havonként **kétszer**, még pedig szeptember 29-én, október 13. és 27., november 10. és 24., december 15. és 29-én a szokott helyen (Virág-bokor, V., József-tér 1. sz.).

A társulat könyvtára és gyűjteménye gyarapításához újabban a következők járultak adományaikkal: *Bátor Henrik* 228 érem és 13 bankó; *Fejér József*: 28 érem; *Fischer Emil*: éremárjegyzékek; *Gohl Ödön*: Gohl Ödön: A veszprémi múzeum Regalianus pénze

1

2

3

4

5

(különlenyomat), Edmund Gohl: Die Münzen der Eravisker (különlenyomat); *Hamburger L. & L.*: éremjegyzékek; *dr. Hampel József*: Hampel József: Thrák vallásbeli emlékek Aquincumból (különlenyomat); *Kováts Ede*: Reissenberger, Ludwig: Die siebenbürgischen Münzen des freiherrlich Samuel v. Buckenthal'sche Museums in Hermannstadt; *Martian Julián*: 50 db ezüstpénz; *dr. Moldoványi István*: 9 érem, 1 hamisítvány és éremárjegyzékek; *Veber Ernő J.*: 33 régi pénz. — Köszönet a szíves ajándékozókknak!

Kivonat a f. évi április hó 14-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyvéből. Elnök: dr. Pákozdi Károly; jegyző: dr. Zimmermann Lajos. Jelen vannak még: dr. Finály Gábor, dr. Moldoványi István és Kumáry Fülöp. Kimentették magukat: Sziklay Jenő és Varga Béla.

Az elnökség mindkét tagja távollétében a választmányi tagok dr. Pákozdi Károlyt kéri fel az elnöklésre. — Elnök bejelenti a választmánynak a közgyűlésen megejtett választás útján való kiegészítését. — A társulat tisztikarának betöltendő helyei következőképen töltettek be: titkár: dr. Zimmermann Lajos (1 évre); pénztáros Kunváry Fülöp (2 évre); gyűjtemény és könyvtár őre: dr. Finály Gábor (2 évre); jegyző: Varga Béla (2 évre). — Választmány utasítja a titkárt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, valamint a Magyar Tudományos Akadémiához az évi segély iránti kérvényt adja be. — A társaság a „Revue Suisse de Numismatique“-kal csereviszonyba lépett. A választmány felhatalmazza a titkárt, hogy a társulat felesleges rézpénz- és katalogus-duplumait csere vagy eladás útján értékesítse. — A társulat rendes tagjai sorába felvették: *Boroskay János*, városi erdőmester, *Zólyom*; *Enyeter Ferenc*, csendőr alezredes, Kassa; *Kakass László* főszolgabíró, Muzsla; *Rampacher Pál*, joghallgató Pozsony; *Zsoldos Benő*, gimn. tanár, Sárospatak.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k., elnök. Dr. Zimmermann Lajos s. k., jegyző h. — Hitelesítjük: dr. Moldoványi István s. k., dr. Finály Gábor s. k.

Kivonat a f. évi május hó 11-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyvéből. Elnök: Sziklay Jenő; jegyző: Varga Béla. Jelen vannak még: Gohl Ödön, Kilényi Hugó, Kumáry Fülöp, dr. Pákozdi Károly és dr. Zimmermann Lajos.

A választmány elhatározza, hogy a társulat kérvényt intéz a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságához, a múzeum éremgyűjteményének bemutatása tárgyában. — A választmány elvben hozzájárul Szirmai Antal i. tag (Páris) indítványához, melyek egy Budapesten létesítendő francia éremkiállításra, s egy művészi medáliák megrendelésére alakítandó társulatra vonatkoznak. Az előmunkálatokkal a társulat titkára bízott meg. — A társulat tagjai sorába felvették: Alapító tag: *Temesvár szab. kir. város közönsége*. Rendes tagok: *Felkai Tátra Múzeum Egylet*, Felka; *dr. Mihálovics Béla*, ügyvéd. Budapest, IV., Ferencz József-rakpart 23; *Zöld János*, polg. isk. tanár, Nagyszombat.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k., elnök. Varga Béla s. k., jegyző. Hitelesítjük: Gohl Ödön s. k., dr. Pákozdi Károly s. k.

Kivonat a f. évi június hó 9-én tartott választmányi ülés jegyzőkönyvéből. Elnök: Sziklay Jenő; jegyző: Varga Béla. Jelen vannak ezeken kívül: dr. Despinits Péter, dr. Finály Gábor, Gohl Ödön, Halász Gábor, Kilényi Hugó, Kumáry Fülöp, dr. Moldoványi István és dr. Zimmermann Lajos. A társulat néhány szakfolyóirattal csereviszonyba lép. — Az állami segély iránti kérvényt a társulat t. elnöke Szivák Imre dr. személyesen adta át a miniszter ő nagyméltóságának, a mit a választmány köszönettel vett tudomásul. — A választmány elhatározza, hogy kérvényt intéz a belügyminisztériumhoz a társulatnak a törvényhatóságok figyelmébe való ajánlása tárgyában. — A társulat ez évi kirándulását Esztergomba rendezi. — A választmány elhatározza, hogy Dessewffy Sándor, csanádi püspököt a társulat egyik legelső alapító tagját, születésének 70-ik évfordulóján üdvözlő és szerencsekívánatait fejezi ki. A társulat tagjai sorába felvették: alapító tag: *Szeged szab. kir. város közönsége*. Rendes tagok: *Baranya vm. közönsége*; *Diamant Jenő*,

Oszlány; *Dudás Andor*, városi tanácsos, Zenta. *Eperjesi ág. ev. kollégium főgimnáziuma*; *Hild Viktor*, író, Jászberény; *Horváth Antal*, ügyvéd, Pécs. *Hunyadmegyei tört. és rég. társulat*, Déva; *Pozsony városi múzeum. Somogyvármegyei múzeum*, Kaposvár.

K. m. f. Sziklay Jenő s. k., elnök. Varga Béla s. k., jegyző. Hitelesítjük: dr. Finály Gábor s. k. Halász Gábor s. k.

Auszug des Inhalts.

1. **Karl Polikeit** beschreibt den seltenen „Rathsgulden“ von Pozsony (Pressburg) v. J. 1633 und erklärt sowohl die Details des Stadtbildes als auch die Wappen der Protestantischen Ratsherren, die diese Medaille wahrscheinlich zur Erinnerung an die Zwistigkeiten prägen liessen, welche die Stadt in Folge der Ansiedlung der Jesuiten und der Errichtung ihres Collegiums auf Geheiss Ferdinands II. bedrohten.

2. **Julius Áldor** bespricht den Münzfund von Tótfalu bei Budapest, welcher aus 910 Stück keltischen (boïschen) silbernen Kleingeld bestand. Dieser Fund ist dem Funde von Simmering verwandt. Nach Erwägung der Publikationen Kenners und Gohls nimmt Verfasser die Meinung des Letzteren an und setzt diese Münzen in die Mitte des I. Jahrhunderts v. Chr.

3. **Dr. Albert Gárdonyi** gibt hier die Fortsetzung seiner Forschungen über das Entstehen der Sammlung des Gr. Fr. Széchenyi, und seiner Correspondenz mit Domokos, Neumann und Thiele, und über die Erwerbung der antiken Münzen Fr. Neumanns durch den Gr. Michael Viczay.

4. **Edmund Gohl** publiziert die reiche Serie der zur Millennar-Feier Ungarns (1896) geprägten Medaillen und Jetons.

5. **Literatur:** Collection Lischine. K. Polikeit: Katalog d. Münzensammlung des königl. Obergymnasiums in Pozsony etc.

6. **Miscellen.** Neure Werke v. Tony Szirmai. — 7. **Verkäufliche Münzen und Medaillen.** — 8. **Vereinsnachrichten;** Ausflug nach Esztergom (Gran). — **Beilage:** Edmund Gohl: Die neueren Medaillen Budapests. (Fortsetzung).

Alle Rechte vorbehalten.

S o m m a i r e.

Ch. Polikeit explique la rare médaille du sénat de Pozsony (1633) frappée en souvenir des discordes entre les habitants catholiques et protestants de la ville. — **J. Áldor** publie une trouvaille de monnaies boïennes, trouvée a Tótfalu près Budapest. Après avoir examiné les opinions de Kenner et Gohl, l'auteur se conforme à celui ci, et met le temps de l'émission de ces monnaies au milieu du 1. siècle av. Ch. — **A. Gárdonyi** continue l'histoire du médaillier du comte Fr. Széchenyi, raconte ses connexions avec Domokos, Neumann et Thiele et puis l'achat de la coll. de monn. antiques de Fr. Neumann par le comte Michel Viczay. — **E. Gohl** publie la riche série des médailles et des jetons frappées au millenaire de la Hongrie (1896). — **Literature:** coll. Lischine, Ch. Polikeit: Catalogue de la Coll du lycée royal de Pozsony. etc. — Oeuvres récentes de **Tony Szirmai** (Paris). — **Ventes.** — Nouvelles de la société; excursion à Esztergom. **Ci joint:** **Edmond Gohl:** Les médailles récentes de Budapest (Suite).

Droits réservés.

Szarmata érmek a római császárság korából.

Mialatt a gall és kelta pénzek tudományos kutatása néhány évtized óta öröndetesen haladt és pozitív eredményeket mutat föl, sőt ezen éremcsoport már az amatőrökre is gyakorol erős vonzó erőt, addig a római császárság korabeli barbár veretek — az ókori

HELYESBÍTÉS.

Értelemzavaró sajtóhibák csúsztak a Numizmatikai Közlöny III. évfolyamának 4-ik füzetébe. — A 78-ik lapon a 7-ik sorban „Traianus császárok“ helyett „Traianus előtti császárok“, a 81-ik lapon pedig a 4-ik sorban „s nem“ helyett „sem“ olvasandó.

Kérem a t. olvasókat, hogy kézhez vett példányaikban a hibák kijavítását fönti értelemben eszközölni sziveskedjenek.

A szerkesztő.

erős befogadó képességgel és hajlandósággal viseltetett a római kultúra iránt, a mi aztán szomszédaira is kiterjedhetett, másrészt Dácia a fekvése és forgalma révén korán megismerkedhetett, mint előbb a makedóniai, thasosi meg illyricumi görög pénznemekkel, úgy utóbb a római denárral is, a miből az illető pénzfajok „házálag kezelt“ utánzása természetesen következett.

A Kr. u. első században és a mint némely éremlelet bizonyítja, talán tovább is (amennyiben III. századbéli császári pénzekkel is ismételve találtak együtt köztársasági pénzt) hazánk területe, az akkori forgalom készpénzszükségletéhez képest egyelőre még telítve volt köztársasági denárokkal, minélfogva a császári pénz e területek pénzkészletébe lassabban vegyült bele, különben is a könnyebb fajta újabb denárokat s a még későbbi erősebben ötvözött pénzeket a barbárok nem fogadták szivesen, a mint Tacitusból a ger-

Szarmata érmek a római császárság korából.

Mialatt a gall és kelta pénzek tudományos kutatása néhány évtized óta öröndetesen haladt és pozitív eredményeket mutat föl, sőt ezen éremcsoport már az amatőrökre is gyakorol erős vonzó erőt, addig a római császárság korabeli barbár veretek — az ókori történet klasszikus földjén szerepelt egyes népek rég ismert pénzein kívül — mai napig az ókori érmészet hamupipőkéje maradtak. A császári pénzek szórványos utánpótlásai bizonyára szerényebb megjelenésük révén hagytak eddig annyira figyelmen kívül, ennek következtében pedig az összegyűjtött csekély anyag sem nyújtott elég széles alapot arra, hogy a földrajzi elterjedés, típusok és a kivétel különbözőzeteinek megállapítása révén egyes csoportok vagy fejlődési sorozatok állapíttassanak meg és hasonló módszerrel, mint a kelta érmészet terén, úgy itt is a veretek származása, a pénzverők kiléte tisztázható legyen. Hazánkra nézve különösen fontos ez a kérdés és az eddigiekből ítélve, itt a kitartó anyaggyűjtés és rendszeres kutatás eredményével is kecsegtet. Sajnos, hogy már is sok mulasztás történt e téren s a régibb leletekből származó idevágó érmeknek lelőhelyei legnagyobbbrészt ismeretlenek. Úgyszólván kizárólag saját megfigyeléseimre és adatgyűjtésre lévén tehát utalva, már évek óta kiváló gondban részesítettem a római császári pénzeket utánpótlás hazai barbár vereteket és a mi eredményt és okulást ezekből a megfigyelésekből meríthettem, kezdésül és másoknak ösztönzésül teszem itt közzé e cikk szűk keretében.

A római pénz észrevehető beszivárgása Pannoniába és úgy a nyugati, mint a keleti szomszédos területekre a Kr. e. első század közepe felé vette kezdetét. A hazai meg a stájer, krajnai és karinthiai múzeumokban őrzött leletekben képviselt fajok összesége és némely barbár pénznemek megállapítható római mintaképei erre vallanak. Észrevehető, hogy már ekkor bizonyos denár-fajok különösen nagyobb mennyiségben özönlöttek be és talán ismeretességünk felé fogva előszeretettel vétettek el a forgalomban, sőt részben barbár utánpótlások mintául is szolgáltak, mint ezt már e folyóiratban (I. évf. 28—29. l.) s az Arch. Ért. 1901 420. l. megjegyeztem.

Ugyancsak már a köztársasági denárok utánpótlásaira nézve megjegyeztem (N. K. I. 33.), hogy azoknak földrajzi tekintetben két előfordulási és gyártási területe különböztethető meg hazánkban, egyik a Duna mellékén, a másik Erdélyben. Ez különben természetes fejleménye az akkori viszonyoknak, a mennyiben egyrészt az eraviscusok népe, mint tudjuk, erős befogadó képességgel és hajlandósággal viseltetett a római kultúra iránt, a mi aztán szomszédaira is kiterjedhetett, másrészt Dácia a fekvése és forgalma révén korán megismerkedhetett, mint előbb a makedóniai, thasosi meg illyricumi görög pénznemekkel, úgy utóbb a római denárral is, a miből az illető pénzfajok „házálag kezelt” utánpótlása természetesen következett.

A Kr. u. első században és a mint némely éremlelet bizonyítja, talán tovább is (amennyiben III. századbeli császári pénzekkel is ismételve találtak együtt köztársasági pénzt) hazánk területe, az akkori forgalom készpénzszükségletéhez képest egyelőre még telítve volt köztársasági denárokkal, minélfogva a császári pénz e területek pénzkészletébe lassabban vegyült bele, különben is a könnyebb fajta újabb denárokat s a még későbbi erősebben ötvöztött pénzeket a barbárok nem fogadták szívesen, a mint Tacitusból a ger-

mánokra nézve tudjuk. Hogy mennyire megfigyelték a pénz finomságát és súlyát, Mommsen (R. M. 809. l.) megfigyelésein kívül a régibb görög és kelta pénzleletekre is hivatkozom, — legújabbán pedig az itt közlendő kisszederjesi leltre — a melyekben a különböző bevágások stb. eléggé mutatják, hogy vajmi sokszor próbára tette újabb meg újabb gazdája ugyanazon pénzdarabot. A császári pénz e lassúbb beözönlését bizonyítja azon körülmény is, hogy a köztársasági, tehát régibb pénzekhez képest az első századi, kivált a Nero és illetve a Traianus császárok pénzei nálunk aránylag elég ritkák.

Ehhez képest aránylag ritkák nálunk a Traianus előtti császári pénzek barbár utánzatai is és a föntebbiek értelmében lehetséges, hogy a köztársasági denárok szórványosan barbár utánzatainak egy része a Kr. u. I. század folyamán készült, a mikor még kevés pénz forgott itt közkézen. Erre vallanak azok a hibrid pénzek, melyek császári pénz elő-

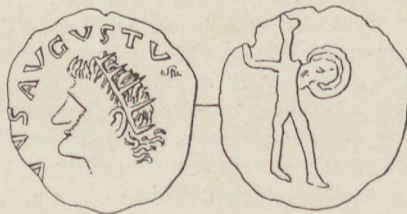
1. ábra.

lapjával köztársasági pénz hátlapját párosítják. Ilyen az itt (1. ábra) bemutatott, állítólag Dél-Magyarországban lelt barbár veretű, 3.75 gr. súlyú denár, néhai Pongrácz őrnagy gyűjteményéből, Augustus képevel és Clodius Turrinus (Babelon 15. sz. Kr. e. 43-ban vert) denára hátlapjának utánzatával. Láttam egy más hibrid denárt is valamelyik I. századbéli császár fejével és Cn. Cornelius Lentulus (Kr. e. 74.) denára (Babelon 54—55. sz.) hátlapjával, állítólag egy régi győri gyűjtő birtokából.

Augustus pénzei közül nálunk leginkább a Cohen (2. kiadás) 43. sz. Kr. e. 2. táján vert, C. L. CAESARES stb. feliratú denárok utánzatai fordulnak elő, szórványosan és igen különböző kivitelben. (Az előttem ismert példányok súlya 2.05—2.68 gr.) Augustus-féle rézpénz barbár utánzatát mutatom be a 2. ábrán, szintén a Pongrácz-féle gyűjteményből és állítólag délmagyarországi lelőhelyről. Érdekes egy más hibrid barbár rézpénz (3. ábra), előlapján Augustus (Cohen 2. kiadás 242. sz.) hátlapján Claudius (Cohen 2. kiadás 84. sz.) pénzének utánzatával. Gyakoriabbak a Traianus, Hadrianus, meg az Antoninusok denárainak utánzatai; Alexander, Sept. Severus, Julia Domna-félék is ismeretesek, Tetricus barbár kivitelű rézpénze szintén képviselve van itt-ott a gyűjteményekben, de beigazolt hazai lelőhelyek hiányában kérdés, nem Galliából valók-e?

2. ábra.

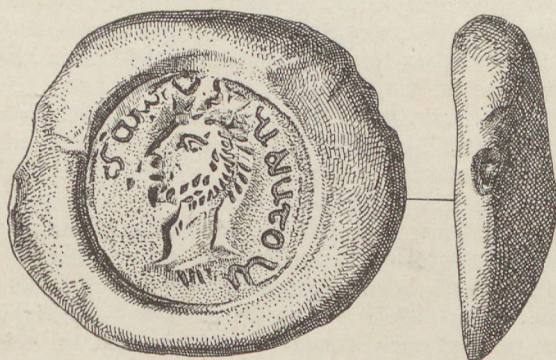

3. ábra.

A Kr. u. első három századbéli császári pénzek utánzatai szórványosan, igen változó kivitelben, könnyített súlyban verve fordulnak elő. Hogy elvétve az öntési eljárás is divott, arra mutat a Komárom táján lelt cserépöntőminta¹ (4. ábra), melylyel talán Antoninus Pius pénzt kívánták utánozni. E három századra nézve azonban oly kevés még az adat,

¹ L. Arch. Ért. 1901. (XXI.) 353. és 357. l.

hogy e barbár utánzatok keletkezési helyét nagyrészt még hozzávetően sem lehet megállapítani. Az utánzatok nagyrészt denárok, ritkábban aureusok (5. ábra) és még ritkábban bronzpénzek. Az elő- és hátlapok hibrid összeállítása, a mi már a köztársasági pénz barbár utánzatain is föltűnt, ezekkel közös vonásuk. Például emlitem Diocletianus aureusának utánzatát a nemzeti múzeumban. Előlapján koronás fej b., ΔΙΟΓΙΑ-ΗΝΙΣΗΙC felirattal, hátlapján Aequitas álló alakja és COS IIII. Lelőhelye ismeretlen. Arany 4·28 gr. A mellékelt képen bemutatott érem (6. ábra) Constantius Chlorus pénzéről vett előlappal durvább, a Soli invicto comiti vagy a Genius populi Romani meg a Jovi conservatori éremtípusokból összevont éremképet párosít, korcs felirattal. Lelőhelye Bihar- vagy Beregmegyében van. Halvány arany, átmérője 20 milliméter, súlya 5·01 gramm.¹

4. ábra.

5. ábra.

6. ábra.

A IV. századi császári kis rézpénz utánzatai gyakoriak. Mintáikat Constantinus és utódai rézpénzéről vették. Az előlapokon a sisakos fejet szeretik, mely olykor a budapesti eskütéri sisakra emlékeztet. A hátlapokhoz kedvenc mintáik a Victoriae laetae stb. feliratú (Constantinus I, Cohen 2. kiadás 625—644. sz. stb.) típus az oltárra pajzsot helyező 2 Victoriával, a VOT XX MVLT XXX (Cohen 2. kiadás VI. 316. l. 737. sz.), a providentiae caess. vagy aug. (i. h. 281. l. 462. sz és 465. l. 167. sz.) és virtus exercit (i. h. 312. l. 597. sz.) típus a koszorúba foglalt VOT XX stb. (i. h. 242. l. 120. sz.) típus, Constantius II fel. temp. reparatio feliratú érmei a lovagot leszűrő római vitézzel stb.

A barbár utánzatok sorozata azután sem szakad meg, hanem folytatódik a bizanci solidusok és siliquák utánvereteivel és e sorozatoknak utolsó számai benyulnak a középkorba. Ennek tárgyalása azonban már nem tartozik e cikk keretébe.

A római császári pénz hazai utánzatainak is voltak bizonyos centrumai,² egyes időszakokra nézve; ezek egyike Dácia, a másik pedig az Alföld, kivált a Duna-Tisza köze.

A mi Erdélyt illeti, — ha a Sponsianus nevet viselő pénzek antik gyártmányoknak bizonyulnak (a mit Cohen 2. kiad. V. k. 184. l. kétségbevon) — egyebek közt ezeket specialiter ottani gyártmányokul kellene tekinteni.

Világosabb képet nyújt azonban a másik barbár pénzverési centrum és e cikk keretében főképen erre kívánom kiterjeszteni figyelmemet. Az alább felsorolandó érmek leelőhelyei után ítélve ez a centrum a Duna-Tisza közére, tehát a mai Pest-Pilis-Solt-Kis-Kún- és

¹ E barbár arany hátlapjának legvalószínűbb mintaképeül egy Cohentől nem ismert kis rézpénz szolgálhatott. A nemz. múzeumba Szalk-Sz.-Mártonból került egy példánya: Sugárkoronás páncélos mellkép j. IMP C VAL DIOCLETIANVS AVG. Rev. Jupiter szemben álló alakja bal- (az érmen jobb-felé fordított fejjel, sceptrummal és villámmal vagy bőségszarvval IOVI CONSERVAT. A szelvényben XXI. T (V. ö. Cohen 2. kiad. XI. 439. l. 242. sz. és 1. kiad. V. 468. l. 246. sz.)

² V. ö. Lenormant: La monnaie d. l'ant. II. 428—430. l.

Bács-Bodrogh-megyékre terjeszkedik ki, a dolog természetéhez képest azonban az azonos rokonvereteknek a határok mentén, bár azokon túl fekvő lelőhelyei szintén idecsatolandók.

A Duna-Tisza közét a Kr. u. I. századtól a VI-ik század végéig szarmaták lakták s e nagy nép, mint tudjuk, különböző törzsekből állt; elsőnek a jazigek költöztek be a Kr. u. I. században a Duna-Tisza közébe, majd a III. században a velük rokon rokszolánok, a IV. században az alánok követték őket. (Lásd Nagy Géza cikkét Bp. Rég. V. kötetében és különösen a 79., 89. és 93. l.)

Aurelius Victor¹ szerint a szarmaták már Tiberius idejében támadólag léptek föl Pannoniával szemben, Ovidius² és Strabo³ alapján azonban Müllenhof⁴ azt a véleményt vallja, hogy még Kr. u. 17 után is a mai déli Oroszországban tanyáztak a — velük fajrokon — rokszolánok mellett s így csak későbbre tehető megjelenésük a Közép-Dunánál. Bármint álljon is a dolog, az bizonyos, hogy Tacitus⁵ már itt találta őket, vagyis hogy az I. század folyamán költöztek a Duna-Tisza közébe. Azóta aztán gyakran említik őket az auktorok és sok gondot okoztak Pannoniában gyakori betöréseikkel. A tárgyalandó érmek ezúttal a Kr. u. III—IV. századra terelik figyelmünket. Ez időtájt, Diocletianus és Maximianus Herculeus uralkodása alatt is sok zavart okoztak a szarmaták. 286-ban, majd meg 292-ben Diocletianus verte ki őket Pannoniából, 319-ben Constantinus győzte le őket, de 332-ben és 334-ben már megint nyugtalankodtak, majd meg 357-ben s a következő évben pusztították Pannoniát a kvádokkal együtt, a mikor aztán ismét Constantinus ölette őket halomra. Mindezeket a vereségeket azonban kiállották és túléltek a szarmaták, mert megritkult soraikat ismételve pótolták a kelet felől utánuk vándorló rokon törzsek, ú. m. a rokszolánok és az alánok. Hazai régiségleleteinkben a szarmatáknak tulajdonított griffes, lombos meg indadíszű szíjvégekkel jellemzett leletek a Duna-Tisza közében, föl Nyitra-megyéig, majd Fehér-, Tolna- és Baranyamegyékben stb. is fordulnak elő és a korábbi specialiter jazig leletek folytatásaképpen egészen a VII-ik századig, az avar korig folytatódnak. (L. Nagy Géza cikkét: „Budapest a népvándorlás korában“ Bp. Rég. V. kötetében és különösen a 81—83. l.) Említést érdemel, hogy e leletek némelyikében átlukasztott római pénzek is fordulnak elő; nagyobbára III—IV. századbéli császárok pénzei. (I. h. 87. l.)

Az auktorok közlései és a nevezett területen előforduló régiségleleteknek hozzávetően megállapítható korából levonható tanulságok kiegészítik egymást és — ha a szarmata leletektől különböző jellegű régiségleletek egy csoportja révén meg is lehet állapítani, hogy e területen germánok is tanyáztak, a szarmata lakosság folytonos ittléte mindazáltal, hasonlóképpen régiségleletek alapján, de az auktorok tanubizonyságai szerint is kétségbe nem vonható. Az alább felsorolandó érmekre nézve más kérdés, úgylátszik, nem is forog fönn, mint hogy germán vagy szarmata népnek tulajdonítandók-e. Igaz, hogy frank és alaman sírokban⁶ éremalakú fülezett aranyékszerek is fordulnak elő, de ezek díszes és ízléses ötvösmunkák karakterével és túlnyomóan tisztán ornamentikus jelleggel bírnak, a melyek pedig éremtipust mutatnak, inkább V. századbéli nyugatrómai vagy bizanci érmekre vezethetők vissza.

Ezekkel szemben a Duna-Tisza közti érmek bronzból meg silány sárgarézből készültek (a mi a hazai szarmata régiségekre nézve is jellemző),⁷ stíljük durva, esetlen, az arcképek határozottan a III—IV. századi róm császárok, illetve császárnék pénzeiről vették, későbbi minta utánzásának semmi nyomát nem találjuk rajtuk, sőt a vacsi leletben III. és IV. századi róm. pénzdarabokkal együttesen találták egyszerre 3 példányát ezen barbár érmeknek, Pécskán pedig terra sigillata edény cserepeivel együtt találtak egy példányt egy sírban. Mindezen jelek a pannoniai római uralom utolsó korszakára, a IV-ik századra mutatnak és ha tekintetbe is vesszük a IV. századi római pénzdarabok több évszázadra kiterjedő forgalmát nálunk, még

¹ De vita et moribus imperatorum, 2. — ² Trist. 2. 191 és Ex ponto 1., 2., 79., 4., 7., 9., Ibis 137. — ³ p. 294, 306. — ⁴ Deutsche Altertumskunde II 324. — ⁵ Germania 1.

⁶ Lindenschmit I k. XII. füz. 8. t., II k. X. f. 6. t., IV. k. 10. t. — ⁷ Nagy Géza: Bp. Rég. V k. 83. l.

akkor sincs indokolva, hogy ennek a barbár éremcsoportnak, melynek minden egyes típusa a III—IV. századra utal típusaival, — a veretése idejét a hunokat megelőző időnél tovább kitoljuk. Mindezekhez hozzájárul, hogy mai napig sehol máshonnan — germánok lakta vidékekről s nem — ismerünk hasonló, ezen csoportba sorolható érmekeket. A mennyiben tehát az általam eddig összegyűjtött lelet-adatok és a lelőhelyek elterjedésének eme kizárólagossága elégséges alapot szolgáltatnak annak megállapítására, hogy az illető éremcsoport igazi hazájául tényleg a Duna-Tisza közét kell tekintenünk — egyszersmind bizvást adhatjuk ezen eddig sehol nem ismertetett, a Kr. u. IV-ik századba datálható hazai barbár éremcsoportnak ezen elnevezést:

Római császári pénzek szarmata utáinzatai.

Ez éremcsoportban, ha nemcsak típusaikat, hanem anyagukat, kivitelüket, használatuk módját is figyelemre méltatjuk, két főcsoportot s ezeken belül több fejlődési fokozatot különböztethetünk meg, minélfogva ezen érmekekről föltehető, hogy az egyes fajok successive követték egymást. Valamennyinek mintaképeül valamely III—IV. századi római császári pénz szolgált. Az érmek első főcsoportját a szorosabb értelemben vett utáinzatok alkotják, melyek a római mintát eleinte lehetősen híven utánozták, később felirataik teljesen elkorcsosodtak és — e csoportra nézve jellemzően — kizárólag I és O alakú jegyekké változtak. A 2-ik főcsoportot az jellemzi, hogy a vörös érc helyett vöröses sárga bronz, sőt sárgaréz szolgált anyagul, az érc e változásával egyidejűleg pedig a hátapon a torquis, illetve félhold, eleinte egyedül, többnyire azonban egy beléfoglalt csillag kíséretében lép föl mint érmekép. A csillag eleinte pontokból áll, majd 3 egymást szelő vonalból, vaskos középponttal, végül 4, illetve 8-szirmú virág alakját ölti fel. Az eleinte ép, majd pedig kerek lyukkal ékszerűl vagy amulettül való viselésre alkalmassá tett érmekeket ezen utolsó stádiumban füllel látják el, mely nincs ráforrasztva az éremre, sem nem ül a kereten, mint az ékszerűl viselt római medaillonokon és aranypénzekben látjuk, hanem egy darabban van kiverve az érem lapkájával és annak nyulványát alkotja, melyet aztán meggörbítve kerekre visszahajlítottak.

Most pedig nézzük a rendelkezésünkre álló adatokat és érmekeket:

A szarmataknak tulajdonítható barbár pénzek lelőhelyei 1. a Duna-Tisza közében, 2. az előbbi terület nyugati határán, de a Duna túlsó partján, 3. a Dunától délre és a Tiszán túl keletre fekvő szomszéd területen fekszenek és általában egybevágó azon területtel, mely a fentebb említett szarmata sírleleteket szolgáltatja.

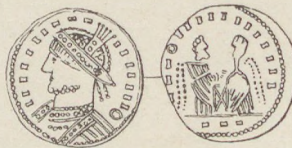
E lelőhelyek közül a Duna-Tisza közébe esnek: Vác tája, Vacs, Ráckeve, Kis-Kún-Majsa (Pestm.), K.-K.-Félegyháza, Kupuszina (Bácsm.) A Dunának szomszédos túlsó partjára Duna-Adony, Duna-Pentele (Fejérm.), a Dunától délre eső határos vidékre Ruma és Mitrovica (Szerémm.) s a tiszántúli szomszéd vidékre Pécska (Aradm.). Említendő lelőhely még a Dunánál fekvő Kostolac (Szerbia).

A szarmata veretek sorozata Diocletianus, Maximianus Herc., Constantius Chlorus és Gal. Maximianus vagyis a császári tetrarchia egyik közös típusú pénzének utáinzataival kezdődik, melyeknek római eredetijeit tehát a Kr. u. III. század végén 284—305 közt verettek. A hazai szarmata leletekben előforduló római pénzek sorozata is a III—IV. századi veretekkel kezdődik. Ezt Nagy Géza (Bp. Rég. V. 86—87. l.) abból magyarázza, hogy az illető néptörzsek (a III-ik században a jazigekhez költözött rokkszolánok, meg a IV-ik században utánuk vonult alánok) csak ekkor ismerkedtek meg a rómaiakkal. — Mindenesetre érthető, hogy egy **éremtípust** [Av. sugárkoronás mellkép j., Rev. két egymással szemben álló férfi, kik egy kis Victoriát tartanak együttesen kezeikben], mely különböző császároktól különböző köriratokkal és a részletekre szorító kisebb tipuskülönbözetekkel kibocsátva, 30—40 éven át ismételve jutott forgalomba¹ — a szomszéd barbárok is felkaroltak és utánoztak. Itt adom leírásukat: (Az alábbi 1—3. sz. érmek a fönti éremtípust utánozzák.)

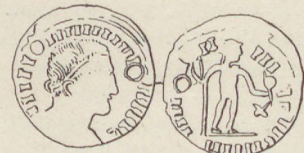
¹ *Tetricus* p.: Concordia augg. (Witte 32 t. 14. sz.), *Probus*: Clementia temp. v. ö. Coh. 1. kiad. 164, *Carus*: Virtus augg. Coh. 96, *Numerianus*: Virtus augg. Coh. 76, 78, 79, *Carinus*: Virtus augg. Coh. 139,

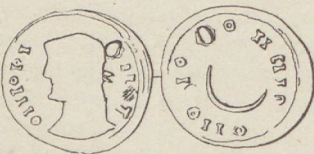
7. ábra

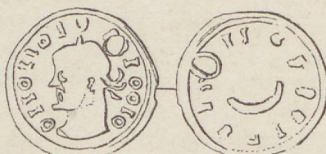
8. ábra.

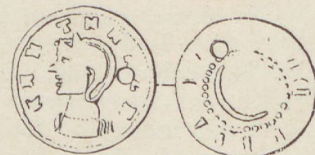
9. ábra.

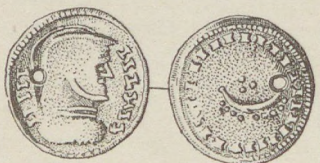
10. ábra.

11. ábra.

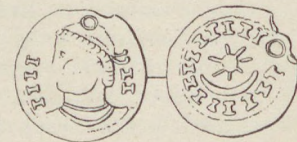
12. ábra.

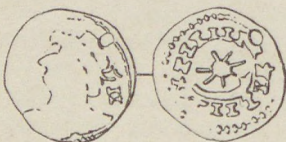
13. ábra.

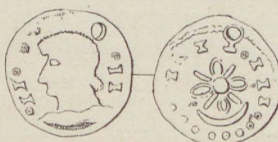
14. ábra.

15. ábra.

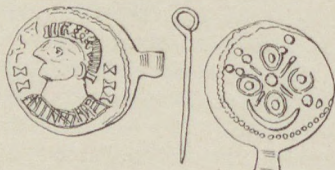
16. ábra.

17. ábra.

18. ábra.

19. ábra.

20. ábra.

Szarmata érmek: 7–9. sz. III–IV. századbéli római császári rézpénzek utánzatai,
10–20. sz. amulettek.

1. Av. IIIICHHIONNXITIHIIHHIC Rev. COIIOIHIIHHHHHHH felirattal (22 mm. 2·87 gr., réz vagy vörös bronz), Vacs pusztán találták Pestmegyében, a Nyáras erdő melletti táblán, a homokban, két más, alább említendő barbár utánzattal, meg L. Verus egy, és Constantínus I. 2 darab rézpénzével (Coh. 1. kiadás 510. és 513. sz.) együtt. (N. M.)

2. Ugyanezen éremnek egy más változatát, Av. CO és 29 I jegy, Rev. 13 I jegy, N... NIIOO feliratokkal s a hátlap mezejében H jeggyel (7. ábra) (Réz, 21 mm., 2·98 gr.) előbbivel együtt lelték Vacson (N. M.)

3. Egy, az előbbivel egyező és úgy látszik ugyanazon bélyeggel vert csonka példányt K.-K.-Félegyházán találtak.

Itt említendő még 4 ugyanazon típusú, de torz feliratokkal változó további példány a hátlap mezejében G, B, L) jeggyel, illetve jegy nélkül. Lelőhelyük ismeretlen. (N. M.)

4. Sisakos, páncélos férfimellkép j, körül IIISCOIII.HIIOSIIIC felirattal. Hátlapján két Victoria áll egymással szemben és a köztük lévő oltár fölé kerekded pajzsot tart. Körül IOIIIIIS A szelvényben OIIICO felirat. Réz 19 mm. 3·13 gr. Lelőhelye Ruma (Szerémm.) (N. M.)

Itt említendő egy hasonló példány, a későbbi szarmata utánzatokra nézve jellemző I és O jegyekből álló torz feliratokkal és pedig Av. OIIIOIIIO Rev. IICTIIIIIIIOII A szelvényben 'IIICQ kerek lyukkal ellátva. Lelőhelye ismeretlen. (N. M.)

E fajtának mintául a Victoriae laetae princ. perp. és hasonló feliratú Constantinus I féle (Coh. 2. kiad. 626—640. sz.) pénz szolgálhatott, melyhez hasonlók Licinius p. és Constantinus utódai pénzei közt is vannak.

5. Ugyanazon hátلامي típus, az előlapon sisakos mellkép j., Av. IIIIINIINIINIIC Rev. ΓΥΥΥΥΥΥΥ ΙΙΙΙΥΥΥΥΥΥ A szelvényben πππςπ felirattal, réz, 19 milliméter. Lelőhelye Kostolac. (N. M.)

6. Ugyanazon hátلامي típusú barbár veret, az előlapon balra néző koszorús (?) mellképpel, Av. IOIIITINNSIIIN Rev. IICTORIN NP A szelvényben IISIS * felirattal, réz, 18·5 mm., 2·69 gr. Lelőhelye Dunapentele. (N. M.)

7. Ugyanazon hátلامي típus, az előlapon sisakos, páncélos mellkép b., Av. IIIIII — — — IIIIIIO Rev. — — — OIIIIIIIIII A szelvényben — — — felirattal; réz, 18 mm., 2·50 gr. (Constantinus I. Coh. 1. kiad. 510. sz. utánzata) ismeretlen leelőhelyről. (N. M.) (8. ábra.) A sisak alakja és díszítése emlékeztet a budapesti eskütéri sisakra. (Arch. Ért. 1900, 361. 1. és Bp. Rég. VII. k. 69. 1.)

8. Diadémós mellkép j., IIIIOIIIIIIIIII hátلاميján pálcát és golyót tartó férfi j., IIII I II III IOIIIIIIII a mezőben j X (talán Constantinus I. Jovi conservatori augg. (Coh. 2. kiad. 302. sz. vagy soli invict comi d. n., i. h. 508—509. sz. hátلاميjának utánzata) réz, 19 mm., 2·54 gr., leelőhelye Kupuszina (Bácsm.) Kerek lyukkal. (9. ábra.) (N. M.)

Említendő egy kisebb, vastag lapkára vert igen durva érem: Av. sisakos mellkép b. IIII·IIIVIIII Rev. 2 genius pajzsot helyez az oltárra. Körül 10 I jegy, réz, 17 mm., 3·49 gr., Lelőhelye ismeretlen. (N. M.)

9. Babérkoszorús mellkép j., körül: CONTII—IIVSIINC. Hátلاميján álló férfi b., jobbját fölemeli, balkezében golyó. Körül: SOLIIIIII... OCIIIIII A szelvényben három homályos jegy. Réz 19 mm., 2·21 gr. Lelőhelye Kis-Kún-Majsa (Pestmegye). (N. M.)

(Constantinus iun: Rev. Soli invicto comiti feliratú Coh. 2. kiad. 183. sz. kis rézpénz utánzata).

A sisakos mellképnek gyakori ismétlődését a bemutatott szarmata érmek fönti első sorozatában (1—9. sz.) nemcsak a mintául szolgáló római érmek egyszerű utánzásából,

142—144., aztán *Diocletianus*: Clementia temp Coh. 133, Concordia militum Coh. 142—143., Jovi et Hercu conser augg. és hasonló felir. Coh. 203, 254. és Virtus augg. — *Maximianus Herc.*: Clementia temp. Coh. 152, Concordia militum Coh. 164, Concordiae augg. Coh. 169—170., Jovi et Herculi augg. Coh. 282., Jovi conservatori augg. Coh. 310., Victoria augg. Coh. 403—406., *Constantinus Chlor.*: Concordia militum Coh. 88, Jovi et Herculi cons. caes. Coh. 175, *Gal. Maximianus*: Concordia militum Coh. 59.

hanem esetleg azon körülményből is magyarázhatjuk, hogy a szarmata harcosok szintén hasonló sisakot viseltek, a mint a Trajanus oszlopán lévő domborműveken látható. (Lásd Bp. Rég. VII. k. 78. l.) A szarmata sisak alakjának e hasonlósága a császári sisakhoz szintén megkedveltethette e pénzfajokat a nép zöménél, kik talán saját fejedelmeik képét vélték látni a sisakos mellképben.

A fönti barbár utánzatok egy része kerek lyukkal van ellátva, tehát ékszerűl szolgált. Hasonlóképen átlukasztott római pénzek is gyakoriak a hazai szarmata és egyéb leletekben. Így éppen a szarmata területen, Gátér pusztán, Kecskemét mellett, avar jellegű lelettel I. Constantinus és II. Constantius egy-egy átlukasztott rézpénzét találták. Maximianus Herc. hazai leletekből származó aranyai a nemzeti múzeumban majdnem kivétel nélkül lyukasak. A későbbi római és bizánci aranyak közt is igen gyakoriak a lyukasztott darabok, olykor 2 lyukkal is ugyanazon érmen.

Az itt következő **második** éremcsoportban (10—22. sz.) folytatólag az eredeti hátlapí tipussal vert s a római pénzeket csak előlapjukon utánzó, eddig figyelemre nem méltatott szarmata érmekeket teszem közzé, melyek úgy látszik már egyenesen amuletnek, ékszernek készültek és mindinkább távolodnak a római pénz karakterétől. A félhold- és csillagípus folytán régebben késő kelta gyártmányoknak véltem ezeket, de lelőhelyeik egybevetése korukkal, mely előlapi típusaiknál fogva sem tehető a Kr. u. IV. századnál előbbre, meggyőzött róla, hogy csakis a szarmatáknak tulajdoníthatjuk készítésüket. Hátlapí típusaik különböző fejlődési fokozatot mutatnak, evvel párhuzamosan anyaguk, mely vöröses, majd sárga bronz, majd meg sárgaréz, szintén több egymást követő kibocsájtásról tesz tanúságot. A sorozat egymásutánját a hozzávetően megállapítható időrendnek, illetve a fejlődési menetnek megfelelően állítottam össze.

10. Koszorús férfimellkép b., körül: OIOIOII — II (II?) Hátlap: félhold, illetve félkör a mezőben, körül: OIIICII OIIIOIIO. Mindkét lapon kopott gyöngysorszegély. Sárgás bronz. 19—20 mm., 2·21 gr. Kerek lyukkal. Lelőhelye ismeretlen (N. M.) (10. ábra.) (Az arckép, előreálló állával Maximinus Thrax némely nagy bronz pénzére emlékeztet.)

11. Koszorús férfimellkép b., körül: OIIIOIIIOIOIIIOOIO. Hátlap: félhold a mezőben. Körül: IIIOIIOΓ(?)III Mindkét lapon szegélyvonal. Sárgavörös bronz. 20—20·5 mméter, 2·93 gr. Kerek lyukkal. Lelőhelye ismeretlen. (N. M.) (11. ábra.) (Az arckép mintája nem állapítható meg biztosan. Még leginkább kiállja az összehasonlítást Postumus, Laelianus, meg Marius némely érem példányával.)

12. III-ik századbéli római császárné mellképe b., körül: NNNTNNNIN (az N-ek helyett H-k is olvashatók). Szegélyvonal. Hátlap: közepén ritkán fűzött gyöngyörben egy félhold. A szegélyen, körül elkopott I-féle jegyek. Vörhenyes bronz. 19 mm., 1·98 gr. (N. M.) (12. ábra.) Lelőhelye Vacs pusztá (Pestmegye), hol a fönti 1. és 2. sz. érmekek együtt találták. (Az arckép leginkább Severina pénzeire emlékeztet.)

13. Sisakos, páncélos férfimellkép j., körül, illetve két oldalt IIIII és IIIIII kissé kuszán álló jegyekkel. Hátlapján gyöngye hajlású, pontokban végződő ívonal (félhold), benne ∙∙ és külső széle mentén pontok. Körül 22 rövid I jegy. Mindkét lapon gyöngysoros szegély. Lyukas. Vörhenyes bronz, 20 mm., 2·24 gr. (N. M.) (13. ábra.) Lelőhelye Pécska (Aradmegye); 1898-ban, téglavetés alkalmával terra sigillata cserepekkel együtt lelték egy sírban — Arch. Ert. 1901. (XXI.) 421. l., 19. kép. (Az arcképet valamely IV-ik századi császár pénzéről másolhatták.)

14. Koszorúzott férfimellkép b., körül, illetve 2 oldalt OIIIOII és OIIIOIIIOII. Körül szegélyvonal. Hátlapján karikákban végződő ívonal (torquis?), benne pedig 1 nagyobb pont köré helyezett 6 kisebb pontból álló csillag. Sárgaréz, 19 mm. 1·97 gr. Lyukas (N. M.) (14. ábra.) Lelőhelye ismeretlen. Arch. Közlemények I. k. 211. lap és 3. tábla, 50. sz. A mellképet a III. század végén, vagy a IV-ik elején uralkodott császárok egyikének pénzéről vehették.)

15. Diadémós férfimellkép b., előtte 4 és mögötte 2 I jegy (körirat). Hátlapján ívonal (félhold) s a középén erős kerek pontból kiágazó 7 küllő (csillag). Körül 15 vagy 16 I jegy, mint felirat. Sárgaréz 17·5 mm., 1·95 gr. Lyukas, (N. M.) (15. ábra.) Lelőhelye Dunapentele. (Az arckép I Constantinus vagy egyik utódjára emlékeztet.)

16. Előbbinek más példánya (minden valószínűség szerint ugyanazon bélyeggel veretett). Sárgaréz, 17·5—18 mm., 1·62 gr. Lyukas, (majdnem ugyanazon helyen, hol az előbbi), (N. M.) (16. ábra.) Lelőhelye ismeretlen. (A rajzon a rozsdamarás nyomai is látszanak.)

17. Diadémós (?) férfimellkép b., előtte OIIO, mögötte OII jegyek, mint körirat. Hátlapján ívonal (félhold) s a középén nagy kerek pontból fölváltva kiágazó 4 vonal és 4 ovalis, keretelt dísztag, melyek együttesen egy 8 ágú csillagot alkotnak. Körül: OIIIOOOOOOOO. . . I. Mindkét lapon gyöngysorszegély nyomai. Lyukas. Sárgaréz, 17 mm., 2·19 gr. (N. M.) Lelőhelye ismeretlen. (Az arckép a Constantinus családjabeli császárokra emlékeztet.) (17. ábra)

18. Sisakos férfimellkép b., a sisak taréja hullámvonalakból, ruhája hullámos és kereszteződő vonalakból áll. Körül IOOO . . . OOII. A fej mögött O. Hátlapján az előbbihez hasonló éremkép, hanem határozottabb és szebb kivitelben. Körül: IIIIOIOIOI . . IOOOOOO Mindkét lapon gyöngysorszegély. Lyukas. Sárgaréz, 18—18·5 mméter, 2·53 gr. (N. M.) (18. ábra.) Lelőhelye ismeretlen. Arch. Ért. 1901 (XXI.) 421. l. 20. kép.

19. Előbbihez hasonló mellkép, de más bélyeggel verve és a ruháról a hullámvonalak hiányzanak. Körül II és III jegyek. Hátlapján az éremkép olyan, mint az előbbin, de más bélyeggel veretett és több helyen sugár-irányban 2—2 pont látható. Körirat nincs. Mindkét lapon gyöngysorszegély. Az éremlapjának nyúlványa fül gyanánt hátra van hajlítva Nem lyukas. Sárgaréz, 17 mm., 1·82 gr. Lelőhelye Ráckeve vagy Duna-Adony tája. (19. ábra.) Kúnváry Fülöp gyűjteményében.

20. Az előbbi érem rosszabb példánya, ugyanazon bélyegből. Sárgaréz, 16 mm., 1·10 gr. Félíg letörött. Lelőhelye Dunapentele. (N. M.)

21. Sisakos férfimellkép b., ruháján harántvonalakkal. Előtte II, mögötte III jegyek körirat gyanánt. Hátlapján félhold és ebben, a középén keresztvonal szárai közé helyezett, középpontokkal ellátott körökből alkotott csillag. A köriratból egy I jegy és egy : jegy látható Sárgaréz. Átm. circa 17 mm. Lelőhelye Mitrovica tája. (Szerém-megye) (20. ábra.)

22. Utóbbiakhoz hasonló példányt láttam a váci múzeumban; ezt, úgy értesültem, Vác táján találták.

Hasonló. Zombor tájékán lelt éremről közvetve, egy ottani éremgyűjtő útján szereztem tudomást, közelebbi részleteit azonban nem ismerem.

A második éremcsoportba (10—22. sz.) tartozó érmek előlapi képei különböző karakterűek és egyrészükről bizvást állíthatjuk, hogy római császári pénzekről másolták, a többi pedig legalább is reminiscencia-számba megy. Hátlapi típusuk: a hold és csillag azonban állandó és az egész csoporton át folyvást megmarad, csakis rajza mutat föl bizonyos fejlődési menetet. A hátlapi típus ezen állandósága nem tulajdonítható a pusztá véletlennek, sem pedig a készítők egyéni ízlésének, mert nyilvánvaló, hogy különböző kezek munkái és különböző műhelyekben készültek, hanem bizonyos mélyebben rejlő okának, illetve célzatának kellett lennie a típus ezen állandóságának. Igaz, hogy úgy görög (pl. byzantiumi), mint római köztársasági meg császári pénzekben is előfordul a hold és csillag, hanem ezeknek egyike sem áll akár kor, akár egyéb tekintetben oly viszonyban a szarmata érmekkel, hogy kellő magyarázatul szolgálja. Máshol kell tehát a megoldást keresni. Meglehet, hogy nem találtam el az igazi nyitját, a valószínűség látszatát azonban nem lehet megtagadni a következő felfogástól:

A Kr. u. III-ik században mindinkább elterjedt a római birodalomban a napisten kultusza. Gallienusnak Soli comiti aug., Soli cons. aug., Soli invicto stb feliratú pénzei megnyitják a napisten imáadására vonatkozó éremtípusok sorozatát, melyeknek elszigetelt előfutára csak Elagabalusnak Soli propugnatori feliratú érme volt. Ezek a Sol-ra vonatkozó feliratok

majdnem szakadatlan sorozatban folytatódnak Gallienustól Constantinus II-ig és ekkor végképen bezáródnak.¹ A napistent különböző megnyilatkozásaiban és különböző eredetű vallásos obszervanciákkal Apollo, Sol, Mithras, stb. néven tisztelték; a dioscurok s a kabirok tráciai kultuszában szintén világosan kimutatható része van a napisten tiszteletének,² melylyel a hold tisztelete karöltve járt.³ A Duna középső és alsó szakaszának vidékein ez a vallás erősen áthatotta a lakosságot: erről az imént idézett művek s a bennük ismertetett leletek és emlékek: kődomborművek és ólomból készült kerek éremszerű amuletek és táblácskák is tesznek tanúságot. Aquincumban, Dunapentelén, Mitrovicán (tehát ugyanazon helyeken, a hol a fent ismertetett érmecskék különböző példányait is lelték), szintén találtak ilyen emlékeket. Ezek a leletek bizonyítják, hogy a szarmaták által lakott területnek úgy déli, mint nyugati határa mentén mindenütt befogadta a nép e Thráciából tovább és tovább terjedő vallást. Sol mellképét ezeken az emlékeken sugárkorona, Lunáét félhold ékesíti, a csillag pedig nemcsak mint a dioscurok, illetve az ezekkel összezavart vagy azonosított kabirok kísérő jelvénye, hanem mint különálló kép is látható rajtuk. Hogy a csillag heliikus jelvény, illetve hogy a napot ábrázolja, mutatják egyebeken kívül az érmeken magának Sol istennek ismertetőjelei: a fejek körül lévő csillagszerű sugarak, meg a sugárkorona, úgyszintén IV. századi római érmeken Apis képe fölötti csillagok (Julianus II. Cohen 2. kiad. 38. sz. V. ö. a 170. sz. érmet is.) Szoborműveken is Sol feje körül nem kerek napkorongot, hanem csillagot látunk.

Vessük egybe a különböző körülményeket és jelenségeket. Azt látjuk, hogy a Kr. u. III. század végén s a IV. században a napisten imádása az egész római birodalmat intenzíve áthatotta. Ennek tanubizonyosságait a birodalmi pénz tömérdek válfajai, kőemlékek és az említett ólom amuletek is szolgáltatják. Ilyen emlékeket, illetve amuleteket a szarmata terület déli és nyugati határai mentén, sőt ugyanazon helyeken is találtak, a hol a fönnebb felsorolt szarmata érmecskéket lelték. Ezek a szarmata érmecskék nem készülhettek pénznek, mert anyaguk: a világos bronz meg a sárgaréz már külsőleg is különbözik a forgalmi pénz anyagától, súlyuk is sokkal csekélyebb és már a lapkán is rajta volt az érem felfűzésére szolgáló fül! Előlapi képeik részben utánozzák a császárok képeit, részben csak emlékeztetnek rájuk, de kérdés, vajjon császárképet láttak-e bennük azok, a kik hordták, vagy pedig egy heros vagy istenség képét? Hátlapi képeik azonban éppen nem igazodnak a római pénz ismeretes típusai után, hanem saját invenció szerint alakított holdat és csillagot, illetve holdat és napot ábrázolnak. És a nap és hold ezen képe *állandó* típusa, sőt jellemző eleme a különböző gyártmányú és kivitelű egész éremsorozatnak! Az olvasó ítélletére bízom, elég-e mindez — nem külön-külön, hanem együttvéve, egybevetve — arra, hogy ezeket az érmekeket ne egyszerűen ékszernek tekintsük, a minek talán kissé silányak, kevésbé mutatósak, hanem olcsó s a napkultuszhoz hódoló nép nagy tömegének szánt vallásos jelvénynek, illetve amuletnak, melyet nyakukra fűzve hordhattak a ráalkalmazott fűlnél fogva, zsinóron. Ilyen amuletek a legrégibb időktől fogva divatban voltak mai napig, ilyenek voltak a római gyermek bullája, az ó-keresztény bullák, a fönnebb említett thrák vallásbeli emlékek,⁴ a bizanci amuletek, ilyenek a három-király-amulet, a sz. Ulrik-kereszték, a Sz. Hubert meg a Sz. György képét viselő érme, meg a négylevelű lóherész zsuzsuk a mi napjainkban.

És hogy a szarmatáknál nem volt idegen a napkultusz, azt következtethetjük egyrészt a napimádó iránokkal való hosszas érintkezésükből, a kiknek kulturális befolyása alatt állottak⁵ még mielőtt Európába beköltöztek volna, továbbá az általuk később lakott

¹ Lásd fönnebb a Kis-Kún-majmai és a kupuszínai barbárpénzeket is. ² Dr. Hampel József: Lovas istenségek dunavidéki antik emlékeken (Arch. Ért. 1903. (XXIII.) 305. l.) és Thrák vallásbeli emlék Aquincumban (Bp. Rég. VIII. k. és különlenyomatban). ³ V. ö. a Luna lucifera és Luna lucif. XV. feliratokat Gallienus pénzein, továbbá lásd az aquincumi, sisciai, pozsareváci s az Antonescu-féle ólom amuleteken a Sol és Luna mellképeit (Dr. Hampel József utóbb idézett művében 1—4. kép). — ⁴ Arch. Ért. 1903 (XXIII.) 364. l. —

⁵ Lásd Nagy Géza idézett cikkében Bp. Rég. V. k. 90. l.

területnek: a Duna-Tisza közének földrajzi helyzetéből, mely dél, nyugat és kelet felől közvetlenül határos volt olyan népekkel, melyeknél ugyancsak ezen istenség tisztelete a Kr. után III—IV. században otthonos volt aztán ezen népekkel való hosszas és kikerülhetetlen érintkezésükből, végül a szarmata területtel közvetlenül határos helyeken lett s a nap-kultuszról tanuskodó, főntemlített aquincumi, dunapentelei, mitrovicai emlékekből, melyeknek egy részét ugyanott találták, a hol a szarmata amuletteknek egyes példányait!

Gohl Ödön.

A richárdpusztai éremlelet.

A richárdpusztai lelet Árpád-kori leleteink sorában a legfontosabbak közé tartozik. Fontos a lelet nemcsak azért, mert a legnagyobb Árpád-kori éremlelet, a mely a numizmatikai tudomány megindulása óta hazánkban előkerült, hanem azért is, mert numizmatikai és általános művelődéstörténeti problémák fölvetésére ad alkalmat. A richárdpusztai lelet tulajdonképpen két főrészből áll: érmekből és ékszerekből. E két különböző dolog tömeges együttes előfordulása különböző föltevésekre adhat alkalmat, mint azt alább kifejtem. A lelet 1897-ben került ki a föld alól a Metternich hercegi uradalom Richárd-pusztáján, Fejérmegyében és majdnem teljességében a Nemzeti Múzeumba került; tudomásom szerint még csak a székesfejérvári múzeumba került belőle néhány darab. Az érmek összes súlya 11,900 gramm, az ezüst ékszereké 586 gramm, a bronz tárgyaké 92 gramm. Az éremlelettel először dr. Réthy László foglalkozott tudományosan, megállapította a lelet korát és azt, hogy mely királyaink pénzei foglaltatnak benne, de annak végleges földolgozását nem végezhetette el. Épen az ő szíves ajánlata folytán engem ért az a szerencse, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatóságának megbízásából a leletet feldolgozhattam. Az érmekeket először is az előlapok szerint, az egyes képviselt királyoknak megfelelő nagy csoportokba osztottam be, elkülönítettem a fejes példányokat a fejetlenektől, majd tekintetbe véve a köriratok variációit és a fejek alatti sokféle jegyeket (siglákat), az előlapok variánsai szerinti osztályozást végeztem el. Mikor ez a nagy munka megvolt, a mely körülbelül 6 hónapig tartott, még egyszer végig kellett mennem az egész leleten s az előlapok variánsain belül a különböző hátlapok szerint véglegesen rendeztem az óriási anyagot. Időt rabló s tudományos szempontból nem épen fontos dolog lett volna az éremlelet megszámlálása, azért csak súly alapján megközelítő pontossággal állapítottam meg a richárdpusztai éremlelet darabjainak a számát. Ily módon a 39,400. számot nyertem. Összehasonlítás céljából felsorolom a Magyar Nemzeti Múzeum Árpád-kori éremleleteinek a jegyzékét az 1870—1903. évekből, abban a sorrendben, a melyben dr. Réthy László úr állította őket össze számomra. 1870-ben. Mosonmegyei lelet: Béla dux — 169 darab. — 1872-ben. Molnár Aladár veszprémmegyei képviselő lelete: Béla dux — 129 drb. — 1873-ban Pater Antonián-féle lelet: I. László — 24 drb. — 1875-ben Mező-záti lelet: Kálmán, II. Béla, II. István, II. Géza — 203 drb. — 1882-ben. Marienfeldi (torontálmegyei) lelet: IV. Béla-féle brakteáták (CNH 272—274) — 137 drb. — 1884-ben. Voszbergi (Pomeránia) lelet: Szent István, Péter, I. Endre, I. Béla — 300 drb. — 1885-ben. Preraui (Morvaország) lelet: Szent István — 793 drb. — 1891-ben Apagyi (szabolcsmegyei) lelet: Salamon — 82 drb. — 1893-ban. Kókai lelet: II. Géza, Imre — 29 drb. — 1893-ban. Margitszigeti lelet: II. Endre, III. Endre — 303 drb. — 1896-ban. Bánkúti lelet, frizachiakkal együtt — 2772 drb. — 1898-ban. Gödöllői lelet — 1974 drb. — 1899-ben. Babat-erdei lelet — 4061 drb. — 1899-ben. Zanan Andrea kapitány lelete: I. László, Kálmán — 300—400 drb. — 1903-ban. Dunántúli lelet: Salamon — 215 drb.

Ez adatokból kellőképpen kiviláglik a richárdpusztai lelet jelentősége, mindaddig páratlan nagy tömege. A Nemzeti Múzeumba került többi, 24 év folyamán beérkezett

Árpád-kori éremlelet darabjainak összes száma mintegy 15,000-et tesz csak ki! Ezek után áttérek a lelet beható ismertetésére. Az érmek Rupp és a CNH szerint Kálmán (1095—1114.), II. István (1114—1131.) és II. Béla (1131—1141.) pénzei, tehát mintegy félszázadnyi időre terjednek ki. A Nemzeti Múzeum gyűjteményébe a lelelettel egy *IV. Béla*-féle denár is került, de tekintve a lelet megszerzésének körülményeit, erre aligha kell tekintettel lennünk és föltehetjük azt, hogy ez pusztá tévedés vagy véletlenség. Arra gondolhatunk ugyanis, hogy ez a pénz vagy valamely felsőbb földrétegből került a többi közé, vagy véletlenség folytán utólag keveredett el azokkal. Tudjuk, hogy a lelet föltalálása után több kézen is megfordult. Csakugyan csodálatos, alig elképzelhető eset volna, hogy míg a többi éremfaj olyan óriási számmal lép föl, emez csak egyetlen darabbal van képviselve. Megvallom különben és erre még utóbb reá fogok térni, hogy ha ezt a *IV. Béla* pénzt a lelet eredeti alkatrésze gyanánt elfogadjuk, akkor az egészen a magyarázata sokkalta nehezebbé válik. Ez a helyzet is tanuságul szolgál arra, hogy mekkora óvatossággal kell eljárunk olyan érem- vagy régiségleletekkel szemben, a melyek találási körülményei nem állanak minden kétség fölött és a mely csak kerülő utakon kerül az illetékes szakemberek kezébe. A Kálmántól II. Béláig uralkodott királyaink pénzeit Réthy László az Árpád-kori éremsorozatok *IV.* és *V.* sorozatába foglalta be. Jellemző vonása a *IV.* sorozatba tartozó pénzeknek, hogy kisebb fajok, a melyek előlapján a király neve, középen változó ábrázolás, a hátapon a Szent László képe látható. Réthy László kiemeli azt is, hogy a hátlap Ladislaus Rex körirata megmarad ugyan, de az érmek kis méreténél fogva a köriratot vonalkák, keresztkek és félholdakból alkotott értelmetlen legenda helyettesíti, a melyen belül a *III.* sorozatot is jellemző keresztke foglal helyet négy ékkel. Az *V.* sorozat példányairól a király neve hiányzik.

A richárdpusztai éremleletben a következő fajok foglaltatnak: 1. *Kálmán*: C. N. H.; 40., 41., 42., 46., 47., 48. 49. szám; 2. *II. István*: C. N. H., 54. szám; 3. *II. Béla*: C. N. H., 57., 59., (fej alatt pont — fej alatt különböző jegy — kerek fej); 4. a C. N. H., 65., 67., 71., 75., 76., 78., 85. számainak megfelelő példányok. Ezeket, minthogy a király neve rajtok elő nem fordul, Réthy egy sorozatba osztja be, a melyek fölött *Kálmán*, *III. István*, *II. Béla*, *II. Géza* királyok nevei szerepelnek. Hogy melyik pénz melyik királyé, azt ennél fogva alig lehet határozottan megkülönböztetni és középkori pénzverési viszonyainknál és eljárásunknál fogva talán kezdettől fogva sem különböztették meg. Világosan fejt ki Réthy: „Érmeink *II. István*ig kivétel nélkül feliratosak, a királyok szerint való csoportosítás tehát egészen egyszerű; *Kálmán* alatt azonban megkezdődnek az iratlan érmek sorozatai, melyek két, három, négy egymás után következő király korában, láthatólag ugyanazon pénzverdében, annyira azonos modorban verettek, hogy a felíratlan bélyegűk királyok szerint való csoportosítása előttem egészen önkényes kísérletnek látszik.“ A mi esetünkben valószínű, hogy a névtelen darabok között *III. István* királynak is vannak pénzei, mert ettől a királyunktól nevével jelzett pénzeket egyáltalán nem ismerünk. Úgy látszik viszont, hogy *II. Géza* már kívül esik a mi leletünk körén, mert sajátos véletlen volna, hogy, míg mind *Kálmán*, mind *II. Béla* nagyszámú névvel jelzett pénzei is fennmaradtak, *II. Géza* csak anonim példányokkal legyen képviselve. A kérdésnek egyébiránt valami nagyobb jelentősége nincs. Ha *II. Géza*t is föl akarjuk venni a sorozatban képviselt királyok közé, akkor az egész leletet néhány, legfeljebb 20 évvel — *II. Géza* 1141—1161-ig uralkodott — kell fiatalabbnak tekintenünk. 5. A már említett *IV. Béla*: C. N. H., 263. szám; 6. *külföldi (frizachi) denárok*. Ezekre nézve már most megjegyzem, hogy a lelet magyar pénzeivel egykorú, különben durva veretű példányok; 7. néhány rossz fentartású, meg nem határozható darab.

A leletben óriási többségben vannak *II. Béla* király pénzei és nagyjából azt mondhatjuk, hogy *II. Béla* pénzeinek tömege úgy aránylik a többi e leletben képviselt fajéhoz, mint 115 a 3-hoz. *Rupp*, a ki *II. Béla* pénzeit 14 nembe foglalja össze és 96 variánst mutat ki, azt mondja: „E királynak veretre s jegyekre nézve igen *változatos* pénzei jobbadán az irat-

lanok, vagy felirat nélküliek osztályába tartoznak; a király nevével verettek közül kevés ismeretes, ezeken a király koronás feje látható, annak majd rövidítve előadott nevével háromféle változatban, melyek kormánypalcát, keresztet és félkört, jobbadán szemcsézetten vagy más módon ékesen állítanak előnkbe. *Rupp* fejtegetésével szemben azt találjuk, hogy a richárdpusztai leletben túlnyomó többségben vannak a király fejével ellátott darabok, sőt éppen ez a leletnek egyik jellemző vonása.

II. Béla körirattal ellátott denárjainak előlapján fej van, olyan elem, a mely *Sala* mon király pénzeitől kezdve lép fel Árpád-kori érmeinken. Valószínű, hogy a magyar érmészetbe ez a fej a bizánci érmekről került bele és olyan módon változott el, mint azt például a barbár pénzekben látjuk, a melyekkel szemben szintén nagy fáradságunkba kerül, hogy az ábrázolások tulajdonképeni jelentőségét megfejtjük. *Kálmán* pénzeinek csak csekély része (C. N. H., 40. szám) mutat szembe néző királyi fejet, a többinél az előlap kettős gyöngykörben kereszt, sokféle alakításban három kereszt is, kálváriának nevezett összeállításban. A C. N. H. 49. számú érmének előlapján látható, négy félholdba foglalt kereszt, vonások és pontokból alkotott diszitmény talán nem egyéb, mint a királyi fejnek teljesen értelmetlen ábrázolása, ornamentális elváltozása. A leletben képviselt egyetlen *II. István* éremfaj (C. N. H. 54.) kisebb alakú, előlapján kálvária, a keresztetek közt két **S** betű, egy-egy ékecske fölött, oldalt kétszer **E** betű. E helyen adom ismertetését annak az V. sorozatba tartozó, tehát anoním pénznek, a mely a richárdpusztai leletben csak egyszer, egyéb leleteinkben eddigelé egyszer sem fordult elő, tehát unicumnak tekintendő. Ezt Réthy László a C. N. H.-ban kiadta 85-dik szám alatt: „Recés körben az érem széléig érő nagyobb keresztágai közt kereszt-alakba fektetett ékek és pontok“. Hogy a köriratok változatosságáról fogalmat adjak, bemutatom *II. Béla* pénzeinek leghatározottabb és mellette legromlottabb, értelmetlenebb föliratát (REX BELA — ΛΕΙ · ΧΕΙC · ΙΑΙ). Látjuk, hogy az utóbbi köriratnál a bélyegvésőnek fogalma sem volt arról, hogy annak tulajdonképen mi a jelentősége. Feltűnő evvel szemben *Kálmán* pénzei köriratának szabatlansága. A mi leletünkben képviselt fajokon a CALMANRE elég tisztán jelenik meg, csak a 47. sz. fajnál hiányzik az N. betű, a 48. számúnál pedig a második A. Ez is egy példája annak a fokozatos hanyatlásnak, a mely középkori érmelelésünkben Szent László után IV. Istvánig olyan feltűnő. Most áttérek azoknak a sokféle, olyan óriási változatosságban szereplő jegyeknek az ismertetésére, a melyek részint a fej alatt, részint a körirat betűi között lépnek föl. Micsoda alakzatokat látunk itt? Három pontot háromszögben elhelyezve, egyszerű függélyes vonalat, két függélyes vonalat, egymás mellé helyezett pontokat kisebb-nagyobb számban, különféle elrendezésű éveket, fölfelé és lefelé fordított félholdakat, kereszteteket, köröskéket és ez elemeknek a legkülönbözőbb kombinációit, pl. középen egy nagy pontot, tőle jobbra-balra 2—2 kis pontot, nagy pontot, tőle jobbra háromszögben 3 kis pontot, asszír ékírás módjára összetett éveket stb. Mi az értelme, rendeltetése ezeknek a titokzatos jegyeknek, a melyek olyan óriási számmal szerepelnek és az ú. n. szigla-variánsoknak szinte beláthatlan tömegét hozzák létre. A legvalószínűbbnek tartom azt a föltevést, hogy nem egyebek a pénzverők, illetőleg bélyegvésők jegyeinél, a melyek az érmelelés akkori fejletlen állapotának megfelelnek. Talán úgy kell elképzelnünk a dolgot, hogy minden egyes jegy egy munkásnak felelt meg. A munkások igen nagy számmal, talán százszámra dolgozhattak együtt a műhelyben és mindegyiknek megvolt a maga saját jegye, a melylyel az általa készített darabokat társaiétól megkülönböztette és így a beszámolást, az egyes munkások által végzett munka mennyiségének megállapítását lehetővé tette. A pénzverés, illetőleg a bélyegvésés kezdetleges eljárása és talán rossz anyaga folytán a bélyegzők csakhamar elkoptak, újakat kellett vésni új jegyekkel. Így magyarázható meg ez utóbbiaknak rengeteg változatossága. Hogy az eljárást megértsük, gondoljunk csak például a jelenkor sóbányáira, a melyekben a munkások szintén külön-külön jegyekkel jelölik meg az egyes só kockákat, a melyekkel munkájukról elszámolnak. A bélyegzők gyors elkopásáról, gyakori kicseréléséről tanuskodik a hátapon az eredeti Ladislaus Rex köriratnak megfelelő jegyek számtalan

kombinációja is. Evvel kapcsolatban visszatérünk arra a fontos és nehéz kérdésre, micsoda az egész leletnek a magyarázata, miképen került az érmeknek és ékszereknek ekkora mennyisége együvé? E tekintetben két föltevés merülhet föl. Azt gondolhatjuk, hogy az egész richárdpusztai lelet egy kincs, melyet bizonyos alkalommal elrejtettek a földbe. Ezt a föltevést látszólag igazolja az a körülmény is, hogy az érmekkel együtt ékszerek is találtattak, ékszerek akkora számmal, hogy azok családi kincsnek is beválhatnak. Az a körülmény, hogy a leletben egyetlen IV. Béla-féle denár is előfordult, még mindenféle romantikus perspektivákat nyit meg előttünk. Eszünkbe jut a tatárjárás, az üldöző vad csapatok elől való gyors menekülés, a kincsek elrejtésének szokása stb. De e föltevessel szemben el nem osztható kételyek is merülhetnek föl, a melyek valószínűbbé tesznek egy másik magyarázatot. Első sorban feltűnő, hogy az érmek, ámbár több királytól valók, kivétel nélkül használatlanok, akár a hogy a verdéből kikerültek. Sem a régiebbeken, sem az újabbakon a használat legcsekélyebb nyoma sem látszik. Ez oknál fogva nehezen képzelhető el az, hogy a lelet anyaga huzamosabb időn át folytatott pénzszerzés eredménye. Hogy azt a fontos kérdést jobban megvilágítsuk és hogy egy másik, alighanem valószínűbb föltevést kellőképpen megokoljunk, szükséges az érmekkel együtt lelt egyéb tárgyaknak a tekintetbevétele is, noha azok nem is tartoznak szorosan vizsgálódásunk körébe. Mint már említettem, az éremlelettel együtt előkerült egyéb tárgyak ezüsből és bronzból valók, az ezüst tárgyak részben tiszta ezüsből készültek, részben az ú. n. rossz ezüsből, billonból. Ez ékszerek között a legnagyobb számmal fordulnak elő a hajkarikák: nem kevesebb, mint 28 drb ezüsből és 9 drb bronzból készült példány foglaltatik köztük. Ezek a hajkarikák már honfoglaláskori sírjainkban is előfordulnak és úgy látszik, árpádházi királyaink idejében is még sokáig, évszázadokig föntartották magukat. Az ú. n. hajkarikák, vagy mint régebben nevezték őket, halántékgyűrűk, kerek átmetszésű sodronyból hajlított nyílt karikák, a melyek egyik vége vékony lemezzé lapul el és **S** formában vissza van hajlítva. A hajkarikákon kívül az ősi ékszerek közül főleg a nyakperecek szerepelnek a richárdpusztai leletben. Ezek között nem egy szép darab van. Technikájuk különböző. Némelyek különböző vastagságú ezüst sodronyból hajlított nyílt karikák és pedig 4 darab hármas, egy darab négyszeres sodronyból, a melyek egyik vége kampóban, másik vége hurokban végződik és ilyen módon a nyakon megerősíthető volt. Az egyik példány kampója hiányzik, egy másiknak mindkét végén hurok van. A nyakperecek másik fajtája inkább lánc- vagy szalagszerű: csak kivitele kevésbé egyszerű, fejlettebb technikáról tanuskodik és minden esetre mutatósabb. Az egyik vékony ezüst sodronyszemekből olyképen előállítva, hogy belül üres, csőszerű, két vége pedig vékonyabb és ezüst karikával van egybefoglalva. Hossza 58 cm. Egy másik hasonló hosszúságú darab még vékonyabb sodronyból készült és nem egyes szemekből áll, hanem fonva van. Két, nyilván csonka végén a sodronyszálak össze vannak sodorva. Egy másik, szintén fonott, még pedig igen szépen, szabályosan fonott példánynak két végén egy-egy csonka ezüst lemez van, vékony sodronnyal szabálytalanul körülvarrva, nyilván az eredeti hurok és kampó. Az ép darabokon kívül sok kisebb-nagyobb töredék van, az ismertetett ékszerekhez hasonló töredékei. Az a körülmény, hogy míg az érmek, a melyek pedig a mindennapi forgalom céljait szolgálják, vadonat-újak, addig az ékszerek legnagyobb része csonka, vagy össze-vissza van görbítve, vagy épenséggel apró töredék, vagy legalább is rongált? Nem feltűnő-e az a körülmény, hogy igazán finom, művészi kivitelű darab egyetlen egy sem akad közöttük néhány apró töredék kivételével, a mely arról tanuskodik, hogy az ötvös nemesebb formát is tudott adni anyagának? És végül, pusztá véletlenségnek tartjuk-e azt, hogy e tárgyak kivétel nélkül olyan anyagokból készültek, a melyek az érmek készítésénél is szerepelnek. Az ezüstön, rossz ezüstön és bronzon kívül más fém nem szerepel. Csudálatos volna, hogy egy elrejtett kincsben egy szemernyi arany sem lett volna. A mellett ne feledkezzünk meg arról, hogy az érmeken és ékszereken, illetve ékszer-töredékeken kívül 9 darab olvasztott kisebb-nagyobb ezüströgröt is találtak. Mindezek következtében a leletről az a

szerény véleményem, hogy az nem egyéb, mint egy II. Béla korabeli pénzverő műhely maradványa — nyers anyaga és földolgozott, kész terméke együttesen. A régibb királyok, *Kálmán, II. és esetleg III. István* pénzei teljesen új példányainak előfordulását úgy vélem megmagyarázhatni, hogy azok megmaradt bélyegzőivel még II. Béla idejében is vertek pénzeket, hiszen a középkori érmelésben ez az eljárás épen nem példátlan. Az ékszerek és ékszerszövedékek, divatjokat mult, megrongált, elkopott vagy összetört darabok csak beolvasztásra vártak, hogy a pénzverő új formában dolgozhassa föl őket. Volt már ilyen földolgozásra kész anyag is: az a 9 kis olvasztott ezüst rög, a melyet éppen az imént említettem meg. Ez alkalommal igazán sajnálnunk kell, hogy a lelet körülményei nem ismeretesek, mert azok hihetőleg egy s más tekintetben megvilágították volna a lelet eredetének kérdését. Az sincsen kizárva, hogy a lelettel együtt egyebet is találtak, talán elrozsdásodott szerszámokat, a melyek azonban, mint anyagi értékkel nem bíró tárgyak, természetesen elkallódtak. Ha a lelet összes tényezőit figyelmünkben részesítjük és megfontoljuk azokat a lehetőségeket, a melyek annak keletkezése iránt felmerülhetnek, az csakugyan igényt tarthat az általánosabb jelentőségre és nyilván föléje emelkedik mind azoknak az árpádkori éremleleteknek, a melyeket eddig ismertünk. Az érmek ekkora tömegének együttlétében is van valami impozáns, a szakmáját szerető numizmata pedig ugyancsak méltányolni tudja a bélyegváltozatok óriási számának föltünését egy leletben. És ha kissé általánosabb szempontból tekintjük a dolgokat, akár az előbb kifejtett feltevések egyikét vagy másikat fogadjuk el, akár egy új hipotézissel toldjuk meg azokat, be kell ismernünk, hogy a richárdpusztai éremlelet a maga rejtelmes gazdagságával fény sugárt vet a multba és számot tarthat első sorban a magyar, de általában a középkori érmészettel foglalkozók élénk érdeklődésére.

Éber Lászlóné.

Széchenyi Ferenc gróf éremgyűjteményének megalapítása.

(1791—1807.)

— Harmadik és befejező közlemény. —

Prágában Mader József lovaggal állott Széchenyi összeköttetésben. A mint levelezésükből kitűnik, Széchenyi akkor ismerte meg a kiváló numizmatát, mikor felesége gyógykezelése céljából Prágában időzött.

Mader József 1754 szeptember 8-ikán született Bécsben. Jogi tanulmányait szülővárosában végezte, s a híres Martini tanárnak olyan jeles tanítványa volt, hogy rövid idő alatt a prágai egyetem tanára lett. A túlfeszített szellemi munka lassanként megrongálta egészségét, kénytelen volt fárasztó dolgairól lemondani és szórakozásból numizmatikával kezdett foglalkozni. E téren aztán olyan hírnévre tett szert, hogy korának legjelesebb numizmatái és éremgyűjtői összeköttetésbe léptek vele. Meghalt 1815 december 25-ikén.¹

Mader 1795 december 10-én közli Széchenyivel,² hogy mióta a gróf Prágát elhagyta, szorgalmasan kutatót magyar érmek után. Az eredmény nem valami fényes, mert csupán két becsesebb darabot sikerült találnia. Az egyik Béla király denárja, de hogy melyik Béla királyé, azt nem sikerült megállapítania. A másik darab I. József tallérja. Előlapján a mellkép mellett a régi és új magyar címer, továbbá Mária képe; hátlapján kétfejű sas a magyar címerrel s az osztrák szívpajzsával, alatta C—H betűk s lennebb CSH 1708. évszámmal. A 8-as számon meglátszik, hogy 7-ből javították. Máday³ nem ismeri e tallért, s a Széchenyi-gyűjteményéből is hiányzik. A Széchenyi gyűjteményének jegyzékéből hiányzanak

¹ Wurzbach: Biographisches Lexicon XVI 243.

² Összes levelei a Széchenyi-levéltárban I. 9. III. 56.

³ Vollständiges Thalerkabinet. (Königsberg, 1765. etc.)

különben I. József tallérjain kívül III. Ferdinánd forintjai is. (Széchényi éremgyűjteményének jegyzéke több példányban is megvolt, ha Mader kezébe is került egy.)

Felajánlja továbbá II. Rudolfnak 1587. évi fél lat súlyú füles pénzét. Előlapján a mellkép mellett négyszögű pajzs és Mária képe; hátlapján kétfejű sas alatt K—B 1587. évszámmal. Egy nagy réz érmet, melynek előlapján koronás ülő asszony előtt álló gyermek fejére teszi a kezét (Maria Theresa Rome. Kayserin); hátlapján magyar ruhás herceg kardot rántva, lábai alatt jobbról a szlapon, balról az osztrák címer (Josephus archidux Austriae etc.). Felajánl továbbá egy fél forintot, melynek előlapján a mellkép mellett címer és Mária képe látható, alól $\frac{1}{4}$; hátlapján a kétfejű sas mellére helyezett osztrák szív pajzs, alatta N—B 1702. évszámmal.

Béla király denárjáról megjegyzi, hogy sem Joachim éremkatalogusában, sem másutt nem sikerült megtalálnia. Minthogy e denár az ő kedves középkori éremgyűjteményéből való, a melyben úgy is kevés a magyar érem, csak más középkori éremért cserébe engedné át e darabot. A többi érmet 4 forint 49 kron adja át Széchényinek. Tudatja, hogy nem rég vásárolt egy 1300 darabból álló középkori éremgyűjteményt, melyben több mint 20 darab karolingi érmen kívül Arnulf bajor hercegnek egy Salzburgban veretett solidusa is megvan.

1795 december 29-én tudatja a gróffal, hogy a 4 forint 49 krért felajánlott érmekeket átengedi. Béla király denárjáért Széchényi 4 darab középkori érmet ajánl, ennél fogva kész ezt is átadni neki.

1796 január 4-én a cserébe kapott érmekről ír. A Béla király 2 darab érme nagyon szép, ugyanígy nyilatkozik a flórenci garasról és IV. Henrik réz érméről is. Azt sajnálja csupán, hogy II. István ígért érme helyett Zsigmond érmét kapta, a mi már megvan a gyűjteményében.

1796 július 8-án (II.) Mátyás király három magyar tallérját ajánlja fel. Kettőn Mária és Szent László képe látható, a harmadikon csak Szent László és négyelt pajzs. Darabjáért 4 forint 30 krajczárt kér.

Itt megszakadt az összeköttetés Széchényi és Mader között s teljes 10 esztendő telt el, míg újból érintkezésbe léptek egymással. 1806 június 26-án értesíti Mader a grófot, hogy egy prágai érem árverésre adott megbízatását teljesítette. 7 darabot vásárolt a számára 293 forint 42 krajczárért. A 353. számnál azonban megszakadt az árverés, mert a zsidók, a kik eddig is a legtöbb darabot vásárolták, az egész gyűjteményt együtt akarták megvenni. Mader ellenvetésére, hogy ily módon a külföldi éremgyűjtőket, a kik megbízatásokat adtak, reményeikben megaljálják, a tulajdonos máskorra halasztotta az árverés folytatását. Sürgeti kiadásainak megtérítését, mert még a 10 év előtti adósságát sem kapta meg a gróftól. Szívességet is kér Széchényitől.

Schönwiesner említi t. i. munkájában (168. l.), hogy Endre király 1209. évi oklevelében prágai garasról van szó; miután a cseh numizmatikusok megállapították, hogy 1300 előtt nem volt prágai garas, szeretné tudni, vajjon nem hamisított-e Endre király szóban forgó oklevele? Sokat foglalkozott t. i. magyar numizmatikával, s szeretné Schönwiesnernek a középkori magyar érmészetre vonatkozó adatait egy munkájában helyesbíteni¹

1806 július 17-én írja, hogy az árverésen megvásárolt 7 aranyérmen kívül Széchényi még 21 darabot óhajtott. Ezeket a gyűjtemény tulajdonosa kész a grófnak 360 forintért átengedni, ha előbb a pénzt beküldi. Széchényi erre vonatkozó elhatározását már nem sikerült megtalálni, valószínű azonban, hogy ezeket is megvásárolta.

1798 április 5-én Raab Ignác bécsi ügyvéd fordul Széchényihez érmészeti ügyekben.² Személyesen nem ismeri, de Hoyos és Locatelli grófok bátorították e lépésre. Ő is éremgyűjtő és csereviszonyba óhajtl lépni Széchényivel. Beküldi azon magyar és erdélyi

¹ Kritische Beiträge zur Münzkunde des Mittelalters (Prag, 1806, 1810 stb.)

² Széchényi család levéltára I. 9. III. 56.

érmek jegyzékét, a melyek gyűjteményéből hiányzanak s egyszersmind azon érmeket is felsorolja, a melyeket cserébe óhajt átengedni. A csere-érmek (11 darab) kivétel nélkül külföldi darabok (III. Péter rubeljei stb.) s innen magyarázható, hogy Széchényi nem foglalkozott az ajánlattal. A kért magyar érmek XVI. és XVII. századi darabok (20 darab) s a mellékelt katalogusban feltüntetett jegyzetek szerint Máдай munkájából¹ vannak kiírva.

Pozsonyban Crudy Dániel gyűjtött Széchényi számára érmeket. Crudy Dániel 1735 október 25-én született Zólyomban. Theologiai tanulmányait a jénai egyetemen végezte s 1802 óta a dunáninneni kerület szuperintendense volt. Meghalt 1815 december 18-án Pozsonyban.²

1800 június 12-én írja,³ hogy Bethlen aranyérmét nem vette meg, mert a zsidó 60 forintot kért érte; hanem, ha a pesti vásáron még nem adta el, a gróf beleegyezésével megvásárolja. Báthory Gábor „Feld-Thaler“-nek nevezett tallérját is kínálták eladásra, de 1 aranyat nem akart érte adni.

1800 szeptember 15-én értesíti a grófot, hogy Tirtsch aranyművesnél több arany érem eladó. Ez érmek a következők: Zsigmond király érme (1 #), Albert főherceg és Erzsébet főhercegnő érme (3 #), II. Rudolf érme 1597-ből (5 #), II. Ferdinánd érme 1632-ből (5 #), Korvin Mátyás érme (1 #), V. László érme (1 #) 2 példányban, II. Mátyás érmei (1 #) 1613-ból és 1620-ból, Rákóczi 1705. évi érme (1 #), az 1790. évi nápolyi érem (2 #), 2 darab oláhországi érem (2¹/₂ #); végül 2 ezüst érem: t. i. a Győr felszabadítása emlékére 1598-ban veretett érem és Bethlen Gábor érme. Az arany-
nak ára aranyonként 6 forint, az ezüsté latonként 3 forint.

1800 október 31-én írja, hogy 2 arany érmet megvásárolt Tirtschtől a gróf számára 60 forinton. V. László érmét már előbb megvette Schedius pesti egyetemi tanár. Azt hiszi azonban, hogy szívesen át fogja engedni Széchényinek. II. Mátyás 1620. évi érmét már beolvasztotta az aranyműves. 1800 december 26-án jelenti, hogy kutatott régi pénzek után, de minden fáradozása hiábavalónak bizonyult.

1802 január 5-én írja, hogy a Jezerniczky éremgyűjteménye csak egészben eladó, és pedig 2000 forinton hajlandó azt a tulajdonos átengedni Széchényinek. Jelenti, hogy a Schönwiesner munkájában ismertetett árpádkori stb. érmek sorozatát a saját gyűjteményéből ki tudná bővíteni.

Rösler Kristóf, báró Prónay Gábor könyvtárnoka is megkereste Széchényit érmészeti kérdésben.⁴ 1801 november 21-ikén írja Acsáról, hogy mindenki előtt ismetetes Széchényi gazdag éremgyűjteménye, melynek fődíszét a magyar érmek alkotják. Nemrég levelet kapott Becker tanártól, a drezdai éremgyűjtemény igazgatójától, a melyben középkori magyar érmeket óhajt cserében. Arra kéri tehát a grófot, hogy engedjen át e célra kettős példányaiból.

1801 december 5-ikén kelt levelében köszöni, hogy a gróf megengedte éremgyűjteményének a jelzett célból való átnézését s a Tihanyi gyermekek nevelőjét bízta meg e feladattal. Egyszersmind kéri, hogy jelölje meg a kiválasztandó érmek ellenértékét. Arról már nincs tudomásunk, hogy megtörtént-e a csere? de valószínű, hogy a Széchényi gazdag gyűjteményéből kerültek duplumok Becker számára.

Ily módon került össze az a becses gyűjtemény, melyet gróf Széchényi Ferenc 1802-ben hatalmas könyv- és kéziratgyűjteményével együtt a nemzetnek ajándékozott. A felsorolt adatok a gróf Széchényi család levéltárában találhatók, a hol Széchényi Ferenc levelezése gondosan össze van gyűjtve. Ez összegyűjtés érdeme is magát Széchényi Ferencet illeti meg, mert az ő figyelmes tekintete mentette meg számunkra azon becses adatokat, melyekből éremgyűjtő munkásságát meg tudjuk állapítani. A gyűjtés munkája,

¹ Vollständiges Thalerkabinet. (Königsberg, 1765.)

² Szinnyei József: Magyar Irók II. 124.

³ Széchényi-család levéltára I. 9. III. 56.

⁴ Széchényi család levéltára I. 9. III. 56.

a mint az elmondottak igazolják, első sorban tömérdek pénzt nyelt el. Nagyobb s rendszeresen feldolgozott gyűjtemények megvásárlásával kezdte a gróf s fáradhatatlan szorgalommal gyűjtötte össze az időnként előkerülő hiányzó darabokat. E darabok felkutatására és megszerzésére nem csupán ismerőseit s megbizottait használta fel, hanem figyelemmel áttanulmányozta a messze külföldön tartott éremárverések katalógusait s a gyűjteményéből hiányzó darabokat drága pénzen vásárolta meg. Végre mikor gyűjteménye tekintélyessé lett s duplumokban bővelkedett, a cserét használta fel gyűjteménye végleges kiegészítésére.

Az ilykép előállott gyűjtemény rendszeres lajstromozását Széchényi kezdettől fogva végeztette. Tibolth Mihály volt az első munkás¹ ki e művet foganatosította s az ő katalógusának egy-egy példánya volt Neumann és Mader kezében. Engelnek kellett volna a munkát befejeznie, de kapzsiságán mult, hogy Schönwiesnernek jutott e dicsőség. 1808-ban látott napvilágot a becses katalógus s a világ minden részébe szétküldött példányai hirdették Széchényi éremgyűjteményének kiválóságát s a magyar kultúra diadalát.

A nemzetnek adományozott gyűjteményt kezdettől fogva sokan gyarapították² s a Nemzeti Múzeum első igazgatója is szorgalmasan gyűjtötte az érmekeket.³ Ennek eredménye az 1810-ben megjelent Appendix, mely a katalogizált érmeke sorozatát sok tekintetben kiegészíti.

Gárdonyi Albert dr.

A Kis-szederjesi görög éremlelet.

Egy marosvásárhelyi aranyművesnél 1903. szept. havában három Kis-szederjesi oláh paraszt egy 167 darab tetradrakmonból álló ezüst éremleletet adott el, melyet állítólag az eladók egyikének házában, Kis-Szederjesen ásás alkalmával találtak egy kőkorszóban. — A lelet kétféle pénzből áll, ú. m. Makedónia első kerületének Kr. e. 158—164 közt vert, ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΠΡΩΤΗΣ feliratú, elég ismeretes tetradrakmonjaiból és thasosi (Kr. u. 164 után vert) tetradrakmonokból. Ezen alkatrészek vizont így oszlanak meg:

A) **Makedón pénzek:** 1. Head H. N. 209. 1. 153. kép (25 db). — 2 U. az, de a hátapon fönn IPE és lenn két más monogrammm (1 db). — 3. U. az, hanem a hátapon fönn AP monogrammm és lenn két más monogrammm (1 db). — 4. U. az, hanem a hátapon fönn AP monogrammm (11 db). — 5. U. az, hanem a hátapon fönn A, lenn pedig X és E (1 db). — Összesen 39 darab.

B) **Thasosi pénzek:** 1. Head H. N. 229. 1. 166. kép, H jeggyel (5 darab). — 2. U. az, hanem a hátapon a mezőben (HIAΠ betűkből álló) monogrammm (2 db). — 3. U. az, hanem a hátlap mezejében M jegy (18 db). — 4. Mint az előbbi, hanem az M fölött kis kör (1 db). — 5. U. az, hanem a hátlap mezejében vízszintes vonáskával áthúzott M betű, mint jegy (97 db) — 6. Mint az előbbi, hanem a jegy fölött pont (1 db). — 7. U. az, hanem jegy nélkül (4 db). — Összesen 128 darab.

A makedóniai első kerületnek és Thasosnak pénzei Erdélyben nem ritkák; és — a mit e két pénzfajnak e leletben való kizárólagos együttléte is bizonyít — a Balkán-félszigettel való kereskedelmi összeköttetés révén kerültek ezek oda a Kr. e. II—I. és valószínűleg még a Kr. u. I. században is. A dákoknál épp úgy, mint a görögöknél az ezüst valuta-fém volt s így, ha másként nem, mint jó nemesfém-anyagot annál szívesebben fogadták el ezeket a pénzemekeket, mert, mint tudjuk, maguk a dáciai homorú pénzek a Kr. e. I. században ugyancsak silány ötvözetből készültek. Ennek a leletnek az érdekességét nem is a benne képviselt két pénz-species adja meg, mint ilyen, hanem azon sajátságos körülmény, hogy egyrészt a legszebb, igazán művészi becsű kivitelű példányok mellett

¹ Széchényi Ferenc gróf éremgyűjteményének katalógusáról. (Numizmatikai Közlöny, II. évf. IV. f. 87. stb. II.)

² Lásd a Zeitschrift von und für Ungern kimutatásait.

³ Miller Jakab levelezései a Nemz. Múzeum kéziratárában. Quart. lat. 781.

mindkét fajból roszbab és igen rosz, majdnem barbár stílű és technikájú darabok is voltak benne, másrészt pedig, hogy majdnem az összes példányok többé-kevésbbé meg voltak görbítve és azonkívül a legkülönbözőbb módon bevagdosva, behasogatva. A kelta és makedóniai pénzekről eléggé ismert keskeny, hosszas háromszögű szerszámmal való beütéseken vagy bevágásokon kívül, sokszor ugyanazon példányon is, rövid, egyenes behasításokat találtam nagyszámú példányon, továbbá a hátapon 1, 2, sőt 3 kis kerek beütés is fordult elő, végül néhány példányon az érem kellő közepéből egy-egy négyszögletes, mintegy $\frac{3}{4}$ centiméter felületű darab egészen ki volt ütve. [Ez utóbbiak önkéntelenül is emlékeztetnek azon mexikói tallérokra, melyeket Martinique-ben¹ és Guadeloupe-ban² a XIX. század elején szükségpénzül használtak; amazoknak közepéből ugyanis szívalakú, emezekéből pedig éppen olyan négyszögletes darab van kiütve, mint az említett antik pénzekben a mi leletünkben.]

Ezek a különböző beütések, bevágások, görbítések hosszú használat tanubizonyságai. Ugyanegy darabon különféle vannak olykor alkalmazva. Ez arra mutat, hogy más-más gazdája a pénzdarabnak, nem bízván a már előzőleg megejtett próbában, ismételve megpróbálta, hogy jó ezüstből van-e az illető pénzdarab. Legrégiebbeknek tartom a ∇ alakú bevágásokat, újabbak az érmek szélének rövid, éles behasításai és a kerek poncolások, a legújabb keletűeknek pedig az érem közepéből való kiütéseket és a lapka görbítéseit tartom; a görbítés szintén elárulja a finom ezüstöt, mely puhább az erősen ötvöztöt anyagnál.

A stílus és kivitel hanyatlása néhány példányon a fejek durvaságában nyilvánul, egy makedón pénzen pedig $\Pi\Omega\Theta\text{H}\Sigma$ van írva, két Σ -szel. De érdekesebb ennél az, hogy úgy a thasosi, mint a makedón pénzek közt vannak olyanok, melyeknek lapkája több milliméterrel nagyobb átmérőjű a normális daraboknál, és az érem szélén mintegy 4—5 mm. széles szegély felényi vastag, mint az érem közepe. Ezeknek előlapja elmosódott, lágy veretű (13 db), hátlapjuk ellenben kifogástalan. Az M jegyű thasosiak közt öt darab ilyen találtam; valamennyinek előlapja ugyanazon bélyegből való, hátlapjaik azonban mind különböznek egymástól. — A mi a súlyt illeti, a leletben képviselt mindkét pénznem az attikai tetradrakmon normájára veretett, vagyis 17.5 grammot kellene nyomniok átlag darabonként. Ezzel szemben azt találtam, hogy a 39 makedón pénz 652.5 gr.-ot nyomott, egy darab tehát átlag csak 16.73 gr.-ot, a 128 thasosi pénz súlya pedig 2017 gr. volt, vagyis darabonként átlag csak 15.75 gr.

Egyéb megfigyeléseimet itt alább szám adatokban közlöm, azon meggyőződésben, hogy immár elértünk oda az antik numizmatikában, miszerint az ilyenféle adatok gyűjtéséből is mihamarabb pozitív eredményeket fogunk leszírhethi ismereteink gyarapítására.

1. A 39 makedón pénz közül csak 1, a 128 thasosi közül csak 3 darabnak nem volt elgörbítve a lapkája.

2. Beütések és bevágások: a) egy bevágás: 23 makedón és 86 thasosi pénzen; b) két bevágás: 6 makedón és 11 thasosi pénzen; c) egy bevágás és egy kerek ponc-ütés: 4 makedón és 1 thasosi pénzen; d) egy bevágás és két kerek ponc-ütés: 1 makedón pénzen; e) egy bevágás és három kerek ponc-ütés: 1 makedón pénzen; f) három ponc-ütés: 1 makedón pénzen; g) egy bevágás és a középben $\square$ lyuk: 1 thasosi pénzen; h) két bevágás és a középben $\square$ lyuk: 1 makedón pénzen; i) ép darabok: 2 lágyveretű makedón és 9 thasosi pénz; vagyis a leletben lévő 167 érem közül 136 darabon van bevágás vagy beütés.

3. A fent felsorolt bevágások közül az érem szélének rövid éles behasítása előfordul 19 makedón és 34 thasosi pénzen.

4. A pénzverési technikára, különböző verdebéli gyártmányok vagy különféle kibocsájtványok megkülönböztetésére hasznos támpontot szolgáltat annak megfigyelése, hogy miként

¹ A White King gyűjt. árv. lajstr. 2011. és 2013. sz. Amsterdam, 1904. J. Schulmannál.

² A Bergsöe-gyűjt. árverési lajstromában 1033. és 1034. sz., Amsterdam, 1903. J. Schulmannál.

viszonyul a hátlati kép iránya az előlaphoz. A mi magyar koronaértékű pénzeinken pl. az elő- s a hátlati kép ugyanazon irányban áll, vagyis ha függőleges tengely körül megfordítjuk a magunk elé tartott pénzdarabot, úgy az elő-, mint a hátlat egyaránt van helyes vagy helytelen irányban (↑↑ jelzés). A mely pénzen a hátlati kép az előlaphoz képest fordított irányban áll, fordított pénznek (Ernst szerint „Gestürzte Münzen“) nevezhetjük (és ↑↓ jeggyel jelöljük).

Ily értelemben szólva, a tárgyalt leletben a makedón pénzek 1. és 5. csoportja (36 db) ↑↑, a 2., 3. és 4. csoportbeliek pedig ↑→ irányúak. A thasosi pénzek 1. csoportjából 4 db ↑↑, 1 db ↑↗, a 2., 4. és 6. csoportbeliek mind ↑↑, a 3. csoportból 7 ↑↑, 3 ↑↗, 2 ↑↗, 2 lágy veretű ↑↑, 3 ↑↗, az 5. csoportból 2 lágyveretű majdnem ↑↑, a többi nagyrészt közel áll a ↑↑ irányhoz.

A főt részletesen tárgyalt és ugyanazon pénzdarabon is gyakran többszörösen ismétlődő különböző bevágások és beponcolások megfigyelése még arra a tanulságra is vezet, hogy ezek nem, mint Lenormant¹ vélte, valamely vallásos obszervanciából verettek a pénzdarabokra, hanem hogy ily módon próbálták ki, különböző birtokosaik, különböző alkalmakkor a kezükbe került pénzdarab jóságát.

Végül minthogy a thasosi pénzeket a Balkán-félszigeten és valószínűleg Erdélyben is előszeretettel utánozták, és hogy barbár utánzataik sorozata az aránylag csinos veretektől a felismerhetetlenség határáig minden fokozatot felmutat, — tekintettel arra, hogy a mi leletünkben túlságosan eltorzult típusok egyáltalában hiányoznak, föltehetjük, hogy ez a lelet még a Kr. e. I. század kezdete előtt kerülhetett a földre, mert különben több mint valószínű, hogy az eltorzított típusok is képviselve lennének benne.

Gohl Ödön.

I r o d a l o m.

A bécsi **Monatsblatt** 252. számában Markl „Die Reichsmünzstätte Serdica“ című cikke érdemel különös figyelmet, melyben kimutatja, hogy Gallienus pénzein a mező 2 oldalán elhelyezett S P jegy Siscia Pannoniae jellentéssel bír, és hogy e jegyet megkülönböztetésül az ugyanazon kezdőbetűvel bíró Serdica-tól hozták használatba Gallienus óta.

A **Bulletin international de numismatique** f. é. 2. füzetében A. Blanchet „Monnaies non frappées“ címen számos adatot közöl arra, hogy olasz-, francia- és németországi ókori éremleletekben veretlen pénzlapkák is fordultak elő. Szerző ebből azt következteti, hogy e neme a magánemberek által kibocsájtott pénznek jobban el volt terjedve az ókorban, mintsem eddig hitték volna.

Fernand Mazerolle: Nicolas Briot tailleur général des monnaies (1606—1625) címen érdekes monografiáját adja ennek a sokat hányatott genális embernek, a ki hazája pénzüverési ügyének szolgálatában használta föl ritka képességeit. *Ötvös Gábor.*

Svoronos I. N., a mai kor legnagyobb görög numizmatikusa, a ki a tudomány kárára nem volt hajlandó a nagy berlini Corpus Nummorum munkatársai sorába lépni, egy nagy pénzgyűjteményt szándékozik közzéadni. A francia nyelven megjelenendő munka címe: **Corpus des monnaies de l'empire des Ptolémées**. A Ptolemaios-pénzeket eddig nem részesítették kellő figyelemben, nincs is mai napig használható kiadásuk; hozzájárul e körülményhez, hogy épp a legutóbbi években több ezer ily pénzdarabot találtak, melyek az anyagot nagyon felszaporították. Tanulságos megfigyelni, hogy mikép készül ily kiadás. Alapul egy nagy éremtár gyűjteménye szolgál; katalógusát úgy készítik, hogy minden veret lenyomatát is hozzátoldják. Ezzel a katalógussal utaznak városról városra és hozzáfűzik, a mit az egyes helyeken találnak, az új mellett egyszersmind a

¹ La monnaie dans l'antiquité, I. k. 31. l.

régit. Svoronos így 59 nagyobb gyűjteményt vizsgált végig személyesen; s nem csoda, hogy fontos leletekre bukkant, hogy t. i. igen sok pénznek, melynek datuma eddig nem volt megállapítható, meg lehetett határozni a keltét. A munka három kötetből fog állani (I. a bevezetés, II. a pénzek lajstroma, III. a pénztáblák). Különös becse e kiadásnak, hogy minden pénzfajt fototipikus képben fog közölni. Persze, ez nagyon megdrágítja a kiadást, de a Corpus csak ily föltétel mellett töltheti be hivatását. E munka különben csak előzménye egy másiknak, a **Corpus Numismatique de la Grèce proprement dit** címűnek, a melyben tehát a mai hellén királyság területének összes antik pénzei össze lesznek gyűjtve. Minthogy Svoronos, az athéni numizmatikai gyűjtemény őre, általában elfogadott tudományos módszerrel dolgozik, ez a munka is hézagot fog pótolni, igaz, hogy a berlini Corpus Nummorum rovására, melynek egy francia vetélytársa is lesz. Mommsennek nem sikerült nemzetközileg elfogadtatni a berlini kiadás berendezését, s így a különböző kiadások összehasonlítása is tanulságos lesz.

Geréb József dr.

Érem- és könyvvásár.

Dr. J. Hirsch november hó 17-ikén tartja 12-ik éremárverését. Remek sorozatai az antik érmeknek kerülnek eladásra. Az árv. lajstrom, melyet 14 fénynyomatú képtábla díszít, 704 tételben sorolja föl az érmekeket és num. könyveket.

Dr. Eugen Merzbacher Nachfolger nov. 7.-én árverezi a Kollmann-féle vegyes tartalmú éremgyűjteményt. Lajstroma megjelent, 3 képtáblával, 1362 éremtétel tartalommal.

Zschische und Köder 100 sz. árjegyzéke (7884 tétel) megjelent.

C. G. Thieme f. é. 4. sz. árjegyzéke: a Num. Verkehr, megjelent. (3318 tétel.)
(Lásd még a boríték 3-ik oldalán is.)

Különfélék.

Nemrég **Guilielmo Rouille** *Prontuario delle medaglie* (stb.) című, 1553-ban Lyonban királyi privilegiummal nyomtatott könyve került kezeimbe s ennek II. részében, a 9. lapon egy Krisztus-érem metszvényét találtam. Másolatát itt adom. A Krisztus-mellkép a fej alakjára, az arckifejezésre, hajkezelésre, a ruha ráncolatára nézve feltűnő és szoros rokonságban van a Boyer d'Agén-féle hirhedt Campo dei fiori-i Krisztus-éremmel. A különbség köztük csak az, hogy (a metszvényen) a fej nagyobb, jobbfelé fordult és hogy fölötte fénysugarak láthatók. Fokozza az összefüggést, hogy az érem mezejében ezen héber felirat áll: **יֵשׁוּעַ** (Jesus). A kép körül latin felirat is olvasható: **CHRISTVS REX VENIT IN PACE DEVS HOMO FACTVS EST**. Ez pedig megfelel a Campo dei fiori-i érem¹ hátlapján lévő, sokat vitatott héber feliratnak: (mesiah | meleh

ba beša- | lom veah mea- | dam asuj | haj). — A képhez tartozó szövegben sehol sincs említve az érem, hanem csak Krisztus rövid életrajza, épp úgy, mint a többi pár száz, többnyire fiktív éremképhez tartozó életrajzoknál. Ha ezt az érmet akkorában (1553-ban)

¹ Arch. Értesítő XXI. 1901. 101. l. — L. még u. ott 97—100. (Krausz S.) és 101—104, 235—236. l. Gohl Ö. cikkeit a Krisztus-érmekről. — L. még Jobert Num. kézikönyve német ford. 1718-iki kiad. 212. l. is.

valami különös becsű, vagy ritka régi darabnak, esetleg autentikus arcképnek tekintették volna, semmiesetre sem mulasztotta volna el a szerző ezt megemlíteni, épp úgy, mint a közvetlenül következő lapon tette, midőn Iskarióti Judás fiktív arcképes érme mellett egy rhodosi tetradrachmon (Head H. N. p. 540 és Head: Guide 29. t. 33. sz.) képét közli és megjegyzi róla, hogy Budaeus (de Asse, II. 244.) szerint ilyen római denárokon adta el Jézust Judás, amilyennek a fönti kép ábrázolja mindkét lapját. (Erről még I. Babelon: Traité I. r. I. k. 77—79 l.)

Új érem. A jaáki templom képe vonal-körben. A szegélyen: AZ APÁTSÁGI TEMPLOM FELSZENTELESI ÜNNEPELY EMLÉKÉRE ★ Hátlap: Sárkányölő szent György lovag képe vonalkörben. A szegélyen: JAÁK 1904 SZEPTEMBER 18. | Lenn 2 diszitmény közt ★ Mindkét lapon síma szegély. — Fülezzet érem. — Átm. 31 mm. Fehér fém. (N. M.)

G n.

T á r s u l a t i é l e t.

Forster Gyula báró. A magyar tudománynak, különösen az arkeológiának s a rokontudományoknak szentelt hosszú évek nagyérdemű munkássága nyert méltó elismerést, midőn Ő felsége f. évi szept. hó 6-án kelt kéziratában Forster Gyula minist. tanácsosnak, a magyar tudományos akadémia igazgatótanácsa tagjának, a magyar báróságot adományozta. Társulatunk Forster Gyula báróban egyik választmányi tagját tiszteli és elnöksége útján fejezte ki szerencsekívánatait, melyeket itt csak szívből ismételhetünk.

Schossberger Nándor báró †. Ismét szomorú kötelesség hárul reánk, midőn t. tagjaink egyikének haláláról kell megemlékeznünk. Schossberger Nándor báró, társulatunk rendes tagja, f. évi augusztus hó 26-án buzgó munkásságban eltöltött életének 50. évében jobb létre szenderült. Béke hamvaira!

A m. nemz. múzeum éremtárának megtekintése. A m. nemz. múzeum érem- és régiségosztályának igazgatója örömmel fogadta társulatunk elnökségének azon kérelmét, hogy t. tagjaink a múzeum éremtárát megtekinthessék és dr. Réthy László és Gohl Ödön urakra bízta, hogy a rendelkezésre álló idő és hely tekintetbe vételével, belátásuk szerint foganatosítsák, kiki a saját őrizetére bízott éremsorozatokra nézve, az éremtári A és B csoport bemutatását. A nevezett urak által kitűzendő vasárnapok délelőtti óráiban, már a legközelebbi hónapokban, az antik pénzek, a magyar és erdélyi pénzek, a közép- és újkori pénzek és az emlékérmek fognak bemutatásra kerülni; az egyes csoportok bemutatásának sorrendjét és egyéb tudnivalókat külön értesítés útján fogjuk közölni t. tagtársainkkal.

Csütörtöki összejöveteleinket az őszi időny beálltával újból a „Virágbokor“ külön-helyiségében tartjuk (V. József-tér 1.), még pedig a következő napokon: 1904 október 13 és 27; november 10 és 24; december 15 és 29; 1905 január 12 és 26; február 9 és 23; március 9 és 30; ápril 13 és 27; május 11 és 25-én. Tisztelt tagjaink ezekre külön meghívót nem kapnak.

A társulat könyvtára és gyűjteménye gyarapításához újabban a következők járultak: *Dr. Hanák Kolos* és *dr. Mihálovics Béla*: egy bronz Rimély érem Gerltől; *Furio Lenzi* (Orbetello): Numismatica e numismatici; *Pei* medaglieri italiani; Bibliografia medaglistica inglese; La moneta nazionale; L'attegiamento dei volti nelle monete imperiali (külön-lenyomatok az ajándékoztól); *F. Mazerolle* (Paris): Nicolas Briot, tailleur général des monnaies; *Sziklay Jenő*: éremkereskedői árjegyzékek — Köszönet az adományozóknak!

A Svájci Numizmatikai Társulat f. évi szeptember hó 3-án ünnepelte meg Freiburgban, alapításának helyén, fennállása 25-ik évét, melyre társulatunk elnökségét is meghívta. — Társulatunk táviratilag fejezte ki e ritka szép évforduló alkalmából kollegiális szerencsekívánatait.

Inhalt.

Edmund Gohl: Sarmatische u. sonstige barbarische Gepräge aus der röm. Kaiserzeit. — Römische Münzen kursierten in Pannonien und in den Nachbarländern ungefähr seit der Mitte d. I. Jahrh. v. Chr. und wurden theils sporadisch, theils systematisch und auch nationalisirt von den Barbaren nachgeahmt. In der ersten Kaiserzeit war so viel republikanisches Geld hier zu Lande in Umlauf, dass das kaiserliche Geld nur langsam nachströmen konnte. Denare der Republik wurden auch in der Kaiserzeit nachgeahmt; so entstanden auch die barbarischen Hybridmünzen (Fig. 1), welche Kaiserköpfe im Avers mit Reversstypen der Consularmünzen vereinigen. — Barbarische Imitationen der Kaiser-münzen bis Traian sind hier verhältnissmässig selten (Fig. 2—3), von Traian an aber häufiger (Fig. 5—6). Solche Imitationen wurden auch mittels Gussformen hergestellt (Fig. 4). Verfasser widmet seine Aufmerksamkeit seit Jahren auch dieser späteren Gruppe von Barbarenmünzen und sucht auf Grund der Fundstellen die eigentliche Heimat einzelner Species oder Serien festzustellen. Bisher gelang es ihm nur jene barbarischen Gepräge geographisch zu fixiren, welche zwischen der Donau und der Theiss entstanden sind und macht diese theils noch vollständig unbekannte Serie hier bekannt.

Diese Gegend wurde vom I. bis zum VI. Jahrh. n. Chr. von sarmatischen Völkern: zuerst nur von Jazygern, dann auch von den im III—IV. Jahrh. nachströmenden verwandten Stämmen bewohnt. Die archäologischen Funde bekräftigen die Angaben der Auctoren. Obwohl in diesen Gegenden auch Alterthümer germanischen Ursprungs vorkommen, setzt sich die Serie der den Sarmaten zugeschriebenen Funde ungestört bis ins VII. Jahrhundert fort.

Die ersten Prägungen, welche als dem Sarmatengebiete eigen nachgewiesen werden können, sind Imitationen einer röm. Münztype, welche von Tetricus bis Gal. Maximianus mit verschiedenen Aufschriften vorkommt (Fig. 7). Diesen folgen Nachahmungen röm. Kupfermünzen aus dem IV. Jahrhundert, welche sehr oft hybrid sind und mit Vorliebe behelmte Köpfe aufweisen. Die verstümmelten Aufschriften bestehen meistens aus I und O-förmigen Zeichen.

Es folgt dann eine Serie sonderbarer Gepräge, zuerst aus Bronze und gelocht, dann aus Messing und geöhrt, welche im Avers von Kaisermünzen copirte, später frei nachgeahmte behelmte Köpfe, im Revers aber den Mondsichel allein, später mit verschieden geformten Stern (Sonne) vereint als Münztype führen. Eine solche Münze fand man in einem Grabe in Pécska mit terra sigillata Gefässcherben und in Vacs (Comitat Pest) 3 Stücke, mit mehreren röm. Kaisermünzen des L. Verus und des Constantinus I. zusammen.

Herr Professor Dr. Josef Hampel publicirte im Arch. Értesítő (1903) und im Budapest Régiségei (Bd. VIII) zwei ausführliche Studien über religiöse Denkmäler und Amulette aus der Donaugegend, welche sich auf den thracischen Cultus der Dioscuren, Kabiren und den verschiedenen Äusserungen des Sonnencultus beziehen. Solche Bleiamulette fand man auch in Aquincum, Dunapentele, Mitrovica, an der Grenze des Sarmatenlandes, wo man auch Exemplare der oben geschilderten sarmatischen Bronz- und Messing-Amulette gefunden hat. Die von Courant-Münzen ganz abweichende äussere Erscheinung, ihr Material (Messing), die Durchlochung und die aus einem Stück (!) geprägten Oesen, das Mond- und Sonnenbild, welches der ganzen Serie (Fig. 10—20) dieser sarmatischen Gepräge in seinen verschiedenen Entwicklungs-Etappen gemeinschaftlich sind und sie characterisiren, — das alles beweist, dass sie Amulette waren, und ihre Fundstellen beweisen, dass sie zum Gebrauche der dem Sonnengott ergebenen, zwischen der Donau und der Theiss wohnenden und von drei Seiten zwischen ebenfalls Sonnencultus treibenden Völkern eingekeilt Sarmaten bestimmt waren.

Frau Dr. L. Éber bespricht den aus circa 30.000 Stücke zählenden Fund von unga-

rischen Arpaden-Münzen aus Richardpuszta. Der Fund enthielt Münzen der Könige Kálmán, Stephan II., Béla II., eventuell auch Stephan III. und Gejza II. Der Fund zeichnet sich aus durch seine enorme Reichhaltigkeit und die grosse Anzahl von Stempel- und Siglenvarianten und kann als Familienschatz, oder angeblich als Rest einer Münzpräge angesehen werden.

Albert Gárdonyi schliesst die Geschichte der Münzen- und Medaillensammlung des Grafen Franz Széchényi und schildert seine Correspondenz mit Josef Mader (Prag), Ignaz Raab (Wien), Daniel Crudy (Pozsony), Chr. Rösler, die ihm alle in seinem Sammeln behilflich waren.

Edmund Gohl: Der griechische Münzfund von Kis-Szederjes. — Dieser Fund bestand aus 39 Tetradrachmen des I. makedonischen Kreises und aus 128 Tetradrachmen von Thasos, welche besonders dadurch besprechenswerth sind, dass sie alle, mit wenig Ausnahmen, verbogen, mit ▽ oder kurzen Einschnitten oder Einhieben, mit kleinen runden Punzirungen (1—3 auf einer Münze), oder durch Ausschnitte eines □ Stückes aus der Mitte der Münze gekennzeichnet, resp. contremarquirt waren. Der grösste Theil des Fundes ist im ung. Nationalmuseum.

Miscellen. **Edmund Gohl** bespricht ein Medaillenbild aus Rouille's Prontuario 1553, welches ein Christusbild mit lateinischer Umschrift darstellt. Die lateinische Aufschrift hat die gleiche Bedeutung, wie die hebräische Inschrift der vielbesprochenen Christusmedaille vom Campo dei fiori zu Rom.

Literatur. — **Cataloge.** — **Vereinsnachrichten.**

Beilage: **Edmund Gohl**: Die neueren Medaillen Budapests. (Fortsetzung.)

Alle Rechte vorbehalten.

S o m m a i r e.

Edmond Gohl: Monnaies et amulets des barbares et spécialement des sarmates du temps de l'empire romain. L'auteur jet un coup d'oeil sur les imitations barbares des monnaies impériales et traite spécialement une groupe de jetons fabriqués dans les régions entre le Danube et le Tisza (Hongrie) au IV. siècle ap. Chr. Une partie de ces jetons de laiton jusqu' ici inédits, n'étaient que des amulets en usage du peuple adonné au culte multiforme du dieu solaire. — **Mme L. Éber** traite la trouvaille de 30.000 monnaies médiévales hongroises faite à Richardpuszta. — **Albert Gárdonyi** finit l'histoire du médaillier du comte Fr. Széchényi et de sa correspondance avec J. Mader et autres. — **Edmond Gohl**: La trouvaille de monnaies grecques faite à Kis-Szederjes. Cette trouvaille consistait de tétradrachmes macédoniques et de Thasos, portant des contremarques ou bien percées, coupées, courbées. — **Edmond Gohl** traite un dessin de médaille à l'image du Christ, publié par Rouille en 1553, dont l'inscription latine correspond à l'inscription hébreux de la médaille du Campo dei fiori notifiée jadis par m. Boyer d'Agen. — **Littérature.** — **Ventes.** — **Nouvelles de la société.** — **Çi joint:** **Edmond Gohl**: Les médailles récentes de Budapest (suite).

Droits réservés.

4

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN.

III. ÉVFOLYAM.

1904.

I. FÜZET.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

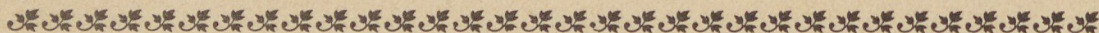
1904.

TARTALOM.

1. <i>Aldássy Antal dr.</i> : I. Ferdinand 1529-iki pénzrendelete (képtáblával) . . .	1. lap
2. <i>Gohl Ödön</i> : Újabb adatok a hazai kotinus és koisztobókus törzsek pénzeiről . . .	4. „
3. <i>Gárdonyi Albert dr.</i> : A nagybányai pénzverő intézet 1619. évi viszonyairól . . .	8. „
4. <i>G—l</i> : Egy Virgilius-érem	12. „
5. <i>Gohl Ödön</i> : Numizmatikai ritkaságok (V. közlemény). 1. Buda vezér érme. 2. Magyaróvári polgár-érem. 3. A magyar mérsékleti egylet érme	13. „
6. Éremleletek. 1. <i>Leszih Andor</i> : Borsodmegyei barbár éremleletek. 2. <i>r. l.</i> : A bakonyai éremlelet. 3. <i>G.</i> : A lacsnoi, béndeki és budai éremleletek . . .	14. „
7. Különfélék.	15. „
8. Múzeumok és gyűjtemények. 1. <i>Jankovich I. M.</i> : A munkácsi állami fő- gimnázium gyűjteménye. 2. <i>Borsos István</i> : A pápai ev. ref. főiskola érem- gyűjteménye	18. „
9. <i>Ötvös Gábor</i> : Irodalom	20. „
10. Érem- és könyvvásár.	22. „
11. Társulati élet. A m. numizmatikai társulat tisztikarának és tagjainak névsora . . .	23. „
12. E füzet tartalmának német és francia kivonata	32. „
<i>A borítékon</i> : Befolyt tagdíjak. — Hirdetések.	
Melléklet. <i>Gohl Ödön</i> : Budapest újabb emlékérméi (1. ív).	

A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és október 15-ikén.

Szerkeszti GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszer s mindenkorra, (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendők.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések dolgában is a társulati titkár (dr. Zimmermann Lajos, Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 37. sz.) intézkedik. Esetleges reklamációk is hozzá intézendők.

Befizetéseket a társulat pénztárosa (Kúnváry Fülöp, Budapest, VII., Huszár-utca 8.) veszi át.

9

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

A

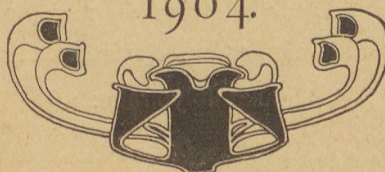
MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN

III. ÉVFOLYAM.

1904.

II. FÜZET.

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1904.

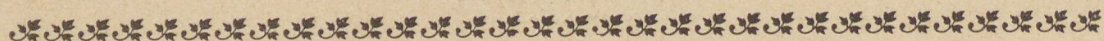
MAGY. AKAD.

TARTALOM.

1. <i>Gohl Ödön</i> : A veszprémi múzeum Regalianus-pénze	33 lap
2. <i>Zimmermann Lajos dr.</i> : Árpádházi magyar pénzek (2. közl.)	38 „
3. <i>Gárdonyi Albert dr.</i> : Széchenyi Ferenc gr. éremgyűjteményének megalakításáról (1. közlemény)	39 „
4. <i>Gohl Ödön</i> : Hallerkői gr. Haller Gábor erdélyi kir. kincstáros érme	43 „
5. <i>G— —n</i> : Ujdonságok: Lukács Antal, Weiffert J. és Gy., Kállai B. és Thaly K. érmei	44 „
6. Éremleletek. Holics — Győr. — Tahi-Tótfalu. — Bonyhád	45 „
7. <i>Ötvös Gábor</i> : Irodalom	45 „
8. Érem- és könyvvásár	46 „
9. Társulati élet	47 „
10. E füzet tartalmának német és francia kivonata	52 „
11. Melléklet : <i>Gohl Ödön</i> : Budapest Újabb Emlékérmei, 2. ív s a 3-ik ív fele.	

A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő.

A társulat elnöksége felkéri az igen t. tagokat, hogy **tagsági díjaikat** s alapítványaik, esetleg alapítványuk esedékes részletét s a hátralék utáni 5% kamatot a Közlöny első számához mellékelt **postautalvány** igénybevételével mielőbb küldjék be a pénztáros címére. Az alapszabályok értelmében azon tagok, kik tagsági díjukat **április hó 1-ig** ki nem egyenlítették, **postai megbízás** útján hivatnak fel a fizetésre, mely alkalommal azonban a tagsági díjon felül a postai beszedés költsége (61 fillér) is őket terheli.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és október 15-ikén.

Szerkesztő GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszer s mindenkorra, (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendőek.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések dolgában is a társulati titkár (dr. Zimmermann Lajos, Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 37. sz.) intézkedik. Esetleges reklamációk is hozzá intézendők.

Befizetéseket a társulat pénztárosa (Kúnváry Fülöp, Budapest, VII., Huszár-utca 8.) veszi át.

KIMUTATÁS

a társulat pénztárába befolyt alapítványi összegekről és tagdíjakról:

Alapító tagok alapítványi összegei: Daróczy Zoltán 100 kor., Győr szabad királyi város 50 kor., Karátsanyi Andor 200 kor.

Rendes tagok tagsági díjai (10 kor.): 1903-ra: Moldoványi István dr.; 1904-re: Áldor Gyula, Babics József, Budapest VI. kerületi kegyesrendi főgimnázium, Despinits Péter dr., Fejér József, Finály Gábor dr., Friedmann Izidor, Gramberg Nándor dr., Gohl Ödön, Keppich Gyula dr., Kilényi Hugó, Krajsik Ferencz dr., Kunváry Fülöp, Maszlaghy Ferenc, Mály János, Pazár Zalán, Pákozdi Károly dr., Rausch Ferenc, Récsy Viktor dr., Schlesinger József, Schulek Alfréd dr., Szende Gyula dr., Szendrei János dr., Sziklay Jenő, Varga Béla, Vas Lipót, Weifert Ignác, ifj. Zachar Antal, Zimmermann Lajos dr.

Rendes tagok tagsági díjai (6 kor.): 1903-ra: Bártfai m. kir. áll. gimnázium, Békés-csabai múzeum-egyesület, Grünhut Alfréd. 1904-re: Andrásy Gyula, Bathó Lajos, bártfai m. kir. áll. gimn., Brebera József, Békés-csabai múzeum-egyesület, biharm. és nagyvárad. rég. és tört. egylet, Bothár Samu dr., Cerjak Pál, Csoma József, Daubner József, Dobay Ferenc, Dobiaschi József, Dragóner Béla, Duka Marcel, érseki papnevelő intézet (Esztergom), Fischer Emil, Fogel Agoston, Frey Imre, Gálócsy Zoltán, Gergelyfi Tamás, Grünhut Alfréd, Győri sz. Benedek-rendi főgimn., Hidvéghi Sándor, Horváth A. János, Husvéth István, iglói ág. ev. főgimn., Jeszenszky Géza, Katona Béla, Kállay András, Kecskemét th. város tanácsa, kiskunhalasi ev. ref. főgimnázium, kolozsvári kegyes-tanítórendi kath. főgimn., Komárom vm. és városi múzeum-egyesület, Kósa Sándor, Kovács Ignác, Kovács Ferenc dr., Kováts Ede, Kováts Kálmán, Kürti Gyula, Leidenfrost Sándor dr., Lossonczy Károly, Mahr Pál, marosvásárhelyi ev. ref. kollégium, Martinovich Róbert dr., mezőturi ev. ref. főgimn., Milleker Bódog, mosonmegyei tört. és rég. egylet, munkási m. kir. áll. főgimn., Munkácsy József, Nagy Zoltán, Nedeljkovic Tódor dr., Nécsey József, Ott János, Petrikovich János dr., Peuker Nándor, pécsi városi múzeum, pénzverőhivatal (Körmöcbánya), Plathy István, pozsonyi kir. kath. főgimn., Puky József, Rohde Tivadar, Schweninger Jakab, Selmec- és Bélabánya szab. kir. városok, selmecbányai ág. ev. lyceum, Steinitz Sándor, Szabó Elemér dr., Szabó Otmár, szarvasi ág. ev. főgimn., Szerényi S. Alajos, Thallóczy Lajos, Tomik Bernardin, Tóth Sándor, Ujváry Béla, ungvári kir. kath. főgimn., Váry-Szabó Elemér, Veber Ernő, Versec-városi múzeum, zentai közp. főgimn., zilahi ev. ref. főgimn., Zitritsch Mátyás. — 1905-re: Katona Béla.

Adomány a könyvtár- és gyűjtemény-alapra: Kürti Gyula 4 kor.

Előfizettek a Közlönyre (8 K.): Cabinet numismatique de l'érémitage (St.-Petersb.), Kelemen Béla (Banjaluka).

Szirmai Antal Párizsban élő éremvéső-művésztől megbízást nyertem az általa készített érmek és plakettek eladására. — Ezek nálam az alábbi árakon megrendelhetők: *I. Ferencz József* királyunknak *Edvárd* angol, *Lipót* belga királyllyal és *Miklós* cárral való 1903. évi találkozására az angol, belga, illetve orosz kormányok megbízásából vert hivatalos érmek bronzból vagy ezüstözött bronzból 25 K., ezüsből 45 K. *Wolkenstein-Trosburg* gr. párisi nagykövet tiszteletére az osztrák-magyar kolónia által vert plakett bronzból 20 kor.

FEJÉR JÓZSEF, régi-pénzkereskedő.
Budapest, IV., Ferenc József-rakp. 2. III.

HESS ADOLF UTÓDJA

(ADOLF HESS NACHFOLGER)

Frankfurt a/M. — Mainzer Landstr. 49.

Régi pénzek és emlékérmek minden korszak- és országból.

Ókor — Középkor — Újkor

Évenként több nagy éremárverés.

A gyűjtők felkéretnek gyűjtési körük pontos közlésére.

C. G. THIEME ÉREM-KERESKEDÉS
DRESDEN A. Augustusstr. No. 4.

Alapítva 1863-ban.

Alapítva 1863-ban.

RÉGI PÉNZEK ÉS EMLÉKÉRMÉK VÉTELE ÉS ELADÁSA.

„*Blätter für Münzfreunde*“ című numizmatikai folyóirat kiadója. — Évenként 12 szám 4 fénynyomatú táblával — 39. évfolyam 1904. Előfizetési díj 5 márka.
„*Numismatischer Verkehr*“ eladó régi-pénzek lajstroma. Megjelenik negyedévenként. Évenként c. 12,000 szám. Díjtalan megküldés. Mutatványszám ingyen.

Dr. Merzbacher Jenő Utódai

(Dr. Eugen Merzbacher Nachfolger)

éremkereskedés

MÜNCHEN, Karlstrasse No. 10.

Régi pénzek és érmek vétele és eladása.

FEJÉR JÓZSEF

== BUDAPEST, ==

IV., Ferenc József-rakpart 2., III. 19.

Veszek és eladok régi pénzeket és föld-
ből kiásott régiségeket.

1904. évi III. sz. eladási árjegyzékem április hó közepén jelenik meg s az érdeklődőknek ingyen és bérmentve küldöm. — Árjegyzékem tekintettel az anyag univerzális voltára, német nyelvű, miért is magyar vevőim szíves elnézését kérem.

ERDÉLY S. és TÁRSA

régipénz-kereskedése

Budapest, VIII., Aggteleki-u. 7.

Megvételre keresünk egyes darabokat, leleteket és egész gyűjteményeket, melyekért a legmagasabb árakat fizetjük.

Árpád- és vezgyesházi érmek eladási árjegyzékét kívánatra ingyen és bérmentve küldjük.

DR. HIRSCH JAKAB

NUMIZMATA

MÜNCHEN, ARCIS-STR. 17.

Régi pénzek és emlékérmek.
Földből ásott régiségek.

Megjelent a IX. sz. raktárárjegyzék.

== TARTALMAZ: ==

görög, római, bizanci, kelet- és nyugat-gót, vandál érmeket és numizmatikai műveket. — Ara 1 márka, mely rendelés esetén beszámítatik. — Választék-küldemények. — Vétel és eladás. — Érem-árverések.

Ásatások állandó kiállítás.

FISCHER EMIL ÉREM - KERESKEDŐ

Bécs, I., Kärntnerstr. 26 (Bejárat Schwangasse I.)

Minden korszak és ország régi pénzeinek és emlékérméinek állandó raktára. Egyes darabok, nagyobb csoportok, egész gyűjtemények, leletek a legnagyobb áron vétetnek meg. X. sz. (1903.) eladási árjegyzékemet (5119 sz.) ó-kor, középkor, újkor és tengerentúli államok, egyes darabok árainak feltüntetésével, kívánatra ingyen és bérmentve küldöm.

HELBING OTTÓ

== ÉREMKERESKEDŐ ==

MÜNCHEN, Maximilianstr. 13/1.

Mindenféle égiségek és emlékérmek vétele és eladása.

Egész gyűjteményeket a legmagasabb áron, készpénzfizetés mellett vesz vagy árverésen való értékesítésre mérsékelt provízió mellett ávesz. — Évenként több nagy éremárverés. — Régipénz-árjegyzékek, mellé jegyzett árákkal. — Választékküldemények a gyűjtők szíves rendelkezésére állanak.

RÉGI PÉNZEKET

ÉS

EMLÉKÉRMÉKET

valamint régi pénzgyűjteményeket vesz és elad

DR. WALLA F. BÉCS, I., FRIEDRICHSTRASSE 6.

== Magyar levelezés. ==

RÉGI PÉNZEK ÉS EMLÉKÉRMÉK

vétele és eladása. Évenként több nagy éremárverés. Árjegyzékek érdeklődőknek ingyen és bérmentve. Választékküldemények rendelkezésre állanak.

EGGER TESTVÉREK

== (Brüder Egger) ==

BÉCS, I., OPERNRING 7.

KIMUTATÁS

a társulat pénztárába 1903. évre befolyt alapítványi összegekről és tagdíjakról.

Alapító tagok alapítványi összegei: Horsky János 200 kor.; Nuber Károly 200 kor. (érmekben); Spitzer Mór 100 kor.

Fővárosi rendes tagok 1903. évi tagsági díja (10 korona): Budapest IV. kerületi kegyesrendi főgimnázium (1902 és 1903-ra), Fraknoi Vilmos, Kammerer Ernő dr., Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségosztálya, Réthy László dr., Roger Adolf.

Vidéki rendes tagok 1903. évi tagsági díja (6 korona): Ábrai Lajos, Bodrogi János, Bozsay Jenő, Fejér Gyula, Kállai Dezső, Ott János, Pallós Albert, Szolnok-Doboka-megye Irod. tört. és Ethn. Társ. (Deés), Tergina Gyula (1902 és 1903-ra)

1000 drb. éremutánzat

(önöntvény és galvanoplasztikai úton készült), mely az összes korszakokat és országokat felöleli, **eladó 200 koronáért**, vagy ennek megfelelő értékű Árpád- és vegyesházi királyok vagy Erdély fejedelmeinek ezüst- vagy aranypénzei-és emlékérméiért **elcserélendő** Tanítási célokra különösen alkalmas.

Cím: DAUBNER JÓZSEF, gyógyszerész, ULMA. (Temesmegye).

A KASSAI RÁKÓCZI-KIÁLLÍTÁS EMLÉK-ÉRME

ezüsből füllel, óraláncon hordható vagy fül nélkül gyűjtemények részére.

Előlap: II. Rákóczi Ferenc arképe. Mányoki festm. után, PRO LIBERTATE felirattal.

Hátlap: II. Rákóczi Ferenc címere, A KASSAI RÁKÓCZI-KIÁLLÍTÁS EMLÉKÉRE felirattal.

Ára 5 korona.

Kapható: KASSÁN Quirsfeld János diszmiárú-üzletében, Fő-utca 51. és Nyulászi Béla sorsjegyzületében, Fő-utca 12.

RÉGI PÉNZEK ÉS EMLÉKÉRMEK

Magyarország, Erdély, Ausztria, Csehország, Elzász, Salzburg, Tirol. — Pénzverésre jogosult családok és egyének. — Eladók.

FR. R. CHAURA, antíkvár.
PRÁGA, II. No. 773.

Árjegyzék ingyen!

Árjegyzék ingyen!

CHRISTOPH GRUSS

— PRÁGA, Kohlmarkt 513/I. —

váltóüzlet-czégnek 100 éves fennállása alkalmából a raktáron levő érmek leszállított áron eladók, esetleg Csehországgal vonatkozásban álló tárgyakkal becserélendő.

Régi pénz-árjegyzéket kívánatra küldök.

C. G. THIEME ÉREM-KERESKEDÉS
DRESDEN A. Augustusstr. No. 4.

Alapítva 1863-ban.

Alapítva 1863-ban.

RÉGI PÉNZEK ÉS EMLÉKÉRMEK VÉTELE ÉS ELADÁSA.

„Blätter für Münzfreunde“ című numizmatikai folyóirat kiadója. — Évenként 12 szám 4 fénynyomtatú táblával — 38. évfolyam 1903. Előfizetési díj 5 márka.

„Numismatischer Verkehr“ eladó régipénzek lajstroma. Megjelenik negyedévenként. Évenként c. 12,000 szám. Díjtalan megküldés. Mutatványszám ingyen.

Dr. Merzbacher Jenő Utódai

(Dr. Eugen Merzbacher Nachfolger)

éremkereskedés

MÜNCHEN, Karlstrasse No. 10.

Régi pénzek és érmek vétele és eladása.

FEJÉR JÓZSEF

— BUDAPEST, —

IV., Ferenc József-rakpart 2., III. 19.

Veszek és eladok

régi pénzeket és földből kiásott
régiségeket. ~~~~~

ERDÉLY S. és TÁRSA

régipénz-kereskedése

Budapest, VIII., Aggteleki-u. 7.

Megvételre keresünk egyes dara-
bokat, leleteket és egész gyűjte-
ményeket, melyekért a legmaga-
sabb árat fizetjük.

Árpád- és vegyesházi érmek eladási
árjegyzékét kívánatra ingyen és
bérmentve küldjük.

FISCHER EMIL ÉREM - KERESKEDŐ

Bécs, I., Kärntnerstr. 26 (Bejárt Schwangasse 1.)

Minden korszak és ország régi pénzeinek és
emlékérméinek állandó raktára. Egyes dara-
bok, nagyobb csoportok, egész gyűjtemények,
leletek a legnagyobb áron vétetnek meg.
X. sz. (1903.) eladási árjegyzékemet (5119 sz.)
ó-kor, középkor, újkor és tengerentúli államok,
egyes darabok árainak feltüntetésével, kívá-
natra ingyen és bérmentve küldöm.

RÉGI PÉNZEKET

— ÉS —

EMLÉKÉRMEKET

valamint régi pénzgyűj-
teményeket vesz és elad

**D. WALLA F. BÉCS, I., FRIED-
RICHSTRASSE 6.**

— Magyar levelezés. —

DR. HIRSCH JAKAB

NUMIZMATA

MÜNCHEN, ARCIS-STR. 17.

**Régi pénzek és emlékérmek.
Földből ásott régiségek.**

Megjelent a IX. sz. raktárárjegyzék.

— TARTALMAZ: —

görög, római, bizanci, kelet- és nyugat-gót,
vandál érmeket és numizmatikai műveket. —
Ára 1 márka, mely rendelés esetén beszámít-
tatik. — Választék-küldemények. — Vétel és
eladás. — Érem-árverések.

Ásatások állandó kiállítása.

HELBING OTTÓ

— ÉREMKERESKEDŐ —

MÜNCHEN, Maximilianstr. 13/I.

**Mindenféle régiségek és em-
lékérmek vétele és eladása.**

Egész gyűjteményeket a legmagasabb áron, készpénz-
fizetés mellett vesz vagy árverésen való értékesítésre mér-
sékelt provízió mellett átvesz. — Évenként több nagy
éremárverés. — Régipénz-árjegyzékek, mellé jegyzett
árakkal. — Választékküldemények a gyűjtők szíves ren-
delkezésére állanak.

**RÉGI PÉNZEK ÉS
EMLÉKÉRMEK**

vétele és eladása. Évenként több nagy
éremárverés. Árjegyzékek érdeklődök-
nek ingyen és bérmentve. Választék-
küldemények rendelkezésre állanak.

EGGER TESTVÉREK

— (Brüder Egger) —

BÉCS, I., OPERNRING 7.

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN

III. ÉVFOLYAM.

1904.

III. FÜZET.

BUDAPEST

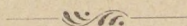
HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1904.

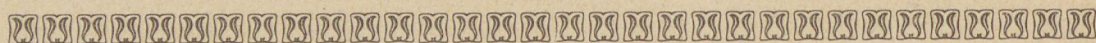

TARTALOM

1. <i>Polikeit Károly</i> : Pozsony város tanácsának emlékérmé 1633-ból	53. lap.
2. <i>Áldor Gyula</i> : A tótfalusi kelta éremlelet	55. „
3. <i>Gárdonyi Albert dr</i> : Széchényi Ferenc gr. éremgyűjteményének megalakításáról (2. közlemény)	61. „
4. <i>Gohl Ödön</i> : A magyar millennium emlékérméi	65. „
5. <i>Ötvös Gábor</i> : Irodalom	72. „
6. <i>Különfélék</i> : Szirmay Antal újabb művei	74. „
7. <i>Társulati élet</i>	74. „
8. E füzet tartalmának német és francia kivonata	76. „
9. <i>Melléklet</i> : <i>Gohl Ödön</i> : Budapest Újabb Emlékérméi (folytatás)	(4. és 5. ív)

A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és október 15-ikén.

Szerkeszti GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszer s mindenkorra, (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendők.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések dolgában is a társulati titkár (dr. Zimmermann Lajos, Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 37. sz.) intézkedik. Esetleges reklamációk is hozzá intézendők.

Befizetéseket a társulat pénztárosa (Kúnváry Fülöp, Budapest, VII. ker., Huszár-utca 8.) vesz át.

9

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

A

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTI

GOHL ÖDÖN

III. ÉVFOLYAM.

1904.

IV. FÜZET.

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

BUDAPEST

HORNYÁNSZKY VIKTOR CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

1904.

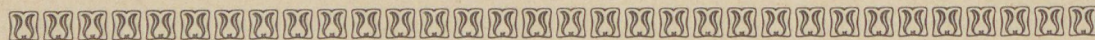

TARTALOM

1. Gohl Ödön: Szarmata érmek a római császárság korából	77. lap
2. Dr. Éber Lászlóné: A richárdpusztai éremlelet	87. „
3. Gárdonyi Albert dr.: Széchenyi Ferenc gróf éremgyűjteményének meg- alakulása. (3. közlemény).	91. „
4. Gohl Ödön: A kisszederjesi görög éremlelet	94. „
5. Ötvös Gábor és Geréb József dr.: Irodalom	96. „
6. Érem- és könyvvásár	97. „
7. G.....n: Különfélék: Egy Krisztus-érem. Jaáki-érem	97. „
8. Társulati élet	98. „
9. E füzet tartalmának német és francia kivonata	99. „
10. Melléklet: Gohl Ödön: Budapest újabb emlékérmek. (Folytatás.)	

A Numizmatikai Közlöny közleményeinek úgy utánnyomása, mint fordítása, valamint a közölt képek utánnyomása, akár eredeti, akár változtatott nagyságban, tilos. Minden jogot fenntart magának a szerkesztő.

MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

alakult 1901-ben a numizmatika tudományos művelésére és a hazai éremgyűjtés fejlesztésére.

A társulat folyóirata: a

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

megjelenik évenként négyszer: január, április, július és október hónapban.

Szerkesztő GOHL ÖDÖN

tanár és magyar nemzeti múzeumi őr (Budapest, I., Márvány-utca 20).

A társulat tagjai tagdíjuk fejében kapják a Közlönyt. A tagok kötelezettsége legalább 3 évre terjed. Fővárosi tagok évenként tíz, vidékiek évenként legalább hat korona tagdíjat fizetnek. Alapító tagok 200 koronát fizetnek egyszer s mindenkorra, (vagy 4 éven át évenként 50 koronát). Nem tagok évi nyolc koronával fizethetnek elő a Közlönyre.

A Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, úgyszintén tudományos ügyekben, továbbá leletek, gyűjtemények és numizmatikai irodalmi termékek dolgában való értesítések és kérdések közvetlenül a szerkesztőhöz küldendők.

Társulati ügyekben és új tagok felvételét illetőleg, úgyszintén hirdetések dolgában is a társulati titkár (dr. Zimmermann Lajos, Budapest, VIII., Röck Szilárd-utca 37. sz.) intézkedik. Esetleges reklamációk is hozzá intézendők.

Befizetéseket a társulat pénztárosa (Kúnváry Fülöp, Budapest, VII. ker., Huszár-utca 8.) veszi át.

Érem- és könyvvásár.

C. F. Gebert Nürnbergben f. é. április 19-ikén tartotta 18-ik éremárverését; nagyrészt német, különösen nürnbergi érmek, továbbá num. könyvek kerültek eladásra.

Fejér József f. évi 3-ik éremlajstroma megjelent. 2556 tétel alatt különféle pénz és emlékérem, köztük magyar, erdélyi, római, lengyel és sok német érem van benne felsorolva.

Dr. Eugen Merzbacher Nachf. Lieferung V. des Lagerkataloges (Ápril 1904). 3002 tétel. Nagybárra német érmek; néhány magyar és erdélyi is.

E. Fischer XI. éremlajstroma, 3 képtáblával. 2042 tétel. Görög, római és bizanci pénzek.

C. G. Thieme: Numismatischer Verkehr. 1904. 2. és 3. sz. a szokott tartalommal és berendezéssel.

E. Boudeau Paris, Rue Louvois, 2. Eladó arcképes emlékérmek és zsetonok lajstroma (307—1000 sz.).

J. Schulman f. évi szept. 26-án kezdte árverezni a L. White King-féle éremgyűjteményt (I. rész), mely antik görög és újkori tengerentúli pénzekből áll. A lajstrom 2049 tételt foglal magában és 12 fénynyomatú táblával van készítve.

J. Schulman f. évi. szept. 20-án árverezte a Van Kugk és a Schellens-féle éremgyűjteményeket. A 2533 tételnyi sorozat, különösen a haditengerészetre, orvosokra, léghajósokra, zsidókra vonatkozó, továbbá portugál és németalföldi érmekben gazdag. A lajstromhoz 8 képtábla van mellékelve.

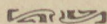
Kimutatás a társulat pénztárába befolyt alapítványi összegekről és tagdíjakról:

Alapítványi összegek: Réthy László dr. 50 kor. — **Rendes tagok tagsági díjai (10 kor.):** 1904-re: dr. Baghy Béla, Fraknoi Vilmos, báró Herzog Mór Lipót, Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségosztálya, báró Nyáry Albert dr., Rehák Rezső, Roger Adolf. — **Rendes tagok tagsági díjai (6 kor.):** 1904-re: Baranya vármegye közönsége, Bartalos Gyula dr. Bodrogi János, Borsos István, Despic Peró, Kertay Viktor, Patzner István, Somogy vármegyei Múzeum, Tragor Ignác dr. — 1905-re: Baranya vármegye közönsége, Hidvéghy Sándor. — 1906-ra: Baranya vármegye közönsége.

Tisztelettel felkérjük még hátralékos tagjainkat, hogy tagsági díjaikat és már eddig okozott postaköltségeinket szíveskedjenek mielőbb beküldeni.

HESS ADOLF UTÓDA & ADOLF HESS NACHFOLGER

Régi pénzek és emlékérmek minden korszak és országból. Ókor, Középkor, Újkor. Évenként több nagy éremárverés. A gyűjtők felkérhetnek gyűjtési körük pontos közlésére.

Frankfurt a. Main, Mainzer Landstrasse 49.

**C. G. THIEME ÉREM-
KERESKEDÉSE**
DRESDEN A. Augustusstr. No. 4.

Alapítva 1863-ban.

Alapítva 1863-ban.

**RÉGI PÉNZEK ÉS EMLÉKÉRMÉK VÉ-
TELE ÉS ELADÁSA.**

„Blätter für Münzfreunde“ című numizmatikai folyóirat kiadója. — Évenként 12 szám 4 fénynyomatú táblával — 39. évfolyam 1904. Előfizetési díj 5 márka.

„Numismatische Verkehr“ eladó régi pénzek lajstroma. Megjelenik negyedévenként Évenként c. 12,000 szám. Díjtalan megküldés. Mutatványszám ingyen.

Dr. Merzbacher Jenő Utódai

(Dr. Eugen Merzbacher Nachfolger)

==== éremkereskedés ====

MÜNCHEN, Karlstrasse No. 10.

**Régi pénzek és érmek vétele
— és eladása. —**

FEJÉR JÓZSEF

— BUDAPEST, —

IV., Ferenc József-rakpart 2., III. 19.

Veszek és eladok régi pénzeket és föld-
ből kiásott régiségeket.

1904. évi III. sz. eladási árjegyzékem április hó közepén jelenik meg s az érdeklődőknek ingyen és bérmentve küldöm. — Árjegyzékem tekintettel az anyag univerzális voltára, német nyelvű, miért is magyar vevőim szíves elnézését kérem.

ERDÉLY S. és TÁRSA

régipénz-kereskedése

Budapest, VIII., Aggteleki-u. 7.

Megvételre keresünk egyes darabokat, leleteket és egész gyűjteményeket, melyekért a legmagasabb árat fizetjük.

Árpád- és vegyesházi érmek eladási árjegyzékét kívánatra ingyen és bérmentve küldjük.

FISCHER EMIL ÉREM - KERESKEDŐ

Bécs, I., Kärntnerstr. 26 (Bejárt Schwangasse 1.)

Minden korszak és ország régi pénzeinek és emlékérméinek állandó raktára. Egyes darabok, nagyobb csoportok, egész gyűjtemények, leletek a legnagyobb áron vétetnek meg. X. sz. (1903.) eladási árjegyzékemet (5119 sz.) ó-kor, középkor, újkor és tengerentúli államok, egyes darabok árának feltüntetésével, kívánatra ingyen és bérmentve küldöm.

RÉGI PÉNZEKET

ÉS

EMLÉKÉRMÉKET

valamint régi pénzgyűjteményeket vesz és elad

DR. WALLA F. BÉCS, I., FRIEDRICHSTRASSE 6.

— Magyar levelezés. —

DR. HIRSCH JAKAB

NUMIZMATA

MÜNCHEN, ARCIS-STR. 17.

Régi pénzek és emlékérmek.
Földből ásott régiségek.

Megjelent a IX. sz. raktárárjegyzék.

— TARTALMAZ: —

görög, római, bizanci, kelet- és nyugat-gót, vandál érmeket és numizmatikai műveket. — Ára 1 márka, mely rendelés esetén beszámítatik. — Választék-küldemények. — Vétel és eladás. — Érem-árverések.

Ásatások állandó kiállítása.

HELBING OTTÓ

— ÉREMKERESKEDŐ —

MÜNCHEN, Maximilianstr. 13/1.

Mindenféle égiségek és emlékérmek vétele és eladása.

Egész gyűjteményeket a legmagasabb áron, készpénzfizetés mellett vesz vagy árverésen való értékesítésre mérsékelt provízió mellett átvész. — Évenként több nagy éremárverés. — Régipénz-árjegyzékek, mellé jegyzett árakkal. — Választék-küldemények a gyűjtők szíves rendelkezésére állanak.

RÉGI PÉNZEK ÉS EMLÉKÉRMÉK

vétele és eladása. Évenként több nagy éremárverés. Árjegyzékek érdeklődőknek ingyen és bérmentve. Választék-küldemények rendelkezésre állanak.

EGGER TESTVÉREK

(Brüder Egger)

BÉCS, I., OPERNRING 7.

KIMUTATÁS

a társulat pénztárába befolyt alapítványi
összegekről és tagdíjakról:

Alapító tagok alapítványi összegei: Szeged szabad királyi város 200 kor., Temesvár szabad királyi város 200 korona.

Rendes tagok tagsági díjai (10 kor.): 1904-re: Baich Milán br., Dirner Gusztávné, Egyedi Artur dr., Forster Gyula, Gerhardt Gusztáv, Gundel Károly, Hoffman Frigyes, Jeszenszky Alajos, Kammerer Ernő dr., Kornfeld Zsigmond, Lenz József, Magyar Kegyesitanítórend, Mihálovics Béla dr., Moldoványi István dr., Neumann Károly dr., Pesti Ferenc, Pfinn József, Pintér Sándor, Réthi Zsigmond, Réthy László dr., Sarbó Leó, Schossberger Nándor br., Seemayer János, Szivák Imre dr., Tolnavármegyei múzeum (Szegzárd), Ungar Dezsőné, Weiss Berthold.

Rendes tagok tagsági díjai (6 kor.): 1904-re: Alapi Gyula, Alsófehérmegyei tört. rég. és term. tud. egyesület (Gyulafehérvár), Ábrai Lajos, Baditz Jenő, Bács-Bodrogh vm. tört. társ. (Zombor), Bátor Henrik, Berkeszi István dr., Beszkid Antal dr., Besztercebányai városi múzeum, Bleyer Izso dr., Boroskay János, Borsodmiskolci közművelődési és múzeum egyesület (Miskolc), Czápáry László, Darnay Kálmán, Délmagyarországi tört. és rég. társ. (Temesvár), Diamant Jenő, Durugy Ferenc, Egger Ármin, Enyeter Ferenc, Eperjesi ág. ev. koll. főgymnáziuma, Erdélyi orsz. Múzeum érem- és régiségtára (Kolozsvár), Eszék szab. kir. város muzeuma, Esztergom főegyházm. könyvtár, Fejér, Gyula, Felkai Tátra Múzeum Egyesület, Forray József Sándor, Győrök Márton, Hauzer Pál, Helbing Ottó, Hess Adolf utóda, Hirsch Jakab dr., Horváth Antal, Horváth B. Ákos dr., Jankovich-Bésán Elemérné, Joanovits Sándor, Kaeska József, Kakass László, Karcagi ev. ref. gimnázium, Kassai múzeum, Kállai Dezső, Kerényi Alajos dr., Klempay Elek, Kocsis István, Konkoly-Thege Balázs dr., Lázár János, Leszih Andor, Lippay Károly, Lippich Gusztáv, Markoff Alexis, Merzbacher Jenő dr. utódai, Milch Ármin, Molnár Lajos, Múzeumi tót-társaság (T.-Szt.-Márton), Philipp István, Pokorny László, Pozsony városi múzeum, Pozsonyi ág. ev. liceum, Radvánszky Béla br., Rampacher Pál, Rhé Gyula, Rosenberg Sally, Ruiz Gyula, Schüssler Albert, Somogyi könyvtár és városi múzeum (Szeged), Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy), Szirmai Antal, Tiszafüredi múzeum és könyvtáregyesület, Tömörkény István, Trinks Vilmos, Vas-vármegyei kultur-egyesület (Szombathely), Varsányi Román, Várnay Jenő ifj., Walla Ferencz dr., Wertheim Pál, Zöld János, Zsoldos Benő.

Tisztelettel felkérjük még hátralékos tagjainkat, hogy tagsági díjaikat s a már eddig okozott postaköltségeinket szíveskedjenek mielőbb beküldeni.

HESS ADOLF UTÓDA & ADOLF HESS NACHFOLGER

Régipénzek és emlékérmek minden korszak és országból. Ókor, Középkor, Újkor. Évenként több nagy éremárverés. A gyűjtők felkérhetnek gyűjtési körük pontos közlésére.

Frankfurt a. Main, Mainzer Landstrasse 49.

C. G. THIEME ÉREM-
KERESKEDEK
DRESDEN A. Augustusstr. No. 4.

Alapítva 1863-ban.

Alapítva 1863-ban.

RÉGI PÉNZEK ÉS EMLÉKÉRMÉK VÉTELE ÉS ELADÁSA.

„Blätter für Münzfreunde“ című numizmatikai folyóirat kiadója. — Évenként 12 szám 4 fénynyomatú táblával — 39. évfolyam 1904. Előfizetési díj 5 марка.

„Numismatischer Verkehr“ eladó régiérmék lajstroma. Megjelenik negyedévenként. Évenként c. 12,000 szám. Díjtalan megküldés. Mutatványszám ingyen.

Dr. Merzbacher Jenő Utódai

(Dr. Eugen Merzbacher Nachfolger)

éremkereskedés

MÜNCHEN, Karlstrasse No. 10.

Régi pénzek és érmék vétele és eladása.

FEJÉR JÓZSEF

== BUDAPEST, ==

IV., Ferenc József-rakpart 2., III. 19.

Veszek és eladok régi pénzeket és föld-
ből kiásott régiségeket. —

1904. évi III. sz. eladási árjegyzékem április hó közepén jelenik meg s az érdeklődőknek ingyen és bérmentve küldöm. — Árjegyzékem tekintetével az anyag univerzális voltára, német nyelvű, miért is magyar vevőim szíves elnézését kérem.

ERDÉLY S. és TÁRSA

régipénz-kereskedése

Budapest, VIII., Aggteleki-u. 7.

Megvételre keresünk egyes darabokat, leleteket és egész gyűjteményeket, melyekért a legmagasabb árakat fizetjük.

Árpád- és vegyesházi érmek eladási árjegyzékét kívánatra ingyen és bérmentve küldjük.

FISCHER EMIL

ÉREM - KERESKEDŐ

Bécs, I., Kärntnerstr. 26 (Bejárt Schwangasse I.)

Minden korszak és ország régi pénzeinek és emlékérmekének állandó raktára. Egyes darabok, nagyobb csoportok, egész gyűjtemények, leletek a legnagyobb áron vétetnek meg. X. sz. (1903.) eladási árjegyzékemet (5119 sz.) ó-kor, középkor, újkor és tengerentúli államok, egyes darabok árának feltüntetésével, kívánatra ingyen és bérmentve küldöm.

RÉGI PÉNZEKET

ÉS

EMLÉKÉRMEKET

valamint régi pénzgyűjteményeket vesz és elad

DR. WALLA F. BÉCS, I., FRIEDRICHSTRASSE 6.

== Magyar levelezés. ==

DR. HIRSCH JAKAB

NUMIZMATA

MÜNCHEN, ARCIS-STR. 17.

Régi pénzek és emlékérmek. Földből ásott régiségek.

Megjelent a IX. sz. raktárárjegyzék.

== TARTALMAZ: ==

görög, római, bizanci, kelet- és nyugat-gót, vandál érmeket és numizmatikai műveket. — Ara 1 márka, mely rendelés esetén beszámítatik. — Választék-küldemények. — Vétel és eladás. — Érem-árverések.

Ásatások állandó kiállítása.

HELBING OTTÓ

== ÉREMKERESKEDŐ ==

MÜNCHEN, Maximilianstr. 13/1.

Mindenféle égiségek és emlékérmek vétele és eladása.

Egész gyűjteményeket a legmagasabb áron, készpénzfizetés mellett vesz vagy árverésen való értékesítésre mérsékelt provízió mellett átvész. — Évenként több nagy éremárverés. — Régipénz-árjegyzékek, mellé jegyzett árral. — Választékküldemények a gyűjtők szíves rendelkezésére állanak.

RÉGI PÉNZEK ÉS EMLÉKÉRMEK

vétele és eladása. Évenként több nagy éremárverés. Árjegyzékek érdeklődőknek ingyen és bérmentve. Választékküldemények rendelkezésre állanak.

EGGER TESTVÉREK

(Brüder Egger)

BÉCS, I., OPERNRING 7.

